

ΝΙΚ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ — ΜΙΧ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΑΡΙΣΤ. ΒΕΚΙΑΡΕΛΗ — ΔΗΜ. ΖΗΣΗ Κ. Α.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1943

ΝΙΚ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ — ΜΙΧ. ΘΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΑΡΙΣΤ. ΒΕΚΙΑΡΕΛΛΗ — ΔΗΜ. ΖΗΣΗ Κ. Α.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ'. ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ Β'. ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1943

17130

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

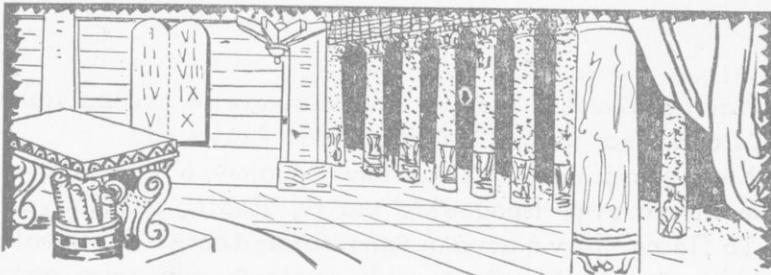
A.
ΑΠΟ ΤΗΝ
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΝ ΖΩΗΝ

---

*Mὴ φοβηθῆς αὐτὸν ποὺ στήριξε
στὴν Πίστη ἐπάγω τὴν Ἐλπίδα,
τὸν εἶδα στὴ ζωὴν νὰ μάχεται,
μὰ πάντα ἀνίκητο τὸν εἶδα.*

I. Πολέμης.

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΔΩΔΕΚΑ ΧΡΟΝΩΝ

Τά σπιτάκια τής Ναζαρέτ, «σά φούχτα μαργαριτάρια σε σμαραγδένιο χωνί σκορπισμένα», ἔφεγγαν κάτασπρα στὶς πλαγιές τοῦ βουνοῦ ἀνάμεσα σὲ φουντωτὰ περιβόλια ὅλο συκιές, πορτοκαλιές, δράνες καὶ ροδιές. Οἱ Ἐβραῖοι τὴν ἔλεγαν «Λαμπάν», τὸ ἀσπροχώρι, καὶ ἄλλοι «Λουλούδι τῆς Γαλιλαίας».

Ἐκεῖ μεγάλωσε ὁ Ἰησοῦς.

Ἡ ζωὴ του ἦταν σὰν τὴ ζωὴ ὅλων τῶν παιδιῶν τῆς Γαλιλαίας.

Γράμματα πολλὰ δὲ μάθαιναν· ὁ ραββίνος (δάσκαλος) τοῦ χωριοῦ τοὺς μάθαινε νὰ διαβάζουν τὴ Γραφὴ καὶ τὸ Νόμο τοῦ Μωυσῆ, καὶ τὸ πολὺ πολὺ νὰ γράφουν.

Ἀναθρεμμένος σὰν ὅλα τὰ παιδιά τῆς Γαλιλαίας, μαθαίνοντας τὰ ἕδια μαθήματα καὶ παίζοντας τὰ ἕδια παιγνίδια, ὁ Ἰησοῦς ἔμενε διαφορετικός ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα.

Οἱ γονεῖς του ἦταν ἀνθρωποι ἐργατικοί, ποὺ ζοῦσαν ἀπὸ τὴν ἐργασία τους. Ὁ Ἰησοῦς δούλευε καὶ αὐτὸς στὸ ἐργαστήρι τοῦ Ἰωσῆφ μὲ τ' ἀδέρφια του, παιδιά τοῦ Ἰωσῆφ ἀπὸ τὴν πρώτη του γυναικά, ἔπαιζε μὲ τοὺς συντρόφους του, πήγαινε στὸν ναὸ μαζὶ μὲ τοὺς γονεῖς του, μάθαινε δὲ μάθαιναν ὅλα τὰ παιδιά.

Καὶ ὅμως ξεχώριζε ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, καὶ ἡ μητέρα του τὸ ἔβλεπε καὶ μάζευε μέσα της τὰ λόγια του ἔνα ἔνα καὶ τὰ φύλαγε σὰν ἀνεκτίμητα μαργαριτάρια.

Καὶ μεγάλωνε ὁ Ἰησοῦς καὶ δυνάμωνε τὸ πνεῦμα του καὶ γέμιζε σοφία καὶ ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ ἦταν ἐπάνω του.

Κάθε χρόνο, κατὰ τὸ ἔθιμο τῶν Ἐβραίων, ὁ Ἰωσὴφ πήγαινε μὲ τὴν Μαρία στὴν Ἱερουσαλήμ γιὰ τὶς Ἑορτὲς τοῦ Πάσχα.

Τὸ Πάσχα ἦταν ἡ μεγάλη θρησκευτικὴ ἑορτὴ τῶν Ἐβραίων, ποὺ ἔόρταζαν ἐκείνη τῇ μέρᾳ τὴν ἀπελευθέρωσή τους ἀπὸ τὴν δουλεία τῆς Αἰγύπτου. Τὴν ἔόρταζαν μὲ μεγάλη ἐπισημότητα στὴν Ἱερουσαλήμ, στὸν ναὸ τοῦ Σολομῶντος, καὶ οἱ Ἐβραῖοι ὅλης τῆς Παλαιστίνης τὸ θεωρούσαν καθῆκον νὰ πᾶνε ἔκει νὰ ἐκτελέσουν τὰ θρησκευτικά τους χρέη καὶ νὰ φᾶνε τὸ πασχαλινὸ ἄρνι.

“Οταν ἔγινε ὁ Ἰησοῦς δώδεκα χρονῶν, ὅταν ἔφτασε δηλαδὴ στὴν ἡλικία, ὅπου τὰ παιδιά τῶν Ἐβραίων ἄρχιζαν νὰ διδάσκωνται τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γυμνάζωνται στὰ θρησκευτικά τους καθήκοντα, τὸν πῆραν οἱ γονεῖς του κι ἐκεῖνον στὴν Ἱερουσαλήμ μαζί τους.

‘Αφοῦ λοιπὸν τελείωσαν οἱ ἔορτὲς καὶ οἱ προσκυνητὲς ὅλοι γύριζαν στὰ σπίτια τους, στὸ δρόμο ἔξαφνα ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία ἀντιλήφθηκαν, πῶς ὁ Ἰησοῦς δὲν ἦταν πιὰ μαζί τους. Μὲ τὴν ἰδέα ὅμως, πῶς ἵσως βρίσκεται μὲ ἄλλους ταξιδιώτες, φίλους ἢ συγγενεῖς, ἔξακολούθησαν τὸ δρόμο τους δλόκληρη τῇ μέρα. Μὰ ὅταν τὸ βράδυ τὸν ζήτησαν παντοῦ καὶ δὲν τὸν βρῆκαν, τρόμαξαν καὶ γύρισαν πίσω στὴν Ἱερουσαλήμ, ὅπου τρεῖς μέρες τὸν γύρευαν. Τέλος τὴν τετάρτη μέρα πῆγαν καὶ στὸν ναὸ κι ἐκεῖ τὸν βρῆκαν.

Καθισμένος ἀνάμεσα στοὺς δασκάλους, μὲ τὸ πρόσωπο φωτισμένο ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ψυχῆς του, ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἄκουε, συζητῶντοῦσε μαζί τους καὶ τοὺς ἐξηγοῦσε δσα αὐτοὶ δὲν καταλάβαιναν. Καὶ αὐτοὶ οἱ σοφοὶ μὲ ἄσπρα μαλλιά, ποὺ εἶχαν γεράσει στὴ μελέτη τῆς Γραφῆς, εἶχαν μαζευτῆ γύρω του καὶ μὲ ἀπορία ζητοῦσαν καὶ ἄκουαν καὶ θαύμαζαν, πῶς νὰ βρίσκεται τόση σοφία σὲ κεφάλι παιδιοῦ δώδεκα χρονῶν.

Καθὼς τὸν εἶδε ἡ Μαρία, ἔτρεξε κοντά του καὶ τοῦ εἶπε.

— Παιδί μου, γιατί μᾶς τὸ ἔκαμες αὐτό; κοίταξε, ὁ πατέρας σου κι ἔγώ καταθλιψσένοι σὲ γυρεύομε.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΤΕΧΝΗΝ

·Ο· Ἰησοῦς δωδεκαετής ἐν τῷ Ναῷ.

[Εἰπὼν Ἐρρίκου Χόφμαν.]

’Απόρησε δὲ Ἰησοῦς καὶ ἀποκρίθηκε.

— Καὶ γιατί μὲ γυρεύατε; δὲν ξέρατε, ὅτι πρέπει νὰ μένω
ἔγώ στὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου;

Δὲν κατάλαβαν οἱ γονεῖς τὰ λόγια τοῦ παιδιοῦ τους, δὲν
ῆξεραν, ποιός ἦταν ἐκεῖνος, ποὺ δὲ Ἰησοῦς ὡνόμαζε Πατέρα, οὕτε
πῶς δὲ ναδὸς τοῦ Θεοῦ ἦταν τὸ σπίτι του. Ἡ μητέρα του δύως μά-
ζευε πάλι μέσα στὴν καρδιά της τὰ λόγια του αὐτὰ καὶ τὰ φύ-
λαγε ὅλα σὰν ἀνεκτίμητα μαργαριτάρια.

Σηκώθηκε δὲ Ἰησοῦς καὶ ἀκολούθησε τοὺς γονεῖς του καὶ
μαζὶ γύρισε στὴ Ναζαρέτ, γλυκός καὶ εὐάγωγος σὰν πάντα,
ὑποταγμένος σὲ δὲ τοῦ τοῦ ἔλεγαν ἐκεῖνοι.

Περνοῦσαν τὰ χρόνια καὶ πρόκοβε δὲ Ἰησοῦς στὴν ἡλικία
καὶ στὴ γνώση, κοντὰ στὸ Θεό καὶ στοὺς ἀνθρώπους.

Πηγελόπη Δέλτα.

« *H Zωὴ τοῦ Χριστοῦ* »

ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΤΟΥ ΓΟΛΓΟΘΑ

Τὸ ἐνδιαφέρον ὅλου τοῦ ξένου κόσμου, ποὺ μαζεύτηκε ἐκεῖ-
νον τὸ χρόνο στὴν Ἱερουσαλήμ, δὲν ἦταν τόσο γιὰ τὸ Πάσχα,
ᾶν καὶ γι’ αὐτὸ ἥρθαν, παρὰ γιὰ τὴ δίκη τοῦ Γαλιλαίου Ἰησοῦ.
Αὐτὸν ἀποκαλοῦσαν ἄλλοι μεγάλο κακοῦργο, ἀπατεώνα, ἀγύρ-
τη, ἐπαναστάτη καὶ ἄλλοι μεγάλο Διδάσκαλο, Μεσία, Προφήτη.
Οἱ τελευταῖοι ἦταν πρὸ πάντων Γαλιλαῖοι ψαράδες τῆς Γενη-
σαρέτ, ποὺ πολλὲς φορὲς εἶχαν φάει μαζί του ψάρια καὶ εἶχαν
ἀκούσει τὶς θεῖες δυμιλίες του. Καὶ αὐτοὶ ἦταν ποὺ ἔστρωσαν
πρὸ τριῶν ἡμερῶν τὰ ἴματιά τους στὸ δρόμο τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἔκρα-
ζαν: « ‘Ωσανὰ ἐν τοῖς ‘Ψύστοις’! »

Καὶ γι’ αὐτὸ τὴ νύχτα τῆς δίκης ἦταν πολλοί, πάρα πολλοί,
μαζεμένοι στὸ πραιτώριο, νὰ παρακολουθήσουν τὴ δίκη καὶ νὰ
μάθουν τὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ πρωὶ διαδόθηκε σὲ ὅλη τὴν Ἱερου-
σαλήμ, ὅτι δὲ Γαλιλαῖος καταδικάστηκε νὰ σταυρωθῇ στὸ λόφο
τοῦ Γολγοθᾶ μαζὶ μὲ δύο ληστές. Καὶ γι’ αὐτὸ ἀπὸ νωρὶς καὶ δὲ
ντόπιος πληθυσμὸς καὶ οἱ ξένοι ἄρχισαν νὰ μαζεύωνται στὸ

δρόμο τοῦ Γολγοθᾶ καὶ στὸ λόφο ἐπάνω φαινόταν κόσμος πολὺς σὰν μερμήγκια. "Ἐτρεχαν δλοι ν' ἀπολαύσουν τὸ θέαμα τριῶν ἀνθρώπων καὶ πρὸ πάντων γιὰ νὰ ἰδοῦν τὸν παράξενο ἔκεῖνο Γαλιλαῖο, ποὺ τόσες φῆμες διαδίδονταν γι' αὐτόν.

"Ἐβλεπε λοιπὸν κανεὶς ἀπὸ τὸ ἔνα κι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ δρόμου ἀνθρώπους κάθε ἡλικίας καὶ κάθε φυλῆς νὰ περιμένουν ἀνυπόμονα τὸ πέρασμα τῆς συνοδείας.

"Ήταν πιὰ μεσημέρι κι ἔλαμπαν στὸν ἥλιο οἱ πανοπλίες τῶν Ρωμαίων στρατιωτῶν, ποὺ δῆγοῦσαν στὸ Γολγοθᾶ τοὺς καταδίκους.

Σὲ λίγο ἡ συνοδεία τῶν στρατιωτῶν, ποὺ βάδιζαν μὲ κανονικὸ βῆμα, ἀνέβαινε στὸν ἀνήφορο τοῦ Γολγοθᾶ, ἔχοντας στὴ μέση τοὺς τρεῖς καταδίκους φορτωμένους τοὺς σταυρούς τους. "Ολοι οἱ θεατὲς ἔτρεχαν τότε στὸ δρόμο, δσοι ἥταν πίσω ἔσπρωχναν τοὺς μπροστινούς, δλοι σηκώνονταν στὶς μύτες τῶν ποδιῶν τους, τέντωναν τοὺς λαϊμούς τους καὶ ἀνοιγαν διάπλατα τὰ μάτια τους νὰ ἰδοῦν, νὰ ἰδοῦν τοὺς καταδίκους καὶ πρὸ πάντων τὸ Γαλιλαῖο. Γυναῖκες κρατοῦσαν στὴν ἀγκαλιά τους τὰ μικρά παιδιά τους κι ἔδειχναν σ' αὐτὰ μὲ τὸ δάχτυλο τὸ Γαλιλαῖο.

'Εκεῖνος βάδιζε σκυφτὸς ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ καὶ ὁ ἔδρωτας ἔπεφτε σταγόνες ἀπὸ τὸ μέτωπό του στὴ γῆ. Λένε, πῶς τὴν ἄλλη μέρα δ δρόμος τοῦ Γολγοθᾶ ἥταν γεμάτος ἀπὸ ἀνθισμένους κατάλευκους κρίνους, ποὺ φύτρωναν ἀπὸ κάθε σταγόνα τοῦ ἔδρωτα τοῦ Ἰησοῦ καὶ γέμιζαν ἀπὸ εύωδιά τὸν ἀέρα.

Στὸ πλῆθος μέσα ἥταν καὶ πολλὲς γυναῖκες ἀπὸ τὴ Γαλιλαία, ποὺ εἶχαν ἀκολουθήσει τὸν Ἰησοῦν μαγεμένες ἀπὸ τὴ γλυκιά του μορφὴ καὶ τὴ γλυκιά του δμιλία. Τὸν εἶχαν ἀκούσει πολλὲς φορὲς στὴν ὡραία πατρίδα τους νὰ διδάσκῃ μὲ τὴν μελωδικὴ φωνή του στὶς ἔξοχές, στὴν ἀκρογιαλιά, στὶς καταστόλιστες ἀπὸ παπαροῦνες πεδιάδες καὶ ἡ φωνή του ἔφτανε ὡς αὔτες μυρωμένη ἀπὸ τὶς ἀνθισμένες πορτοκαλιές. Καὶ τώρα τὸν ἔβλεπαν νὰ σηκώνη τὸ σταυρό του καὶ δάκρυα γέμιζαν τὰ μάτια τους, χωρὶς νὰ τολμοῦν νὰ τ' ἀφήσουν νὰ τρέξουν, γιατὶ τὸ μάτι τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων ἔφτανε παντοῦ κι ἔβλεπε καὶ κατασκόπευε κάθε ἔνδειξη συμπάθειας στὸν καταλυτὴ* τοῦ Νόμου.

Στήν ἄκρη τοῦ δρόμου στεκόταν καὶ μιὰ Γαλιλαία, ποὺ κρατοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι ἔνα παιδάκι ἔξι χρονῶν καὶ ἐσκυβε σ' αὐτὸ καὶ τοῦ ἔδειχνε μὲ τὸ δάχτυλό της τὸν Ἰησοῦ, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ συνοδεία περνοῦσε ἀπ' ἐμπρός της. Τὸ παιδί ὅμως, δταν εἶδε τοὺς ψηλούς καὶ αὔστηρούς Ρωμαίους στρατιώτες, δταν εἶδε τὰ ὅπλα τους, ποὺ συμβόλιζαν τὴν κυριαρχία τῆς Ρώμης, νὰ ἀστράφτουν στὸν ἥλιο, φοβήθηκε, ἔβαλε τὶς φωνὲς καὶ προσπαθοῦσε νὰ κρυφτῇ στὶς δίπλες τοῦ φορέματος τῆς μητέρας του. Ἐκείνη τοῦ ἔδωσε θάρρος μὲ λόγια καὶ τοῦ ἔστρεψε τὸ κεφάλι πρὸς τὸ μέρος τῆς συνοδείας καὶ τοῦ ἔδειξε τὸν Ἰησοῦ.

Ἐκεῖνο τόλμησε νὰ παρατηρήσῃ καὶ μόλις ἀντίκρισε τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, ἔτρεξε χαρούμενο, πέρασε τὴν γραμμὴ τῶν στρατιωτῶν, πλησίασε τὸν Ἰησοῦ, ἀγκάλιασε τὰ γόνατά του καὶ τὸν ἔβλεπε κατάματα μ' ἔνα ἀγγελικὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη. Ἡταν ἔνα ἀπὸ τὰ παιδιά ἐκεῖνα, ποὺ εἶχε εὐλογήσει ὁ Ἰησοῦς πρὸ δλίγων ἡμερῶν κι ἔτρεξε νὰ τὸν ἀγκαλιάσῃ, γιατὶ τὸν εἶχε ἀγαπήσει.

“Οταν δ Ἰησοῦς εἶδε, ὅτι ἀπ' ὅλο ἐκεῖνο τὸ πλῆθος μόνο ἔνα μικρὸ παιδί τόλμησε νὰ τοῦ δείξῃ συμπάθεια, ἀπόθεσε τὸ βαρύ σταυρὸ καταγῆς, ἐσκυψε καὶ φίλησε τὸ παιδί στὸ μέτωπο.

Μὲ τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ἡ συνοδεία σταμάτησε καὶ τὸ δειλὸ πλῆθος ἦταν ἔτοιμο νὰ τραπῆ εἰς φυγήν, μόλις εἶδε τοὺς Ρωμαίους στρατιώτες νὰ σταματήσουν. Κάποιος κρύος φόβος ἔπιασε τὸ πλῆθος κι οἱ Ρωμαῖοι στρατιώτες, ποὺ δὲν ἀγαποῦσαν τὶς ἀταξίες, χτύπησαν τὰ δόρατα στὶς ἀσπίδες τους. Ξεροὶ κρότοι ἀκούστηκαν. Ἡταν δ βρυχηθμὸς τῆς Ρώμης. Τὰ πλήθη πάγωσαν στὴ θέση τους.

Ο κεντηρίωνας* ἔτρεξε βιαστικός, γιὰ νὰ ίδῃ τί τρέχει καὶ κεντώντας μὲ τὸ δόρυ του τὸν Ἰησοῦ, τοῦ εἶπε ἀπότομα : «Ἐμπρὸς δὲν ἔχομε καιρὸ νὰ χάνωμε! Εἶστε τρεῖς, ποὺ θὰ σταυρώθητε καὶ ἡ ὥρα περνᾶ».

Τὸ παιδί δόθηκε στὴ μητέρα του, ὁ Ἰησοῦς σήκωσε τὸ σταυρὸ του καὶ ἡ συνοδεία ἔξακολούθησε τὸ δρόμο της πρὸς τὴν κορυφὴ τοῦ λόφου.

« Ἐκλεντὰ δηγήματα »

Δ. Π. Παναγόπουλος.

ΓΟΛΓΟΘΑΣ

’Ηλι· ’Ηλι· λαμὰ σαβαχθανί !

”Ανθρωπος· καὶ τὸν πόνο πῶς νὰ κρύψῃ !
Κρατήσου, αὐγή, τὸ φῶς σου ἀς μὴ φανῆ,
ώς ποὺ τὸ ἀχνὸ κεφάλι Του νὰ σκύψῃ.

Καὶ λούλουδα, καὶ γιούλια κι ὅγρια κρίνα,
γέρναν τὰ κεφαλάκια τους κι ἐκεῖνα !

Τώρα . . . μπορεῖς, αὔγούλα, νὰ φανῆς.
Κι ἀς ἔχη πάρει στὴ θωριά τὴ θλίψη·
Θεός, χλομὸς κι ὠραῖος δσσο κανείς,
σιγὰ σιγὰ ἀνεβαίνει πρὸς τὰ ὕψη.

Καὶ γιούλια, χαμολούλουδα καὶ κρίνα
σηκώσαν τὶς κορφοῦλες τους κι ἐκεῖνα.

Ν. Πετιμεζᾶς—Λαύρας.

« Σιγαλὲς Φωνὲς—“Ιερονοσαλὴμ »

ΤΟ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ

Σήμερα μαῦρος ούρανός, σήμερα μαύρη μέρα,
σήμερ' ἀγγέλοι, ἀρχάγγελοι, ὄλοι μαυροφοροῦνε,
σήμερα ὄλοι θλίβονται καὶ τὰ βουνά λυποῦνται,
σήμερα πᾶνε κι ἔρχονται στῆς Παναγιᾶς τὴν πόρτα.
‘Η Παναγιὰ ἡ Δέσποινα καθόταν στὸ θρονί της,
τὴν προσευχὴ της ἔκανε γιὰ τὸ μονογενὴ της.
’Ακούει βροντές, ἀκούει ’στραπές καὶ ταραχές μεγάλες,
προβάλλει ἀπὸ τὴ θύρα της νὰ δῆ στὴ γειτονιά της.
Βλέπει τὸν ούρανὸ θαμπό καὶ τ’ ἄστρα βουρκωμένα,
ἀκούει φωνή, ἀκούει λαλιὰ ἀπ’ ἀρχαγγέλου στόμα :

— Σῶσε, κερά μου Παναγιά, τούτην δὰ τὴν ὥρα
καὶ τὸν 'Υγρό σου πιάσανε καὶ στὸ σταυρὸ τὸν πᾶνε.
'Η Παναγιά σὰν τάκουσε, ἔπεσε καὶ λιγώθη.

Καὶ σὰν τὴν συνεφέρανε, τοῦτο τὸ λόγο λέει :

— "Οσοι πονᾶτε τὸ Χριστό, δῆλοι κοντά μου ἔλατε.

'Η Μάρθα, ἡ Μαγδαληνὴ καὶ τοῦ Λαζάρου ἡ μάνα,
τοῦ 'Ιακώβου ἡ ἀδερφή, κι οἱ τέσσερες ἀντάμα,
ἐπῆραν τὸ στρατὶ στρατί, στρατὶ τὸ μονοπάτι.

Τηρᾶν ζερβά, τηρᾶν δεξιά, κανένα δὲ γνωρίζουν,
τηρᾶν καὶ πιὸ δεξιώτερα, θωροῦν τὸν "Αι-Γιάννη.

— "Αι μου Γιάννη, Πρόδρομε καὶ Βαφτιστὴ τοῦ γιοῦ μου,
μήν εἶδες μου τὸ τέκνο μου καὶ σὲ τὸ δάσκαλό σου ;

— Ποιός ἔχει χείλη νὰ στὸ πῆ, καρδιὰ νὰ μολογήσῃ
ποιός ἔχει χειροπάλαμα, γιὰ νὰ σοῦ τόνε δείξῃ !

— "Εχεις καὶ χείλη νὰ τὸ πῆς, καρδιὰ νὰ μολογήσῃς,
ἔχεις καὶ χειροπάλαμα γιὰ νὰ μοῦ τόνε δείξῃς.

— Θωρεῖς ἐκεῖνον τὸ γυμνό, τὸν παραπονεμένο,
ὅπου φορεῖ στὴν κεφαλὴ ἀγκάθινο στεφάνι ;

'Εκεῖνος εἶναι ὁ γιόκας σου κι ἐμὲ ὁ δάσκαλός μου.

Κι ἡ Παναγιά σὰν τάκουσε τοῦτον τὸ λόγο λέει :

— Ποῦ 'ναι γκρεμός νὰ γκρεμιστῶ, γιαλός νὰ πάω νὰ πέσω ;

Κανένας δὲν τῆς μίλησε νὰ τὴν παρηγορήσῃ.

μόν' ὁ Χριστὸς τῆς μίλησε ἀπ' τὸ σταυρὸν ἐπάνω :

— Πάρε, μανούλα, ύπομονὴ καὶ διάφορο δὲν ᔁχεις.
Στρῶσε τραπέζι θλιβερὸ νὰ φᾶνε οἱ θλιμμένοι

καὶ τὸ μεγάλο Σάββατο, κάθου νὰ μ' ἀπαντέχης.

Τὴν Κυριακίτσα τὸ πουρνὸ θὰ ποῦν Χριστὸς ἀνέστη.

Δημοτικόν.

«ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ»

Ι'Ως γνωστόν, μετά τὴν παραίτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ Αὐγούστου (306), τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος περιήλθεν εἰς ἀναρχίαν. Πολλοὶ αὐτοκράτορες ἀνηγορεύθησαν συγχρόνως εἰς τὴν Δύσιν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐπάλαιον μεταξύ των, ἔως ὅτου τὸ 323 ὁ Κωνσταντῖνος ἐπεβλήθη καὶ παρέμεινε μόνος κύριος τοῦ Κράτους. Ὁ Εὐσέβιος*, δὲ περὶ Κωνσταντίνου, ἀκμάσας ἐπίσκοπος Καισαρέας καὶ Παλαιστίνης, ἀφηγούμενος τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ περιγράφων τὴν τρομερὰν σύγκρουσιν τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Μαξέντιον, ἀναφέρει τὰ ἔξῆς, τὰ δποῖα ἥκουσεν ἀργότερα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ιδίου τοῦ Κωνσταντίνου :

«Ἐρῷ προσῆγχετο ὁ Κωνσταντῖνος πρὸς τὸν πατρῷον Θεόν, διὰ ῥὰ·βοηθήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἐπεφάνη θεομηνία παραδοξοτάτη. Ὁ ἥλιος ἦτο περὶ μεσημβρίαν, ὅτε αἴφνης εἶδεν ὄλοφάνερα ὑψηλὰ εἰς τὸν οὐρανόν, ὑπεράνω τοῦ ἥλιου, σταυρὸν φωτεινόν, φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν : «ἐν τούτῳ νίκα». »

[Ιδοὺ πῶς ἔξιστορεῖ τὰ ἐπακολουθήσαντα τὸ ὄραμα γεγονότα δὲ Ἀγγελος Τανάγρας.]

Τὸ λάβαρον.

Ο Κωνσταντῖνος ἐκάλεσεν ἀμέσως τοὺς καλυτέρους τεχνίτας, ποὺ ἡμποροῦσε νά εὕρῃ εἰς τὸ στρατόπεδον, παρέστησε πῶς ἦτο τὸ ὄραμα καὶ διέταξε νά τὸ κατασκευάσουν μὲ χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους.

Τὸ πρῶτον τοῦτο λάβαρον, τὸ δποῖον εἶδεν ὁ ἴστοριογράφος ἐπίσκοπος Εὐσέβιος, ἦτο χρυσοῦν δόρυ, ἔχον εἰς τὴν κορυφὴν ἐπίσης χρυσοῦν στέφανον, φέροντα τὰ δύο στοιχεῖα Χ καὶ Ρ, δηλαδὴ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.

Κάτω ἀπὸ τὸν στέφανον «ἔκρεματο βασιλικὸν ὑφασμα σὺν πολλῷ καθυφασμένον χρυσῷ, ποικιλίᾳ συνημμένων πολυτελῶν λίθων», τὸ δποῖον εἶχεν εἰς τὰ ἄκρα τὴν εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν παιδιῶν του.

Καὶ ἡ ψψωσίς του ἐμπρὸς εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς ἀετούς, τοὺς κόκκινους δράκοντας, τὰ βέξιλλα* καὶ τὰ φλάμουρα* ἔγινε πα-

νηγυρική πρὸς μεγάλην βεβαίως ἔκπληξιν καὶ σκάνδαλον τῶν παλαιῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων.

Τὸ πλεῖστον αὐτῶν, βάρβαροι Ἀλαμανοί* καὶ Γαλάται*, εἶδον μὲν ἀπόλυτον ἀδιαφορίαν τὴν καινοτομίαν. Αἱ τριάκοντα δῦμας χιλιάδες χριστιανῶν, δταν εἶδον τὸ σύμβολον τῆς θρησκείας των, τῆς ἐπὶ τόσους αἰῶνας καταδιωκομένης καὶ τρομοκρατούμενης, νὰ ὑψώνεται ἐπὶ κεφαλῆς των, ἔνιωσαν τὴν συγκίνησίν των νὰ μεταβάλλεται εἰς παραλήρημα ἐνθουσιασμοῦ.

Διότι τὸ λάβαρον αὐτὸ ἐσυμβόλιζε πλέον καθαρά τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἴδεας, τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστοῦ των καὶ δι' αὐτὸ τὸ δλιγώτερον ποὺ ἡμποροῦσαν νὰ δώσουν, ἥτο μία ζωὴ...

Ο ἐνθουσιασμὸς λοιπὸν δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ φονατισμὸς ἀπεριόριστος διὰ τὸν Αὔγουστον.

Ἡ μυστικὴ εἰμαρμένη ἐκεῖ ἐπάνω εἶχεν εἰπῆ τὴν λέξιν της...

Ο Κωνσταντῖνος ἔπρεπε νὰ νικήσῃ !

Ἡ μάχη τῆς ἐρυθρᾶς πέτρας.

Ὅτι ἡ 28η Ὁκτωβρίου τοῦ 312, ἡ ἐβδόμη ἀκριβῶς ἐπέτειος τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Μαξεντίου εἰς τὸν θρόνον καὶ ἡ Ρώμη μαζευμένη εἰς τὸ ἀμφιθέατρον ἐπανηγύριζεν. Ἐνῷ αἱ λεγεῶνες ἐβάδιζαν κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, δ Μαξέντιος ἐώρταζε.

Κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους, καὶ δλιγώτερον ἀπ' ὅλους αὐτοὺς δ Μαξέντιος, δὲν ἐσκέπτετο τὸν Κωνσταντῖνον.

Ἐμπιστευμένος εἰς τὸν στρατόν του, ἥτο παραζαλισμένος ἀπὸ τὰς κολακείας καὶ τὰ θυμιάματα τῶν ἐμπίστων του, οἱ δποῖοι τὸν ἐπροσκύνουν ώς κύριον τοῦ κόσμου καὶ νέον θεόν.

« Ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα ! ». Μὲ τὴν φράσιν αὐτὴν εἶχε κλείσει τὸ στόμα μερικῶν φρονίμων, ποὺ ἐτόλμησαν νὰ διαταράξουν τὰς διασκεδάσεις του.

Ο λαὸς ἔξ ἄλλου, μολονότι τρέμων ύπὸ τὸ καλλίγιον* τῶν Πραιτωριανῶν*, ἀφιερώνετο εἰς τὰς ἑορτάς, πρὸ πάντων εἰς τοὺς ἀγαπημένους του ἀγῶνας τοῦ ἀμφιθεάτρου, προσπαθῶν νὰ λησμονῇ τὴν τύχην του.

Ψωμί καὶ ἑορτάς ! Μήπως αὐτὸ δὲν ἐφανέρωνεν ἀπὸ καὶ ροὺς τώρα τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τῆς Ρώμης :

Οἱ ἀγῶνες εἶχαν ἀρχίσει ἐν μέσῳ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος. Μεταξὺ δύμως δύο ἀγωνισμάτων, κατασκονισμένοι βερεδάριοι* ἔφεραν τὴν εἰδησιν, δτὶ καὶ ἡ μάχη εἶχεν ἀρχίσει κοντὰ εἰς τὴν Μουλβίαν γέφυραν.

Ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἦτο φυσικὰ ἡ ἀνησυχία. Ἀλλὰ ἀμέσως ἡ φυσικὴ νωθρότης τοῦ χαρακτῆρος ἡ ἵσως ἡ δύναμις τοῦ πεπρωμένου ἔξανακάθισαν τὸν Μαξέντιον εἰς τὸν θρόνον του.

Μήπως αἱ λεγεῶνες του δὲν ἦσαν τρεῖς φοράς περισσότεραι τοῦ Κωνσταντίνου;.... Μόνον οἱ Καρχηδόνιοι μισθοφόροι του, ποὺ εἶχαν θαυμασθῆ πρὸ δλίγων ἡμερῶν εἰς τὸ πεδίον τοῦ "Αρεως, δὲν ἦσαν ἀρκετοὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς Γαλάτας καὶ τοὺς Ἀλαμανούς; Διατί νὰ χαλάσῃ μίαν τετοιαν ἑορτάσιμον ἡμέραν καὶ νὰ κόψῃ εἰς τὸ μέσον τὸ ἀμφιθέατρον;

Ἀλλὰ ἡ ἀγανακτημένη βοή τῶν Πραιτωριανῶν, ποὺ ἥξευραν καλύτερα τὸν Κωνσταντίνον καὶ ἔβλεπον, δτὶ διακινδυνεύουν τὸ πᾶν, τὸν ἔκαμαν νὰ ἔννοήσῃ, δτὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μένῃ ἔκει, ἐνῶ δ στρατός του ἐπολεμοῦσε.

Καὶ τότε δύμως πάλιν ἔστειλε νὰ ἐρωτήσουν πρὶν τοὺς Σιβυλλιακούς* χρησμούς, διὰ νὰ μάθη ποῖον θὰ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης.

Ἄλλα δ Ποντίφηξ ἀρχιερεὺς ἀπεκρίθη μὲ διφορούμενον χρησμόν :

«Οτι θνήξεται ἀθλίως δ ἔχθρὸς τῆς Ρώμης».

Ποῖος δύμως ἦτο δ ἔχθρὸς αὐτός :

Ο Μαξέντιος ο οὔτως ἡ ἄλλως ἔξήγησε τὸ πρᾶγμα εύνοϊκῶς διὰ τὸν ἔαυτόν του, καὶ μόνον πιεζόμενος ἀπεφάσισε νὰ ξεκινήσῃ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Πραιτωριανῶν.

Μόλις δύμως ἔβγαινεν ἀπὸ τὰ τείχη, σμῆνος μαύρων πουλιῶν ἔξεπέταξε διὰ μιᾶς τρομαγμένον καὶ ἔσηκώθη ἐπάνω ἀπὸ τὰς κεφαλάς των.

Ἡτο δ πρῶτος κακός οἰωνὸς καὶ δ λαός, ποὺ παρηκολούθει τὴν ἀναχώρησιν, ἥρχισε νὰ τὸν σχολιάζῃ δυσοιώνως.

‘Ο Μαξέντιος ἐπηρεασμένος, ἀκόμη μίαν φοράν ἐδίστασεν.
Τίτο δμως πλέον ἀργά νὰ ύποχωρήσῃ !

‘Η μάχη ἐδίδετο ἐμπρός εἰς τὸν Τίβεριν καὶ τὸ κύριον σημεῖον τῆς συμπλοκῆς ἦτο ἡ λεγομένη «Σάξα ρούμπσα», δηλαδὴ «Ἐρυθρὰ πέτρα», ἐννέα μίλια περίπου ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Ρώμης καὶ ἔξ μίλια ἀπὸ τὴν Μουλβίαν γέφυραν.

“Οταν ἔφθασεν δὲ Μαξέντιος, τὰ δύο στρατόπεδα ἥσαν εἰς χεῖρας καθ’ ὅλον τὸ μέτωπον καὶ δὲ Κωνσταντῖνος ἐπάνω εἰς κατάλευκον ἄλογον, ὅπως περιγράφει δὲ Λακτιάντιος*, εὐδιάκριτος ἀπὸ τὸν πολύτιμον λόφον τοῦ κράνους καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς χρυσῆς πανοπλίας, ἐδεικνύετο ἀπὸ ὅλον τὸν στρατόν.

‘Απὸ τὴν μίαν πλευράν ἥσαν αἱ γαλατικαὶ λεγεῶνες, οἱ Βρεττανοὶ καὶ οἱ Ἀλαμανοὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἀπὸ τὸ ἀντίθετον οἱ Σικελοί, οἱ Ἰταλοί, οἱ Καρχηδόνιοι καὶ Λίβυες μισθοφόροι τοῦ Μαξεντίου, ἀποτελοῦντες δῆλοι δμοῦ ἀνθρωποπέλαγος τριακοσίων τουλάχιστον χιλιάδων ἵππεων καὶ πεζῶν.

Καὶ εἰς τὰ σύννεφα τῆς σκόνης, τὸ θέαμα τῶν χαλκοφάκτων αὐτῶν ἀνθρωπίνων ὅγκων, συγκρουομένων μέσα εἰς τὴν βοήν, τὰ σαλπίσματα τῶν μακρουλῶν σαλπίγγων καὶ τὰ οὐρλιάσματα τῶν κεραύλων* ἦτο κάτι τρομακτικά ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπές.

Πίσω ἀπὸ τὴν κυρίαν γραμμὴν τῆς συμπλοκῆς, ὅπου ἔνεκα τῆς σκόνης τὸ μάτι ἔβλεπε μόνον ἀπερίγραπτον μπέρδεμα ἀνθρώπων, ἀλόγων, κονταριῶν, ἐφαίνοντο ἄλλαι κοχόρτεις* μὲ τὰ σήματά των, δράκοντας, λύκους, ἀετούς, Μινωταύρους, στολισμένους ἐλλείψει λουλουδιῶν ἀπὸ κλαδιά δένδρων, τρέχουσαι συντεταγμέναι εἰς τὰ ἀσθενέστερα μέρη.

Καὶ μόλις οἱ χαλκόφρακτοι ὅγκοι ἔφθαναν εἰς ἐπαφήν, τὰ δόρατα ἀφηναν τὸν λόγον εἰς τὰ ξίφη καὶ ἥρχιζε πάλη σώματος πρὸς σῶμα, ἀσπίδος πρὸς ἀσπίδα, σιδήρου πρὸς σίδηρον, ὅπου τὰ κτυπήματα ἀντήχουν βαριά, βγάζοντα σπινθῆρας ἀπὸ τὰ κράνη, ἀπὸ τοὺς γύρους τῶν ἀσπίδων καὶ τὸν χάλυβα τῶν σπαθιῶν.

Πίσω ἀπὸ τὰς γραμμὰς οἱ ψιλοὶ δπλῖται ἐγέμιζαν τὸν δέρα

μὲ τὰ τόξα καὶ τὰ μολυβένια βλήματα τῶν σφενδονῶν των, τὰ δόποια εἶχον ἐπάνω τὴν λεῖξιν «Φίρ»* ἢ «Φέρι Ρόμα»* ἢ ἀκόμη «Δέξαι»* εἰς γλωσσαν ἐλληνικήν.

”Ωρυγαί, ρόγχοι, βογκητά, βλασφημίαι εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, κραυγαὶ διαπεραστικαὶ πόνου, ἐλελεῦ* θριάμβου, βαρυπρόφερτα λατινικά προστάγματα... ἀλλὰ πρὸ πάντων μία φωνή, μία κραυγὴ μυριαπλασιαζομένη εἰς βοήν ὡς θόρυβος πολλῶν ὕδάτων ἐκυριάρχει :

—Χριστὸς νικᾶ...Χριστὸς νικᾶ...

”Ησαν οἱ Χριστιανοί, τῶν δόποίων δὲ ἐνθόουσιασμός, οἰστρηλατημένος ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ Θαύματος, εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἀπηλπισμένην ἔντασιν προσπαθείας.

”Ἐβλεπαν ἐμπρός των εἰς τὴν συμπλοκήν, δπως τὸ διηγοῦνται οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς, οὐρανίας δυνάμεις νὰ καταβαίνουν εἰς βοήθειαν τοῦ Κωνσταντίνου, ἐθαμβώνοντο ἀπὸ τὴν λάμψιν τῶν ὅπλων των, ἐθαύμαζον τὰ γοητευτικὰ ἢ φοβερὰ σχήματά των, ἥκουαν τὰς φωνάς των...

—Τὸν Κωνσταντίνον ζητοῦμεν... Τὸν Κωνσταντίνον ἐρχόμεθα νὰ βοηθήσωμεν!.. ἐφώναζον αἱ ἐμφανίσεις αὐταί.

”Επειτα τὸ ἀδιάκοπον ἐκεῖνο ἀκτινοβόλημα τοῦ χρυσοῦ σταυροῦ τοῦ λαβάρου, ποὺ ἔβλεπον νὰ προπορεύεται καὶ νὰ τοὺς δόηγῃ, τοὺς ἐμαγγήτιζε, τοὺς ἔφερεν εἰς τὰ μάτια δάκρυα τοὺς ἐστόμωνε κάθε ίδεαν φόβου...

’Ο Χριστός των, δὲ ἀληθινὸς Θεός, ᾧτο ἐκεῖ... Καὶ ἥσαν αὐτοὶ οἱ ἐκλεκτοί, ποὺ θὰ ἐπύργωναν τὴν βασιλείαν του εἰς τὸν κόσμον...

’Η νίκη τοῦ σταυροῦ.

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν βοή θριαμβευτικὴ ἀντήχησεν ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Κωνσταντίνου.

Αἱ Ιταλικαὶ λεγεωνες τοῦ ἔχθρικοῦ κέντρου ἥρχισαν πρῶται νὰ κλονίζωνται καὶ νὰ ὑποχωροῦν.

’Ο Μαξέντιος ἄφησε μεγάλην κραυγὴν καὶ προτείνων τὴν πυγμὴν ἔχθη νὰ τὰς ὑποστηρίξῃ.

Τὴν ἰδίαν στιγμὴν ὅμως ἀντελήθη, ὅτι οἱ κατάφρακτοι Κλιβανάριοι*, τὸ βαρύ ἔχθρικὸν ἵππικὸν τοῦ Γαῖου Σενεκίωνος, ἐπροχωροῦσε μὲ καλπασμὸν νὰ κόψῃ τὴν ὑποχωρησὶν του.

Ἡ κατάστασις ἐγίνετο κρίσιμος. Ἐσηκώθη τότε εἰς τοὺς ἀναβολεῖς καὶ ἐκοίταξε γύρω εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης σκεπασμένον ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀπὸ σύννεφα σκόνης, τὴν ἄμπωτιν καὶ παλίρροιαν τῆς ἀνθρωποθαλάσσης τῶν δύο στρατῶν.

Οἱ Μαυριτανοὶ ἵππεῖς, δεκατιζόμενοι ἀπὸ τὰς σιδηρᾶς κορύνας τῶν Κλιβαναρίων, ἥρχισαν νὰ ὑποχωροῦν χωρὶς καμίαν τάξιν, αἱ δὲ σικελικαὶ καὶ καρχηδονιακαὶ λεγεῶνες ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Ἰταλῶν, ἐκάμπτοντο καὶ αὐταὶ πρὸς τὸν Τίβεριν.

Μόνον οἱ Πραιτωριανοὶ ἐννοοῦντες, ὅτι πολεμοῦν διὰ τὸν ἴδιον ἔσυτόν των, ὅτι χανομένης τῆς μάχης ἔχανοντο καὶ οἱ ἴδιοι, διεξεδίκουν τὰς θέσεις των βῆμα πρὸς βῆμα εἰς ἀπηλπισμένην πάλην, πυργώνοντες τὰ σώματά των, ὁ καθένας ἔνα δχύρωμα, εἰς τὸ δποῖον ὁ ἀντίπαλος ἔπειτε νὰ πατήσῃ, διὰ νὰ διαβῆ.

Οἱ κίνδυνος ὅμως τῶν Κλιβαναρίων ἐγίνετο διαρκῶς καταφανέστερος. Μία δὲ Ἱλη ἔξ αὐτῶν, ἔχουσα ἐμπρὸς τὸν γιγάντιον Κεντηρίωνα μὲ τὰ ἀνεμισμένα γένεια, πάλλοντα ὑψηλὰ τὴν πελωρίαν κορύναν του, ἔτρεχεν ἀκάθεκτος*, ἀναποδογυρίζουσα δ, τι εὗρισκε νὰ ἀνακόψῃ τὸν δρόμον τῆς Μουλβίας γεφύρας.

— Χριστὸς νικᾶ...Χριστὸς νικᾶ...ἔβρυχάτο ὁ ἀνεμοστρόβιλος.

Τότε ὁ Μαξέντιος ἀποθαρρημένος ἐγύρισε πρὸς τὸν Τίβεριν νὰ ἔξασφαλισθῇ τουλάχιστον πίσω ἀπὸ τὸν ποταμόν, δπου ἐνόμισεν, ὅτι ἡμποροῦσε νὰ κρατήσῃ τὸν Κωνσταντῖνον.

Τὸ κίνημα ὅμως αὐτὸ ἀπεθάρρυνεν ἐντελῶς τὰς λεγεῶνας του καὶ ὅλοι, ἀντὶ νὰ κοιτάξουν πῶς ν' ἀντιταχθοῦν, ὅρμησαν νὰ τὸν ἀκαλουθήσουν ἐκτὸς τῶν Πραιτωριανῶν, οἱ δποῖοι δείχνοντες μὲ λύσσαν τὴν πυργμὴν πρὸς τὸ μέρος του, ἔμειναν γενναίως ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς Κλιβαναρίους.

Αἱ σιδηραῖ κορύναι τῶν καταφράκτων ἥρχισαν τότε φρικτὸν ἀγῶνα.

’Εκριθή ! . . . ’Εσφραγίσθη ! . . . ’Απεφασίσθη ! . . .
 ’Η ήττα τοῦ Μαξεντίου ἦτο γενική.

’Εν τῷ μεταξὺ δόμως ὁ Μαξέντιος βλέπων, ὅτι θὰ συνελαμβάνετο ζωντανός, ὅτι ὀλίγον ἀκόμη καὶ ἦτο εἰς τὰ χέρια τοῦ ἔχθροῦ του, ἔχωσε τοὺς πτερνιστῆρας εἰς τὰ πλευρά τοῦ ἀλόγου του, κατεπάτησε τοὺς φεύγοντας καὶ ὤρμησε νὰ περάσῃ μὲ ἀπηλπισμένην προσπάθειαν.

’Αλλὰ μέσα εἰς τὸ ἀσφυκτικὸν ἀλληλοπάτημα, εἰς τὸ δόποιον εἶχεν ἐμπλεχθῆ, ἐξετοπίσθη ἔξαφνα ἀπὸ φοβερὸν σπρώξιμον νέου κύματος φυγάδων πρὸς τὸ ἀριστερὸν χεῖλος τῆς γεφύρας καὶ παρεσύρθη εἰς τὸν ποταμόν. ”Αλογον καὶ ἀναβάτης εὑρέθησαν μέσα εἰς τὰ θολὰ νερά τοῦ Τιβέρεως.

Μεγάλη βοὴ τότε ὑψώθη ἀπὸ ἔχθρούς καὶ φίλους.

— ’Ο Αὔγουστος. . . . δ Αὔγουστος.. Βοήθεια ! Σώσατέ τον...

’Αλλὰ κανεὶς δὲν διεκινδύνευε.

Μίαν στιγμὴν ὁ Μαξέντιος ἐφάνη προσπαθῶν νὰ ἀντιπαλασίσῃ μὲ τὸ ρεῦμα. Δεύτερον ὀνθρωποκρήμνισμα ἀπὸ τὴν γέφυραν τὸν ἐξηφάνισε πάλιν μέσα εἰς τὴν ἀφρισμένην δίνην.

Περισσότερον δὲν ἡμπόρεσε νὰ ιδῇ κανεὶς, διότι ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν αὐτὴν οἱ ἵππεῖς τοῦ Λογγίνου* ἔφθαναν εἰς τὴν γέφυραν καὶ οἱ Πραιτωριανοὶ κοπανιζόμενοι ἀπὸ τὰς κορύνας ἐπιπταν κατὰ σωρούς εἰς τὰ κύματα.

’Ο Τίβερις ἐκρατοῦσε πλέον εἰς τὰ θολὰ βάθη του τὸν ἔχθρὸν τοῦ Σταυροῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου.

”Αγγελος Τανάγρας.

« Νενίκηνας με, Ναζωραίε »

Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Τὴν ἄπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τὴν πάτησε, ποδάρι Βενετσάνου. Κι δ Δάνδολος*, γιός Κουρσάρων*, δὲ λησμονεῖ τὴν τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει καὶ θέλει μὲ ξένα κι ἀτατιαστα στολίδια νὰ στολίσῃ τὴ λιμνογέννητη πατρίδα του.

Γαλέρες* φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτο μας τὸν ἀδαπάνητο, τὴ δόξα μας τὴν ἀβασίλευτη, τὴ λάμψη, τὴ σοφία, τὰ Ἱερά μας. Ἡ Βενετιά τὰ δέχεται περίχαρη, στολίζεται καὶ καμαρώνει σὰν ξιπασμένη κι ἄμυαλη ταιγγάνα. Ζώνεται τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου μας τὸ εὐλογημένο, ποὺ ἔχει στὸ θηκάρι του τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἀστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὴ γῆ μὲ τὰ κάστρα της· ἴστορία χρυσόγλυπτη τοῦ ἀπέραντου Κράτους μας. Παίρνει τὴν κολυμπήθρα, ποὺ τόσοι βαφτιστῆκαν πορφυρογέννητοι* καὶ βαφτίζει μέσα τῶν ἐμπόρων τὰ παιδιά. Μὲ τὶς χρυσόπορτες τοῦ Ναοῦ μας στολίζει τὸν "Αγιο Μάρκο της. Στήνει στοὺς πύργους της τὸ ρολόγι θαῦμα τοῦ κόσμου, μὲ τοὺς Μάγους, ποὺ χαιρετοῦν ταπεινοὶ τοῦ Χριστοῦ μας τὴ Γέννηση.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὰ πλούτη μας, τὴ δόξα, τὰ Ἱερά μας. Ἄλλοι τὰ πᾶνε, στὴ Δύση τὴν τρισβάρβαρη, γιὰ νὰ ἡμερέψουν καὶ κείνης τοὺς λαούς, νὰ δοξάσουν καὶ κείνης τὰ χώματα.

Ἡ "Αγια Τράπεζα ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ. Ἡ πλάκα ἡ πολύτιμη, ποὺ τὴν ἔστησε δὲ Ιουστινιανὸς στὴ μέση τοῦ Ναοῦ, λαμπρὸ ζαφείρι στὴ χρυσὴ σφεντόνα του, ἡ πλάκα, ποὺ ἄκουσε τόσα νικητήρια καὶ θυσίασε ἐπάνω της δὲ Φώτιος, δὲν πάει νὰ κλειστῇ σκλάβα στὰ δολερὰ τείχη! "Οχι! δὲν πάει! "Ανοιξε ἡ καρίνα* στὰ δυὸ καὶ γλίστρησε ἡ "Αγια Τράπεζα στὰ νερά τοῦ Μαρμαρᾶ. Ὁ βοῦρκος ἔφυγε ἀπὸ κοντά της, ὅπως φεύγει ἡ ἀμαρτία τὸ Σταυρὸ κι δὲ χρυσὸς ἄμμος στρώθηκε, κλίγη πάναγνη ἀπὸ κάτω της. Καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι, τοῦ Δικαιοκρίτη καὶ Παντοδύναμου, στάθηκε ἐπάνω της ἄγρυπνο, ὅπως μάνας μάτι στὴν κούνια τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ της.

Κι ἀπὸ τότε εἶναι κεῖ καιρὸς διαμάντι, ἥλιος κατάργυρος, νερὸ τρισάγιο. Μύρο ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βυθὸ κι ἀπλώνεται στὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας καὶ κάθεται χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, ἔθνικὸ πρῶτ' ἀπ' ὅλα! "Οπως ἀπὸ τὸ Δισκοπότηρο βγαίνει ἡ σωτηρία τοῦ Χριστιανοῦ, θὰ βγῃ ἀπὸ κεῖ κι ἡ δικῇ μας ἀπολύτρωση. Ἡ χαραυγὴ τοῦ Γένους μας ἐκεῖ θ' ἀνατείλη· ναι, ἐκεῖ θ' ἀνατείλη. Προβαίνει ὀλοένα ἡ "Αγια Τράπεζα καὶ βού-

λεται νὰ πιάση τὴ στεριά. Καὶ τότε σ' ὅλη τὴν ἑλληνικὴ γῆ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, ἀπὸ νότο καὶ βοριά, χαρούμενος ἥλιος θὰ πυρώσῃ τοὺς δούλους, καμπάνα θὰ σημάνῃ σὲ κάθε ἐκκλησιά τὴν ἑθνική μας λειτουργία.

**Αντρέας Καρκαβίτσας. [Κατὰ λαϊκὴν παράδοσιν.]*

«Λόγια τῆς Πλάσης»

Η ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΧΕΛΙΔΟΝΟΥ*

Εἶναι πολὺς καιρός, καμιὰ ἔκατοστὴ χρόνια, ποὺ ἤρθε ἔξαφνα στὴν Ἀττικὴ μεγάλο ἔχθρικὸ στράτευμα. Οἱ ἔχθροὶ προχωροῦσαν καὶ κατέστρεφαν ὅλα, ἔκαιγαν τὰ σπίτια καὶ τὶς ἐλιές, ἀρπαζαν καὶ σκότωναν δ, τι εὑρίσκαν μπροστά τους.

Οἱ χωριάτες μαζεύτηκαν δπως δπως, πῆραν δ, τι ἀρματα βρῆκαν καὶ παρατάχθηκαν στὴ μιὰ μεριά τῆς ρεματιᾶς, ἐκεῖ ποὺ εἶναι σήμερα ἡ ἐκκλησιά τῆς Παναγίας. Οἱ ἔχθροὶ ἦταν στὴν ἀντίπερα μεριά, πολὺ περισσότεροι καὶ καλύτερα ἀρματωμένοι καὶ ἦταν φανερό, πώς θὰ νικοῦσαν.

"Εξαφνα τότε ἀπὸ τὴ σπηλιὰ βγαίνει ἔνα χελιδόνι καὶ πετοῦσε ἐκεῖ, ποὺ ἦταν παραταγμένοι οἱ "Ἐλληνες. Αύτοὶ πῆραν ἀμέσως θάρρος καὶ κεῖ ποὺ κατέβαινεν δ ἔχθρός, γιὰ νὰ περάσῃ τὸ ρέμα, ἔπεισαν ἐπάνω τους, χωρὶς νὰ φοβηθοῦν τὸ πολὺ πλήθος. Τοὺς τσάκισαν, τοὺς κυνήγησαν καὶ σκότωσαν πάρα πολλοὺς.

Καὶ γι' αὐτὴ τὴ νίκη ἔχτισαν τὴν ἐκκλησιὰ καὶ εἶδαν ἔπειτα, πώς καὶ τὸ νερό, ποὺ βγαίνει στὴ σπηλιά, εἶναι ἀγίασμα καὶ γιατρεύει τὶς ἀσθένειες.

Λαϊκὴ παράδοσις. [Κατὰ Ν. Γ. Πολίτην.]

«Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ», Τόμ. I.

Ο ΑΙ· - ΝΙΚΗΤΑΣ

Στή Μεσσαρά τής Κρήτης είναι μιά έκκλησιά τοῦ "Αι - Νικήτα. Τώρα καὶ τρακόσια - τετρακόσια χρόνια στὸ πανηγύρι τοῦ "Αγιου εἶχαν μαζευτῆ ἐκεῖ ἀποβραδίς πολλοὶ χριστιανοί, γιὰ νὰ λειτουργηθοῦν τὸ πρωὶ. Εἶχαν ἀναμμένες φωτιές νὰ περάσουν τὴ νύχτα. ~~Υ~~ Εἶδαν δομῶς τὶς φωτιές κουρσάροι* ἀπὸ τὸ γιαλό, βγῆκαν στὴ στεριά κι ἔχοντας γιὰ σημάδι τὶς φωτιές πλησίασαν στὸ σκοτάδι κι ἔφτασαν στὴν ἔκκλησιά, χωρὶς νὰ τοὺς καταλάβουν. Ἐκεῖ βρῆκαν ἔνα πλῆθος χριστιανούς, τοὺς ἔκλεισαν μέσα, σφάλισαν τὴν πόρτα καὶ τὰ παράθυρα καὶ περίμεναν νὰ ξημερώσῃ, γιὰ νὰ μποροῦν καλύτερα νὰ πάρουν τοὺς σκλάβους νὰ τοὺς μπαρκάρουν στὸ καράβι τους.

Οἱ Χριστιανοὶ σὰν εἶδαν τί ἔπαθαν κι ἐνόησαν, πῶς δὲν μποροῦν νὰ φύγουν, γιατὶ ἡ πόρτα ἦταν κλεισμένη καὶ φυλαγμένη, παρακαλοῦσαν δλοὶ τὸν "Αγιο νὰ τοὺς γλιτώσῃ. Κι δ "Αγιος εἰσάκουσε τοὺς θρήνους καὶ τὶς παρακλήσεις τους. Τοὺς εἶπε δ παπᾶς, πῶς δ "Αγιος τοῦ ἔδειξε ἔνα δρόμο νὰ φύγουν, νὰ κάμουν μιὰ μικρὴ τρύπα στὸ πισινὸ μέρος τῆς σπηλιᾶς, ποὺ ἦταν ἡ ἔκκλησιά, κι ἀπὸ κεῖ θὰ βγοῦν σ' ἄλλη σπηλιά, ποὺ βγαίνει στὴν ἄλλη ράχη τοῦ βουνοῦ. Ἀπ' αὐτὴν τὴν τρύπα ἔφυγαν σιγά σιγά δλοὶ, χωρὶς οὕτε νὰ τοὺς ἰδοῦν οὕτε νὰ τοὺς ἀκούσουν οἱ κουρσάροι. Ἐμεινε μόνο ἔνα κορίτσι, ποὺ τὸ εἶχε πάρει δ ὅπνος σὲ μιὰν ἀγκωνὴ τῆς ἔκκλησιᾶς.

~~Ο~~ ~~Υ~~ Τὸ πρωὶ ποὺ ἄνοιξαν οἱ κουρσάροι τὴν ἔκκλησιά, δὲν ἦβραν ἄλλο μέσα ἑκτὸς ἀπὸ τὸ κορίτσι. Τὸ πῆραν καὶ τὸ κράτησε δ καπετάνιος τους γιὰ σκλάβα του. "Ἐμεινε μαζὶ μὲ αὐτὸν ἔνα χρόνο. Ἀπάνω στὸ χρόνο, ἀνήμερα τὴ γιορτὴ τοῦ "Αγιου Νικήτα, ἐκεῖ ποὺ ἐτοιμαζόταν νὰ δώσῃ τὸ πρωὶ τὸν καφὲ στὸν ἀφέντη της, θυμήθηκε τὰ παθήματά της καὶ τὴν πῆραν τὰ κλάματα ~~Χ~~ οἱ ἀφέντης της θύμωσε καὶ τὴ μάλωσε πολύ, ποὺ τόσο καιρὸ δὲν μπορεῖ νὰ ξεχάσῃ τὸ σπίτι της καὶ τοὺς δικούς της. Ἀλλὰ προτοῦ νὰ τελειώσῃ τὶς φωνές του, τὴν ἔχασε ἀπ' ἐμπρός

του. Γιατί τὴν ἄρπαξε δὲ Ἀγιος Νικήτας, καβάλα σ' ἄλογο μὲ
ἄσπρα φτερά, καὶ τὴν πῆγε καὶ τὴν ἀπόθεσε στὸ ἔδιο μέρος στὴν
ἐκκλησιά, ἀπὸ κεῖ ποὺ τὴν πῆραν οἱ κουρσάροι. Καὶ κεῖ ποὺ
πάτησε τὸ ἄλογο τοῦ Ἀγίου στὴν ἐκκλησιά, φαίνεται ἀκόμα ἡ
πεταλιά του στὸ βράχο.

Λαϊκὴ παράδοσις. [Κατὰ Ν. Γ. Πολιτην.]

«Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γένωσ-
σης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ». Τόμ. Γ°.

ΤΟ ΞΩΚΛΗΣΙ

Γίγαντας δὲ πλάτανος χιλιόχρονος
κι ἡ κουφάλα του κρυφὸ ξωκλήσι
καὶ, διωγμένοι οἱ χριστιανοί, τὴν πίστη τους
μὲς στὸν κούφιο πλάτανο εἶχαν κλείσει.

’Απ’ τὰ μάτια τοῦ διαβάτη ἀπόκρυψαν
σκίνοι καὶ λυγιές τὸ μονοπάτι
κι εἶχε γιὰ σκεπὴ τὰ πλατανόφυλλα
καὶ τὴν πόρτα του ἔφραζαν οἱ βάτοι.

“Ἐνας ἔνας μὲ λαχτάρα πήγαιναν,
σύθαμπα τὸν ὅρθρο καὶ τὸ βράδυ,
γιὰ νὰ θυμιατίσουν τὰ εἰκονίσματα
καὶ νὰ βάλουν στὸ καντήλι λάδι.

Τώρα, ὅταν διαβαίνωμε ἀπ’ τὸν πλάτανο,
τίποτ’ ἄλλο πιὰ δὲ θ’ ἀπομένη,
παρὰ μόνο μιὰ κουφάλα ξέσκεπη,
σάπια, τρύπια καὶ σαρακωμένη.

Μ' ἀπ' τῆς πίστης τ' ἀγιασμένο χάλασμα
 κάθε γλυκοχάραμα καὶ δείλι
 θὰ μυρίζῃ κάτι—σὰ θυμίαμα,
 θὰ φωτίζῃ κάτι—οὰν καντήλι.

Γεώργιος Δροσίνης.

«Θὰ βραδιάζῃ»

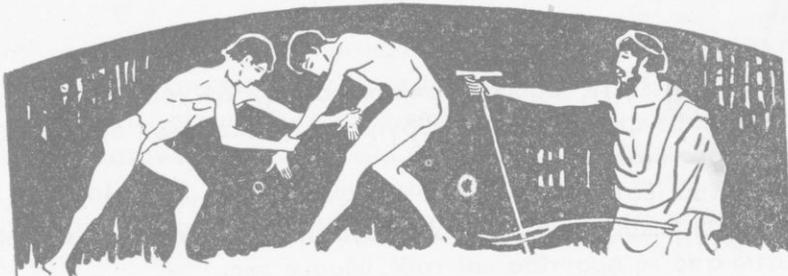

B'.
ΑΠΟ ΤΗΝ
ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΘΝΙΚΗΝ ΖΩΗΝ

Νικοῦσες ; καὶ τὸν κόσμον εἰλευθέρωνες !
Μιλοῦσες ; καὶ τὸν ἄγριον τὸν ἡμέρωνες !
Ἐτραγουδοῦσες ; μάγευες καὶ τὰς Σειρῆνες !
Φιλοσοφοῦσες ; καὶ τὸ νοῦ στοὺς οὐρανοὺς ἐφτέρωνες !

Γ. Στρατήγης.

ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ

Πλατανιστάς.

Κοντά στὰ ἀνασκαμμένα ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Ὁρθίας Ἀρτέμιδος, στὸ πράσινο ψήλωμα τῆς ἀκροποταμιᾶς τοῦ Εύρωτα, ποὺ εἶναι καὶ τώρα κατασκέπαστὸ ἀπὸ πυκνὰ πλατάνια, ἦτανε δ Πλατανιστάς.

Πλατανιστάς λεγότανε τὸ περίφημο ἔργαστήρι, ὅπου ἄγρυπνοι οἱ ἔφοροι τῆς ἀρχαίας Σπάρτης χάλκευαν τὰ ὡραῖα ρωμαλέα κορμιὰ τῶν ἐφήβων καὶ τῶν παρθένων στὰ πιὸ σκληρὰ γυμνάσματα καὶ ἀγωνίσματα.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀκροποταμιὰ τὴν κατάφυτη, ποὺ δὲ νέος βοσκός ἀνίδεος δόηγετ τώρα τὸ ἀρνάκια του στὸ παχὺ χορτάρι, εἶχε τὸ μοναδικό τῆς τὸ γυμναστήριο ἡ μακάρια ἐκείνη Πολιτεία.

Κάτω στὶς ἐκβολές τοῦ Εύρωτα, στὸ "Ἐλος, ὅργωναν κι ἐσπερναν τὴ γόνιμη γῆ, ποὺ τὴν πάχαινε δὲ ποταμός, οἱ Εἴλωτες, χιλιάδες δοῦλοι, ποὺ μόνος τους προορισμὸς ἦταν ἡ ἀγροτικὴ ἔργασία καὶ ἡ παραγωγή, γιὰ νὰ τρέφωνται οἱ πολῖτες τῆς Σπάρτης.

Ο πολίτης τῆς Σπάρτης δὲν εἶχε κανέναν ἄλλο προορισμό, παρὰ πῶς μὲ τὴν καθημερινὴ καὶ ἀδιάκοπη γύμναση νὰ γίνη δυνατὸς καὶ ἀνίκητος πολεμιστής, γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα.

Τ' ἀγόρια.

Σ' αὐτές τις ὅμορφες ἀκροποταμιές, σὲ χρόνια τόσο μακρινά καὶ περασμένα, δημιουργήθηκε ἡ τελειότερη ὁμαδικὴ ζωὴ ἀπὸ ὅσες εἶδε δύναμις.

Ἄπο ἔφτα χρόνων τὸ παιδί, κόρη ἢ ἀγόρι, τὸ ἔπαιρνε ἡ Σπάρτη, ἡ κοινὴ μητέρα, στὴ μεγάλῃ ἀγκαλιά της, καὶ ζοῦσε κάτω ἀπὸ τὴ φροντίδα καὶ τοὺς νόμους της.

Μόλις ἥθελε γεννηθῆ τὸ μωρό, ἢ μάνα του τὸ παρουσίαζε στὴ συνέλευση τῶν Γερόντων. Αὔτοὶ τὸ ἔξεταζαν καὶ ἀποφάσιζαν, ἀν ἄξιζε νὰ ζήσῃ, γιὰ νὰ γίνη Σπαρτιάτης πολίτης. "Αν γεννιόταν μὲ ἐλάττωμα, τὸ πετοῦσαν στοὺς «Ἀποθέτας», μὲ σκληρότητα ἀκατανόητη γιὰ σήμερα.

"Ανοὶ σοφοὶ Γέροντες ἀποφάσιζαν, δτι εἶναι ἄξιο νὰ ζήσῃ, τὸ ξανάδιναν στὴ μάνα του. Αὔτῃ τὸ ἀνάτρεφε ὡς τὰ ἔφτα του χρόνια, δλόγυμνο, χωρὶς σπάργανα καὶ πουπουλένια κρεβάτια, ἀπάνω σὲ μιὰ προβιά, κοντὰ στὴ φωτογωνιά, ἀσκέπαστο, μὲ τὸ ἔδιο της τὸ γάλα. Καταφρόνια κοινὴ καὶ ἀτιμία γιὰ τὴ Σπαρτιάτισσα μάνα, ἀν ἔτρεφε τὸ παιδί της μὲ ξένο γάλα.

Ἄπο ἔφτα χρόνων τὰ παιδιά τάπαιρνε καὶ τὰ ἀνέτρεφε ἡ κοινὴ τους μάνα ἡ Πολιτεία. Ἡταν τῆς Σπάρτης παιδιά. Οἱ ἔφοροι εἶχαν τὴ φροντίδα καὶ τὴν ἐπιμέλεια τῆς ἀνατροφῆς τους.

"Ἐτρωγαν δλα μαζὶ πολὺ ἀπλὴ τροφή, ποὺ μάθαιναν καὶ τὴν ἐτοίμαζαν πάντοτε μόνα τους. Πλάγιαζαν δλα μαζὶ στὶς ἀκροποταμιές αὐτές τοῦ Εύρωτα, ἐπάνω στὰ καλάμια, ποὺ ἔπρεπε νὰ τὰ κόψουν μὲ τὰ χέρια τους μόνο, χωρὶς νὰ μεταχειριστοῦν ἄλλο δργανο. Καὶ δὲν ἔκαναν καμιὰ ἄλλη ἐργασία μέρα νύχτα ἀπὸ τὰ γυμνάσματα.

Παρθένες.

Αὔτὰ ὅχι γιὰ τοὺς ἐφήβους μόνο. Οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἦταν γιὰ τὶς γυναῖκες σκληρότεροι. Ἡ Σπαρτιατοπούλα ὡς τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου της ἤτανε κόρη τῆς σιδερένιας Πολιτείας. "Ενα φουστανάκι ὡς τὰ γόνατα κοντὸ καὶ ἀνοιχτὸ στὰ πλάγια. Φτια-

σίδια, στολίδια, όρωματα, μακρυά φορέματα, ή πολυτέλεια, ή πολυσαρκία άκομη, είχαν σκληρότατη τιμωρία.

“Ολες μάζι οι παρθένες τής Σπάρτης, δημοσίες και τά άγόρια, κατέβαιναν στὸν Πλατανιστά. Καὶ ἀτάραχες, ἐμπρὸς σ' ὅλον τὸ λαό, γύμναζαν τ' ἀλαβάστρινα κορμιά τους στὸ πήδημα, στὸ τρέξιμο, στὸ πάλεμα, στὸ ἀκόντιο, στὸ χορό, στὸ λιθάρι, στὸ κυνήγι, στὴν ἱππασία.

“Οταν ἔπειτα γίνονταν μανάδες, ἔστελναν ἀδάκρυτες στὸν πόλεμο τὰ παλικάρια τους.

— «Τὰν ἥ ἐπὶ τᾶς».

Κώστας Πασαγιάννης.

«Σπάρτη-Μνησιός»

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΓΟΡΑ*

✓ Μέσα στὸ στάδιο, τῆς χαρᾶς σαλεύει ἡ τρικυμία·
τὰ πεντελίσια μάρμαρα σκεπάζει τα δ λαός·
κι ἀπὸ τὸ φῶς τ' ἀθάνατο ντυμένη ἡ Ὀλυμπία
φαντάζει, ἀστράφτει δλόγυρα, καὶ δείχνεται ὡς ναός.

✓ Νά τῆς Ἑλλάδος τὰ ξανθὰ καὶ ξακουστὰ βλαστάρια,
ποὺ πάλεψαν, ποὺ ἀκόντισαν, ποὺ τρέξανε. Καὶ νά
τὰ μαυρα καὶ τὰ χάλκινα κορμιά, ποὺ παλικάρια
τὸν Πέρση πέρα σπρώξανε στῆς Θράκης τὰ βουνά.

✓ Οἱ πανοπλίες λάμπουνε στὸν ἥλιο καὶ τὰ τόξα,
ποὺ νικηφόρα στήσανε τὰ τρόπαια ἔναν καιρό,
ποὺ βροντερὰ ἀντηλάλαξαν τὴν σαλαμίνια δόξα
καὶ ποὺ τὸν κάμπο βάψανε τὸν Θέσπιο* αἰματηρό !

Καὶ νά τὰ ώραῖα γεράματα τὰ εἰρηνικὰ τριγύρα,
ποὺ μὲ τὰ κισσοστέφανα στὴν τίμια κεφαλή,
ἄν είναι τώρα γιὰ νὰ βγοῦν ἀπ' τῆς ζωῆς τὴ θύρα,
ὅμως τὸ φῶς ἀνέσπερο στὰ Ἡλύσια* τούς καλεῖ.

“Ολα μεγάλα και λαμπρά κι άμόλυντα και ώραῖα,
κάτω ἀπ’ τὸν μάγον ἥλιο σου, ‘Ελλάς μου φωτεινή :
τ’ ἀγάλματα, ποὺ δείχνονται πανέμορφα και νέα,
τὰ λάβαρα, ποὺ ό ἄνεμος μὲ ἀγάπη τὰ κινεῖ.

Τ’ ἄσπρα μαλλιά και τὰ ἵερὰ και οἱ πορφυρές χλαμύδες*
και οἱ σάλπιγγες ποὺ εἶναι ἔτοιμες, τὶς νίκες γιά νὰ εἰποῦν
και οἱ μεγαλόψυχες καρδιές, ποὺ οἱ μυστικὲς ἐλπίδες
μὲ ἄγιο μεθύσι γέμισαν κι ἀδιάκοπα χτυποῦν.

Κι ἦρθε στὴ μέση δ κήρυκας και στάθηκε κι ὑψώνει
χρυσὸ ραβδὸ κι δλόγυρα τὴν ἀγωνία θωρεῖς.
κι ἦρθε στὴ μέση δ κήρυκας και κράζει : «Στεφανώνει
τοὺς νικητὰς μὲ κότινον* ἡ Ὀλυμπία πατρίς !

‘Η Ρόδος παίρνει σήμερα τὶς δυὸ μεγάλες νίκες.
Τοῦ Διαγόρα ἀς ἔρθουνε τὰ δυὸ παιδιὰ μπροστά ! »
Κι ἀπὸ τὰ πλήθη ἐπρόβαλαν πρὸς τοὺς ἐλλανοδίκες*
οἱ δυὸ ἀδελφοὶ — ὃ δίδυμα λουλούδια ταιριαστά I

Χαρά στην ποὺ σᾶς γέννησε και ποὺ σᾶς μοσκοβόλα
τὰ πλαστικά, τ’ ἀτσάλινα, τὰ δυνατὰ κορμιά,
ποὺ βγαίνουν σὰν ἡμίθεοι μὲ μάτια φωτοβόλα
μὲ τὰ πλατιά τους μέτωπα και τὰ χυτὰ μαλλιά ! ..

«Χαίρετε, ὃ Ρόδιοι, χαίρετε !»—δ ἐλλανοδίκης κράζει—
«Τοῦ Διαγόρα εἰσαστε σεῖς τὰ φύτρα τὰ ἱερά,
ποὺ ἡ φήμη μὲ τὸ οὐράνιο φῶς πλατιά τὴν σκεπάζει,
ποὺ ἔφτὰ φορὲς τὴ χάρηκε τῆς νίκης τὴ χαρά.

“Ἄς τρ.κυμίσουν οἱ χαλκοὶ κι ἀς ἀντηχοῦν τὰ σεῖστρα*
τὰ κύμβαλα* ἀς ἡχήσουνε κι οἱ σάλπιγγες, ἐμπρός ! ».
Κι ἀνέβη, ἀνέβη δ ἀλαλαγμός ἐπάνω ἀπ’ τὴν κονίστρα*,
ὅπου δ λαὸς ἐβόησε περίγυρα ἡχηρός.

Κι δλοι κοιτάζανε δεξιά στοῦ γέρου τὴν κερκίδα*.
 Μὰ δ Διαγόρας ἄφθονα τὰ δάκρυα του κυλᾶ
 κι ἀμίλητος τὰ μάτια του σφουγγάει μὲ τὴ χλαμύδα
 καὶ τοῦ κρατεῖ ἡ συγκίνηση δεμένη τῇ λαλιά.

Καὶ οἱ νικητές, μὲ τὰ χλωρὰ στεφάνια τώρα, πᾶνε
 καὶ στοῦ πατέρα τὸ λευκὸ κεφάλι τὰ φοροῦν
 κι δρμητικὰ τὸν ὅρπαξαν στοὺς ὕμους καὶ περοῦνε
 κι ὃ θρίαμβος, ἀγέρωχα στὸ Στάδιο προχωροῦν.

Γύρω τὰ πλήθη τὸ ἵερὸ μεθύσι φλέγει τώρα
 καὶ σειοῦν τοὺς κλάδους καὶ σκορποῦν τ' ἄνθια μ' ἀγνὴ χαρά.
 Καὶ κράζουν : «"Ω ἀπόθανε, ἀπόθανε Διαγόρα !
 ποιά δόξα ἔσù ώραιότερη θὰ ἐπιθυμήσῃς πιά ; »

Κι ἑκεῖνος, ὡς ἐφθάσανε στὸ ἄγαλμα ἐμπρὸς τῆς Νίκης,
 τ' ἀσπρὸ κεφάλι του ἔγειρε μὲ χαμογέλιο ἀχνὸ⁶
 κι εὐτυχισμένος τρεῖς φορὲς δ γερο-Ολυμπιονίκης
 τὰ μάτια του παράδωσε στὸ φῶς τὸ ἀληθινό.

Γύρω ξεσποῦσε δ θρίαμβος κι ἀλάλαζαν τὰ σεῖστρα
 καὶ τὸν παιάνα* οἱ σάλπιγγες χτυπούσανε ἥχηρὸ
 καὶ τ' ἄνθια πάντα πέφτανε ἐπάνω στὴν κονίστρα
 καὶ τ' ἄνθια πάντα ραίνανε τὸ γέροντα νεκρό.

Στέφανος Δάφνης.

«"Ἐλληνικοὶ ἀγῶνες»

Η ΠΟΜΠΗ ΤΩΝ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ

Τὰ Παναθήναια ἥσαν μεγίστη ἔορτὴ τῶν Ἀθηνῶν, διεκρίνοντο δὲ εἰς μεγάλα καὶ εἰς μικρά. Καὶ τὰ μὲν μικρὰ ἐωρτάζοντο κατ' ἔτος, τὰ δὲ μεγάλα κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος καὶ διήρκουν περισσοτέρας ἡμέρας ἀπὸ τὰ μικρά.

Τάς πρώτας ήμέρας τῆς ἔορτῆς τῶν μεγάλων Παναθηναίων ἐγίνοντο διάφοροι μουσικοί, γυμνικοί καὶ ἵππικοι ἀγῶνες. Εἰς τοὺς μουσικούς ἀπηγγέλλοντο ὑπὸ ραψῳδῶν τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου καὶ ἡγωνίζοντο μεταξύ των αὐληταί*, κιθαρισταὶ καὶ ἀοιδοί, ψάλλοντες τῇ συνοδείᾳ αὐλοῦ* ἢ κιθάρας. Οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες περιελάμβανον τὰ συνήθῃ ἀγωνίσματα, ἦτοι τὸν δρόμον, τὴν πάλην, τὸ παγκράτιον*, τὸ πένταθλον*, ἡγωνίζοντο δὲ εἰς αὐτοὺς χωριστὰ οἱ ἄνδρες, οἱ ἔφηβοι, οἱ παῖδες. Οἱ ἵππικοι συνίσταντο εἰς ἀγῶνας ἵππων μετ' ἀναβάτου ἢ ἵππων συρόντων ἀρματα (δχήματα ἐλαφρά), ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ αὐτῶν διάφορα εἴδη. Παρεκτὸς δὲ τούτων ἀνεφέροντο ἀκόμη καὶ οἱ ἔξης ἀγῶνες: ἡ πυρρίχη, ἦτοι ὅρχησις μὲ δπλα, ἡ λαμπαδηδρομία, ἦτοι δρόμος ἀνδρῶν κρατούντων ἀνημμένας λαμπάδας καὶ ὁ ἀγῶν εὐανδρίας, κατὰ τὸν δποῖον ἐκάστη ἐκ τῶν δέκα φυλῶν, εἰς τὰς δποίας ἥσαν διηρημένοι οἱ Ἀθηναῖοι, παρουσίαζε γέροντάς τινας, ἐνίκα δὲ ἡ ἐπιδείξασα τοὺς μᾶλλον θαλερούς καὶ ἀκμαίους.

Τέλος, πιθανώτατα ἐτελοῦντο λεμβοδρομίαι ἢ ἀγῶνες μεγαλυτέρων πλοίων. Τὰ βραβεῖα δέ, τὰ δποῖα ἐλάμβανον οἱ νικηταί, ἥσαν στέφανοι, χρήματα καὶ ἔλαιον ἀπὸ τὰς Ἱεράς ἐλαίας τῆς Ἀθηνᾶς, αἱ δποῖαι ἥσαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, πλησίον τοῦ Κολωνοῦ. Οἱ ποικίλοι οὗτοι ἀγῶνες ἐγίνοντο εἰς διάφορα μέρη καὶ διήρκουν, ὡς εἰπομεν, ἀρκετὰς ἡμέρας, ἐτελείωνον δὲ διὰ τῆς παννυχίδος*, κατὰ τὴν δποίαν ἐτελεῖτο λαμπαδηδρομία.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν προσέφερον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν θεάν των ἐν μεγάλῃ πομπῇ τὸν πέπλον, τὸν δποῖον ὑφαινον εὐγενεῖς παρθένοι τῶν Ἀθηνῶν, ἐργαστῖναι ὀνομαζόμεναι. Ἡ προσφορὰ αὐτοῦ ἦτο δ κύριος σκοπὸς τῆς ἔορτῆς τῶν Παναθηναίων καὶ διὰ τοῦτο ἐκομίζετο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μὲ μεγάλην τελετήν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην οἱ Ἀθηναῖοι ὅλοι καὶ πλεῖστοι ξένοι συνηθοίζοντο εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικὸν* (πλησίον τῆς Ἄγιας Τριάδος) καὶ ἐκεῖ ἐτίθεντο εἰς τάξιν. Τὴν πομπὴν διηρύθυνον Ιδιαίτεροι ἄρχοντες, Ἱεροποιοί ὀνομαζόμενοι, ἐλάμβανον δὲ μέρος εἰς αὐτὴν καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες τῶν Ἀθηνῶν καὶ Ἱερεῖς καὶ Ἱέρειαι

καὶ μάντεις διὰ τὰς θυσίας καὶ κήρυκες φροντίζοντες περὶ τῆς τάξεως. Οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν πολιτῶν ἡκολούθουν ὡς δπλῖται, φέροντες δηλαδὴ ἀσπίδα καὶ λόγχην, οἱ δὲ πλουσιώτεροι ἔφιπποι καὶ μεταξὺ τούτων ἥσαν οἱ λαμπρότεροι καὶ ἀριστοκρατικώτεροι νέοι τῶν Ἀθηνῶν, ἐκ τῶν ὁποίων συνεκροτεῖτο τὸ ἵππικὸν τῆς πόλεως. ‘Ωδήγουν δὲ τοὺς μὲν πεζοὺς οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ταξίαρχοι, τοὺς δὲ ἵππεῖς οἱ φύλαρχοι καὶ οἱ ἵππαρχοι. ’Αλλοι τέλος ἥρχοντο ὁδούμενοι* ἐπὶ τῶν λεγομένων πομπικῶν ζευγῶν, ἀρμάτων δηλαδῆ, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ τουλάχιστον εἶχον διαγωνισθῆ εἰς τοὺς ἵππικους ἄγωνας τῶν προηγουμένων ἡμερῶν.

Εἰς μόνην τὴν πομπὴν ἔλαμβανον μέρος καὶ αἱ κανηφόροι, εὐγενεῖς Ἀθηναῖαι παρθένοι φέρουσαι κάνιστρα καὶ ἄλλα σκεύη χρήσιμα εἰς τὰς θυσίας. ’Εκ τῶν ξένων δ’ ἡκολούθουν πλὴν τῶν διαρκῶς ἐν Ἀθήναις ἐγκατεστημένων καὶ τῶν γυναικῶν καὶ θυγατέρων αὐτῶν, οἱ θεωροί, ἦτοι οἱ ἀντιπρόσωποι ξένων πόλεων —ἴδιως τῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν συμμάχων—ἀποστελλόμενοι ἐπίτηδες διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Τέλος μέγα μέρος τῆς πομπῆς ἀπετέλουν τὰ ἱερεῖα, ἦτοι οἱ βόες καὶ τὰ πρόβατα τὰ προωρισμένα εἰς θυσίαν· οἱ Ἀθηναῖοι προσέφερον ἐκατόμβην (θυσίαν ἐκατὸν βιῶν), αἱ δὲ ἀποικίαι καὶ αἱ πόλεις τῶν συμμάχων ἥσαν ὑποχρεωμέναι νὰ στέλλουν μίαν ἀγελάδα καὶ δύο πρόβατα.

‘Η πομπὴ αὕτη, ἀφοῦ ἐτίθετο εἰς τάξιν εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικόν, ἔξεκίνει καὶ διὰ τοῦ Διπύλου εἰσήρχετο εἰς τὸν «δρόμον», διτοις ἦτο πλατεῖα ὁδὸς φέρουσα εἰς τὴν ἀγορὰν (μεταξὺ Θησείου, Στοᾶς Ἀττάλου καὶ Ἀρείου Πάγου), ἀπὸ τὴν ἀγορὰν δὲ ἀνέβαινεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. ’Ο πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς ἔως ἐκεῖ ἐφέρετο κρεμάμενος ὡς ἴστιον ἀπὸ τὰς κεραίας πλοίου κινουμένου διὰ τροχῶν, πρὸ τῆς εἰσόδου δὲ τῆς Ἀκροπόλεως κατεβίβαζετο καὶ ἐκομίζετο εἰς τὸν ναόν.

Τὰ ζῷα (βόες καὶ πρόβατα) ἀνέβαινον ἐπίσης εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐκεῖ ἐθυσιάζοντο, ὃ δὲ κήρυξ μεγαλοφώνως ηὔχετο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ ὕγείας τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων των. Κατόπιν τὰ κρέατα διεμοιράζοντο εἰς τοὺς πολίτας

καὶ ἡ ἔορτὴ ἐπεσφραγίζετο διὰ γενικῆς εὐωχίας, κατὰ τὴν ὁποίαν
ἔπινον ἀπὸ μεγάλα ποτήρια, τὸ ὅποῖα ἀπὸ τὴν ἔορτὴν ὠνομά-
ζοντο Παναθηναϊκά.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφίλοτιμήθησαν νὰ καταστήσουν τὴν ἔορτὴν
τῶν Παναθηναίων δσον τὸ δυνατὸν λαμπροτέραν καὶ μεγαλο-
πρεπεστέραν. Τὸ πρόγραμμα τῶν ἀγώνων ἦτο ποικιλώτατον,
κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς πομπῆς ἡ πόλις ἐπεδείκνυεν εἰς τοὺς
ξένους τὸ πλῆθος τῶν δπλιτῶν καὶ ἵππεων της, τὸ πλῆθος τῶν
ἄλλων πολιτῶν, τὸν πλοῦτον τοῦ δημοσίου καὶ τῶν ἰδιωτῶν καὶ
τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ὑπηκόων πόλεων.

Τὴν λαμπράν αὐτὴν πομπὴν ἥθέλησεν δ Φειδίας νὰ παρα-
στήσῃ ἐπὶ τῆς ζωφόρου* τοῦ Παρθενῶνος καὶ τὴν παρέστησε
μὲ τέχνην καὶ δειιότητα ἀξίαν τῆς μεγαλοφυΐας του· διότι δὲν
προσεπάθησε ν' ἀπεικονίσῃ ὅλας ἐκείνας τὰς χιλιάδας λαοῦ
παρελαύνοντος μὲ τάξιν καὶ δμοιόμορφον σχῆμα—ἡ εἰκὼν θὰ
ἦτο τότε μικροπρεπῆς καὶ μονότονος—ἀλλὰ προσέθεσεν ἐκ τῆς
ὅλης πομπῆς διαφόρους χαρακτηριστικάς σκηνὰς πλήρεις ζωῆς
καὶ κάλλους. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν πλευράν, ὅπου ἦτο ἡ εἴσοδος
τοῦ ναοῦ, παριστάνοντο ἡ Ἀθηνᾶ, δ Ζεύς, ἡ Ἡρα καὶ ἄλλοι
θεοί, ἐλθόντες νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἔορτὴν καὶ τὴν θυσίαν,
ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτῶν εἰκονίζετο ἡ παράδοσις τοῦ πέπλου. Τὰς
ἄλλας πλευράς ἐπλήρουν ἄνδρες νέοι καὶ πρεσβύτεροι μὲ μικρὰ
ἰμάτια, στηριζόμενοι εἰς τὰς βακτηρίας των καὶ συνδιαλεγόμε-
νοι, ἄλλοι ἔφιπποι καλπάζοντες ἡ ἐπὶ ἀρμάτων ὁχούμενοι, ἄλ-
λοι δδηγοῦντες τὰ θύματα, ἄλλοι φέροντες ἀγγεῖα πλήρη οἴνου
καὶ ἄλλοι αὐλοῦντες, πρὸς τούτοις παρθένοι φοροῦσαι πολυ-
πτύχους χιτῶνας* καὶ βαστάζουσαι σκεύη Ἱερὰ ἡ ἡσύχως ίστά-
μεναι. Ἡ μεγάλη αὐτὴ ποικιλία, ἡ θελκτικὴ σεμνότης τῶν παρ-
θένων, ἡ ἐλευθέρα καὶ ἀβίαστος στάσις τῶν συνδιαλεγομένων
ἄνδρῶν, ἡ ζωηρότης τῶν ἵππων, ἡ δύναμις τῶν δυστροπούντων
βιῶν καὶ τέλος ἡ χάρις ὅλων τῶν μορφῶν καὶ τῶν κινήσεων
αὐτῶν μαρτυροῦν, δτι ἡ ζωφόρος εἶναι ἀληθῶς ἔργον μεγάλου
καλλιτέχνου.

Xρῖστος Τσούντας.

« Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν »

Η ΛΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Μόλις δ ἀρχαῖος Ἀθηναῖος, κατὰ τὸ λυκαυγὲς συνήθως, ἥγειρετο ἐκ τοῦ ὅπνου καὶ ἐλάμβανε τὸ πρωινόν του «ἀκράτισμα»*, ἀποτελούμενον ἐξ ἄρτου ἐμβεβαμμένου εἰς ἄκρατον οἶνον, ἔξηρχετο τῆς οἰκίας. Εἴτε μετέβαινεν εἰς τοὺς ἀγρούς, εἴτε ἔκαμνεν ἐπισκέψεις ἐντὸς τῆς πόλεως ἢ περιπάτους περὶ αὐτήν. Ἰδίως δμως κατηυθύνετο εἰς τὸ Γυμνάσιον καὶ τὴν Παλασίστραν πρὸς ἴδιαν σωματικὴν ἀσκησιν ἢ πρὸς παρακολούθησιν τῶν γυμναζομένων νέων καὶ συνάντησιν γνωστῶν καὶ φίλων, μετὰ τῶν δποίων διήρχετο εὐχαρίστους ὥρας συνομιλίας. «Τί καίνόν ;»* ἥτο διαφέρει τὴν συναντωμένων.

“Οτε δμως ἐπλησίαζεν διαφέρει τὸ πλήθουσαν ἀγοράν»* ὥρα, δ Ἀθηναῖος κατηυθύνετο κατὰ τὴν συνήθειάν του εἰς τὴν Ἀγοράν*, κειμένην παρὰ τὸ Ἡφαίστειον*, τ. ἔ. παρὰ τὸ σήμερον καλούμενον Θησείον. Ἐκεῖ συνηθροίζοντο σχεδὸν δλοι οἱ πολῖται, διότι ἀξιοκατάκριτον ἐθεωρεῖτο τὸ μὴ ἀγοράζειν, δηλαδὴ τὸ μηδόλως συχνάζειν εἰς τὴν ἀγοράν. Ἐκεῖ είχον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἰδουν ἢ ν ἀκούσουν νέον τι· ἐκεῖ εὕρισκε κανεὶς δ.τι ἔζητει, ἐκεῖ ἥδυνατο νὰ προμηθευθῇ δ.τι ἐπεθύμει, ἐκεῖ διεξήγοντο ὑποθέσεις καὶ συνήπτοντο συμβάσεις*. «Υπῆρχον μάλιστα καὶ Ἀθηναῖοι, καθ' ἔξιν διατρίβοντες καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐν τῇ Ἀγορᾷ, οἵτινες ἐκαλοῦντο περιφρονητικῶς ἀγοραῖοι ἢ ἀγορᾶς ἀγάλματα.

‘Η Ἀγορὰ περιεβάλλετο ὑπὸ στοῶν καὶ περὶ αὐτὴν είχον οἱ ἔμποροι τὰ πρατήριά των καὶ οἱ χειροτέχναι, οἵτινες συνήθως εἰργάζοντο ἐν ὑπαίθρῳ, τὰ ἐργαστήριά των, περὶ τὰ δποῖα συνεκεντροῦντο οἱ πολῖται κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς των. ”Αλλοι ἐφοίτων εἰς κουρεῖα, ἔνθα παρὰ τὸ «λαλίστατον γένος τῶν κουρέων» ἥκουσον παντὸς εἰδούς νέα, δπως γίνεται σήμερον μεταξὺ τῶν θαμώνων τῶν καφενείων. ”Αλλοι ἐφοίτων εἰς τὰ μυροπωλεῖα ἢ σκυτοτομεῖα*. Παρὰ τοῖς δπλοποιοῖς συνήρχοντο

συνήθως οἱ εὐγενεῖς, ἐνήλικες πολῖται, ἐνῷ εἰς τὰ πεδιλοποιεῖα καὶ λυχνοποιεῖα ἔβλεπε τις νεανίας.

’Αλλὰ τί συμβαίνει ἐκεῖ εἰς τὴν γωνίαν τοῦ δρόμου, παρὰ τὸν πενιχρὸν οἰκίσκον; ’Εκεῖ παρατηρεῖται συνήθως πυκνὴ συγκέντρωσις, ἐπειδὴ ἀκούει τις διαρκῶς ἀστεῖσμούς, σκώμματα* καὶ γέλωτας καὶ πολλάκις οἱ διαβαίνοντες ἐκεῖθεν ἐπισπεύδουν τὸ βῆμα τῶν, διὰ νὰ μὴ καταστοῦν στόχος τῶν εὐφυεστάτων σκωμμάτων. ’Ἐν τῷ οἰκίσκῳ τούτῳ εἶναι τὸ πενιχρὸν ἔργαστήριον ἐνὸς κατασκευαστοῦ λοφίων διὰ περικεφαλαίας. ’Ο χειροτέχνης οὗτος εἶναι ἐν ἀνάπτηρον, φαλακρὸν γερόντιον, πολὺ φλύαρον καὶ φιλοπαῖγμον, μὲ ὡχρὸν καὶ πανοῦργον πρόσωπον καὶ μὲ μικρούς, ἀλλὰ ζωηρούς δόφθαλμούς. Οὗτος λαμβάνει παρὰ τῆς πόλεως ἡμερήσιον βοήθημα ἐνὸς δύβολοῦ διὰ τὴν ἀναπτηρίαν καὶ μεγάλην πενίαν του. ’Ἐν τούτοις εἶναι τόσον φαιδρὸν καὶ φιλοσκῶμμον πνεῦμα, ὥστε δικαίως οἱ σοβαροὶ πολῖται ἀποφεύγουν τὰ πλήρη χάριτος, ἀλλὰ καὶ λίαν δηκτικά σκώμματά του. Διὰ τοῦτο δέ γέρων οὗτος περιστοιχίζεται διαρκῶς ὑπὸ κύκλου φαιδρῶν νέων, ἀρεσκομένων εἰς τὰ τοιαῦτα πειράγματα τοῦ εὔθυμου γέροντος.

Πολὺ πρὸ τῆς συγκεντρώσεως τῶν πολίτῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ συρρέουν ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν Ἀγορανόμων*, συνοδευομένων ὑπὸ τῶν ἔχοντων ἀστυνομικὰ καθήκοντα μισθοφόρων Σκυθῶν, οἱ ποικίλοι πωληταὶ πρὸς τακτοποίησιν τοῦ ἐμπορεύματος αὐτῶν, δπερ ἐκθέτουν ἐπὶ μακρῶν τραπεζῶν. ”Αλλοι πάλιν ἀσχολοῦνται διαρκῶς μὲ τὴν κατασκευὴν τῶν ποικίλων ἀντικειμένων πωλήσεως, ὡς π. χ. νεαραὶ στεφανοπλόκοι, αἱ μυρρίναι, αἴτινες ἀπὸ πρωίας πλέκουσι στεφάνους ἐκ μύρτων καὶ ἀνθέων διὰ τὰς ἔορτὰς καὶ τὰ συμπόσια. Τινὲς τούτων ἔχουν τόσην καλαισθησίαν εἰς τὴν κατασκευὴν στεφάνων, ὥστε ἡ πελατεία των εἶναι πολὺ μεγάλη. ’Ωσαύτως οἱ ἀλλαντοποιοὶ καὶ κρεοπῶλαι προπαρασκευάζουν καὶ μαγειρεύουν, ἐν μέσῳ καπνῶν καὶ κνίσης, τούς ἀλλάντας καὶ τὰ ποικίλα ἐκ κρέατος ἔδεσματα*.

Λίαν πρωὶ ἐπίσης ἐμφανίζονται εἰς τὴν Ἀγορὰν οἱ ἐκ τῶν

περιχώρων παραγωγοί, οἵτινες πωλούσι χονδρικῶς τὰ προϊόντα των εἰς τὰ διάφορα πρατήρια τῶν λεγομένων καπήλων*. Οἱ ἀλιεῖς προσκομίζουν τοὺς κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν νύκτα ἀλιευθέντας νωποτάτους ἵχθυς· οἱ ὄρνιθοπῶλαι ὄρνιθια· οἱ Ἀχαρνεῖς κομίζουν ίδιως ξυλάνθρακας, ἄλλοι, χωρικοὶ ἢ δοῦλοι, φέρουν προσανάμματα ἐπὶ τῶν ὅμων ἢ φορτωμένα ἐπὶ ὅνων καὶ παραδίδουσιν ἀμέσως εἰς τοὺς τακτικούς των μεταπωλητάς.

Ο Φαίνιππος ἀπέστελλεν ἑκάστην πρωίαν ἐκ τῶν ἀπεράντων κτημάτων του ἔξι φορτίσι ξύλων καὶ ἐλάμβανε δι' ἕκαστον φορτίον δραχμάς ὀρχαίας δώδεκα.

Πολλοὶ ὅμως ἐκ τῶν χωρικῶν τούτων εύρισκουν συμφερότερον νὰ πωλοῦν τὰ εἴδη των ὅχι διὰ τῶν καπήλων, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς πολίτας· οὗτοι ἐκαλοῦντο αὐτοπῶλαι. Περιέρχονται τὴν ἀγορὰν καὶ τὴν πόλιν διαλαλοῦντες τὸ ἐμπορευμάτων ὡς σήμερον. "Ἄλλος διαφημίζει τοὺς ἄνθρακας, ἄλλος τὸ ἔλαιον, ἄλλος τὸ ὅξος του. Περαιτέρω ἀκούεται Βοιωτός τις διαλαλῶν θρυαλίδας λυχνιῶν ἐκ σχοίνου. "Άλλὰ καὶ Ἀθηναῖοι πωληταὶ καὶ πωλήτραι διέρχονται τὰς δόδους διαλαλοῦντες τὰ ἐμπορεύματά των, ὡς ἐπὶ παραδείγματι αἱ «λοίδοροι», ἀρτοπώλιδες μὲ ἄρτους καὶ πλακοῦντας καὶ οἱ ἀλλαντοπῶλαι μὲ τοὺς ἀλλαντας των. "Άλλοι πάλιν ἐμποροὶ ἐδωδίμων, ίδιως ἀλιπάστων ἵχθυών του Εὔξείνου Πόντου καὶ ἀλλάντων, διατηροῦσι μόνιμα πρατήρια παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως καὶ ἀλλαχοῦ· τὸ κυρίως ὅμως ἐμπόριον διεξάγεται ἐν τῇ ἀγορᾷ.

Τὰ πρατήρια εἶναι διανεμημένα κατὰ κατηγορίας. Ἐδῶ τὰ λαχανοπωλεῖα, ἐκεῖ τὰ ὀπωροπωλεῖα, ἐκεῖ τὰ ἵχθυοπωλεῖα, «ἱχθυόπωλις ἀγορά», οὕτως ὥστε δ ἀγοραστής εύρισκει εύκόλως τὸ εἴδος, ὅπερ ἐπιθυμεῖ. Εἰς εἰδικὰ διαμερίσματα τῆς ἀγορᾶς, δημοσίως σήμερον, εύρισκονται τὰ πρατήρια ἀρωμάτων καὶ μύρων, λιβανωτοῦ, ἀφιερωμάτων. στεφάνων, σιδηρικῶν, δάδων, εἰδῶν πηλοπλαστικῆς, ὡς ἐπίσης τὰ πρατήρια δούλων καὶ ἔριων. 'Ωσαύτως εύρισκει τις εἰς ὡρισμένας θέσεις ἐνδύματα παντὸς εἴδους : μεγαρικάς χλαμύδας, θεσσαλικούς πετάσους*, πέδιλα 'Αμυκλῶν καὶ Σικυῶνος κ.τ.τ.

Εἶναι τόση ἡ συρροή καὶ ἡ κίνησις κατὰ τὴν ὥραν τῆς «πληθούσης ἀγορᾶς» ὡστε δὲν δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ τὰ πάντα δι' ἐνὸς βλέμματος. Ἐξαιρετικὸς συνωστισμὸς παρατηρεῖται εἰς τὰ πρατήρια τροφίμων. Ἐκεῖ βλέπει τις παντὸς εἰδους ἀγοραστάς : ξένους, οἵτινες ἐπείγονται νὰ φάγουν κάτι τιδούλους, εἰς τοὺς δόποιους οἱ κύριοι των ἔχουν ἀναθέσει εἰδικῶς τὴν προμήθειαν τροφίμων, τοὺς λεγομένους «ἀγοραστάς». πτωχοὺς ἀστούς, οἵτινες δψωνίζουν καὶ μεταφέρουν μόνοι των τὰ δψα*, καὶ πλουσίους ἔξ ἄλλου Ἀθηναίους, συνοδευομένους ύφ' ἐνὸς ἢ πλειόνων δούλων πρὸς μεταφορὰν τῶν δψων, τὰ δποῖα ἀγοράζουν συνήθως αὐτοὶ οἱ ἔδιοι κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν Ἀθήναις ἔθιμον. Ἄδοξον ἐθεωρεῖτο τὸ νὰ κομίζωνται τὰ δψα ὑπὸ ἐλευθέρων· πρὸς τοῦτο ὑπῆρχον, ἐκτὸς τῶν δούλων, εἰδικοὶ παῖδες, οἱ καλούμενοι «παιδαριῶνες» ἢ «παιδῶνες».

Εἰς ἄλλην περιοχὴν τῆς Ἀγορᾶς εύρισκονται συγκεντρωμένα τὰ κρεοπωλεῖα, μαγειρεῖα καὶ ἀλλαντοποιεῖα. Ὁ πωλητὴς ἔξαγει ἀπὸ τὴν ζέουσαν χύτραν ἀχνίζοντας ἀλλάντας καὶ δίδει εἰς τοὺς ἀγοραστάς. Βρασμένα καὶ ἄβραστα κρέατα αἰγῶν, χοίρων, βοῶν καὶ προβάτων τεμαχίζονται. «Ἐνας λαίμαργος ἀγοράζει ἐντόσθια ἐψημένα.» Ἀλλος τουναντίον προτιμᾷ δλίγον κρέας αἰγός, ὅπερ θεωρεῖται θρεπτικώτατον. Ἀλίπαστα καὶ καπνιστὰ χοιρομήρια εἶναι ἐπίσης περιζήτητα. Ὁ ἀλλαντοπώλης δμως δὲν ἔχει μεγάλην κίνησιν σήμερον· ὑποπτεύουσιν οἱ ἀγορασταί, διτὶ ἔχει ἀναμείξει εἰς τοὺς ἀλλάντας καὶ κρέας μὴ βρώσιμον*. Παῖς τις προτιμᾷ ἀλλάντας ἔξ ἥπατος προβάτου· ἄλλος καταβροχθίζει τεμάχια βραστοῦ κρέατος.

«Ἄς προχωρήσωμεν περαιτέρω, πρὸς τὸ μέρος, ὅπου πωλοῦνται τὰ πουλερικὰ καὶ τὰ θηράματα. Ἀμφότερα προέρχονται ώς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ Μεγάρων καὶ Βοιωτίας. Ἡ πλουσία εἰς τὰ τοιαῦτα Βοιωτία παρέχει ἰδίως παχεῖς χῆνας, ὅρνιθας, νήσσας, κολυμβίδας*, αἱ δποῖαι κρέμανται παρὰ τὰς πέρδικας, τοὺς κοσπύφους, τὰς ἀγρίας περιστεράς καὶ ἄλλα μικρὰ πτερωτά. Ἀλλὰ τί εἶδους εἶναι τὰ μικρὰ αὐτὰ πτηνὰ καὶ «πόσου τιμῶνται;» Εἶναι αἰγίθαλοι*· δ δοῦλος ἀγοράζει ἐπτὰ ἔξ αὐτῶν

άντι ένδος δύσιοι. 'Ο κολοιός τιμάται ένδος δύσιοι, ώς ή πέριξ.
διξ. 'Η κορώνη τιμάται τριῶν δύσιοι' αἱ κίχλαι δύμως εἶναι πολὺ^α
ἀκριβαί, ἐπειδὴ τὸ κρέας αὐτῶν θεωρεῖται εὐγευστότατον, διπλας
σήμερον τὸ τοῦ φασιανοῦ.

'Η μεσημβρία παρῆλθε καὶ τὸ πλήθος βαθμηδὸν ἀραιώνε-
ται, ἥν καὶ αἱ ἀγοραπωλησίαι παρατείνονται μέχρι τῆς ἐσπέ-
ρας, διπότε διὰ κώδωνος τελείται ἡ «ἀγορᾶς διάλυσις».

Δημ. Ζήσης. [Διασκευή.]

ΧΥΜΝΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΟΝΩΝ

'Εσεῖς, ποὺ πρωτοσπείρατε
τῆς λευτεριᾶς τὸ σπόρο,
λαχταρισμένο δῶρο
στὴ σκλαβωμένη γῆ,
έσεῖς κι ὅταν ὡρίμασαν
τὰ στάχυα καρποφόρα,
τοῦ θερισμοῦ τὴν ὕρα
μᾶς γίνατε δδηγοί.

Σὰν ἵσκιοι μεγαλόκορμοι
κι ἀπείραχτοι ἀπ' τὰ χρόνια
σέρνετε ἔμδας τ' ἀγγόνια
στὸ δρόμο τῆς τιμῆς
κι ὅπου πολέμου κράξιμο
κι ὅπου τῆς μάχης κρότοι,
έσεῖς περνᾶτε πρῶτοι
κι ἀκολουθοῦμ' ἔμεῖς.

Στή μνήμη σας ἀνάβομε
χρυσά λιβανιστήρια,
γιὰ σᾶς τὰ νικητήρια
τὰ χείλη μας ὑμνοῦν
καὶ πλέκοντας τὰ χέρια μας
τῆς δόξας τὰ στεφάνια
δική σας περηφάνια
στοὺς τάφους σας κρεμνοῦν.

Γεώργιος Δροσίνης.

« Πόριμη Ρομψαλα »

Γ.
ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΝ
ΕΘΝΙΚΗΝ ΖΩΗΝ

Καὶ τῆς στεριᾶς ἀρματολὴ καὶ τοῦ πελάου κονυφάρα,
μὲς στὴν ρυχτιὰ ἀστραποκαμός, μέσα στὴν μέρα ἀντάρα,
ἡ Πόλη ἡ Βοσπορίτισσα, τοῦ Κωνσταντίνου ἡ κόρη...

Κ. Παλαμάς.

ΠΛΗΓΩΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΟ

ΙΣΤΔ θρόνο τοῦ Βυζαντίου εἶχε ἀνεβῆ ἀπὸ τὰ 976 μ. Χ. ὁ αὐτοκράτορας Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος. Ὁ ξακουστὸς καὶ ἡρωικὸς αὐτοκράτορας ἔκαμε πολλούς καὶ σκληρούς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, ποὺ τότε λεηλατοῦσαν καὶ κατέστρεφαν τὶς βυζαντινὲς ἐπαρχίες, ἔως ὅτου νίκησε δριστικὰ τὸν Τσάρο Σαμουήλ, καὶ τοὺς διαδόχους του καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ ἴποταχθοῦν. Ἀπὸ τοὺς πολέμους αὐτούς μία σελίδα εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθη :

Στὶς 15 Αὐγούστου τοῦ 1002 μ. Χ., ἔορτὴ τῆς Παναγίας, οἱ Βούλγαροι μὲ δρχηγό τους τὸ στρατηγὸν Ἱβάτζη πέφτουν ξαφνικά στὴν Ἀδριανούπολη τὴν ὄρα τῆς λιτανείας. Σκοτώνουν, ἀρπάζουν, καίουν, πιάνουν αἰχμαλώτους καὶ φεύγουν. Μεταξὺ τῶν σκλάβων εἶναι καὶ δύο παιδιά, ἀδελφικοὶ φίλοι, ὁ Κωνσταντῖνος Κρηνίτης, γιὸς τοῦ Κατεπάνω—στρατηγοῦ, διοικητοῦ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ποὺ τοῦ σκότωσαν πατέρα καὶ μητέρα, καὶ ὁ δρφανὸς Μιχαήλ Ἱγερινός. Τὰ δύο Ἐλληνόπουλα ἀκολουθοῦσαν σκλάβοι τὴν αὐλὴ τοῦ Τσάρου Σαμουήλ. Πολλὲς φορὲς μποροῦσαν νὰ φύγουν, ἔμεναν δῆμως κατόπιν ἐντολῆς τοῦ στρατηγοῦ Δαφνομήλη ἐθελοντὲς σκλάβοι, γιὰ νὰ κάνουν κατασκοπεία χάριν τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Βυζαντινῶν γιατὶ εἶχαν ἔνα ἰδανικό· τυφλὴ ἀφοσίωση γιὰ τὴν πατρίδα, δποια δουλειά κι ἃν τοὺς ἀναθέσῃ. Στὴν εὐγενική τους αὐτὴ θυσία πολλὲς φορὲς κινδύνεψαν τὴν ζωὴ τους.]

Ἀπὸ τὰ Εξημερώματα τὸ στρατόπεδο τῶν Ἐλλήνων στὴ Στρώμνπεσα βρισκόταν σὲ ἀνησυχία. Ὁ Δαφνομήλης* ἔφευγε,

γιά νὰ κατεβῇ στὸν Ἀξιό, περνώντας ἀπὸ τὸ βουνό, ὅπου ὁ Βοτανειάτης* εἶχε καταστραφῆ μὲ τὸ σῶμα του.

Τρεῖς ἡμέρες πρὶν, εἶχε φτάσει ἡ εἰδηση καὶ σὰν τὸ ἔμαθε ὁ Αὐτοκράτορας, κλείστηκε στὴ σκηνή του καὶ ἀπὸ τὴ λύπη του δὲν ἥθελε νὰ ίδῃ κανένα.

‘Αλλὰ οἱ μαῦρες ὄρες τοῦ Βασιλείου δὲ διαρκοῦσαν ποτὲ πολὺ· οὕτε θλίψη οὕτε ἀποθάρρυνση δὲν μποροῦσε νὰ καταβάλῃ τὸ δυνατὸ πνεῦμα του καὶ σὰν τοῦ ἐρχόταν μιὰ ἀναποδιά, κοίταζε εὔθυς νὰ βρῇ τρόπο νὰ τὴ διορθώσῃ.

“Υστερα λοιπὸν ἀπὸ τὴν πρώτη ὥρα τῆς λύπης του γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ λαμπροῦ καὶ πιστοῦ του Βοτανειάτη, ὁ Αὐτοκράτορας φώναξε τοὺς στρατηγοὺς στὴ σκηνή του νὰ συνεννοθοῦν μὲ τὶ τρόπο νὰ τὸν ἐκδικήσουν. Ἡ Στρώμνιτσα ἦταν στενὰ πολιορκημένη, σὲ λίγες ἡμέρες θὰ ἔπεφτε βέβαια, ἀλλὰ ὁ Βασίλειος ἐννοοῦσε νὰ μάθῃ ποιὸς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους στρατηγοὺς εἶχε στήσει τὴν παγίδα, γιὰ νὰ τὸν κυνηγήσῃ καὶ νὰ τὸν τιμωρήσῃ.

‘Αποφάσισε λοιπὸν ν’ ἀφήσῃ ἔνα μέρος τοῦ στρατοῦ του στὴν πολιορκία τῆς Στρώμνιτσας, νὰ κατεβῇ ὁ ἴδιος μὲ μεγάλες δυνάμεις στὸν Ἀξιό, νὰ συναντήσῃ καὶ νὰ χτυπήσῃ τοὺς Βουλγάρους καί, ἀφοῦ πέσῃ ἡ Στρώμνιτσα, νὰ γυρίσῃ μὲ δόλο τὸ στρατὸ στὴ Θεσσαλονίκη.

‘Ο Δαφνομήλης ὅμως, καθὼς τὸ ἄκουσε, ἔπεσε στὰ πόδια τοῦ Αὐτοκράτορα καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ μὴν ἐκτελέσῃ τέτοιο ἐπικίνδυνο σχέδιο, χωρὶς νὰ μάθῃ πρῶτα ποιὸς ἦταν ὁ ἔχθρός· καὶ πρὸ πάντων πρὶν ἐξετάση τὰ μέρη καὶ ίδῃ ἀν βρισκόταν κανένας ἄλλος δρόμος παρὰ ἡ στενὴ ἐκείνη ρεματιά, ποὺ εἶχε φάει τὸ Βοτανειάτη.

Πολλὴ ὥρα συζήτησαν. Στὸ τέλος μὲ μεγάλη δυσκολία παραδέχτηκε ὁ Αὐτοκράτορας, ὅχι νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ σχέδιό του, παρὰ ν’ ἀφήσῃ τὸ Δαφνομήλη νὰ πάγη ἐμπρὸς νὰ κατοπτεύσῃ καὶ ὕστερα ν’ ἀκολουθήσῃ ἐκείνος μὲ δόλο τὸ στρατό.

Πρωὶ πρωὶ λοιπὸν ἔτοιμάστηκε ὁ Δαφνομήλης νὰ φύγῃ μὲ τὸ σῶμα του· ἥξερε, πώς ἡ ἀποστολή του ἦταν ἐπικίνδυνη, εἶχε ἀκούσει νὰ μουρμουρίζεται τ’ ὄνομα τοῦ Ἰβάτζη, τοῦ Νικολιτοῦ

καὶ τοῦ Βραδισλάβ, καὶ ἥξερε, πῶς δποιος ἀπὸ τοὺς τρεῖς καὶ ἀν εἶχε στήσει τοῦ Βοτανειάτη τὸ καρτέρι, δὲ θὰ τραβιόταν ὕστερα ἀπὸ τέτοια ἐπιτυχία. Μὰ ἡ καρδιά του φούσκωνε ἀπὸ χαρά, ποὺ εἶχε καταφέρει τὸν Αὐτοκράτορα νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ πάγη μπροστά κι ἔτσι τουλάχιστο, ἢν σκοτωνόταν αὐτός, θὰ ἔδινε καιρὸ τοῦ Βασιλέα του νὰ σωθῇ. Τέτοιοι ἦταν οἱ περισσότεροι στρατηγοὶ τοῦ Βουλγαροκτόνου. ‘Ο μεγάλος αὐτὸς Αὐτοκράτορας ἥξερε νὰ ἐμπνέῃ στοὺς ἄντρες του ἀγάπη καὶ ἀφοσίωση, ποὺ ἔφτανε ὡς τὸ θάνατο.

Πρὶν δμως τὸν ἀφήσῃ νὰ φύγῃ, δ Αὐτοκράτορας θέλησε νὰ κάμη ἔνα μνημόσυνο τοῦ Βοτανειάτη κι ἔκεινων, ποὺ εἶχαν σκοτωθῆ μαζί του σιή ρεματιά. “Ολοι λοιπὸν οἱ στρατηγοὶ μαζεύτηκαν στὴ βασιλικὴ σκηνή, δπου εἶχαν στήσει τὴν ‘Αγία Τράπεζα’ δ πνευματικὸς τοῦ Βασιλέα μὲ φωνὴ συγκινημένη μνημόνεψε τὰ δόνόματα ἔκεινων, ποὺ εἶχαν πέσει «γιὰ τὸ Βασιλέα καὶ γιὰ τὴν Πατρίδα».

Γονατισμένος ἐμπρός στὴν ‘Αγία Τράπεζα δ Βασίλειος, μὲ σκυφτὸ κεφάλι παρακολουθοῦσε τὶς εὐχὲς καὶ δ ὑπερήφανος αὐτὸς Βασιλιάς, μαθημένος τόσα χρόνια στὶς ἀγριότητες τοῦ σκληροῦ πολέμου, δάκρυσε μιὰ δυὸ φορὲς ἀκούοντας τ’ ὄνομα τοῦ πιστοῦ του Βοτανειάτη. Σὰν τελείωσε, δ Βασίλειος σηκώθηκε, ἔκανε τὸ σταυρό του καὶ προσκύνησε τὴν ‘Αγία Εικόνα, ποὺ τοῦ πρόσφερε δ πνευματικός. “Υστερα βγῆκε ἔξω μὲ τοὺς στρατηγούς του, νὰ ἰδῃ τὸ Δαφνομήλη, ποὺ ἀρματωμένος κι ὀλόλασμπρος στὸ θώρακά του ἐτοιμαζόταν νὰ καβαλικέψῃ.

‘Ο Δαφνομήλης κατασυγκινημένος γονάτισε ἐμπρὸς στὸ Βασιλέα του καὶ δ Αὐτοκράτορας ἐπίσης ταραγμένος τοῦ ἔδινε τὶς τελευταῖες δδηγίες· ἔξαφνα τρεχάτος ἔφτασε ἔνας στρατιώτης καὶ ἀνάγγειλε, πὼς ἀπ’ ἔξω ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, λίγα βήματα ἀπὸ τὰ χαρακώματα, βρῆκαν ἔνα στρατιώτη Βούλγαρο λιποθυμισμένο καὶ καταματωμένο.

— Νὰ τὸν φέρουν εὐθὺς ἔδω, διάταξε δ Αὐτοκράτορας καὶ φωνάξετε τὸ γιατρό μου. Στάσου Δαφνομήλη! Πρὶν φύγης, πρέπει αὐτὸς νὰ μιλήσῃ.

Δύο στρατιώτες ἔφεραν τὸν ἀναίσθητο Βούλγαρο καὶ τὸν ξάπλωσαν στὰ πόδια τοῦ Βασιλέα. Ὡταν νέος πολύ, σχεδὸν παιδί, καὶ τὸ ματωμένο του πρόσωπο ἦταν τόσο χλοιμό, που μιὰ στιγμὴ φοβήθηκαν, μὴν εἶχε ξεψυχήσει.

— "Οχι ! εἶπε δὲ γιατρὸς σκυμμένος ἐπάνω του, ζῆ ἀκόμα, μὰ εἶναι σὲ κακὰ χάλια.

— Τί ἔχει ; ρώτησε δὲ Δαφνομήλης.

— Δὲν ξέρω, ἀποκρίθηκε δὲ γιατρός· οἱ πληγὲς τοῦ κεφαλιοῦ του δὲν εἶναι καὶ πολὺ βαθιές· ἄλλες δὲ βλέπω καὶ δυμῶς φαίνεται ἔξαντλημένος.

‘Ο Βασίλειος, ποὺ μὲ ἀνυπομονησίᾳ κοίταζε τὰ καμώματα τοῦ γιατροῦ, γύρισε στὸν ὑπασπιστή του.

— Φέρε τὸ κρασί μου, διάταξε. Καὶ σὰν τοῦ ἔφερε δὲ ἀξιωματικὸς τὸ χρυσό του ποτῆρι μὲ τὸ κρασί: δῶσε του αὐτό, γιατρέ, εἶπε, ξυπνᾶ πεθαμένο !

Καὶ ἀλήθεια, μόλις ἔπιε λίγες στάλες δὲ νέος, ἔβγαλε βαθὺ ἀναστεναγμὸν καὶ κούνησε τὰ χεῖλια, σὰν νὰ ἥθελε κάτι νὰ πῆ.

— 'Εξέτασέ τον, Δαφνομήλη, εἶπε δὲ Βασίλειος, ἐσὺ ξέρεις βουλγάρικα.

‘Ο πληγωμένος ἄνοιξε τὰ μάτια, κοίταξε γύρω καὶ βλέποντας τόσα πρόσωπα σκυμμένα ἐπάνω του ἔκανε πάλι νὰ μιλήσῃ, μὰ τίποτε δὲν ἀκούστηκε.

— Τί λέεις ; τὸν ρώτησε βουλγάρικα καὶ σκύβοντας πιὸ κοντά, εἶναι στὸ βουνὸ δὲ Ἰβάτζης ; ρώτησε.

‘Ο νέος ἔκαμε νόμημα : Ναι.

— Εἶναι ἐδῶ κοντά ; ρώτησε πάλι δὲ Δαφνομήλης.

— "Οχι ! μουρμούρισε ἐλληνικά δὲ νέος καὶ μὲ κόπο πρόσθεσε : δὲ Αὔγουστος... ποῦ εἶναι ;

‘Απὸ τὴ συγκίνηση δὲ Δαφνομήλης γονάτισε πλάγι του καὶ τὸν σήκωσε στὴν ἀγκαλιά του.

— Εἶσαι γιὸς τοῦ λαμπροῦ μου Κρηνίτη, ποὺ τὸν σκότωσαν οἱ Βούλγαροι στὴν Ἀδριανούπολη ; ἀναφώνησε δὲ Αὐτοκράτορας σκύβοντας ἐπάνω του.

— "Οχι, Δέσποτα δὲ Κωνσταντῖνος Κρηνίτης βρίσκεται βα-

ριά πληγωμένος στή μονή τής Ἐλεούσας, κοντά στὸν Ἀξιό.
Ἐγώ εἴμαι δὲ φίλος του, δὲ Μιχαὴλ Ἰγερινός.

— Καὶ σὲ στέλνει δὲ Νικήτας;

— Ναι, Δέσποτα.

— Ἀπὸ ποῦ ἔρχεσαι;

— Ἀπὸ τὴ μονὴν, ὅπου ἄφησα τὸ φίλο μου.

— Καὶ δὲ Νικήτας ποῦ εἶναι;

— Πήγε στὸ Πετρίτσι νὰ μάθη, ἃν εἶναι ἀλήθεια, πῶς δὲ Ἱβάτζης ζητᾷ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴ φρουρὰ τοῦ Μελενίκου καὶ νὰ σοῦ κλείσῃ τὸ στενὸ τοῦ Κλειδίου.

— Λοιπὸν μένει ἀνοιχτὸς δὲ δρόμος ὡς τὸν Ἀξιὸν ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ Δύσβατο; ἀναφώνησε δὲ Βασίλειος.

— ”Οχι, Δέσποτα. Τὰ στενὰ τὰ βαστοῦν οἱ Βούλγαροι...

‘Ο Αύτοκράτορας ἔκανε μερικὰ βήματα ἐπάνω κάτω. “Υστερα γυρνώντας στὸ Μιχαὴλ, ποὺ ἀποκαμωμένος εἶχε ξαναπέσει στὸ μαξιλάρι, τοῦ εἶπε σιγά:

— Κοιμήσου ἥσυχα καὶ κοίταξε νὰ γιάνης. Ἀργότερα ἔχω ἄλλα νὰ σὲ ρωτήσω καὶ θὰ σὲ χρειαστῶ γιὰ ἄλλη ύπηρεσία. Καὶ μὲ τοὺς στρατηγούς του πέρασε σὲ ἄλλο χώρισμα τῆς σκηνῆς.

Τὸ συμβούλιο βάσταξε πολλὴ ὅρα. Στὸ τέλος ἀποφασίστηκε νὰ μὴν πάη ὁ Δαφνομήλης στὸν Ἀξιό, ἀλλ’ ἀπεναντίας νὰ λυθῇ ἀμέσως ἡ πολιορκία τῆς Στρώμνιτσας καὶ μὲ τὸ στρατὸ ὀλόκληρο νὰ γυρίσῃ πίσω δὲ Βασίλειος, νὰ κατέβῃ στὴν κοιλάδα τοῦ Πόντου καὶ νὰ χτυπήσῃ τὸ Μελένικο.

Τὸ ὕδιο ἔκεινο ἀπόγευμα, σὰ γύρισε δὲ Δαφνομήλης κοντά στὸ Μιχαὴλ νὰ μάθῃ περισσότερα καθέκαστα, τὸν βρῆκε ξαπλωμένο ἀκόμα καὶ μὲ δεμένο τὸ κεφάλι, ἀλλὰ ξεκουρασμένο καὶ πολὺ ζωηρότερο. Τὸν εἶχαν μεταφέρει σὲ μιὰν ἄλλη σκηνή, κοντά στοῦ Βασιλέα καὶ δὲ γιατρὸς διατάχτηκε νὰ μένη κοντά του καὶ νὰ τὸν φροντίζῃ ἀδιάκοπα.

— Πῶς βρέθηκες στὴ μονὴ τῆς Ἐλεούσας μὲ τὸ φίλο σου Κρηνίτη; ρώτησε δὲ στρατηγός.

‘Ο Μιχαὴλ τοῦ διηγήθηκε τότε:

— Ἐνῶ πήγαινε δὲ Κωνσταντῖνος Κρηνίτης στὴ Στρώμνιτσα,

έμαθε, ότι δ' Ιβάτζης έστησε καρτέρι τοῦ Βοτανειάτη· ἔτρεξε λοιπὸν νὰ σταματήσῃ τοὺς "Ελληνες, μὰ αὐτοὶ ξεγελάστηκαν ἀπὸ τὰ ροῦχα του καὶ τὸν σαΐτεψαν." Ετσι οἱ "Ελληνες ἐπεσαν στὴν ἐνέδρα τῶν Βουλγάρων. 'Ο Νικήτας κι ἐγὼ βρήκαμε ἐπειτα τὸν πληγωμένο πλάγι σ' ἔνα ρυάκι καὶ τὸν μεταφέραμε στὴ Μονῆ. 'Εκεῖ ἄφησα τὸ φίλο μου στὰ χέρια τοῦ πάτερ Γρηγόρη κι ἔτρεξα στὴ Στρώμνιτσα νὰ σταματήσω τὸν Αύτοκράτορα..."

"Ο Δαφνομήλης ἄκουε μὲ προσοχὴ.

— Μὰ πῶς βρέθηκες ἐσὺ σὲ τέτοια κατάσταση ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὰ χαρακώματα; ρώτησε, σὰν τελείωσε δι Μιχαήλ τὴ διήγησή του.

— Γιὰ νὰ ξεφύγω ἀπὸ ἔνα σῶμα Βουλγάρικο, ποὺ μοῦ γύρευε χαρτιὰ καὶ σύνθημα, τὸ ἔβαλα στὰ τέσσαρα· μὰ μὲ σαΐτεψαν καὶ πλήγωσαν τὸ ἄλογό μου· αὐτὸ δάφηνίασε καὶ, ἀφοῦ μὲ πῆγε ἀρκετὸ δρόμο, γκρεμίστηκε σὲ μιὰ χαράδρα καὶ σκοτώθηκε.

— Καὶ σύ; ρώτησε δ. Δαφνομήλης.

— 'Εγὼ τὴ γλίτωσα φτηνά· μόνο τὸ κεφάλι μου χτύπησα κι ἔτσι μπόρεσα νὰ τραβήξω πάλι γιὰ τὴ Στρώμνιτσα. "Οταν συνῆρθα ἀπὸ τὸ πέσιμό μου, ἦταν νύχτα βαθιά· προσανατολίστηκα καὶ τράβηξα τὸ δρόμο μου. Ζαλίστηκα δμως κι ἐπεσα μιὰ δυὸ φορές, γιατὶ εἶχα χάσει πολὺ αἷμα καὶ ἤμουν νηστικὸς ἀπὸ τὴν παραμονή. "Υστερα πιά δὲ θυμοῦμαι πολὺ καθαρά· κάθε λίγο μοῦ ἐρχόταν ἡ σκέψη, πῶς ἂν δὲ φτάσω στὴ Στρώμνιτσα, δ. Αύτοκράτορας θὰ πέση στὸ καρτέρι τῶν Βουλγάρων. Καὶ τότε ξανάκανα καρδιά κι ἔτρεχα· μὰ στὸ τέλος δὲ βαστοῦσαν πιὰ τὰ πόδια μου καὶ ἀρκετὴ ὥρα σύρθηκα χάμω, πηγούνοντας πάντα κατὰ τὰ φῶτα, ποὺ ἔβλεπα ἀπὸ μακριὰ καὶ ποὺ ἤτανε τοῦ ἑλληνικοῦ στρατόπεδου· ἄλλο δὲ θυμοῦμαι.

"Ο Δαφνομήλης σηκώθηκε ἔξαφνα καὶ τράβηξε τὸ Μιχαήλ στὸ στήθος του.

— "Ολη μου τὴ ζωή, εἶπε μὲ συγκίνηση, προσπάθησα νὰ ὑπηρετήσω πιστὰ τὸ Βασιλιά μου, ποὺ εἶναι ἡ μόνη μου λατρεία. Καμιά μου δμως πράξη δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὸ

καλό, πού ̄κανα τὴ νύχτα ἐκείνη, πού εἶπα τοῦ Νικήτα νὰ σᾶς κρατήσῃ καὶ τοὺς δυὸ δάναμεσα στοὺς Βουλγάρους.

Πηγελόπη Δέλτα.

«Τὸν καιρὸν τοῦ Βουλγαροκτόνου»

ΤΟ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ

Στῶν Προπυλαίων τὰ μάρμαρα πατώντας ἀντρειωμένα,
βαριὰ ἀπ' τὴ σαραντάχρονη καβάλα σκουριασμένα
τοῦ Βασιλιὰ προσκυνητῆ βροντοῦν τὰ φτερνιστήρια.
Στὴν Παναγιὰ 'Αθηνιώτισσα φέρνει τὰ νικητήρια·
τὸ περιστέρι τὸ χρυσό, ποὺ τὰ φτερὰ ζυγίζει
κι ἀνασαλεύει κρεμαστό, χωρὶς νὰ φτερουγίζη
καὶ τὸ χρυσό, μονόφωτο, θαυματουργὸ καντήλι,
πούχει τὸ λάδι του ἄσωστο κι ἄκαγο τὸ φιτίλι.

Πέρασαν χρόνια καὶ καιροὶ κι ἔγινε σκλάβα ἡ Πίστη·
τὸ περιστέρι πέταξε καὶ τὸ καντήλι ἐσβήστη·
τῆς ἐκκλησιᾶς τὸ χάλασμα χορταριασμένο μένει
κι ἡ Παναγιὰ 'Αθηνιώτισσα γιὰ πάντ' ἀποδιωγμένη !

Πέρασαν χρόνια καὶ καιροὶ καὶ κάποια νύχτα πάλι
φάντασμα στήθηκ' ἡ ἐκκλησιὰ μὲ τὰ παλιά της κάλλη·
μόσχου καπνὸς εύώδιασεν ἀπ' τὰ λιβανιστήρια·
στὰ μάρμαρα ἀντιλάλησαν βαριὰ τὰ φτερνιστήρια·
μεσουρανῶντας κύλησε διπλόφωτο ἐν' ἀστέρι
καὶ τὸ καντήλι ἀνάφτηκε — κι ἦρθε τὸ περιστέρι.

Γεώργιος Δροσίνης.

«Ηέρωη Ρομαΐα»

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΦΡΑΓΚΟΥΣ

Χήρας ύγιος ἐγεύγετο σὲ μαρμαρένια τάβλα,
χρυσά ἥταν τὰ πηρούνια του κι δλάργυρα τὰ πιάτα.
 Ἡ μάνα του στὴ μιὰ μεριά φτάνει ξαγριεμένη.
 — Γεύγεσαι, γιέ μου, γεύγεσαι κι οἱ Φράγκοι ἐπλακῶσαν.
 — Πρόβαλε, μάνα μου, νὰ ἰδῆς πόσες χιλιάδες εἶναι
κι ἀν εἶναι δυό, νὰ χαίρωμαι κι ἀν εἶναι τρεῖς, νὰ πίνω
κι ἀν εἶναι περισσότερες, σελώσετε τὸ Μαῦρο.
 — Ἐβγῆκα, γιέ μου, καὶ εἶδα τους, μὰ μετρημὸ δὲν ἔχουν.
 — Σελώσετε τὸ Μαῦρο μου, καλογιγλώσετέ* τον
καὶ δῶσ' μου, μάνα, τὸ σπαθὶ τ' ἀγιοκωσταντινάτο,
νὰ βγῶ νὰ ἴδω τὸν πόλεμο, ποὺ κάνουνε οἱ Φράγκοι . . .
 Μαῦρε μου, γοργογόνατε κι ἀνεμοκυκλοπόδη,
πολλὲς φορές μὲ γλίτωσες ἀπὸ βαριές φουρτοῦνες
κι ἀν μὲ γλιτώσης κι ἀπ' αὐτῇ, θὰ σὲ μαλαματώσω,
τὰ τέσσερά σου πέταλα χρυσά θὰ σοῦ τὰ κάμω !
 Στὸ ἔμπα χίλιους ἔκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες·
 καὶ στ' ἄλλο στριφογύρισμα δὲν εὕρηκε νὰ κόψῃ.
 Κι δ ούρανὸς ἐσείστηκε κι ἡ θάλασσα μουγκρίστη.

Δημοτικόν.

ΕΘΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ BYZANTINΩΝ

Ἡ μεγάλη ἀγορά.

Ἡ ἱστορία τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἐν συγκρίσει μάλιστα πρὸς τὸν γύρω πολιτισμὸν καὶ ἴδιαιτέρως τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως, εἶναι χαρακτηριστικὴ καὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς θέσεως τοῦ Κράτους ἔκεινου.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπῆρξε καθ' ὅλους τοὺς σκοτεινοὺς

χρόνους τοῦ μεσαίωνος ἡ μεγάλη ἀγορὰ τοῦ κόσμου. "Εμποροι ἀπὸ τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου ἔφεραν ἐκεῖ τὰ ἐμπορεύματά των, εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀγορὰν καταναλώσεως, εἰς τὸ σημεῖον τῆς συγκεντρώσεως διὰ τὴν μετακόμισιν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἀπὸ τὴν Δύσιν πρὸς τὴν Ἀνατολήν.

Οἱ ἐμποροι ἀναλόγως τοῦ ἐμπορεύματός των ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς τὴν πόλιν ἥ ἀπετέλουν συνοικίας, εἰς τὰς ὁποίας τοὺς συνεκέντρωνεν ἡ Διοίκησις, διὰ νὰ τοὺς ἐπιτηρῇ καὶ διὰ νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς ἀστυνομικὰς διατάξεις. Μερικοὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι διαρκῶς ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς Ἀστυνομίας καὶ νὰ μὴ ἐργάζωνται εἰς τὸ σπίτι των τὸν χρυσὸν ἥ τὸν ἄργυρον, ἀλλὰ νὰ συγκεντρώνωνται εἰς τὰ ἐργαστήρια τῆς «Μέσης», τοῦ μεγάλου ἐμπορικοῦ δρόμου τῆς πρωτευούσης.

Οἱ Ρώσοι εἶχον συνοικίαν ἰδικὴν των εἰς τὸ προάστιον τοῦ 'Αγίου Μάμαντος, ἀπὸ τὰ μέτρα δέ, τὰ ὁποῖα ἐλαμβάνοντο δι' αὐτούς, φαίνεται, ὅτι ἦσαν ἐπικινδυνοί. Οἱ συμπατριῶται των ἔκαμνον συχνὰ ἐπιδρομάς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἶναι φυσικὸν ἡ Κυβέρνησις νὰ τοὺς ἐθεώρει, ὅτι εἰς πᾶσαν περίστασιν ἦσαν ἔτοιμοι νὰ χρησιμεύσουν καὶ ὡς κατάσκοποι τοὺς ἐπετήρει λοιπὸν αὐστηρότατα. "Ἐπρεπε νὰ ἔχουν τακτικὰ διαβατήρια, νὰ εἰσέρχωνται δι' ὠρισμένης πόρτας, νὰ ὑφίστανται ἔρευναν μῆπως φέρουν ὅπλα καὶ νὰ ἀκολουθῶνται ἀπὸ ὑπαλλήλους τῆς Ἀστυνομίας. Αὕτοὶ κατεγίνοντο πρὸ πάντων εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν γουναρικῶν, ἔφεραν ὅμως καὶ χαβιάρι τοῦ Τανάιδος* καὶ αὐγοτάραχον καὶ ἔύλα. Συχνότατα, ἡμιάγριοι ὅπως Ἠσαν, ἐπροκαλοῦσαν ρήξεις μὲ τὴν ἀστυνομίαν ἥ τοὺς ἐγχωρίους. 'Ο φόνος ἐνὸς Ρώσου ἐμπόρου ὑπῆρξεν ἥ ἀφορμὴ τοῦ 'Ελληνορωσικοῦ πολέμου τοῦ 1043.

Οἱ Βενετοὶ ἐμποροι Ἠσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Πέραν, οἱ 'Ἐβραῖοι εἰς τὸ Στενόν, οἱ Γενουήνιοι εἰς τὸν 'Ορκον. 'Ολιγώτεροι ἀπὸ δύος Ἠσαν οἱ 'Αγγλοι ἐμποροι, διότι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει 'Αγγλοι Ἠσαν μᾶλλον στρατιωτικοί. Αὕτοὶ κατεγίνοντο εἰς ἔξαγωγὴν εἰς 'Αγγλίαν τῆς μαλβουαζίας, τοῦ περιφήμου κρασιοῦ τῆς Κρήτης καὶ τῆς κορινθιακῆς

σταφίδος. 'Από τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐμφανίζονται καὶ ἀποικίαι Γερμανῶν ἐμπόρων. Οἱ Βενετοὶ ἐν τούτοις δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὴν συνοικίαν των, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐβγῆκαν ἀπ' αὐτήν' ἐνυφεύθησαν 'Ἐλληνίδας, ἔξελληνίσθησαν οἱ Ἰδιοὶ, ἀπερροφήθησαν καὶ ἔχασαν τὴν ἐθνικήν των συνείδησιν.

Κάθε συνοικία ἀπὸ αὐτὰς ἐπεκοινώνει ἀπ' εὐθείας μὲν τὴν θάλασσαν καὶ εἶχεν Ἰδικήν της σκάλαν ἀποβάσεως ἐμπορευμάτων. 'Εννοεῖται, ὅτι ἡ τελωνειακὴ ὑπηρεσία εἰργάζετο ἀκοίμητος. 'Απὸ τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ τὴν ἔξοδον τοῦ Βοσπόρου πρὸς τὴν Μαύρην Θάλασσαν οἱ αὐτοκρατορικοὶ τελωνειακοὶ παρηκολούθουν τὴν κίνησιν εἰσαγωγῆς καὶ ἔξαγωγῆς καὶ εἰσέπραττον τὰ νόμιμα τέλη. Τὰ μέσα τῆς μεταφορᾶς ἦσαν τὰ πλοῖα. Τὸ ἔλληνικὸν μεσαιωνικὸν Κράτος, ἐκτεινόμενον εἰς τρεῖς ἡπείρους, ἥτο κυρίως θαλασσινὸν Κράτος ἔνεκα τῶν μεγάλων θαλασσῶν, αἱ δποῖαι τὸ διέσχιζον. 'Η θάλασσα λοιπὸν παρεῖχε τοὺς μεγάλους ἐμπορικοὺς δρόμους. Μόνον ἀπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος 'Αλεξίου τοῦ Γ' τοῦ Κομνηνοῦ ἀρχίζει ζωηρὰ ἐμπορικὴ κίνησις μὲν ἀμάξια καὶ ζῷα καὶ σχηματίζονται μεγάλαι ἐμπορικαὶ συνοδεῖται, αἱ δποῖαι θὰ ἡμποροῦσαν νὰ ἀντισταθοῦν τότε εἰς τοὺς πυκνοὺς κινδύνους τῶν ληστῶν τῆς ξηρᾶς.

'Εκτὸς τῶν καθαυτὸ ἐμπορικῶν συνοικιῶν εἰς ὄλην τὴν πόλιν ὑπῆρχαν λεωφόροι καὶ στενωποὶ μὲν ἀψίδας, κάτω ἀπὸ τὰς δποῖας ἐμποροὶ ἔζεθετον τὰ ἐμπορεύματά των, διὰ νὰ τὰ προστατεύσουν κατὰ τῆς βροχῆς. Αἱ συνεχεῖς αὖται στοιαὶ ἐλέγοντο «'Εμβολα», σιγά σιγά δὲ κατήντησε ἡ λέξις "Εμβολον νὰ σημαίνῃ ὀλόκληρον τὴν συνοικίαν.

"Ἐν βιβλίον τοῦ Η' αἰῶνος, τὸ «'Επαρχιακὸν βιβλίον» τοῦ Αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, περιλαμβάνει σειράν διατάξεων ἀστυνομικῶν, ἀπὸ τὰς δποῖας μᾶς παρέχεται ἡ ζωντανωτέρα ἐμπορικὴ εἰκὼν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τὸ βιβλίον αὗτό κανονίζεται ἡ θέσις τῶν ἐμπόρων ἀπέναντι τῆς Ἀστυνομίας, ὁρίζονται τὰ μέρη τῆς πόλεως, εἰς τὰ δποῖα ἐπιτρέπεται νὰ πωλῆται κάθε εἶδος, ἀπαγορεύεται ἡ ὅψω-

σις τοῦ ἐνοικίου, ρυθμίζεται τὸ ζήτημα τῆς ἀγνότητος μερικῶν ἐμπορευσίμων εἰδῶν, προλαμβάνεται ἡ αισχροκέρδεισ, ἐπιβάλλονται αὐστηρόταται ποιναὶ εἰς ἑκείνους, οἱ δποῖοι δπωσδήποτε προσεπάθουν νὰ δολιευθοῦν τὸν πολίτην, κανονίζεται τὸ ἀνώτατον κέρδος τοῦ ἐμπόρου.

Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ φαίνεται ἡ ὅλη πρόνοια τῆς διοικήσεως διὰ τὸν κανονισμὸν τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως, ἡ μέριμνα τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν καλὴν ἐμπορικὴν φήμην τῆς ὁποίας ἐπεθύμει νὰ διατηρήσῃ. Εἰς τὴν μεγάλην ἀγορὰν τοῦ Πέραν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἀγορὰς τῆς πόλεως, οἱ ἔμποροι ἔφεραν νὰ ἐκθέσουν τὰ ποικιλώτερα προϊόντα τοῦ κόσμου, εἴδη πρώτης ἀνάγκης καὶ εἴδη πολύτιμα. Εἰς αὐτὴν ἔξειθεντο πράγματα γνωστὰ καὶ ἐμπορεύματα, ποὺ πρώτην φορὰν εἰσήγοντο εἰς τὴν Εύρωπην ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς ἐρήμους τῆς Ἀφρικῆς, ἀπὸ τὰς μεγάλας νήσους τοῦ Ἰνδικοῦ Ὡκεανοῦ, προϊόντα τῆς Εύρωπης διερχόμενα ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ διευθυνθοῦν εἰς τοὺς Ἐμίρας καὶ τοὺς Σουλιάνους καὶ προϊόντα τῶν βαρβάρων, συγκεντρούμενα εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ διευθυνθοῦν εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς Σκανδιναվίας χώρας.

‘Αλλ’ ἔκεινο πρὸ πάντων, τὸ δποῖον δεικνύει τὴν ἀκμὴν ταὶ τὴν εύρωστίαν τῆς πόλεως, εἶναι αἱ ἀγοραὶ τῶν εἰδῶν πολυτελείας. Οὐδεμίᾳ ἄλλῃ πόλις ἀπὸ τοῦ Ή' μέχρι τοῦ IE' αἰῶνος δὲν εἶχε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν εἰδῶν αὐτῶν. Βεβαίως πλουσιώταται ἥσαν αἱ ἀγοραὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Δαμασκοῦ, τῆς Βαγδάτης. ‘Αλλὰ καθεμίᾳ ἀπ’ αὐτὰς εἶχεν ὡρισμένα εἴδη, ὅλα δὲ τὰ εἴδη μαζὶ τὰ εἶχεν ἡ Κωνσταντινούπολις, πόλις τῆς κομψότητος, τῆς χλιδῆς* καὶ τοῦ πλούτου, καρπουμένη τὴν παραγωγὴν ὅλου τοῦ κόσμου, καθιερώνουσα τὸν συρμόν, δίδουσα αὐτῇ τὸ σύνθημα.

Γεωργιος Τσοκόπεουλος.

«Γνναικες τοῦ Βυζαντίου»

ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Φιλανθρωπία.

Ο βυζαντινός κόσμος, παρ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα, ἡ δποία τὸν διακρίνει εἰς πολλά, παρουσιάζει τὸ μοναδικὸν φαινόμενον τῆς ὡργανωμένης φιλανθρωπίας, διὰ τὴν δποίαν ὑπερηφανεύεται δ σημερινός πολιτισμός. Οὕτως εἰς ὅλας τὰς μικρασιατικὰς πόλεις κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Βυζαντίου ὑπῆρχον καὶ διετηροῦντο ὑπὸ φιλανθρώπων κυριῶν γηροτροφεῖα, πτωχοτροφεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ξένους, ἀστέγους καὶ τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ πολλὰ ἄλλα εὔαγη* ἰδρύματα. Παρόμοια τούτων, μέχρι τῶν νεωτέρων τουλάχιστον χρόνων, κανέν εἴκ τῶν κρατῶν τῆς Δύσεως δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ.

Τὰ ἰδρύματα ταῦτα συνεκέντρων ὅλας τὰς δυστυχίας τῆς τότε κοινωνίας εἰς τὸν αὐτὸν περίβολον μέσα εἰς ἀπειρίαν μικρῶν οἰκίσκων, ὅπου δ πάσχων εἶχε καὶ κάποιον ἀπεσπασμένον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν γερόντων εὑρίσκετο ἔνας νέος ἡ μία νεᾶνις, διὰ νὰ τοὺς δώσῃ τὸ γάλα των. Τοὺς τυφλοὺς τοὺς ἔχειραγώγουν, ὅπως τοὺς καθίσουν εἰς τὸν ἥλιον καὶ οἱ ἄποδες εἶχον ἐκεῖ μέσα εἰς τὴν διάθεσίν των τὰ πόδια τῶν ἄλλων· τὰ μὴ ἔχοντα μητέρα βρέφη ἀνετίθεντο εἰς τὰς ἀγκάλας τροφῶν πρὸς τοῦτο μισθοδοτούμενων. Μεταξὺ τῶν δυστυχῶν αὐτῶν ἥσαν καὶ δοῖ εἶνοι ἔνεκα ἀσθενειῶν ἡναγκάζοντο νὰ διακόψουν τὸ ταξίδι των καὶ νὰ ζητήσουν βοήθειαν ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τῶν ἐν λόγῳ ἰδρυμάτων.

Δι᾽ ὅλον τὸ πλῆθος τῶν στεγαζομένων εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ ταῦτα ἰδρύματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχε μία διεύθυνσις ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν προσώπου σημαίνοντος εἰς τὴν κοινωνίαν. Εἶχε δὲ ἡ διεύθυνσις αὕτη τὰ γραφεῖα της, τὰ λογιστικά της βιβλία, τοὺς προμηθευτάς της καὶ ὅ,τι ἄλλο ἔχρειάζετο διὰ τὴν κανονικὴν αὐτῆς λειτουργίαν. Μέσα εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ ταῦτα ἰδρύματα τοῦ Βυζαντίου, τὰ ὀρφανά, ὅταν ἐμεγάλωναν, ἐδιδάσκοντο μαζὶ μὲ τὰ ἄπορα τῆς συνοικίας. Καὶ χωρὶς ἄλλο, ὅταν ἐτελείωναν τὰς σπουδάς των, θὰ εὗρισκον ἀρκετὴν

προστασίαν, διὰ νὰ τοποθετηθοῦν κάπου καὶ νὰ ζήσουν ἀνεξάρτητοι πλέον πολῖται

‘Η αὐτοκράτειρα, αἱ πριγκίπισσαι καὶ αἱ ἀρχόντισσαι, συχνότατα ἐπεσκέπτοντο τὰ ξενοδοχεῖα, ὅρφανοντροφεῖα καὶ τοὺς ξενῶνας, διὰ νὰ παρηγορήσουν τοὺς ἀποκλήρους τῆς ἡλικίας, τῆς ὑγείας καὶ τῆς μοίρας καὶ νὰ ἀνακουφίσουν αὐτούς, προσφέρουσαι χρήματα, ἐνδύματα καὶ φαγώσιμα. Τὴν ἰατρικὴν ὑπηρεσίαν ἔξετέλουν ἐκεὶ μέσα ρασοφοροῦντες ξενοδόχοι. Οὗτοι ἔθεράπευον, ἔδιδον συνταγάς καὶ παρεῖχον δωρεάν φάρμακα ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς πτωχούς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοὺς ζητοῦντας τὴν βοήθειαν τῆς ἐπιστήμης των.

‘Η ἀγία Ἐλένη εἶναι ἡ πρώτη, ἡ ὅποια προσεπάθησε νὰ ἴσχυροποιήσῃ καὶ αὐτὴ διὰ φιλανθρωπικῶν ἵδρυμάτων τὰ θεμέλια τῆς χριστιανικῆς φιλαληλίας. Εἶναι ἡ πρώτη, ἡ ὅποια κατὰ τὴν παράδοσιν ἴδρυσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει γηροκομεῖον μαζὶ μὲ ἄλλα φιλόθρησκα ἵδρυμάτα.

Κατὰ τὸν ὅγδοον αἰῶνα ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, εύσεβὴς καὶ φιλάρετος βασίλισσα «πολλὰ ξενοδοχεῖα καὶ γηροκομεῖα ἴδρυσε καὶ φόρων κουφισμούς* καὶ ἄλλα πλεῖστα κατώρθωσε», ὅπως λέγει ὁ χρονογράφος. Πρὸς τούτοις εἰς τὴν ἴδιαν Εἰρήνην ἀποδίδεται ἡ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἴδρυσις τοῦ «Πιστωρίου», συσσιτίου δηλαδὴ διὰ τοὺς πένητας, ὅπου ἂν μή τι ἄλλο εὕρισκαν δύμας οἱ πεινῶντες μίαν χορταστικὴν μερίδα ἄρτου· ἐπίσης καὶ ἡ προσφορὰ μεγάλης ἐκτάσεως γῆς, ὅπου οἰκοδομήθη ἡ ἐκκλησία τοῦ ἀγίου Λουκᾶ, διὰ νὰ θάπτωνται δωρεάν οἱ πένητες καὶ οἱ ξένοι, πολλοὶ τῶν ὅποιων θὰ ἥσαν προσκυνηταί, τῶν χειρῶν τῶν ὅποιων ἔξεφυγεν ἡ βακτηρία ἔνεκα τῶν ταλαιπωριῶν τῶν ἀτελευτήτων ὁδοιποριῶν.

Μία ἄλλη βασίλισσα, ἡ Πλάκιλλα, ἡ σύζυγος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἀπὸ ὑπερβολικὸν ζῆλον ἔξετέλει ἀκόμη καὶ τὰ ἔργα τῶν νοσοκόμων καὶ ὑπηρετριῶν εἰς τὰ Νοσοκομεῖα. ‘Η φιλανθρωπία, διὰ τὴν ὅποιαν, δπῶς εἴπομεν, ὑπερηφανεύεται ὁ σημερινὸς πολιτισμός, εἰς τὸ πρόσωπον τῆς ἐναρέτου αὐτοκρατέρας εὑρε τὸν τέλειον ὑπηρέτην της. Αἱ θεῖαι ἀρχαὶ τῆς Ἐκκλησίας

τοῦ Χριστοῦ ἔχουσιν ἥδη δώσει τοὺς πρώτους ὡραίους καρπούς τῆς ἀγάπης πρός τὸν πλησίον.

Δὲν εἶναι δὲ μόνον αἱ Βασίλισσαι, ὅσαι προικίζουν μὲ φιλάνθρωπα ἵδρυματα τὴν πρωτεύουσαν τοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἄλλαι εὐγενεῖς γυναῖκες, ὑπείκουσαι* εἰς τὴν ἐπὶ τῶν καρδιῶν αὐτῶν εὑεργετικὴν ἐπίδρασιν τῶν διδαγμάτων τῆς Ἑκκλησίας, ἀμιλλῶνται ποία πρώτη νὰ βοηθήσῃ τὴν ὑπὸ τόσων ἀναγκῶν βασανιζομένην πτωχὴν τάξιν.

“Ἐν μόνον παράδειγμα ἀρκεῖ ν’ ἀναφέρω, διὰ νὰ δείξῃ τὴν φιλαλληλίαν τοῦ βυζαντινοῦ γυναικείου κόσμου καὶ τὴν ἡμερότητα τοῦ μεσαιωνικοῦ μας πολιτισμοῦ.

‘Η Πατρικία Μάρη ἐπισκεφθεῖσα τὰς φυλακάς, διὰ νὰ κάμῃ ἔλεημοσύνας, ἥσθανθη τόσον οἴκτον διὰ τὴν ζοφερότητά των, ὥστε παρεχώρησε τὴν μοναδικὴν οἰκίαν της εἰς τὸν αὐτοκράτορα διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς της. ‘Η εὐχαρίστησίς της, ὅταν εἶδε μεταφερομένους ἐκεῖ τοὺς καταδίκους, ἥτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ὅπως ἔλεγεν, ἥτο ἡ ὡραιοτέρα ἡμέρα τῆς ζωῆς της.

·Ηρωισμοί.

‘Ο Βυζαντινὸς κόσμος δὲν εἶχε μόνον ἄνδρας γενναίους, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας ἀξιοθαυμάστους διὰ τὴν ἀδάμαστον ψυχὴν καὶ τὸ ὑπερήφανον φρόνημά των.

‘Η φρικιαστικὴ μοῖρα, ἡ δποία ἀνέμενε τὰς γυναῖκας τῶν βυζαντινῶν πόλεων, ὅσαι ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην εἶδον νὰ ἔμπήγνυται* εἰς τὰς ἐπάλξεις των ἡ σημαία τῶν βαρβάρων βασιλέων, ἔκαμνεν αὐτὰς νὰ ἐγκαταλείπουν τὰς οἰκιακάς των ἀσχολίας καὶ εἰς ἡμέρας κινδύνων νὰ ἀναλαμβάνουν ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀνδρῶν τὴν ὑπεράσπισιν τῶν τειχῶν.

Αἱ γυναῖκες τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν μοιραίαν ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίαν της ἔδειξαν ἀνδρείαν ὄντως ἐπικήν*. Διότι καὶ γυναῖκες, ἔξ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἐπιφανῶν, συμμετεῖχον τοῦ πολέμου ἀνδρικῶς. Ἐκόμιζον μὲ δλην των τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῶν τειχῶν λίθους καὶ δοχεῖα πλήρη βραστοῦ ὄδατος, ὅπως ἐκσφεν-

δονίζωνται κατά τῶν ἐχθρῶν. Πολλαὶ μάλιστα ἀπ' αὐτὰς ἔδεικνυον ἐντελῶς ἀνδρικὸν θάρρος. Ἰστάμεναι παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν, προέτρεπον αὐτοὺς ν' ἀγωνίζωνται κατά τῶν ἐχθρῶν μὲν ἀντοχὴν καὶ γενναιότητα.

Δὲν φαίνεται δὲ νὰ περιορίζεται τὸ γυναικεῖον ἐνδιαφέρον κατά τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς μόνον εἰς πολεμικάς ἀσχολίας. Ἡ φιλαλληλία δὲν τὰς ἀπησχόλει καὶ τότε διλιγώτερον. Βεβαίως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχον οὕτε οἱ σημερινοὶ Ἐρυθροὶ Σταυροί, οὕτε αἱ ὡργανωμέναι ὑπηρεσίαι εἰς τοὺς στρατούς. Ἀλλ' ὡς ἄγγελοι παρηγορίας δὲν ἔπαινον νὰ κύπτουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν τραυματιῶν, νὰ παρέχουν εἰς αὐτοὺς τὰς πρώτας βοηθείας καὶ νὰ τοὺς ἀνακουφίζουν ἀπὸ τοὺς πόνους τῶν δυνητῶν πληγῶν.

Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὰ 1422, γυναῖκες τῆς πρωτευούσης, κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ ἱστορικοῦ τῆς ἐποχῆς, δύσαι δὲν μετέφερον πέτρας εἰς τὸ τεῖχος, ἐκρατοῦσαν «ώὰ καὶ στυππία* καὶ τοὺς λαβωμένους λάτρευον». Ἀλλαι φορτωμέναι μεγάλα δοχεῖα πλήρη ὕδατος ἥ οἶνου ἔσπευδον πρὸς τὰ μέρη, ὅπου ἐμαίνετο ἡ συμπλοκή. Ἔκεī, μέσα εἰς χάλαζαν βελῶν, λίθων καὶ ἀκοντίων, ἔδιδον νὰ δροσισθοῦν καὶ νὰ τονώσουν τὰς δυνάμεις των οἱ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ἔξηντλημένοι ὑπερασπισταί, διὰ νὰ τρέξουν πάλιν καὶ νὰ τοξεύσουν κατὰ τῶν ἐχθρῶν βέλη περιτυλιγμένα διὰ στυππίων ἀλειμένων μὲν τὸ ὑγρὸν πῦρ.

Τὰ ἐπὶ τῶν τειχῶν τρεχάματα αὐτὰ τῶν γυναικῶν δὲν ἦσαν ἀκίνδυνα· διότι κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτήν, μερικαὶ γυναῖκες ἐκ τῶν εὐρισκομένων ἐκεī ἐπάνω «ἐλαβώθησαν μὲ σαγίτας», ὅπως λέγει ὁ χρονογράφος. Ὁ κίνδυνος ὅμως, ὁ δποῖος δὲν ἦπείλει μόνον αὐτάς, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ παιδιά των, τοὺς ἔδιδε πάντοτε θάρρος. Διὰ τοῦτο ὡς ἡρώίδες μυθικῶν χρόνων, ἔνεκα τοῦ μητρικοῦ των φίλτρου, ἐσήκωναν τὰ φορέματά των καὶ ἀνερριχῶντο μέχρι τῶν ἐπισφαλεστέρων μερῶν τῶν προμαχώνων, ὅπου ἐμάχοντο μετὰ τῶν ἀνδρῶν.

‘Ο ρόλος δέ ήρωικός τῶν γυναικῶν εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς πόλεις τὰς ὑφισταμένας ἐφόδους μαρτυρεῖται παρὰ τῶν ἱστορικῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀγωνιζομένων γυναικῶν εύρισκεται κατὰ τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ ἡ Παναγία, ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς δποίας εἶχε ταχθῆ ἡ Θεοφύλακτος πόλις. “Οταν οἱ Ἀβαροὶ ἐποιλιόρκουν τὴν Πόλιν, μία γυναίκα στολισμένη μὲ ίόχρωμα φορέματα ἐφάνη ἐπὶ τῶν προμαχώνων. Ἐπὶ τῇ θέᾳ της ἐσκοτίσθησαν οἱ ἐπιτιθέμενοι, κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Καὶ ὅταν δέ ἔχθρος ἐξηφανίσθη δεκατισθείς, ἐτονίσθη ἐμπρός εἰς τὴν εἰκόνα της δέ θριαμβευτικὸς ψαλμός:

«Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια».

Πλάτων Ροδοκανάκης.

«*Ἡ βασίλισσα καὶ αἱ βυζαντιναὶ ἀρχότυποι*»

Ο ΦΛΑΝΤΑΝΕΛΑΣ*

[20η *Ἀπριλίου* 1453]

Στὰ τείχη ἔφεραν τὶς ἄγιες εἰκόνες καὶ μιὰ γριὰ τυφλή, ἀκολουθῶντας μὲ λαχτάρα τὴν ἀνθρωποπλημύρα, ἥρθε κι ἐκείνη νὰ ἰδῃ μὲ τὰ ξένα μάτια. ‘Ο αὐτοκράτωρ τῆς ἔκαμε τόπο, χωρὶς νὰ σηκώσῃ τά μάτια του ἀπὸ τὴν θάλασσα.

Σιωπὴ νεκρική!

Θαρρεῖς καὶ δέ Αετός, δέ ύψηλότερος τῆς Ἀσίας λόφος, ψήλωσε ἀκόμη πιὸ πολύ, νὰ ἰδῃ τὴν παράξενη ναυμαχία, ἐνδὲ στόλου δλόκληρου μὲ τέσσερα καράβια.

Τὸ πρῶτο βασιλικὸ καράβι μὲ τὴ σημαία, ποὺ τὴ στόλιζε δικέφαλος ἀετός, πρῶτο πρῶτο θέλει νὰ προχωρήσῃ, νὰ περάσῃ τὴν ἀλυσίδα τὴν χοντρὴ τοῦ κόλπου καὶ νὰ φέρῃ τροφὴ στὴν κουρασμένη Πόλη.

‘Ο ἄνεμος ἔπαινε’ φύλλο δὲν κουνιέται καὶ τὰ καράβια ἥσυχα σκέκονται σὰ μαρμαρωμένα καὶ καθρεφτίζονται στὴν ἥσυχη θάλασσα.

"Εξαφνα, δ Σουλεϊμάν πασάς, δρμᾶ μὲ δλο τὸ στόλο καὶ τὰ τριγυρίζει.

'Ο κίνδυνος εἶναι μεγάλος.

'Ο περήφανος Σουλτάνος ξέχασε, πώς βρίσκεται στὴ στεριὰ καὶ προχωρεῖ μὲ τὸ ἄλογό του μέσα στὰ ρηχὰ νερά, νὰ τρέξῃ δ ὕδιος, νὰ βουλιάξῃ τὰ καράβια μὲ τὴ χριστιανικὴ σημαία.

Δίνει διαταγές, κεραυνούς.

Τελείωσε ! Θὰ χαθοῦν τὰ παλικάρια ! Δεμένα τὰ καράβια χεροπόδαρα, ἔπρεπε νὰ ξεχάσουν, πώς εἶναι θαλασσινὰ καὶ νὰ γίνη στεριανὸς δ πόλεμος.

Στὰ τείχη δ λαδὸς μὲ μιὰ ἀναπνοὴ, μὲ μιὰ εὐχή, μὲ ἔνα δενειρό ἀκολουθεῖ μὲ λαχτάρα καὶ προσεύχεται.

Προσεύχεται καὶ δ βασιλεύς, καὶ δὲ δίνει διαταγές, ἀστροπελέκια. Ξεύρει τὰ παλικάρια του.

Καὶ ἡ γριὰ προσεύχεται κι ἐκείνη καὶ κλαίει. 'Απὸ κάτι μισόλογα ἀκολουθεῖ τὸ μεγάλο τὸ κακὸ καὶ παρηγοριέται, πώς βλέπει.

Οἱ Τούρκοι ἔφεραν φωτιὰ κι ἄρχισε νὰ καίεται τὸ βασιλικὸ καράβι. Καὶ ἄλλοι δρμοῦν σὰν ἀστραπές μέσα στὰ ἄλλα τὰ καράβια.

Τότε δ κυβερνήτης Φλαντανελάς χώρισε σὲ δύο τὸ ναυτικό τους. Οἱ μισοὶ στὰ κατάρτια, μέ τὸ ἔνα χέρι νὰ χύνουν νερὸ καὶ νὰ σβήνουν τὴ φωτιά, μὲ τὸ ἄλλο νὰ χύνουν ύγρὴ φωτιά καὶ νὰ καίνε τὰ ἔχθρικὰ καράβια. Καὶ οἱ ἄλλοι μισοὶ νὰ πολεμοῦν στῆθος μὲ στῆθος, σπρώχνοντας τοὺς Τούρκους, ποὺ ἥθελαν νὰ πηδήσουν μέσα.

Μεγάλη ἑκατόμβη. 'Εκατοντάδες χάνει ἀνώφελα δ Σουλεϊμάν πασάς καὶ ἀφρίζει δ Σουλτάνος καὶ δείχνει τὸ χρυσό του ρόπαλο ἀγριεμένος καὶ δ κάθε ναύτης χύνεται στὸ θάνατο, γιατὶ ξέρει, πώς τοὺς περιμένει κατόπι θάνατος πολυβασανισμένος.

Καὶ δ ούρανὸς γαλανός, ἡ θάλασσα λάδι. 'Ανοίγει τὰ χίλια στόματά της ἄθελα καὶ καταπίνει τὰ πτώματα χωρὶς ὅρεξη.

Στὰ τείχη τὴ νεκρικὴ σιωπὴ ἀκολούθησε βοή μεγάλη.

Τῆς γριᾶς τὰ στήθη τὰ ξέσχιζε τὸ ἀναφυλλητό. Δὲν μπορεῖ νὰ ξεδισλύνῃ τί γίνεται γύρω της καὶ τραβᾶ τὸ πλατύ μανίκι τοῦ πλαγινοῦ της καὶ ρωτᾷ ὅλη λαχτάρα :

— 'Αδέλφι, τί γίνεται ἐκεῖ κάτω, δὲν ἔχω μάτια νὰ Ιδῶ.

— Τί γίνεται ; 'Ο Σταυρός, μάνα, ἔκαμε τὸ θαῦμα του. 'Ο Φλαντανελάς πέρασε τὴν ἀλυσίδα.

— Δοξασμένο τ' ὄνομά του !

'Η γριὰ κλονίστηκε' ὁ ξένος τὴ στήριξε.

'Ακούστηκαν ψαλμοὶ καὶ ἔφεραν στὰ χέρια τὸν Φλαντανελὰ μὲ τὰ παλικάρια του καὶ μὲ τοὺς γενναίους τῶν ἄλλων καραβιῶν, ποὺ πολέμησαν, σὰ νὰ κινδύνευε ἡ δικῇ τους πατρίδα.

'Ο κυβερνήτης γελαστός, γύρισε καὶ εἶδε τὴ θάλασσα κι ἔτρεξε στὸ βασιλέα του' μὰ ἔξαφνα βλέπει τὴ μάνα του ἀκουμπισμένη ἐπάνω στὸ βασιλέα.

— 'Η μάνα μου ! φώναξε.

'Ο αὐτοκράτωρ χαμογέλασε, ἐνῷ τὸν ἀγκάλιαζε.

— "Ε ! 'Εσύ στήριξες γιὰ λίγο τὴν Πόλη κι ἐγὼ τὴ μανούλα σου.

'Ελληνικὸς αἷμα βράζει μέσα μας. Δὲν πέφτει ἀκόμα ἡ Πόλη, μὲ τέτοια παιδιά, δὲν πέφτει !

*Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου.

« Διηγήματα »

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Πεντήκοντα δύο ήμέρας ἐπολιόρκει τὴν ἀπόρθητον Πόλιν δικαίωμαθ δ Κατακτητής, μὲ διακοσίας ἑξήκοντα χιλιάδας στρατοῦ καὶ μὲ τετρακόσια πλοῖα. 'Αλλ' ἡ Πόλις δὲν ἔπιπτεν. 'Ητο περιτειχισμένη μὲ διπλὰ τείχη καὶ μὲ βαθεῖαν ἀδιάβατον τάφρον. Τὸ δὲ στόμιον τοῦ Κερατίου κόλπου, κλεισμένον μὲ σιδηρᾶς ἀλύσεις, δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὰ πλοῖα τοῦ ἔχθροῦ νὰ εἰσέλθουν. 'Αλλὰ πλέον ἀκλόνητος ἀπὸ τὰ τείχη καὶ πλέον ἀδιάσπαστος ἀπὸ τὰς ἀλύσεις ἐφρούρει τὴν Πόλιν ἡ ἀνδρεία τοῦ Αὐτοκράτορός της καὶ τῶν παλικαριῶν του. Μὲ πέντε χιλιάδας μα-

χητῶν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ἐφύλαττεν ἀγρύπνως τὴν Ἱερὰν κληρονομίαν τῶν πατέρων του.

Μετά τὴν παρέλευσιν πεντήκοντα δύο ἡμερῶν, κατὰ τὰς δόποιας εἶχε κατορθώσει ὁ Μωάμεθ νὰ διαπεραιώσῃ τὰ πλοῖα του ἔλκων* αὐτὰ ἐπὶ τῆς Ἑηρᾶς, ἀπὸ τὸν Βόσπορον εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, ἔστειλε κήρυκα πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, παραγγέλλων εἰς αὐτὸν νὰ παραδώσῃ τὴν Πόλιν.

— «Παράδωσε τὴν Πόλιν μὲ τὸ καλὸ» τῷ παρήγγειλε «καὶ εἶσαι ἐλεύθερος νὰ φύγῃς καὶ νὰ μεταβῆς εἰς Πελοπόννησον καὶ νὰ βασιλεύῃς ἐκεῖ ἀνενόχλητος».

‘Ο Κωνσταντῖνος τῷ ἀπεκρίθη ὑπερηφάνως, ὅπως ὁ ἀρχαῖος Σπαρτιάτης :

— «Μολὼν λαβέ!»

* Ήτο ἡ 28η τοῦ Μαΐου. ‘Ο Μωάμεθ, χολωθεὶς* ἀπὸ τὴν ὑπερήφανον ἀπόκρισιν τοῦ Κωνσταντίνου, εἶχε διατάξει νὰ γίνῃ τὴν ἄλλην ἡμέραν γενικὴ ἔξοδος τῶν στρατευμάτων του. Σάλπιγγες καὶ τύμπανα ἀντήχουν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν βαρβάρων. Δερβίσαι περιεφέροντο παντοῦ καὶ ἐκατήχουν τοὺς πιστοὺς τοῦ Προφήτου.

— «“Οποιος φονευθῇ ἀπὸ σᾶς», τοὺς ἔλεγαν, «θὰ μεταβῇ κατ’ εὐθεῖαν εἰς τὸν Παράδεισον τοῦ Μωάμεθ, ὅπου εἶναι βουνά τὸ πιλάφι καὶ τρέχει ὡς ποτάμι τὸ μέλι. Καὶ ἐκεῖ θὰ τρώγῃ καὶ θὰ πίνῃ αἰωνίως, εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Προφήτου. Καὶ δοσοὶ ζήσουν ἀπὸ σᾶς, θὰ μοιράσουν πλούτη ἀμέτρητα. Τρεῖς ἡμέρας ἔχετε τὸ ἐλεύθερον νὰ ἀρπάζετε ὅτι εύρητε. Ἰδικοὶ σας εἶναι οἱ θησαυροὶ τῆς Πόλης καὶ τὰ πλούτη τῶν Γκιασούρηδων».

‘Αλαλαγμοὶ χαρᾶς διὰ τὰ πιλάφια τοῦ Παραδείσου καὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς ἥκούντο εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον. Τὴν ἐσπέραν ἦναψαν μεγάλας πυράς ἔξω τῶν τειχῶν καὶ ἐφωταγώγησαν ὅλα τὰ πλοῖα εἰς τὸν Κεράτιον Κόλπον, ὡς νὰ ἥτο πανήγυρις. “Ἐνας πύρινος κύκλος ἔζωνε τὴν Πόλιν. Καὶ ἡστράψαν ἀπὸ τὰς ἀγρίας φλόγας ἡ Πόλις, ὁ λιμήν, ὁ Γαλατάς. Καὶ τὸ πυροβόλον τοῦ ἔχθροῦ διαρκῶς ἐκρότει καὶ διαρκῶς ἥνοιγε τὰς ὁπάς εἰς τὰ τείχη, διὰ νὰ ἀνοίξῃ πύλας, νὰ εἰσέλθῃ ὁ ἔχθρος.

Ἐντὸς δημοσίου τῆς πολιορκημένης Πόλεως, τὴν δύοιαν ἔζωνον οἱ ἔχθροι, τίποτε δὲν ὀμοίαζε μὲ τὸ βάρβαρον αὐτὸν θέαμα. Οἱ πρόμαχοι τοῦ Γένους ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἀποθάνουν, ἐδῶ, διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τὴν Πατρίδα, ὅχι διὰ τὰ πιλάφια καὶ τὸ μέλι τοῦ Παραδείσου.

Αἱ φωταψίαι, αἱ μουσικαὶ καὶ οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν ἔχθρῶν, ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη, τοὺς εἰδοποίουν, δτὶ εἶχε φθάσει ἡ μεγάλη, ἡ κρίσιμος στιγμή. ‘Ο Αὐτοκράτωρ εἶχε στείλει τοὺς Ἀρχιερεῖς, τοὺς Ἱερεῖς καὶ τοὺς μοναχοὺς νὰ ἐνθαρρύνουν τὰ πλήθη, ὅχι, ὑποσχόμενοι, δπως οἱ δερβίσαι τοῦ Μωάμεθ, ἐπίγεια ἀγαθά, ἀλλὰ μὲ τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑπομονὴν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· μὲ τὴν θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς Παναγίας Ὁδηγητρίας, ίστορημένην ἀπὸ τὸν Ἱερώτατον ζωγράφον, παρακαλοῦντες τὴν Μεγαλόχαρην νὰ σώσῃ πάλιν τὴν Βασιλεύουσαν, δπως τὴν εἶχε σώσει τόσας ἄλλας φοράς. Καὶ ἐνῷ ἡ Ἱερὰ λιτανεία διήρχετο τὰ τείχη, λαὸς ἀναρίθμητος, γυναῖκες καὶ παιδιά, μὲ δάκρυα εἰς τοὺς δόφθαλμούς, ἥκολούθουν ψάλλοντες :

«Κύριε ἐλέησον! Κύριε ἐλέησον!»

‘Αλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἦτο νὰ πέσῃ ἡ «ἄπαρτη» Πόλις. ‘Ο Κωνσταντῖνος, ἔφιππος ἐν μέσῳ τῶν πολεμιστῶν του, ἐπάνω εἰς τὰ τείχη, ἔδιδε παντοῦ τὰς τελευταίας του διαταγάς, διὰ τὴν μεγάλην στιγμήν, ἐμψυχώνων μὲ τὸ παράδειγμά του τὸ θάρρος των.

«Ο κίνδυνος εἶναι μέγας...» τοὺς εἶπε. «Αλλὰ δὲν πρέπει ν' ἀπελπιζώμεθα. ‘Ο Θεός εἶναι μαζί μας.»

Μία βοή ὑψώθη τότε ἀπὸ χιλιάδας στόματα.

‘Ο βομβαρδισμὸς τῶν τειχῶν εἶχε σταματήσει μίαν στιγμήν. ‘Ο Κωνσταντῖνος εἶχεν ἐννοήσει, δτὶ ὁ ἔχθρὸς ἔτοιμάζεται διὰ τὴν μεγάλην ἔφοδον. Καὶ πρὶν πέσῃ μαζὶ μὲ τὸν τελευταῖον πολεμιστὴν ἐπάνω εἰς τὰ τείχη τῆς Πόλεως ὡς βασιλεύς, ἡθέλησε νὰ ἔκτελέσῃ τὸ τελευταῖον του χρέος ὡς χριστιανός. Καὶ ἔκέντησε τὸν ἵππον του διὰ τὸ «Μεγάλο Μοναστήρι». Μετ' ὀλίγον δ Κωνσταντῖνος εἰσήρχετο, μὲ τὴν κεφαλὴν εύλαβῶς ἐσκυμμένην, εἰς τὸν δοξασμένον ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Αφοῦ διῆλθε τὰς βασιλικὰς καὶ τὰς ἄλλας ἐξ πύλας τοῦ ἐσωνάρθηκος, ἐπροχώρησε διὰ μέσου τῶν μεγαλοπρεπῶν κιόνων τῆς μεσαίας στοᾶς, κάτωθεν τοῦ ὑπερλάμπρου θόλου, δυτικὰς ἄλλος οὐρανός, λουόμενος εἰς τὸ φῶς, ἀπλώνεται ἐπάνω εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν πιστῶν. Ἡ λειτουργία εἶχεν ἀρχήσει. Καὶ ἦτο ἡ τελευταία λειτουργία τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Χριστιανούνης. Τὴν νύκτα ἐκείνην ὑπὸ τὸν θόλον τῆς Ἀγίας Σοφίας ἔνας λαός δλόκληρος, γονατιστός, ἐδέετο διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Θεοφρουρήτου Πόλεως. Ἡτο ἐκεῖ ὅλη ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, δλοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ παλατίου, δλοι οἱ εὐπατρίδαι τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, ἥνωμένοι μὲ τοὺς πολεμιστὰς καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ. "Ἐλληνες, Γενουήνσιοι, Βενετοί, ὡς ἔνας ἄνθρωπος, μία ψυχή, μία καρδία δλοι.

«Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου!»

"Ηστραπτὸν τὰ πολύχρωμα μάρμαρα τοῦ ὡραίου ναοῦ, πράσινα, σμαράγδινα, λευκά, κόκκινα, κυανᾶ, ροδόχροα, τὰ μάρμαρα χιλίων τόπων καὶ χιλίων λατομείων, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῶν πολυελαίων. Ἐφάνταζαν θαυμαστὰ ἴστορήματα μὲ τὰ πλούσια μωσαϊκά. Ἐζωντάνευαν μέσα εἰς τὰ σύννεφα τοῦ λιβάνου αἱ εἰκόνες τῶν ἀγίων εἰς τὸ τέμπλον καὶ τὰ εἰκονοστάσια, ὅπισθεν τῶν μεγάλων ἀστραπτερῶν μανουσαλίων. Καὶ αἱ ιεραὶ ψαλμωδίαι, ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ χοροῦ τῶν ιερέων καὶ τῶν ψαλτῶν, ἀνέβαιναν, ὡς ἀγγελικὰ ἄσματα πρὸς τὸν θρόνον τοῦ πολυελέου Θεοῦ :

«Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου!»

"Ο Κωνσταντῖνος ἐπροχώρησε σκυμμένος καὶ ἐγονάτισεν ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους τῶν πιστῶν, ἐνῷ τὰ χεῖλη του ἐσάλευον εὐλαβῶς. "Ο βασιλεὺς προσηύχετο. Καὶ τὰ δάκρυα τῶν πιστῶν ἔτρεχον ἀκράτητα δλόγυρά του :

«Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου!»

Μία βαθυτάτη σιωπὴ ἔχυθη δλόγυρα.

Καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς βαθείας σιωπῆς ἡκούσθη ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ ιεροῦ :

«Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε!»

"Ο Κωνσταντῖνος ἡγέρθη πρῶτος, ἐπροχώρησε πρὸς τὸ ιε-

ρόν, μὲ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ χοροῦ τῶν διακόνων, καὶ ὡς νὰ εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρχιερέως, ὅπως ἐπεκράτει ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους Αὐτοκράτορας, ἐστάθη πρὸ τῆς Ὡραίας Πύλης, ἀπέναντι τῆς Ἀγίας Τραπέζης, ἀφαιρῶν τὸ στέμμα του, βασιλεὺς αὐτὸς τῆς γῆς, πρὸ τοῦ Βασιλέως τοῦ Οὐρανοῦ.

«Μεταλαμβάνει δούλος τοῦ Θεοῦ Κωνσταντίνος...»

Ο Κωνσταντίνος ἔλαβε μὲ εὐλάβειαν τὸ δισκοπότηρον. Τὸ ἔφερεν εἰς τὰ χεῖλη του, τὸ ἡσπάσθη καὶ ὅπως ἦτο συνήθεια νὰ μεταλαμβάνῃ μόνος του δ βασιλεὺς, ἐκοινώνησε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων...

Οὐδεὶς ἡμπόρεσε νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του. Μία βοὴ ἀπὸ πινγομένους λυγμούς ἐπλημμύρισε τὸν ἀέρα τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Χριστιανοσύνης.

Μὲ τὴν αὐτὴν τάξιν δ Κωνσταντίνος ἔξηλθε τοῦ ναοῦ καὶ κατηυθύνθη πρὸς τὰ ἀνάκτορά του κατ' εύθεταν. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὅμως δὲν εἰσήρχετο εἰς τὰ ἀνάκτορά του ὡς βασιλεὺς. Εἰσήρχετο ὡς ἀμαρτωλός, ὅστις ἥρχετο νὰ ζητήσῃ χριστιανικῶς συγχώρησιν καὶ ἀπὸ τὸν τελευταῖον του ὑπηρέτην. «Συγχωρεῖτε με!..» Καὶ τὴν στιγμὴν ἔκεινην, γράφει κάποιος, δ ὅποιος παρέστη ἔκει, ἔπρεπε νὰ εἶναι κανεὶς ἀπὸ πέτραν ἢ ξύλον καμωμένος διὰ νὰ μὴ δακρύσῃ.

Τὴν αὐτὴν ἐσπέραν δ Κωνσταντίνος, δ τελευταῖος Παλαιολόγος, ἔπιπτε νεκρός, πολεμῶν ὡς δ τελευταῖος στρατιώτης πρὸ τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ. Καὶ τὸ αὐτὸ διάδυ πιπτεν ἢ «ἄπαρτη» Πόλη. Ἡ τελευταία λειτουργία τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐπνίγη εἰς τὸ αἷμα τῶν Χριστιανῶν, εἰς τὴν μεγάλην θυσίαν. «Κι ἡ Δέσποινα ταράχητκε, δακρύζουν οἱ εἰκόνες...»

Δὲν ἐτελείωσεν ὅμως ἡ τελευταία λειτουργία. Μίαν ἡμέραν, τὴν δοπίαν θὰ δώσῃ δ Θεός, θὰ ἐπαναρχίσῃ ἀπ' ἔκει, ὅπου ἐσταμάτησε. Καὶ θὰ εἶναι ἡ μεγάλη ἡμέρα, τὴν δοπίαν περιμένει τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων.

Παῦλος Νιρβάνας.

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

“Οταν δ βασιλιάς στήν Πόλη ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν ‘Αγια - Σοφιά, κανεὶς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιο, ποὺ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ δ βασιλιάς καὶ ἀπόλυτε ή ἐκκλησία, ἐκεῖ ποὺ ἔπαιρνε τ’ ἀντίδωρο ἀπὸ τοῦ πατριάρχη τὸ χέρι, ἔπεσε τ’ ἀντίδωρο χάμω.

Σκύβει νὰ τὸ πάρη, δὲν τὸ βρίσκει. “Οταν ἄξαφνα βλέπει μιὰ μέλισσα μὲ τ’ ἀντίδωρο στὸ στόμα νὰ πετᾶ ἀπ’ τὸ παράθυρο. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελίσσια νὰ τὰ τρυγήσῃ, γιὰ νὰ βρεθῇ τ’ ἀντίδωρο.

Καὶ ἄλλος κανεὶς δὲν τόβρε παρὰ δ πρωτομάστορας, ποὺ σ’ ἔνα κυψέλι εἶδε ἀντὶ γιὰ κερήθρα μιὰ πανώρια ἐκκλησία πελεκητή καὶ στήν ‘Αγία Τράπεζά της τὸ ἀντίδωρο. Τὴν εἶχε φτιασμένη ἡ μέλισσα μὲ τὴ χάρη τοῦ ἀντίδωρου τῆς προσφορᾶς.

Αὐτὴ τὴν ἐκκλησία παρουσίασε δ πρωτομάστορας στὸ βασιλιά καὶ ἥδια μ’ αὐτὴ ἔκαμαν τὴν ‘Αγια-Σοφιά.

Λαϊκὴ παράδοσις. [Κατὰ Ν. Γ. Πολίτην.]

« Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ », Τόμ. Γ'.

ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

[1453]

Σημαίνει δ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια, σημαίνει κι ἡ ‘Αγια-Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἔξήντα δυὸ καμπάνες· κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπάς καὶ διάκος. Ψάλλει ζερβά δ βασιλιάς, δεξιὰ δ πατριάρχης. Σιμὰ νὰ βγοῦνε τ’ ἄγια κι δ βασιλιάς τοῦ κόσμου, φωνὴ τοὺς ἥρθε ἔξ ούρανοῦ κι ἀπ’ ἀρχαγγέλου στόμα :

«Πάψετε τὸ χερουβικὸ κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἄγια·
 παπάδες, πάρτε τὰ ἱερὰ καὶ σεῖς, κεριά, σβηστῆτε,
 γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ή Πόλην νὰ τουρκέψῃ . . .
 Μόν' στεῖλτε λόγο στὴ Φραγκιά, ναρθοῦν τρία καράβια,
 τόνα νὰ πάρη τὸ σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν Ἀγια·Τράπεζά μας,
 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιά καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν.»
 «Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
 «Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρύζης·
 πάλι μὲ χρόνια μὲ καιρούς, πάλι δικά σας εἶναι».

Δημοτικόν.

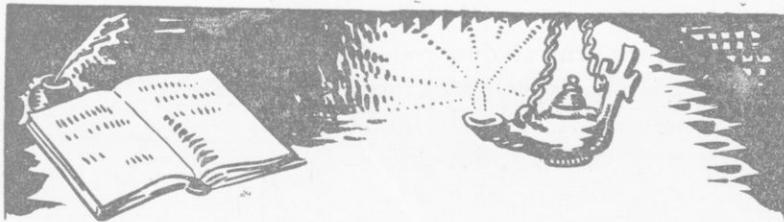
Δ'.
ΑΠΟ ΤΗΝ ΝΕΩΤΕΡΑΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΕΘΝΙΚΗΝ ΖΩΗΝ

---

*Mὴ λησμονῆς, πώς Ἐλληνα σὸς ἔχει γεννήσει ἡ Μοῖρα
κι ἐντός σου λάμπει ἀδάμαστη τοῦ Γένους σου ἡ ψυχή !*

Γ. Στρατήγης.

ΤΟ ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

’Απ’ ἔξω μαυροφόρ’ ἀπελπισιά,
πικρῆς σκλαβιᾶς χειροπιαστὸ σκοτάδι
καὶ μέσα στὴ θολόχτιστη ἐκκλησιά
(στὴν ἐκκλησιά, ποὺ παίρνει κάθε βράδυ
τὴν ὅψη τοῦ σχολειοῦ)
τὸ φοβισμένο φῶς τοῦ καντηλιοῦ
τρεμάμενο τὰ ὄνείρατα ἀναδεύει*
καὶ γύρω τὰ σκλαβόπουλα μαζεύει.

’Εκεῖ καταδιωγμένη κατοικεῖ
τοῦ σκλάβου ἡ ἀλυσόδετη πατρίδα·
βραχνὰ δ παπάς δ δάσκαλος ἔκεῖ
θεριεύει τὴν ἀποσταμένη ἐλπίδα
μὲ λόγια μαγικά·
ἔκεῖ ἡ ψυχὴ πικρότερο ἀγρικᾶ
τὸν πόνο τῆς σκλαβιᾶς της, ἔκει βλέπει
τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τῆς πρέπει.

Κι ἀπ' τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ψηλά,
ποὺ ἔβούβανε τὰ στόματα τῶν πλάνων
καὶ ρίχνει καὶ συντρίβει καὶ κυλᾶ
στὴν ἄβυσσο τοὺς θρόνους τῶν τυράννων
κι ἀπὸ τὴ σιγαλιά,
ποὺ δένει στὸ λαιμὸν πνιγμοῦ θηλειά
κι ἀπ' τῶν προγόνων τἄφθαρτα βιβλία,
ποὺ δείχνουν τὰ πανάρχαια μεγαλεῖα,

"Ενας ψαλμὸς ἀκούγεται βαθὺς
σὲ μελωδίες ἐνὸς κόσμου ἄλλου
κι ἀνατριχιάζει ἀκούοντας καθεὶς
προφητικὰ τὰ λόγια τοῦ δασκάλου
μὲ μιὰ φωνὴ βαριά :
«Μὴ σκιάζεστε στὰ σκότη. Ἡ λευτεριά,
σὰν τῆς αὐγῆς τὸ φεγγοβόλο ἀστέρι,
τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα θὰ φέρη».

Ιωάννης Πολέμης.

« Ἄλαβαστρα »

Η ΘΥΣΙΑ

Τὸ ὄνειρο.

Μή, ὄρέ ! . . .

'Ο Γιάννης Γούναρης ἔβγαλε στὸν ὑπνο του σπαραχτικὴν κραυγὴν. Καὶ σύγκαιρα πήδησε ὅρθος μὲ τὰ μαλλιά σηκωμένα, τὸ πρόσωπο χλοιμό, ἄδραξε τὸ γιαταγάνι κι ἔριξε φονικὸν βλέμμα γύρω ζητώντας νὰ χτυπήσῃ ἐπίβουλο ἔχθρο. Μὰ τὸ θαμπὸ τοῦ λύχνου φῶς ἔδειξε τὰ πάντα ἡσυχα μέσα στὴ σκηνή. Τὸ πανὶ κατέβαινε τεντωμένο, σφιχτοδεμένο στὴ γῆ καὶ μόλις τάραζε ἀπὸ τὰ λαχτίσματα τοῦ ἀνέμου. Οἱ σύντροφοί του, δχτὼ δέκα Γκέκηδες, δλοι κοιμόνταν βαθιὰ τυλιγμένοι στὶς φλοκάτες.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Tὸ μὲν φῶδ σκολεῖδ,

[Εἰκὼν Ντζ. Γέζη]

Δίπλα τ' ἄρματά τους, γιαταγάνια γυριστά καὶ καριοφίλια μακρύτερα· ἄλλα φλωροκαπνισμένα κι ἄλλα φτωχικά, ἔμοιαζαν τοὺς δράκοντες, ποὺ συντροφεύουν ἄγρυπνοι τὸν ὅπον τοῦ βασιλόπουλου.

‘Ο Γούναρης στάθηκε ἀκίνητος. Συνῆρθε ἡ ψυχή, μὰ ἡ καρδιὰ χτυποῦσε δυνατά καὶ τὸ μεδούλι τῶν κοκάλων ἦταν παγωμένο ἀπὸ τὸ δνειρό.

‘Ο Γιάννης Γούναρης ἀπὸ χρόνια διούλευε στὸ σπίτι τοῦ ‘Ομέρ Βρυώνη. Ἡταν κυνηγός του. Στὰ Γιάννινα στόλιζε συχνὰ τὸ τραπέζι τοῦ πασᾶ μὲ κρέας τοῦ ἀγριογούρουνου καὶ τοῦ ἐλαφιοῦ, μὲ τ' ἀβρὰ στηθούρια τῶν παπιῶν καὶ τῶν κοτσύφων. Καὶ τώρα μέσα στοῦ στρατόπεδου τὴν ἀνήμερη ζωὴ τὸν ἔτρεφε μὲ λαγούς καὶ ἀγριοπούλια, δσα δὲν ἔδιωξε μακριὰ τοῦ πολέμου ἡ ταραχὴ καὶ τῶν ἄρμάτων δ σάλαγος.

Μὰ δ πασάς, γιὰ τὸν ἔχη πιστό του δουλευτή, κράτησε στὴν ‘Αρτα τὴ γυναίκα καὶ τὰ τρία παιδιά. Ἡ γραμματαλλαγὴ δὲν ἦταν δύσκολη. ‘Ο στρατὸς κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν ‘Ηπειρο στὸ Μεσολόγγι σὰ γοργοπόταμο σάρωσε κάθε ταμπούρι ἐπαναστατικό. Πρωτάτα ἔφυγαν εἴτε ἀκολούθησαν ἀπελπισμένα τὸν καταχτητή, τὰ χωράφια κάηκαν· δσοι ἀντιστάθηκαν, ἔπεσαν νεκροί· δσοι δειλοί, χώθηκαν στοῦ δάσους τὶς κρυψῶνες. Τώρα καταυλισμένο κατακαμπὶς ἔχει ἀμπόδιστα τὶς τροφὲς καὶ τὰ πολεμοφόδια καὶ τὴ γραμματαλλαγὴ του ἀπὸ πάνω. Καὶ δ κυνηγὸς εἶναι ἥσυχος.

‘Ομως τὸ ἐπαναστατημένο χῶμα δὲ βγάζει μόνο ἄνθη καὶ καρπούς. Τὸ αἷμα τῶν ἀνδρείων, ποὺ ρουφᾶ, δὲν τὸ κρατεῖ ἐγωιστὴς στὰ σπλάχνα του, μὰ τ' ἀπορρίχνει πύρινο σὲ νέα σώματα. Λίγος καιρὸς πέρασε—μῆνες τρεῖς—καὶ νέοι ἀπόστολοι κηρύχνουν τὴν ἐπανάσταση καὶ ἀντρειεύουν τοὺς δειλούς. Τῆς Ρούμελης τὸ χῶμα ἀνταράζεται πάλι καὶ δὲν ἀφήνει τὸ Σουλτάνο νὰ κοιμηθῇ ἔνοιαστος. ‘Οχι! τροφὲς καὶ πολεμοφόδια δὲν κατεβαίνουν πιά, μὰ οὕτε καὶ πουλὶ μαντατοφόρο στὸ στρατόπεδο.

‘Απελπισία κι ἀνοχὴ δέρνει παντοῦ. Πλημμύρες καὶ χιονό-

νερα, πεῖνα και γύμνια και κακομοιριά· ἀρρώστιες λογής λογής βασανίζουν τὸ δόλιο ἀσκέρι. Μὰ τοῦ Γούναρη τὴν ψυχὴ μιὰ τὴ δέρνει ἀπαντοχή: Πῶς νὰ βρίσκεται ἡ γυναίκα και τὰ παιδιά του; Εἶναι γερά, εἶναι ἄρρωστα; ζοῦν ἀκόμα ἢ τὰ θέρισε ἡ ἀρρώστια; μήν τὰ σκότωσαν οἱ ἀλλόθρησκοι; "Υπνο δὲν ἔχει στὰ ματόφυλλα, δὲν ἔχει γαλήνη στὴν καρδιά.

'Απόψε μόλις ἔγειρε στὸ ἀχερόστρωμά του, ὅνειρο κακὸ ἦρθε νὰ τοῦ φαρμακώσῃ τὴν ζωὴν. Εἶδε γυναίκα και παιδιά σὲ χαρᾶς τραπέζι. Τρῶνε και πίνουν, γελοῦν και χαχανίζουν ἀσυλλόγιστα. Χρυσοῦφαντα ἔχουν τὰ φορέματα, λαμπρὰ τὰ μάτια, ροδοκόκκινα και δροσερὰ σὰν τὴν αὐγὴ τὰ μάγουλά τους. Τοῦ ἄμιορου πατέρα ἡ καρδιὰ ἀναγαλλιάζει. "Υποφέρει ὅτι ὑποφέρει αὐτός. "Ἄς ζοῦν τουλάχιστο εύτυχισμένα τὰ μικρά του! ..

Μὰ ἐκεῖ κοντὰ στὸ τραπέζι φτερωτὸς δράκοντας προβαίνει ἀπὸ τὴ γωνιά. Τὰ ὄρθανοιχτα μάτια του τινάζουν σπίθες· τὸ χρυσοπράσινο δέρμα του μαγνητίζει· τὸ στόμα του χάσκει νὰ καταπιῇ τὸ ἄπειρο. Σέρνεται στὸ πάτωμα ἐπίβουλο, κουλουριάζεται δισταχτικό· μακραίνει και ἄξαφνα σηκώνεται δλόρθο και χύνεται στὰ παιδιά! 'Ο νοικοκύρης θέλει νὰ φωνάξῃ, μὰ δὲν μπορεῖ. Παράλυτα ἔχει τὰ γόνατα, τὰ χέρια, τὴ λαλιά. "Ομως στὸν ἄφευκτο κίνδυνο ρίχνει δυνατὴ κραυγὴ σὰν κεραυνὸ ἀπὸ τὰ στέρνα του:

—Μή, δρέ! ..

Και τινάζεται ὄρθος νὰ δράμη νὰ τοὺς σώσῃ. Μὰ στὴ γαλήνη, ποὺ ἀπλώνεται γύρω, μένει ἀκίνητος. Πιάνει τὸ καταϊδρωμένο μέτωπο, τὰ παγωμένα μέλη, τὴν ἀβάσταχτη καρδιά του και σταυροκοπιέται.

—Θεέ μου, βάλε τὸ χέρι σου!

—Τὶ ἔχεις, μωρὲ φίλε, και οὐρλιάζεις ἔτσι; ἀκούεται δίπλα του φωνὴ μισοκομένη.

'Ο 'Αλη-'Αγάς, ποὺ κοιμόταν ἐκεῖ, ξύπνησε στὴ φωνὴ κι ἀποροῦσε, ἀν εἶναι στὰ σύγκαλά του ἢ τὸν χτύπησε κανένα ἀερικὸ τὸ Γούναρη.

—"Α! ὅνειρο μὲ τρόμαξε, ὅνειρο κακό! ἀπάντησε ἐκεῖνος.

Διπλοκάθισε στὸ ἀχερόστρωμά του ὁ Ἀρβανίτης, πλάγιασε κοντὰ δικυνηγός, ἔβγαλαν καπνό, ἄναψαν μὲ τὸ πυριό· βούλο* τὰ τσιμπούκια τους κι δι Γούναρης μὲ ἀνατριχίλα τοῦ διγήθηκε τ' ὅνειρο.

"Ητανε πολύν καιρὸν φίλοι ἀχώριστοι. Μαζὶ ἀκολουθοῦσαν τὸ Βρυώνη στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ στὸν πόλεμο· ἵδια εἰχαν τὴν ζωὴν καὶ τοὺς πόθους. Δούλευαν, γιὰ νὰ ζήσουν καὶ νὰ θρέψουν τὶς οἰκογένειές τους. Τίποτε ἄλλο. "Οπως κι ἀνὴρθαν οἱ καιροὶ κι ἄλλαξαν τὰ πρόσωπα κι ἀν χωρίστηκαν τῆς φυλῆς τους τὰ ἰδανικά, ἔμειναν ἑκεῖνοι ἵδιοι κι ἀπαράλλαχτοι.

"Η καθημερινὴ ζωὴ μὲ τὶς ἀπαιτήσεις καὶ τὰ φαρμάκια τῆς δὲν ἄφησε νὰ μαντέψουν καθόλου τὴν μεταβολὴν, νὰ γνωρίσουν τὶς μεγάλες ἐλπίδες, ποὺ σηκώθηκαν ἀνεμόφτερες κι ἔτρεχαν ζητώντας ἀνοιχτὸν ἀέρα μακριὰ ἀπὸ τὴν σκλαβιά. "Εφτανε τοῦ ἐνός, πῶς ἔσερνε τὸ κεφάλι στοὺς ὄμους καὶ τοῦ ἄλλου, πῶς πολεμοῦσε καὶ χόρταινε λάφυρα. Ποιὸς ἥταν δι ἀφέντης καὶ ποιὸς δι δοῦλος, δὲ φρόντιζαν. 'Ακολουθοῦσαν κι οἱ δυὸς τὴν ζωὴν ἀδερφωμένοι, γιὰ τὸ αὔριο ἀδιάφοροι, δπως τὰ καματερά, ποὺ ἀκολουθοῦν τοῦ ζευγολάτη τὸ θέλημα.

—Μή φοβᾶσαι, φίλε· εἶπε ὁ Ἀρβανίτης, σὰν ἄκουσε καλὰ τ' ὅνειρο. Τὰ παιδιά σου δὲν παθαίνουν τίποτε. Τὸ φίδι φίλος εἶναι· τὰ παιδιά σου φίλοι τὰ φυλάει. Μή φοβᾶσαι.

'Ο Γούναρης κούνησε τὸ κεφάλι.

—Τὶ φίλος, ποὺ πῆγε νὰ τὰ χάψῃ, ἀγά μου! εἶπε ἀνατριχιάζοντας ώς τὸ κόκαλο.

—Σώπα καὶ θὰ τὰ ἰδῆς γρήγορα. Αὔριο μεθαύριο ξεμπερδεύει κι αὐτό. Γροίκα τὸ μυστικό. "Επαψαν πιὰ τὰ ψέματα. Τὸ εἴπαμε ὅρθα κοφτὰ στοὺς πασάδες. "Η παίρνομε σύνωρα τὸ κάστρο ἥ τὸ στρίβομε. Δὲ θὰ σαπίση στὸ βάλτο ἡ παλικαριά τῆς Γκεκαριᾶς*. "Οχι!

—Καὶ ἀγαναχτημένος ἔξακολούθησε μὲ θυμό.

—Μεθαύριο θαμπὰ κάνομε τὴν ἔφοδο. "Έχουν Χριστούγεννα· κι οἱ ραγιάδες θὰ βρίσκωνται ὅλοι στὶς ἐκκλησίες. Τὸ κάστρο εἶναι ἀφύλαχτο καὶ τὸ παίρνομε στὸ φύσημα. Δὲ λέω,

πώς εἶναι καλά ἔτσι· δὲν εἶναι παλικαριά καὶ δὲν πρέπει στοὺς Ἀρβανίτες. Μὰ οἱ πασάδες δὲ θέλουν, τί νὰ γίνη!

Κι ἐπειδὴ ἔβλεπε τὸν κυνηγὸ συλλογισμένο, δίχως νὰ δείχνῃ χαρὰ ἢ δισταγμὸ στὰ λόγια του, χτύπησε ἐλαφρὰ τὸν ὅμο του κι εἶπε χαμογελώντας:

—Σὲ λίγες μεροῦλες, Γούναρη,—ἄκου, ποὺ σου λέω ἐγώ!— θὰ τὶς χαροῦμε τὶς οἰκογένειές μας.

·Η καμπάνα.

‘Ο ἥλιος ἀνάτειλε τώρα πίσω ἀπὸ τὸ βουνό. Μαῦρος ἥλιος ἄφωτος καὶ θλιψμένος, σὰ νὰ πενθῆ κι ἐκεῖνος τοῦ ἐπαναστατημένου Γένους τὴν ἀγωνία. Συγνεφιασμένος δούρανός, καταχνιασμένα τὰ οὐρανοθέμελα ρίχνουν χρῶμα σκοτεινὸ καὶ παραπονεμένο στὴ γῆ καὶ στὴ θάλασσα, στὰ δένδρα τοῦ κάμπου καὶ στὸ κάστρο, στὴν πέτρα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ Φίδαρη τὰ νερά, στὸ χορτάρι τῆς λαγκαδιᾶς καὶ τῆς ἀκρογιαλιᾶς τὸν ἄμμο.

‘Η Βαράσοβα μαυροκόκκινη δεξιά· δΖυγὸς ἀντίκρυ σπανὸς καὶ καψαλισμένος ἀπὸ τὸ φιὸ* τοῦ χειμῶνα καὶ τὸ δαυλὶ τοῦ πορθητῆ· τ’ Ἀντελικιώτικα βουνὰ δίπλα προσκυνημένα καὶ ἀντίπερα δΜωριάς στέκουν συλλογισμένα κι ἀνήσυχα γιὰ τοῦ Ἀγώνα τὸ τέλος. Κι ἀνάμεσα στῆς θάλασσας τὸ χαλκόχρωμο πρόσωπο καὶ στὰ παχνισμένα στήθη τοῦ κάμπου, ἐδῶ τὰ καράβια τοῦ Γιουσούφ πασᾶ κι ἐκεῖ τ’ ἄρματα τῆς Ἀρβανιτιᾶς φαίνονται ἔτοιμα νὰ σφίξουν στὰ σιδερένια στέρνα τους τὴν πόλη, ὡσπου νὰ ξεψυχήσῃ.

Δώδεκα χιλιάδες τὴν πολεμοῦν. Νυχτόημερα τὰ κανόνια βροντοῦν καὶ τὰ τουφέκια ἀστράφτουν καὶ λάμπουν τὰ σπαθιά καὶ οὐρλιάζουν τὰ πολεμοθρεμμένα στήθη μπροστὰ στὸ χάντακα. Οἱ μπόμπες νυχτόημερα κατεβαίνουν στὰ σπίτια, ἀναποδογυρίζουν τὶς στέγες, γκρεμίζουν τοὺς τοίχους, σκορποῦν στάχτη τὰ ἔπιπλα καὶ τοὺς κατοίκους. Τὰ βόλια σκαλίζουν τὸ χῶμα καὶ ρίχνουν κάτω τὰ κορμιά· τὰ γιαταγάνια ξεσχίζουν τὰ τείχη, θρυμματίζουν τὶς πολεμίστρες καὶ βάφονται στὸ αἷμα καὶ στὸν πηλό. Μὰ ἡ πόλη χαλκόστερνη στέκει στὴ γῆ της, ἀδιάφορη στὴ

λύσσα τοῦ ἔχθροῦ καὶ τοῦ χάρου τις σαῖτες. Μέσα της ἔχει τὸ Μαυροκορδάτο καὶ τὸ Μάρκο Μπότσαρη· μέσα της τὸ Γρίβα καὶ τοὺς Μωραΐτες διπλαρχηγούς.

—”Η τρόπαιο νίκης ἡ νεκροκρέβατο ἐδῶ ! εἶπαν ὅλοι στὸ πρῶτο φανέρωμα τοῦ ἔχθροῦ. Καὶ τὸ ἔκαμαν ὡς σήμερα. Τί θὰ γίνη αὔριο, ποιός τὸ ξέρει ;

Μὰ δὲ Γιάννης Γούναρης δὲ σκέφτεται γι' αὐτά. Δὲν τὸν μέλει τέσσερα ! Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ποὺ ἔδιωξε τὸν ὕπνο ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, ἀπὸ τοῦ κυνηγοῦ τὴν ψυχὴ δὲν ἔδιωξε τὴ λαχτάρα.

Μὲ τὸ τουφέκι στὴν ἀγκαλιὰ πλαγιασμένο, ζωσμένος τὰ μπαρουτόσκαγα, μὲ τὸ σακούλι στὸν ὄμο βγῆκε νὰ κυνηγήσῃ, γιὰ νὰ θρέψῃ τὸν ἀφέντη του. Γυρίζει στὰ ριζώματα τοῦ Ζυγοῦ, πηδᾶ χαντάκια καὶ τάφρους, δρασκελᾶ κορμόδεντρα, ἀνεβαίνει σὲ ράχες, ροβολᾶ στὰ λακκώματα πάντα ἀνήσυχος.

Τὰ κυνηγάρικα σκυλιά πολλὲς φορὲς γαύγισαν, γιὰ νὰ κράξουν τὴν προσοχή του. Πολλὲς φορὲς γοργοπόδης δὲ λαγός ξέφυγε ἀπὸ τὰ χαμόκλαδα· πολλὲς φορὲς ἡ ξυλόκοτα φτεράκισε μπροστὰ στὴν κάνα του. Μὰ δὲν ἔχει τὸ νοῦ νὰ σηκώσῃ τὸ τουφέκι. Πουλιά διάβηκαν κοπάδι ἀπὸ τὸ κεφάλι του· μὰ δὲ γυρίζει μάτι νὰ τὰ ίδῃ. Ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει ὅρεξη νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ σῶμα του. Ἀλαφρὴ πέτεται μακριὰ στῆς ”Αρτας τὰ στενοσόκακα, τὰ σπίτια τὰ κλειστά, καὶ πάσχει νὰ βρῇ τὴ φτωχὴ οἰκογένειά του, μπορεῖ νεκρή, ἵσως παγωμένη κάτω ἀπὸ τὸ μάτι τοῦ δράκοντα. ”Ω, ναί ! πολὺ καλὰ τὸ γνωρίζει. Δράκοντας εἶναι δὲ πασάς, ποὺ τὴν κρατεῖ στὰ νύχια του. ”Ισως δὲν τὴν ἔπνιξε ἀκόμη, δὲν τὴν κακομεταχειρίστηκε· μὰ μπορεῖ νὰ τὸ κάμη. Φτάνει μόνο νὰ ύποψιαστῇ.

—”Ἄχ καὶ νὰ τέλειωνε ! ψιθύρισε μὲ βαρὺ ἀναστεναγμό.

Ναί· νὰ τέλειωνε μιὰ ὥρα ἀρχύτερα τὸ βάσανο ! Νὰ ἔπαιρναν τὸ κάστρο οἱ ἔχθροι ! ’Ο πασάς θά γυρίσῃ στὴν ”Ηπειρο καὶ μαζὶ θά γυρίσῃ δ Γιάννης Γούναρης στὴν οἰκογένειά του. ’Η καρδιά τοῦ ἀμοιρου γονιοῦ πλημμύρισε ἀπὸ ἀναγάλλιση σ' αὐτὴ τὴ σκέψη. Μιὰ στιγμὴ πίστεψε, πώς ἡταν ἡ ὥρα τοῦ γυρισμοῦ. ’Ολόχαρος δὲ νοῦς του βλέπει ἔνα ἔνα τοὺς τόπους, ποὺ θὰ διά-

βαίνε. Νά την καὶ ἡ "Αρτα ! "Αχ, νά κι ἡ γυναίκα, τὰ παιδιά του, ζωντανά ! Γιὰ δές, πώς τρέχουν νά κολλήσουν ἀπάνω του !

Μπάμ ! βρόντηξε τὸ τουφέκι του ξυπνώντας τὴ λαγκαδιά.

"Ἐνα ζευγάρι ξυλόκοτες ἔπεσαν, σερνικὸ καὶ θηλυκὸ πλάι πλάι μὲ ματωμένο τὸ στῆθος, σπασμένα τὰ φτερά, μὲ μάτια νυσταγμένα. "Ἐτρεξε, τὰ σήκωσε στὰ χέρια του, τὰ ψηλαφᾶ, νὰ ἰδῃ τὸ πάχος τους. Κι ἐκεῖ, ποὺ σφαλοῦν τὰ μάτια στὸν αἰώνιο ὑπνο καὶ τὰ ράμφη ἀνοίγουν, γιὰ νὰ ρουφήσουν στερνὸν ἀέρα στὰ φλογισμένα σωθικά τους, τὰ ρίχνει στὸ σακούλι του. "Ἐπειτα χαρούμενος τρέχει νὰ ζητήσῃ ἄλλο κυνήγι καὶ συλλογίζεται τὰ φιλέματα, ποὺ θὰ πάρη τὸ βράδυ ἀπὸ τὸν ἀφέντη του.

Μὰ ἔκοψε τὸ δρόμο καὶ τὴ χαρά του ἀπότομα· καμπάνας κλαγγὴ χύθηκε· γέμισε πέρα ώς πέρα τὸν κάμπο. "Ο Γούναρης ξαφνίστηκε· γύρισε ζερβόδεξα τὸ κεφάλι, ζητώντας νὰ γνωρίσῃ ποῦθε ἔρχόταν. Πρώτη φορὰ τὴν ἄκουε. "Ο κατακτητὴς ἀπὸ αἰῶνες τώρα ἀρνήθηκε στοὺς χριστιανοὺς τῆς ἐκκλησίας τὴ φωνή, νὰ μὴ θυμίζῃ στὸ ραγιά οὐράνια παρηγοριά κι ἐπίγεια βυζαντινὴ βασιλεία ! "Εσπασε τὶς καμπάνες λιανὰ κομμάτια· γκρέμισε τὰ καμπανοστάσια. "Οπου κι ἀν γύρισε δ κυνηγὸς σὲ χωριὰ καὶ πολιτεῖες, καμπάνα δὲ γνώρισε· κλαγγὴ της δὲν ἄκουσε. Μὰ τὸ αἷμα τὸ προαιώνιο, τὸ χριστιανικό, ποὺ πέρασε στὴ σάρκα του ἀπὸ γενεές γενεῶν, ξαφνίστηκε τώρα στὸν ἥχο σὰν βαρυκοιμισμένος πολεμιστὴς στὴ σάλπιγγα. Τὸ σῶμα του ἀνατρίχιασε, ἀναταράχτηκε ἡ καρδιά. "Α, ναί, τὴ γνώρισε· εἶναι καμπάνα χριστιανικὴ καὶ ἔρχεται ἀπὸ τὴν πόλη μέσα.

"Ἀγρυπνοι τὴν πολεμοῦν ἔχθροι, στεριὰ καὶ θάλασσα. Τῆς ἔκοψαν τὸ ψωμί, τὰ βόλια, τὴν μπαρούτη, τῆς ἔκοψαν τὴ βοήθεια. Μὰ ἐκείνη ἀκόμα πολεμᾶ. Πολεμᾶ καὶ ζῇ ἐλεύθερη. "Οσοι νεκροί, θάφτονται βαθιὰ στὸ χῶμα της. "Οσοι ζωντανοί, χαίρονται στὰ καλὰ τοῦ ἥλιου καὶ γλεντοῦν. Σήμερα ἐλεύθεροι, αὔριο νεκροί· τί πειράζει; Σήκωσαν τὰ ἐθνικὰ λάβαρά τους στὸν ἀδούλωτο ἀέρα· στήλωσαν τὰ θρησκευτικά τους οήμαντρα καὶ πανηγυρίζουν. Αὔριο γεννιέται δ Χριστός, δ λυτρωτὴς τοῦ

κόσμου. Τῆς γῆς τους λυτρωτές αύτοί, τῶν ἵερῶν τους τάφων, τῶν οἰκογενειακῶν βωμῶν, δοξολογοῦν τὸ μέγα Βρέφος, ποὺ δίδαξε νὰ περιφρονοῦν τὸ θάνατο τοῦ ἐνός γιὰ τὸ λυτρωμὸ τοῦ ὅλου.

‘Ο Γούναρης χαμήλωσε τὸ τουφέκι του, ἀκούμπησε στὴν κάνα τὸ χέρι καὶ κοιτάζει ἐκεῖ κατὰ τὴν πόλη, ἀγγελόφερτος ἀπλώνει τὸ βλέμμα του ἀδούλωτο καὶ βλέπει ἐκστατικός. Δὲν ἀντικρίζει πιὰ τὴ στενὴ λουρίδα τοῦ Μεσολογγιοῦ. Βλέπει τὴν ἑλληνικὴ γῆ πέρα ἐλεύθερη κάτω ἀπὸ ἔνα στέμμα καὶ μιὰ σημαία. Καὶ εἶναι τὸ στέμμα δικέφαλος ἀετός. Κι εἶναι ἡ σημαία ἡ γαλανόλευκη. ‘Ἐλευθερία ἐκεῖ. ‘Ἐλευθερία καὶ Εἰρήνη. Οἱ γονέοι χαίρονται τὰ παιδιὰ καὶ τὰ παιδιὰ τοὺς γονέους. Τὰ νιάτα ζευγαρώνουν, χτίζουν θεμέλιο ἀκλόνητο τὰ γεράματα. ‘Ο πατέρας κοιμᾶται ἥσυχος στὴν κλίνη του κι δ δουλευτὴς τρυγά τοὺς καρποὺς τῆς γῆς, δίχως τὸ φόβο τοῦ χωροφύλακα καὶ δίχως τοῦ δεκατιστῆ τὸ μέτρημα.

Μαζὶ μὲ τὴν κλαγγὴ ἔχει δ κυνηγὸς γύρω του μυρτιᾶς καὶ λιβανιοῦ μοσκοβιλάδα καὶ τὴ ρουφᾶ λαίμαργος, σὰν ἥλιοψημένο φύλλο τὴ δροσιά. ‘Η καρδιά του ἀνοίγεται στὸ μυστήριο. Πότε θ’ ἀπολάψῃ κι ἐκεῖνος τὴ ζωή, ποὺ χαρίζει ἡ ‘Ἐλευθερία στὰ τέκνα της :

— “Α, πότε! . . . ψιθυρίζει ταπεινὸς καὶ δακρυσμένος.

Μὰ βλέπει ἀγνάντια του τὸ στρατόπεδο τῶν ἔχθρῶν μὲ τὰ κανόνια στημένα καὶ πυκνὴ καταχνιὰ πλακώνει τ’ ὄνειρό του. Τὸ δένδρο τῆς ‘Ἐλευθερίας δὲν ἀνθίσε ἀκόμα ἐκεῖ· φυτεύτηκε, μὰ δὲν ἔκαμε καρπούς. ‘Οφις κακὸς παραμονεύει στὴ ρίζα, βούλεται νὰ τὸ μαράνη. Τὸ εἶπε ξάστερα δ ‘Αλη - ἀγάς. Αὔριο θὰ κάμη τὴν ἔφοδο δ Τοῦρκος.

— “Αν τὸ ἥξεραν! συλλογίστηκε.

— Ναί, ἀν τὸ ἥξεραν νὰ μὴν ἀφήσουν ἀφύλαχτο τὸ κάστρο. “Αν τὸ γνώριζαν, νὰ μὴν πᾶνε στὶς ἐκκλησιὲς παρὰ στοὺς πύργους· νὰ μὴν πάρουν κεριὰ στὸ χέρι, παρ’ ἀστόμωτα σπαθιά, νὰ μὴν ψάλουν τροπάρια στὸ Χριστό, μὰ τραγούδια τρανολάλητα στὸν ”Αρη, τὸν προγονικὸ Θεό τους. Οἱ ἐκκλησιὲς εἶναι τῶν ἐ-

λευθέρων δ σεπτός βωμός· τῶν δούλων εἶναι οἱ πύργοι. "Αχ ! νὰ τὸ ἥξεραν.

— Μὰ ποιός νὰ τοὺς τὸ εἰπῆ;

Ναί, ποιός νὰ τοὺς τὸ εἰπῆ ! Μόνος αὐτὸς τὸ ξέρει κι οἱ Ἀρβανίτες. Ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴν αὔγῃ τὰ σπαθιά τους τροχοῦν ἀνυπόμονοι γιὰ τὴν ὄρα τῆς ἔφοδου. Θέλουν νὰ χορτάσουν αἷμα καὶ λάφυρα· κι ἐκεῖνος, τί νὰ κάμη ἐκεῖνος ! Τὸ εἶναι του κρατεῖ δ τύραννος. Τὴ γυναίκα του, τὰ παιδιά του, τὰ ἀγγελούδια του μεγαλώνουν. Πῶς νὰ τοὺς κόψῃ τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἔσκιο δ πατέρας !

— "Ωχ, Χριστέ μου, βάλε τὸ χέρι σου !

Καὶ ἄθελα σφαλεῖ τὰ μάτια, γυρίζει τὶς πλάτες στὴν πόλη καὶ φεύγει μακριά. Πηδᾶ χαντάκια καὶ τάφρους, δρασκελᾶ κορμόδεντρα, ἀνεβαίνει ράχες, κατεβαίνει λαγκαδιές, βουνά θέλει νὰ ρίξῃ πίσω του. Μὰ ἡ κλαγγὴ ἀκολουθεῖ τὸ βῆμα του παντοῦ, ἀντιλαλεῖ στ' αὐτιά του, μέσα στὰ σπλάχνα του βροντᾶ :

— Γκλάν γκλάν ! . . . γκλάν γκλάν ! . . . γκλάν γκλάν ! . . .

'Ο Γούναρης ρίχτηκε σ' ἔνα λιθάρι ἀπελπισμένος. 'Εμπρός του ἔχει τὰ παιδιά καὶ τὴ γυναίκα του. Εἰκόνα φόνου καὶ ὀλέθρου ἄλλη ἀπλώνεται γύρω του : Τὸ Μεσολόγγι πατιέται τώρα καὶ κουρσεύεται ἀπὸ τοὺς Λιάπηδες. Θρυμματίζονται οἱ πύργοι, καπνίζουν τὰ σπίτια, σέρνονται εἰκονίσματα στὸν αἰματόβρεχτο πηλό. Λαχτάρα παντοῦ καὶ θρῆνος· τρόμος καὶ χαμός ! Οἱ ἄνδρες κείτονται στὸ αἷμα τους. Στοὺς πύργους λάμπουν τὰ μισοφέγγαρα καὶ ἀνεμίζουν. Κι ἡ ἑλληνικὴ σημαία πεσμένη κάτω τοῦ λέει ἄφωνα, πῶς ἐκεῖνος εἶναι ἡ αἰτία τῆς τόσης καταστροφῆς. 'Εκεῖνος, ποὺ στάθηκε πατέρας, μὰ δχι καὶ χριστιανός.

Γκλάν γκλάν ! . . . γκλάν γκλάν ! . . . γκλάν γκλάν ! . . . ἀντιλαλεῖ πάλι τὸ σήμαντρο στ' αὐτιά του.

'Ο Γούναρης πίστεψε, πῶς ἥταν φωνὴ ἀνθρώπινη. Καὶ ἡ φωνὴ τοῦ λέει, πῶς εἶναι καιρός ἀκόμη, πῶς, ἀν θέλη, μπορεῖ δῆλα τοῦ ἔχθροῦ τὰ σχέδια νὰ τὰ χαλάσῃ.

— "Α, ναί· εἶπε μὲ ἀγωνία. Δὲν εἶμαι μόνο πατέρας. 'Ο Θεός ἔχει φροντίδα τὰ παιδιά μου· ἔγὼ τὴν τύχη τοῦ Γένους μου.

Καὶ ἀκράτητος, σὰν ἀπὸ ἀνώτερη δύναμη σπρωγμένος, ὅρμησε κάτω στὸ περιγιάλι, ποὺ καθρέφτιζε τῆς δύσης τὰ πανώρια χρώματα.

Τὸ μήνυμα.

Τὸ τούρκικὸ στρατόπεδο βρίσκεται τώρα στὸ ποδάρι. 'Απ' ἄκρη σ' ἄκρη στὸν κάμπο ἡ ζωὴ αἷμα μυρίζεται κι ἀναβράζει. "Αντρες ντύνονται βιαστικοί, ἀλογα σελοχαλινώνονται, φυσέκια καὶ στουρναρόπετρες μοιράζονται. Δοκιμάζεται ὁ ἀθέρας* τοῦ σπαθιοῦ καὶ τοῦ ἀπελατικιοῦ* τὰ καρφιά, ἢν ἀνοίγουν κεφάλια μὲ τὸ πρῶτο χτύπημα. Τῶν καριοφιλιῶν οἱ φωτιές ψηλαφοῦνται. "Οσοι πιστοί, γονατίζουν καὶ προσεύχονται μὲ τὰ χέρια σμιχτά, μὲ τὸ πρόσωπο στὴ γῆ. "Άλλοι ὁρθοὶ καὶ σοβαροὶ φαίνονται βυθισμένοι στὸν ἄπειρο κόσμο τῶν ψυχῶν. "Αν σκοτωθοῦν, θέλουν νὰ περάσουν γοργὰ τὸ Τρίχινο γεφύρι, νὰ βροῦν τὰ πιλάφια τοῦ παραδείσου. "Αν ζήσουν, νὰ γυρίσουν σπίτι τους φορτωμένοι στὰ λάφυρα.

Οἱ δερβίσηδες τρέχουν ἐδῶ κι ἔκει φωνάζοντας τὴν προσευχὴν καὶ παρακινώντας τοὺς πιστοὺς στὴ μάχη: « "Ἐνας Θεὸς μέγας δ 'Αλλάχ, καὶ Μωάμεθ δ προφήτης αὐτοῦ! Θάνατος στοὺς ἀπίστους, θρίαμβος τοῦ 'Ισλάμ!" Οἱ πασάδες καὶ οἱ μπέηδες τάζουν γρόσια καὶ φλωριά καὶ στολίδια. Τῶν ἀπίστων τὰ πλούτη στὰ παλικάρια· ἡ γῆ στὸν 'Αλλάχ.

'Η νύχτα βουβή παραστέκει ἐπάνω τους. "Αστρο δὲ φαίνεται κανένα. Μπροστά μόλις ξεχωρίζει τὸ κάστρο. Ψηλώνει πίσω δ Ζυγός καὶ δίπλα στέκεται ἡ Βαράσοβα. Δὲ γεννιέται δ Χριστὸς ἀπόψε λυτρωτής. 'Ο Χάρος γοργοτρέχει ἔτοιμος μὲ τὶς σαῖτες στὸ δοξάρι καὶ τὸ βρόχο στὸ χέρι του.

'Ο Γούναρης δλόρθος μέσα στὴ σκηνὴ ἔχει παγωμένο τὸ σῶμα κι ἄθυμη τὴν ψυχή. 'Οχτακόσιοι 'Αρβανίτες, διαλεχτοὶ ὄλοι, δρμητικοὶ σὰ δρόλαπας, βγῆκαν μὲ τὸ σπαθὶ στὰ δόντια. Τώρα κείτονται κρυμμένοι δίπλα στὸ χάντακα, δργιές μόλις μακρυά ἀπ' τὰ τείχη. Δὲν περιμένουν παρὰ τὸ σύνθημα καὶ τότε νὰ τιναχτοῦν σαϊτόφιδα νὰ κολλήσουν ἀπάνω τους.

Θά βροῦν τάχα ἔκει τοὺς Χριστιανούς ; Τὸ πίστεψε ὁ γραμματικός ;

Κάτω στὸ περιγιάλι, ποὺ γύριζε, εἶδε ἄξαφνα ἔνα προιάρι. 'Ο γραμματικὸς τοῦ Μακρῆ κατέβαινε ἀπὸ τ' Ἀντελικὸ στὸ Μεσολόγγι. "Εβγαλε τὸ μαντήλι, νόημα τοῦ ἔκαμε νὰ ζυγώσῃ, ἔκεινος ὅλο καὶ κατέβαινε. Δὲν ἥθελε νὰ πιστέψῃ, πῶς φρόντιζε γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας. Καὶ σὰν ἔκαμε τὸ σταυρό του καὶ ξεμυστηρεύτηκε, ἔκεινος ἔψυγε χωρὶς οὕτε « γειά σου » νὰ τοῦ εἰπῇ. Καὶ εἶχε δίκιο, τὸ γνώριζε πῶς εἶχε δίκιο. Μὲ τί χείλη νὰ χαιρετήσῃ δι πολεμιστῆς δυμόφυλο, ποὺ βρίσκεται τέτοιες μέρες στὸ στρατὸ τοῦ ἔχθροῦ ! Μὲ τί καρδιὰ νὰ πιστέψῃ σὲ ἄνθρωπο, ποὺ στρώνει ἀκόμη τὸ τραπέζι τοῦ πασᾶ ἔκεινου, ποὺ ἔρχεται νὰ πνίξῃ τὴν πατρίδα στὸ αἷμα καὶ στὴ σκλαβιά :

"Αλίμονο, ἀν δὲν μὲ πίστεψε ! . . . ἀλίμονο ! . . . ψιθύρισε ταπεινὸς καὶ δακρυσμένος.

"Αξαφνα δι πατέρας ξύπνησε μεγαλοδύναμος καὶ στέρεψε πάραυτα τὶς βρύσες τῶν ματιῶν του. Καλύτερα νὰ μὴν πίστεψε καλύτερα νὰ μείνουν ξένοιαστοι οἱ "Ελληνες. Χάνονται ἔκεινοι, ναί μὰ ζοῦν τὰ παιδιά του. Τὰ παιδιά καὶ ἡ γυναίκα του ! Τί ἔπαθε καὶ δταν τὸ συλλογίστηκε πρίν ! Ποιός δαίμονας τοῦ σήκωσε τὰ μυαλά ! Μήπως ἀν βροῦν ἀντίσταση οἱ Τοῦρκοι, δὲ θὰ ὑποψιαστοῦν πρῶτα ἔκεινον ; Καὶ τότε ; "Αχ, ἀλίμονο ! Τὰ τρυφερὰ κορμιά τους στοὺς σκύλους θὰ ριχτοῦν καὶ τὰ κεφάλια τους μπηγμένα στὰ παλούκια θὰ γίνουν στοὺς ραγιάδες φρικτὸ παράδειγμα. Καλύτερα, ποὺ δὲν τὸν πίστεψαν.

— Γκλάν γκλάν ! . . . γκλάν γκλάν ! . . . γκλάν γκλάν ! . . .

'Η κλαγγή ἀντήχησε πάλι κι ἀπλώθηκε στὴ μαύρη νύκτα.

Οἱ ἐκκλησιές ἀνοιξαν τὶς πόρτες τους· τρέχουν τώρα νὰ λειτουργηθοῦν οἱ πιστοί. Μὰ δ ἔχθρὸς παραμονεύει. Σφύριγμα δυνατὸ ἀκούστηκε. Καὶ σύγκαιρα τρανὸς ἀλαλαγμὸς καὶ κανονιοβολὴ τάραξαν τὴ γῆ καὶ φώτισαν τὰ πάντα. Οἱ Τοῦρκοι χύθηκαν στὰ τείχη. 'Ο Γούναρης τινάχτηκε ἔξω δίβουλος*. Τὶ ἥθελε νὰ γίνη κι αὐτὸς δὲν ἥξερε. "Ηθελε καὶ τὰ δυό· δὲν ἥθελε κα-

νένα. Μὰ σύγκαιρα πύρινος ὄφις φάνηκε στὰ τείχη καὶ τουφέκια βρόντησαν. Τὰ βόλια ἔπεσαν χαλάζι στὸ στρατόπεδο.

— Δόξα σοι δὲ Θεός! Στέναξε δὲ κυνηγός κάνοντας τὸ σταυρὸν του.

Κι ἔπεσε στὰ γόνατα. ‘Ο λόγος του πιστεύτηκε. Τώρα πικρὸς μολύβι θέριζε τὴν Ἀρβανιτιά. Τ’ ἀλογα πέφτουν νεκρὰ στὸ χῶμα, πρὶν φέρουν τοὺς καβαλάρους στὴν μάχη. Οἱ σημαιοφόροι μόλις προφτάσουν νὰ μπήξουν τὶς σημαῖες στοὺς πύργους καὶ γκρεμίζονται μαζὶ στὰ θολὰ νερὰ τοῦ χάντακα. Πηδοῦν ἀδιάκοπα στὸ κάστρο οἱ ἔχθροι. Μὰ τρέχουν καὶ τοὺς κόβουν οἱ ‘Ελληνες. Δὲν ἔχουν μόνο τουφέκι καὶ σπαθί. ’Έχουν ἀξίνες καὶ τσαπιά, τσεκούρια καὶ στυλιάρια, κεραμίδια καὶ πέτρες. ‘Ο, τι βρεθῆ στὰ χέρια τους, γίνεται σιδερόξυλο. Δὲν εἶναι μόνο πολεμοθρεμμένοι οἱ ἀνδρες, μὰ καὶ παιδιά καὶ γυναῖκες, ἀνδρειωμένες τώρα μὲ τὴν προγονικὴ δργή. Φωτιά καὶ σίδερο γύρω τους, μὰ δὲ λιποψυχοῦν.

‘Ο Γούναρης στέκει βουβός καὶ ἀφανισμένος. Τρέμει τὸ πεῖσμα τοῦ ἔχθροῦ καὶ τῇ δύναμῃ. ‘Ως πότε θὰ βαστήξουν; Τ’ ἀδύνατα ἐκεῖνα τείχη, οἱ χωματένιοι σωροὶ πῶς θὰ κρατήσουν τὴν ἀνθρωποπλημμύρα, ποὺ δλο δυναμώνει καὶ βροντομαχᾶ ἀπάνω τους!

“Αξαφνα κάτω ἀπὸ τὴν ἀχνὴ λάμψη τῆς αὐγῆς βλέπει τοὺς σπαχῆδες* νὰ σκορποῦν πίσω. Γύρισε ἀριστερὰ τὸ ἔδιο. Στὴ μεγάλη τάπια καὶ σ’ δλο τὸ προτείχισμα κυματίζει ἡ ἐλληνικὴ σημαία καὶ χαιρετίζει τοῦ ἥλιου τὴν ἀνατολή. Καὶ δῶθε πέρα ἀπὸ τὸν χάντακα οἱ ‘Ελληνες μὲ γυμνὰ σπαθιὰ κι αἵματοβαμμένη φουστανέλα κυνηγοῦν στὶς σκηνὲς ἀνάμεσα τοὺς ἔχθρούς. Φεύγουν οἱ Ἀρβανίτες! Πιστόλες βροντοῦν, λάμπουν σπαθιά, ἀντηχοῦν ἀλαλαγμοὶ καὶ σφυρίγματα. Κι ἀνάμεσα στὴν ἄγρια βοή ἀκούεται ἡ κλαγγὴ σὰ φωνὴ ούρανόσταλτη:

— Γκλαν γκλάν!.. γκλαν γκλάν!.. γκλάν γκλάν!..

‘Ο Γούναρης ἔκαμε τὸ σταυρό του...

— Τὸ Μεσολόγγι σώθηκε.

*Αντρέας Καρκαβίτσας.

«Παλιὲς Ἀγάπες»

Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

[1826]

Θέλτε ν' ἀκοῦστε κλάματα, δάκρυα καὶ μοιρολόγια;
 Περᾶστε ἀπὸ τὸ Κάρελι κι ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι.
 Ἐκεῖ θ' ἀκοῦστε κλάματα, δάκρυα καὶ μοιρολόγια,
 πῶς κλαῖν οἱ μάνες γιὰ παιδιὰ καὶ τὰ παιδιὰ γιὰ μάνες.
 Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ σκοτωμό, ποὺ θὲ νὰ σκοτωθοῦνε,
 μόν' κλαῖνε γιὰ τὸ σκλαβωμό, ποὺ θὲ νὰ σκλαβωθοῦνε.

*Ηταν Σαββάτο ἀποβραδίς, ἀνήμερα Λαζάρου·
 τρανὸ τελάλη βάρεσαν μέσα στὸ Μεσολόγγι·
 στὶς ἐκκλησὶες μαζώχτηκαν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι
 κι ἔνας τὸν ἄλλον ἔλεγε κι ἔνας τὸν ἄλλο λέει:
 — « Ἀδέρφια, τί θὰ κάμωμε στὸ χάλι ποὺ μᾶς ἥβρε;
 εἴκοσι μέρες πέρασαν, ποὺ δὲ ζαερὲς* ἐσώθη,
 φάγαμε ἀκάθαρτα σκυλιὰ καὶ γάτες καὶ ποντίκια,
 τὸ Βασιλάδι ἔπεσε, τὸ Αἰτωλικὸν ἔχάθη,
 ἥρθαν καὶ τὰ καράβια μας καὶ πάλι πίσω πᾶνε. »
 Θανάσης Κότσκας φώναξε, Θανάσης Κότσκας λέει:
 — « Ἀδέρφια, ἃς πολεμήσωμε τοὺς Τούρκους σὰ λιοντάρια
 καὶ τὸ γιουρούσι* ἃς κάμωμε, πὰς καὶ διαβοῦμε πέρα.
 Μπροστὰ θὰ νάβγουν οἱ γεροί, στὴ μέσην οἱ γυναῖκες.

*Εγίνηκε τὸ τσάκισμα μὲς στοῦ Μακρῆ τὴν τάπια·
 καὶ τὸ γεφύρι χάλασαν καὶ τὰ παιδιὰ τὰ πνίξαν.
 Οἱ ἄρρωστοι μέσα μείνανε, μαζὶ μὲ τὸ δεσπότη·
 φωτιὰ στὸ κάστρο βάλανε. Κανένας δὲ σκλαβώθη.

Δημοτικὸν.

Ο ΠΥΡΠΟΛΗΤΗΣ

— «'Εδω είναι· φθάσαμε !» μοῦ εἶπεν ὁ φίλος μου σταματήσας.

Καὶ εἰσῆλθομεν εἰς ἓν καπηλεῖον τῆς Πλάκας, παρὰ τὸν στρατῶνα τῆς Χωροφυλακῆς, εἰς ἓν τῶν πενιχρῶν καὶ χαμηλῶν ἐκείνων καπηλείων ἄμα καὶ μαγειρέων, εἰς τὰ δόποῖα παρὰ τὸ βαρέλιον τοῦ ρητινίτου ἔκτιθενται καὶ δυὸς-τρεῖς καπνισμέναι χύτραι, ὅσμὴν λίπους ἢ ἐλαίου ἀποπνέουσαι.

— Φώναξε τὸ γέρο, Γιάννη ! εἶπεν ὁ φίλος μου πρὸς τὸν γενειοφόρον κάπηλον.

Οὗτος εἰσῆλθε διὰ μικρᾶς θύρας εἰς τὴν συγκοινωνοῦσαν οἰκίαν καὶ ἥκουσα φωνὴν ἡχηρὰν ἀποκρινομένην : « "Ἐρχομαι !" Μετ' ὀλίγον δέ, ἐπὶ τῆς φλιᾶς* τῆς θύρας ἐνεφανίσθη, εὐθυτενῆς καὶ μὲ σταθερόν βῆμα, γέρων μετρίου ἀναστήματος, μιξιοπόλιον* ἔχων τὸ γένειον καὶ ύγρον τοὺς δόφθαλμούς, μέλανα σκοῦφον φορῶν διὰ γαλαζίου μανδηλίου περιδεδεμένον, γελέκι ἀνοικτὸν ἐμπρός καὶ σταυρωτὸν καὶ πλατεῖαν κυανῆν νησιώτικην βράκαν.

'Αφοῦ ἔχαιρέτησε, στηρίξας τὴν παλάμην ἐπὶ τοῦ στήθους του καὶ ὑποκλίνας, ἤλθε καὶ ἐκάθισε πλησίον μας.

Τὸν ἐκοίταξα μὲ συγκίνησιν· μοῦ ἔφαίνετο ὡς νὰ ἥρχετο ἐκ τοῦ βάθους τοῦ παρελθόντος, ὡς ταξιδιώτης ἔξι ἀπωτάτης καὶ θαυμασίας χώρας ἐπιστρέψας, κομίσας ἐκεῖθεν πληγάς καὶ συκινήσεις καὶ παραδόσεις μεγαλείου καὶ ἡρωισμοῦ.

— Παππού ! τοῦ λέγει ὁ φίλος μου, πρὸ πολλοῦ γνωρίζων αὐτόν. 'Ο νέος ἀπ' ἔδι ἤλθε νὰ σὲ ἰδῇ, ν' ἀκούσῃ ἀπὸ τὸ στόμα σου διὰ τὰ μπουρλότα.

Μετέβην νὰ τὸν ἀκούσω διηγούμενον, πῶς ἐπυρπόλησε τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὴν Μεθώνην. 'Ο γέρων, πικρῶς ἀπογοητευμένος, δὲν ἤθελε τίποτε, συνήθως, νὰ εἴπῃ. Καὶ δύμως, δταν ἥρχιζε τὴν περὶ πυρπολικῶν ἀφήγησιν, ἡ φαντασία του ἐθερμαίνετο, διέρρευε τοῦ πολεμικοῦ ἔπιπος, διέφευγε τοῦ πυρπολικοῦ, αἱ ἀναμνήσεις ἡνωρθοῦντο ζῶσαι πρὸ τῶν δοφθαλμῶν του· καὶ διηγεῖτο τὴν ἴστορίαν του, λησμονῶν εἰς τὸν πολεμο-

χαρῆ του ἐνθουσιασμόν, ὅτι τοῦ δράματος ἔκείνου δὲν ἦτο θεατής ἀλλ' ἥρως.

*Εστράφη λοιπὸν πρὸς ἐμέ :

— « Γιὰ τὰ μπουρλότα, παιδί μου, θέλεις νὰ σοῦ πῶ; Τὰ μπουρλότα ἥτανε καράβια πέντε ώς δέκα χιλιάδων κιλῶν. » Εκαναν λούκια* ἀπὸ μπαρούτι καὶ στὴν ἄκρη ἔβαζαν βώλους ἀπὸ μπαρούτι ζυμωμένου· τ' ἂναβαν μὲ κάτι κλαδιά σὰν αὐτὰ ποὺ ἀνάβουν τοὺς φούρνους· ἀπὸ πίσω ἀπ' τὸ καράβι ἥταν ἔνα παραθύρι καὶ πηδούσες στὴ βάρκα. « Οποιος εἶχε καρδιά, ἔκεινοῦ τούδιναν νὰ βάνη φωτιά. Μιὰ νύχτα ἥμασταν μπρὸς στὰ Μοθωκόρωνα· ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα ἥταν ἀραγμένη στὸ λιμάνι . . . »

*Ο φίλος μου καὶ ἔγὼ προσείδομεν ἀλλήλους μειδιῶντες, διότι ἐπέτυχε τὸ τέχνασμα. 'Αλλ' ὁ γέρων, δστις τὴν στιγμὴν ἔκεινην ἔβλεπεν ἥδη τὸν τουρκικὸν στόλον περισσότερον παρὰ ἡμᾶς, δὲν εἶδε τὸ μειδίαμα καὶ ἔξηκολούθησε :

— « Ο καπετάνιος ἔβαλε ἐμένα μπουρλοτιέρη. "Α, τί χαρὰ ἥταν ἔκεινη! μέσα σὲ τόσα παλικάρια, ἔνα κι ἔνα, νὰ διαλέξῃ γιὰ μπουρλοτιέρη ἔνα παιδί εἰκοσιτεσσάρω χρονῶ, ἔνα ξένο παιδί, Μυτιληνιό, δὲν ἥτανε λίγο πράμα. Νά, τὸ θυμοῦμαι! Ὁδὼ στὰ Μόθωνα οὕτε καντήλι δὲν ἔφεγγε, σκοτάδι καὶ νέκρα· ἡ πούλια ἔδειχνε μεσάνυχτα· οἱ ὁχτροὶ ροχάλιζαν βαθιὰ μὲς στὰ καράβια τους. . . 'Εμεῖς πήραμε τὸ μπουρλότο καὶ τραβούσαμε πάνω στὴ φεργάδα· ἔγὼ ἀπίκο* μέσα στὸ μπουρλότο μὲ τὸ δαυλὶ στὸ χέρι. Ζυγώναμε· ἡ φεργάδα μὲς στὸ σκοτάδι ἔμοιαζε σὰν κανένα θεόρατο, κατάμαυρο θηρίο. Ζυγώσαμε ἀκόμα· τί καρδιοχτύπι ἥταν ἔκεινο! "Αν μᾶς ἔνιωθαν, ἥμασταν χαμένοι· μᾶς κοιμόντανε βαριὰ ὅλοι τους· ἄχ καὶ πῶς θὰ ξυπνήσετε, ἀγάδες. . . Ζυγώνομε ἀκόμα καὶ νά σου καὶ κολλούμε τὸ μπουρλότο στὴ φεργάδα κι οἱ γάντζοι ποῦχε μπρὸς μπερδεύτηκαν στὰ σκοινιά της. Κάνω τὸ σταυρό μου καὶ βάζω τὴ φωτιά.

Βρόντησαν τὰ ούρανια, τράνταξε τὸ λιμάνι· μᾶς γώ, παιδί, βλέπεις, ἀτζαμής*, σάστισα. Δὲν πήδηξα μὲς στὴ βάρκα, ποὺ ἔφυγε· ἔμεινα στὸ μπουρλότο. 'Η κουπαστὴ τινάχτηκε στὸν ἀερά· καὶ νιώθω ἔνα δυνατὸ πόνο ψηλὰ στὸ ποδάρι μου, βλέπω, πῶς πήρε φωτιά τὸ κρέας μου καὶ πέφτω στὴ θάλασσα. Μᾶς

τότε ἔγινε ἔνα κακό, ποὺ δὲν ματάειδαν τὰ μάτια μου. 'Η φεργάδα ἄναψε μεμιᾶς, γιατὶ εἶχε μπαρούτι μέσα καὶ τινάχτηκε στὸν ἀέρα. 'Ανάμεσα ἀπὸ κάτι φλόγες κόκκινες, κίτρινες, γαλάζιες, ποὺ σφύριζαν σὰ φίδια, πετιοῦνταν ἡ φρεγάδα κομμάτια κομμάτια· οἱ τουρκαλάδες, τ' ἄρμενα, τὰ κανόνια ἀρμένιζαν στὸν οὐρανὸν καὶ πέφτοντας, περνοῦσαν πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μου· ἐπεφταν τριγύρω μου, πλάτς! πλούτς!..

"Αν μ' ἔβρισκε τίποτα, θὰ μ' ἄφηνε στὸν τόπο· δῶσ' του, λοιπόν, βουτιές καὶ μακροβούτια. Μά, βγάζοντας τὸ κεφάλι μου ἀπάνω, γιὰ νὰ πάρω ἀνάσα, μέσα στὴν κοσμοχαλασιά ἐκείνη, εἶδα μιὰ βάρκα νάρχεται σιγά. "Αν εἶναι τούρκικη, εἶπα, θὰ πάγω μονάχος μου στὸ φοῦντο, γιὰ νὰ μὴ μὲ πιάσουν σκλάβο οἱ ἔχτροι... Στὸ πολεμάρκο* μὲ εἶχαν γιὰ χαμένο· βρὲ τὸ καημένο τὸ ξένο παιδί,—εἶπαν—χάθηκε! Μὰ δ Θεὸς τοὺς φώτισε κι ἔστειλαν μιὰ βάρκα, γιὰ νὰ ἰδῃ. "Οντας ζύγωσε κι εἶδα, πώς ἥταν δική μας, ἔβαλα τὶς φωνές, γιατὶ τριγύρω μου ἐπλεαν τόσα κεφάλια, κορμιά, χαλάσματα (καὶ μ' ἔβαζαν στὴ μέση σὰν νά 'ταν θυμωμένα μαζί μου κι' ἐγώ τάσπρωχνα, γιὰ νὰ περάσω), ποὺ δὲν μποροῦσαν ἀπὸ μακριά νὰ μὲ ἰδοῦν, νὰ μὲ γνωρίσουν. 'Επὶ τέλους ἥρθαν, μὲ πήραν, μὲ πήγανε στὸ πολεμάρκο.

"Ο καπετάν Κριεζής εἶπε καὶ μ' ἄλειψαν μὲ σπίρτο· τὴν ἄλλη μέρα τὸ ποδάρι μου νταβούλι. Κάναμε πανιά γιὰ τὴν 'Υδρα, μ' ἔβγαλαν ὅξω σ' ἔνα σπίτι, μ' ἔριξαν στὸ κρεβάτι· τὴν ἵδια μέρα ἔνας Ἔγγλεζος ἥρθε καὶ εἶδε τὸ ποδάρι μου. Σὲ λίγο τὸν βλέπω καὶ ἔρχεται μὲ μιὰ κασετίνα καὶ μέσα ἔνα πριόνι.

— Βρέ, σκυλὶ ἀθεόφοβο, νὰ μοῦ κόψης τὸ ποδάρι μου ἥρθες, ἔ;

Καὶ παίρνω κάτω ἀπὸ τὸ προσκέφαλό μου δυὸ πιστόλες πού 'χα καὶ τὸν σημαδεύω τὸν Ἔγγλεζο. 'Η θωριά του ἔγινε κίτρινη· ἄφησε κασετίνες καὶ πριόνια καὶ φευγιό!

"Ἐρχεται δ Καπετάν Κριεζής :

— Βρὲ Στρατή, θὰ πεθάνης βρέ, σὰ δὲν ἀφήσης νὰ σοῦ κόψουν τὸ πόδι!

— Κάλλιο νὰ πεθάνω, καπετάνιο μου, παρὰ νὰ ζῷ μισός,

πριονισμένος, ἀνούφελος· γιά όλάκαιρος, γιά καθόλου! Δὲν τὸν θέλω τὸν Ἐγγλέζο· ἔνας Γιαννιώτης εἶν' ἐδῶ, μακάρι ὃς πεθάνω στὰ χέρια του, αὐτὸν θέλω.

*Ηρθε—Χριστάκη τὸν ἔλεγαν—καὶ μοῦ λέει: «Σὲ δεκαεφτά μέρες θά σὲ σηκώσω!» Μ' ἔβανε κάτι ἀλοιφές, κάτι πράματα... Στὶς δεκαεφτά, εἶπε, στὶς δεκαοχτὼ σηκώθηκα καὶ κατέβηκα μὲ τὰ δεκανίκια ὡς κάτω στὴν πόρτα.

Μούδωσαν τότε βραβεῖο δχτακόσια γρόσια ἀπ' τὸ μεγάλο τὸ ταμεῖο· τάδινε δικαρίτης δι Λάζαρος Κουντουριώτης σὲ κείνους πούκαψαν τούρκικα καράβια...

Μιὰ μέρα, ποὺ καθόμουν σ' ἔνα σκαμνὶ ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα, πέρασε δικαπετάν Πολίτης, δι Γιώργης καὶ μοῦ λέει:

— Καλά, σηκώθηκες· μὰ θὰ σ' ἀφήσωμε καημένε Στρατή. Πάμε γιὰ τὴν Κρήτη.

— Κι ἔγω θαρθό!

— *Ετσι λαβωμένος, ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ περπατήσης, τί θὰ κάνης;

— Γιὰ νὰ βάζω φωτιὰ στὰ τούρκικα, τὸ χέρι μου εἶναι γερό.

Μὲ κοίταξε καλά, μὲ χάιδεψε στὸν ὅμο:

— Είσαι παιδί μὲ καρδιά! μοῦ πε καὶ μ' ἔγραψε στὸ ρόλο* του.

Σαλπάραμε ἵσια γιὰ τὸν Μπαμπά τῆς Κρήτης· δι Μπαμπάς πάγει ἔτσι, ἔτσι, κάνει γύρους. Στὸ λιμάνι μέσα, μυρμήγκια τὰ τούρκικα καράβια· ἐμεῖς πηγαίναμε πρίμα. *Αμα μπήκαμε, σηκώσαμε τούρκικη σημαία· μὰ διάβολος τόφερε καὶ μεμιᾶς πιάνει μπουνάτσα, κάλμα. Οἱ Τούρκοι μᾶς μυρίστηκαν κι ἔρχονταν ἐπάνω μας ἀπὸ παντοῦ.

— Χαθήκαμε, βρὲ παιδιά! λέει δικαπετάνιος.

Διακόσιες βάρκες, γεμάτες μπαγιονέτα*, μᾶς βάλαν στὴ μέσην· κιμὰ θὰ μᾶς κάνουν!

‘Εγώ ζυγώνω στὸν καπετάνιο Γιώργη καὶ τοῦ λέω:

— Καπετάνιο, θὰ γλιτώσωμε!

— Πῶς, βρὲ παιδί μου;

— Νά! νὰ τινάξω ἀναμεσὶς στὶς βάρκες τὸ μπουρλότο· οἱ Τούρκοι θὰ τὰ χάσουν καὶ θὰ μᾶς ἀφήσουν νὰ φύγωμε.

Τοῦ δίνω φόκο* . . . "Ελαμψε ό κόσμος, μωρὲ μάτια μου· τι-
νάχτηκε ώς πάνω στὰ σύννεφα. 'Εμεῖς δλοι μὲς στὴ βάρκα· ἐ-
μένα μὲ τράβηξαν, γιατὶ δὲν μποροῦσα ἀκόμη νὰ πηδήξω. Μὰ τὰ
σκυλιὰ μᾶς εἶδαν, ἀνάμεσα ἀπ' τὶς φλόγες καὶ τὸν καπνό, ποὺ
τραβούσαμε γιὰ τὸ καράβι καὶ σὰν ξεσάστισαν, ἀρχισαν βροχὴ
ἐπάνω μας τὰ βόλια: Βίζζ, βίζζ . . . βούιζαν τριγύρω μας. 'Εγώ
ῆμουνα στὴ μέση καὶ τραβοῦσα κουπί, γιατὶ ἤμουν χεροδύναμος
κι ἡ δύρα, βλέπεις, ἥθελε δυνατὸ κουπὶ μὰ νάσου κι ἔρχεται ἔνα
μολύβι, ἵσαμε δέκα δράμια καὶ μοῦ φυτεύεται ἐδῶ, στὸ ἄλλο
ποδάρι! «"Αλλος τὸ κουπὶ!"» φώναξα κι ἔπεσα ἀπὸ τὸ πάγκο
μου. Μᾶς κυνήγησαν, μᾶς κυνήγησαν, μὰ οἱ βάρκες εἶχαν σκορ-
πιστῇ καὶ μεῖς προσπεράσαμε πολύ. Φτηνὰ τὴ γλιτώσαμε!

"Οντας γυρίσαμε στὴν "Υδρα, μὲ βλέπει ό Γιαννιώτης ό
γιατρός.

— 'Ακόμα δὲν ἔγιανε τὸ ποδάρι σου, βρὲ Στρατή;
— Εἶναι τ' ἄλλο, γιατρέ μου!

'Εβδομήντα μέρες τόχα δεμένο μ' ἔνα τσεβρέ!* 'Ο γιατρὸς
μούβγαλε μὲ μιὰ τσιμπίδα τὸ βόλι, μὰ τὸ σημάδι ἀπόμεινε . . . »

'Ανέσυρε τὸ πλατύ του βρακίον· καὶ ἀνωθεν τοῦ γόνατος
εἴδομεν τὸ σημεῖον τοῦ τραύματος καὶ εἰς τὸν ἔτερον πόδα πλα-
τεῖαν καὶ φοβεράν οὐλήν καυσίματος.

Περιοδικὸν «"Ἔστια» 1895.

'Αριστοτέλης Κουρτίδης.

ΚΑΝΑΡΗΣ

"Ολη ἡ Βουλὴ τῶν προεστῶν στὸ μόλι συναγμένη
εἶπε, πώς ἔξω στὴ στεριὰ τοὺς Τούρκους θὰ προσμένη.

Τότε ἔβγαλα τὸ φέσι
καὶ μιλήσω θάρρεψα προβάλλοντας στὴ μέση.
— Τίποτε, ἀρχόντοι, δὲ φελάει μονάχα τὸ καράβι.
Σὰ μ' ἄκουσε ἔνα ἀπ' τὰ τρανὰ καλπάκια* μας ἀνάβει
καὶ τὸ φαρμάκι χύνει :

— Ποιός εἶν’ αύτὸς καὶ πῶς τὸν λέν, ποὺ συμβουλεὶς μᾶς δίνει :
 Νά τὰ Ψαρὰ πῶς χάθηκαν. Κι ἐγὼ φωτιὰ στὸ χέρι
 πῆρα καὶ πέρα τράβηξα κατὰ τῆς Χιὸς τὰ μέρη
 κι εἴπα ἀπὸ κεῖ—δὲ βάσταξα—μὲ χειλια πικραμένα :
 — Νά πῶς μὲ λὲν ἐμένα !

*Αλέξ. Πάλλης.

«Ταμπουρὰς καὶ Κόπαρος»

ΗΡΩΙΔΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Παράπλευρα στὰ ἀθάνατα ὄνόματα τοῦ Διάκου, τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Παπαφλέσσα, τοῦ Κανάρη κι ἄλλων ἀκόμα μεγάλων ἡρώων τῆς ἑθνικῆς μας Ἀναγεννήσεως, χαράσσονται μὲ χρυσὰ γράμματα στὸ διάδημα τῆς ἐλευθερωμένης Πατρίδος μας τὰ ὄνόματα μεγάλων ἡρωΐδων, ποὺ δρμοῦν ἀπ’ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἐλλάδος νὰ χύσουν τὸ αἷμα τους, γιὰ τὸν Ἀγώνα τὸν Ιερό.

‘Αρχίζοντας ἀπὸ ψηλὰ τὴν “Ηπειρο, βλέπομε γυναικες τοῦ λαοῦ καὶ ὄνομαστες ἀρχόντισσες, δπως τὴ Λένη τοῦ Μπότσαρη, τὴ Μόσχω Τζαβέλαινα, τὴ Δέσπω τοῦ Μπότση, τὴ Χάιδω καὶ τόσες ἄλλες νὰ κάνουν θαύματα ἡρωισμοῦ καὶ αὐτοθυσίας. Στὴ Μακεδονία τὴ Ζαφειράκαινα καὶ τὴν Καρατάσαινα. Στὴν Πελοπόννησο τὴν Κωνσταντίνα Ζαχαριά καὶ τὴ Σάββαινα τὴ Μανιάτισσα. Στὴν Κρήτη τὴ Δασκαλόγιαννη καὶ ἄλλες. Στὰ νησιά τὴ Βεσβύζη, τὴν Κοντύλαινα, τὴν Μπουμπουλίνα, τὴ Μαντώ Μαυρογένους. Κι ἄλλες ἀκόμη, στρατιές δλόκληρες, ἀπὸ γνωστὲς κι ἄγνωστες ἡρωΐδες, ποὺ ἀποτελοῦν ἔνα γαϊτάνι ἀτέλειωτο ἀπὸ πολύτιμα πετράδια καὶ τίμια φυλαχτὰ τῆς περήφανης γιὰ τὰ μεγάλα τέκνα της Ἐλλάδος.

Εἶναι πολλὰ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ποὺ πλέκονται ἀνάμεσα στοὺς ἡρωισμοὺς τῶν σκλαβωμένων γυναικῶν τῆς Πατρίδος μας. ‘Αρκεῖ νὰ ἀναφέρωμε λίγ’ ἀπὸ τὰ κατορθώματά τους,

γιατί νά κατανοήσωμε ἄλλη μιά φορά, ώς ποῦ ἔφτανε τὸ μεγαλεῖο τῆς αὐτοθυσίας τους, ἡ μεγάλη φιλοπατρία τους.

Πρῶτες ξεσηκώθηκαν σὲ πόλεμο οἱ Σουλιώτισσες, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα, δταν δὲ Ἀλὴ - Πασάς εἶχε ὑποτάξει τὴν Ἡπειρο. Ἡ πρώτη ἥρωίδα γυναίκα, ποὺ ἀναφαίνεται τότε, εἶναι ἡ καπετάνισσα Μόσχω Τζαβέλα. Ὁ Ἀλὴ - Πασάς κρατεῖ αἰχμάλωτο τὸ μοναχογιό της, τὸ Φῶτο, καὶ τῆς παραγγέλνει, πῶς ἀν θέλη τῇ ζωῇ τοῦ παιδιοῦ της, νὰ φύγουν μὲ τὸν ἄντρα της, τὸν ἥρωα Λάμπρο καὶ ν' ἀφῆσουν τὸ Σούλι. Κι ἐκείνη τοῦ ἀπαντᾶ : «Ἄν εἶναι νὰ χαθῇ τὸ Σούλι, ἀς χαθῇ καὶ τὸ παιδί μου κι ἔγω ἡ Ἱδια». Μαζεύει τετρακόσιες γυναῖκες, τοὺς γεμίζει μὲ φυσίγγια τὶς ποδιές, τοὺς δίνει καὶ τουφέκια καὶ τοὺς λέει : «Ἀδελφές μου, τί πρέπει νὰ κάνωμε ; Νὰ πέσωμε σκλάβες στὰ χέρια τῶν ἔχτρῶν ἢ νὰ πεθάνωμε ;» «Ολες μαζὶ ἀπάντησαν μὲ μιὰ φωνή : «Καλύτερα δὲ θάνατος παρὰ ἡ σκλαβιά ». «Ορμήσαν δλες σὰ λέαινες στὴ μάχη κι ἅρχισαν τὸ τραγούδι :

«Ἄς ἔρθῃ ἡ Ἀρβανιτιά, τίποτα δὲ μᾶς κάνει.

«Ἄς ἔρθουν πόλεμο νὰ ἰδοῦν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια, νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι, τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χάιδως, ποὺ πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σὰν ἄξιο παλικάρι ».

Μαζὶ μὲ τὴν Μόσχω συμπολεμάει καὶ ἡ πανώρια καὶ ἥρωικὴ Χάιδω, ἀγαπημένη γυναίκα τοῦ γιοῦ της τοῦ Φῶτου, ποὺ ἀνδραγάθησε στὸ Κούγκι καὶ στὴν Ἀγια-Παρασκευὴ καὶ ποὺ ἦταν δνομαστὴ γιὰ τὴν παλικαριά της. Ἡ θερμὴ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη της γεμίζει δύναμη τὴν ἥρωικὴ ψυχὴ της. Λάβαινε μέρος στὰ πολεμικὰ συμβούλια καὶ γέμιζε μὲ τὰ λόγια της θάρρος καὶ ἐνθουσιασμὸ δλες τὶς καρδιές.

Μιὰ ἀπὸ τὶς καταπληκτικῶτερες ἥρωίδες τῆς Ἡπείρου εἶναι ἡ Δέσπω Μπότσαρη, ποὺ μέσα στὸν πύργο τοῦ Δημουλᾶ, ὅπου κλείστηκε μὲ τὶς νυφάδες της καὶ μὲ τὶς θυγατέρες της, πολιορκημένη ἀπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς, δταν αὐτοὶ κυριεύουν τὸν πύργο κι εἶναι ἔτοιμοι νὰ τὴν συλλάβουν, βάζει φωτιὰ σ'

ἔνα κιβώτιο μὲ φυσίγγια καὶ μπαρούτι κι ἀνατινάζεται στὸν ἀ-έρα μὲ δλη τὴν οἰκογένειά της, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ σιά χέρια τῶν ἔχθρῶν.

«Ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγγόνια.

Ἡ Ἀρβανιτιὰ τὴν πλάκωσε σιοῦ Δημουλᾶ τὸν πύργο,

δαυλὶ στὸ χέρι ὅρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει :

— Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιὰ μαζί μ' ἐλάτε.

Καὶ τὰ φουσέκια τ' ἄναψε κι δλες φωτιὰ γενῆκαν!»

Ἄλλα ποιός ἄλλος ἡρωισμὸς γυναῖκῶν μπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν τραγικὸ χορὸ τοῦ θανάτου, ποὺ ἔσυραν οἱ μεγάλες ἀδελφές μας Ἐλληνίδες, τὸ χορὸ τοῦ Ζαλόγγου, στὴν Ἡπειρο ; Σὲ κανένα μέρος τοῦ κόσμου, σὲ καμιὰ ιστορία, σὲ κανέναν ἄλλον αἰώνα δὲν ἀναφέρεται παρόμοια αὐτοθυσία γιὰ τὴ μεγάλη ἰδέα ύπερ Πίστεως καὶ Πατρίδος. Σὰν ἔνα πολύτιμο κομπολόι ἀπὸ ἀτίμητα μαργαριτάρια, ποὺ μία μία οἱ χάντρες του σπάζουν καὶ πέφτουν στὸ χάος, ἔνα ἀτίμητο γοϊτάνι ἀπὸ ἔξηντα πανέμορφες γυναῖκες, ἄλλες παρθένες, ἄλλες νιόπαντρες, ἄλλες μὲ νεογέννητα μωρὰ στὴν ἀγκαλιά, βλέποντας πῶς δὲν ὑπάρχει σωτηρία γι' αὐτές, ἄλλὰ δτὶ ἡ ἀτίμωση καὶ ἡ καταστροφὴ τὶς περιμένει, δρμοῦν στὸ ψηλότερο μέρος τοῦ Ζαλόγγου, σὲ μιὰ κορφὴ ποὺ λέγεται Στεφάνι, δπου κάτω σὰν κόλαση τὸ βάραθρο ἀνοίγεται. Ἐκεῖ παίρνουν μιὰ φοβερὴ ἀπόφαση. «Οσες εἶχαν παιδιά, τὰ γκρεμίζουνε στὸ χάος. Κι ὕστερα πλέκοντας τὸ χέρι σ' ἔνα μεγάλο κύκλο, ἀρχίζουν τὸ χορὸ μὲ τὸ τραγοῦδι τοῦ θανάτου :

«Ἔχε γειά, καῦμένε κόσμε, ἔχε γειά, γλυκιὰ ζωὴ καὶ σὺ δύστυχη Πατρίδα ἔχε γειὰ παντοτεινή.

«Ἔχετε γειά βρυσοῦλες, λόγγοι, βουνά, ραχοῦλες !

Στὸ βουνὸ δὲ ζῆ τὸ ψάρι, οὕτ' ἀνθὸς στὴν ἀμμουδιὰ κι οἱ Σουλιώτισσες δὲ ζοῦνε μὲς στὴ μαύρη τὴ σκλαβιά.»

Προχωροῦν στὴν ἄκρη τοῦ γκρεμνοῦ. Σὲ κάθε στροφὴ δύκύλος δλο καὶ μικραίνει. Σὲ κάθε στροφὴ ἐκείνη ποὺ σέρνει τὸ χορό, ἀποσπᾶται καὶ γκρεμίζεται στὸ χάος.

« Τις ἐμάζωξε στὸ μέρος
τοῦ Ζαλόγγου τ' ἀκρινὸ
τῆς ἐλευθεριᾶς δὲ ἔρως
καὶ τοὺς ἔμπνευσε χορό.
Τέτοιο πήδημα δὲν εἶδαν
οὕτε γάμοι, οὕτε χαρὲς
κι ἄλλες μέσα τους ἐπῆδαν
ἀθωότερες ζωές.

Τὰ φορέματα σφυρίζαν
καὶ τὰ ξέπλεχα μαλλιά,
κάθε γύρο ποὺ γυρίζαν
κι ἀπὸ πάνω ἐλειπε μιά ».

Λέει δὲ μεγάλος μας Σολωμός. 'Εμπρός σ' αὐτὸ τὸ τραγικὸ θέαμα κι αὐτοὶ οἱ ἔχθροι στάθηκαν σὰν κεραυνόπληκτοι, ἐνῶ δσοι "Ελληνες εἶχαν σωθῆ, σπάραζαν ἀπὸ κάτω, βλέποντας τὴ μεγάλη αὐτοθυσία τῶν ἄξιων γυναικῶν τους.

Αὐτὸ τὸ συνταρακτικὸ καὶ μεγαλειώδες γεγονός ἀντήχησε σ' ὅλο τὸν πολιτισμένο κόσμο ὡς μοναδικὸ φαινόμενο ὑπερανθρώπου ἡρωισμοῦ, αὐτοθυσίας καὶ φιλοπατρίας. Μεγάλοι ἴστορικοὶ ἔγραψαν μὲ συγκίνηση γιὰ τὸ χορὸ τοῦ Ζαλόγγου, ποιηταὶ τοῦ ἀφιέρωσαν ἔμπνευσμένα ποιήματα, ζωγράφοι τὸν ἀπαθανατισαν σὲ ὠραῖα ἔργα τους. 'Αλλὰ ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ τοῦ ἔστησε τὸ εὐλαβικότερο, τὸ μεγαλοπρεπέστερο μνημεῖο τοῦ θαυμασμοῦ της, τῆς λατρείας της καὶ τῆς αἰωνίας εὐγνωμοσύνης της.

"Ομοιο μνημεῖο ἔχει στημένο καὶ στὴ λεοντόκαρδη Μπουμπουλίνα, ποὺ ἀρμάτωσε τὰ Σπετσιώτικα καράβια κι ὅργωσε σὰ δράκαινα τὶς θάλασσες καὶ τὰ ἐλληνικὰ πέλαγα, ποὺ ἀγωνίστηκε μὲ ὄψωμένο τὸ σπαθὶ στὶς φλόγες τοῦ πολέμου, στὴ Μονεμβασιά, στὸ "Αργος, στὸ Ναύπλιο, στὴν Τριπολιτσά, ὅπου γύριζε σὰν ἀτρόμητη Ἀμαζόνα, καβάλα στὸ ἀσπρὸ τῆς ἄτι, δίνοντας διαταγὲς στοὺς "Ελληνες, πῶς νὰ κυριέψουν τὸ θρυλικὸ κάστρο.

"Ομοιο μνημεῖο ἀξίζει καὶ στὴν ἀρχοντικὴ κόρη τῶν ἡγεμό-

νων τῆς Μολδοβλαχίας, τὴν πανέμορφη Μαντώ Μαυρογένους, τὴν ἡρωίδα τῆς Μυκόνου, ποὺ σὰ θεριειμένη φλόγα ἀναπήδησε ἀπὸ τὶς Κυκλάδες καὶ μὲ τὴν ἀνδρεία της ἔσωσε τὸ νησὶ ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Ἀλγερίνων, χτυπώντας ἀλύπητα, σὰν ἄλλος ἀρχάγγελος μὲ τὴ ρομφαία, τοὺς μαύρους, ποὺ πέσαν ἐπάνω στὴ Μύκονο νὰ τὴν κατασπαράξουν. Ἡ Μαντώ ἀκόμη ἀρμάτωσε πλοῖα καὶ ἀνδραγάθησε στὶς μάχες τῆς Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, στὴν Εῦβοια καὶ στὸ Πήλιο, δαπανώντας καὶ ὅλη τὴ μεγάλη περιουσία της καὶ πεθαίνοντας πάμπτωχη γιὰ τὸν Ἱερὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγώνα. Γιὰ τὴν ἀθάνατη αὐτὴ ἡρωίδα κάποιος Γάλλος ποιητὴς εἶπε, πώς «ἄν ή Μαντώ ζούσε στὴν ἀρχαιότητα, θὰ τὴν ἀνεκήρυξταν θεὰ καὶ θὰ τὶς ἔχτιζαν ναούς, γιὰ νὰ ἀπαθανατίζουν τὰ ἡρωικά της παραδείγματα».

Αὐτὲς ὅλες τὶς μεγάλες ἡρωίδες κι ἄλλες ἀκόμη γνωστὲς καὶ ἄγνωστες, ποὺ προσέφεραν δλοκαύτωμα τὴ ζωὴ τους γιὰ τὴ μεγάλη ἰδέα τῆς Πατρίδος, ἡ Ιστορία τὶς στεφάνωσε μὲ τὸ ἀμάραντο στεφάνι τῆς δόξας κι ἔγραψε τὰ δόνόματά τους μὲ τὴν ἀνεξάλειπτη γραφὴ τῆς τιμῆς στὸ Πάνθεον τῆς ἐλευθερωμένης Πατρίδος. Ἐμπρὸς σ' αὐτὰ τὰ Ἱερὰ σύμβολα, ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς στρέφεται εὐλαβικά, προσφέροντάς τους τὰ εύοσμότερα λουλούδια τῆς βαθύτερης εύγνωμοσύνης, τῆς Ἱερώτερης ἀγάπης, τοῦ εὐγενέστερου θαυμασμοῦ.

*Athηνᾶ Ταρσούλη.

Περιοδικὸν «Νεολαία» 1939.

Ο ΣΚΛΑΒΟΣ

[Κατὰ τοὺς μαύρους καὶ πικροὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας τὰ πληρώματα τῶν τουρκικῶν πλοίων ἀπετελοῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ Ἐλληνας ἢ καὶ ἀπὸ ἄλλους Χριστιανοὺς σκλάβους. Ὁ βίος τῶν δυστυχῶν τούτων ἦτο τραγικός. Οἱ σκλάβοι ἐδένοντο μὲ βαρείας ἀλύσους εἰς τὰς θέσεις των καὶ ἡναγκάζοντο νὰ ἐργάζωνται συνεχῶς εἰς τὴν κωπηλασίαν. Ἐπίσης ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν φοβερῶν βασανιστηρίων ἔξετέλουν κάθε κουραστικὴν ὑπῆρεσίαν,

μέχρις ἔξαντλήσεως. Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὰ βάσανα τῶν δυστυχισμένων αὐτῶν σκλάβων καὶ εἰς πολλὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ ἔξιστοροῦνται τὰ σκληρά των μαρτύρια. Εἰς τὸ κατωτέρω ποίημα νομίζει κανεῖς, δtti ἀκούει τοὺς στεναγμούς, ποὺ ἀντηχοῦσαν κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην μέσα εἰς τὰ πλοιά τῶν δυναστῶν.]

Ἐρχόμαστ’ ἀπ’ Ἀνατολὴ σὲ μιὰ χρυσὴ γαλιότα*
 πέντε πασάδες εἴχαμε π’ ὁμορφοτραγουδοῦσαν
 κι εἴχαμε σκλάβους ὅμορφους στὰ σίδερα δεμένους,
 στὰ σίδερα, στὶς ἄλυσες καὶ στὶς βαριές καντένες*.
 ‘Ο σκλάβος ἀναστέναξεν ἀπ’ τῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα,
 πάλι βαθιὰ ἀναστέναξε καὶ στάθηκε ἡ γαλιότα.
 Κι δ Ὡμέης τὸ κατάλαβε καὶ φώναξε ἀπ’ τὴν πρύμη :
 — “Αν εἶν” ἀπὸ τοὺς ναῦτες μου, ἀνάθεμά τους ὅλους
 κι ἀν εἶν” ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου, νὰ τὸν ἐλευθερώσω !
 Σκλάβε, πεινᾶς, σκλάβε διψᾶς, σκλάβε μου, ροῦχα θέλεις ;
 — Μήτε πεινῶ, μήτε διψῶ, μήτε καὶ ροῦχα θέλω.
 Θυμήθηκα τὴ μάνα μου, τὴ δόλια μου γυναίκα,
 πούμουνα δυὸ μερῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνους σκλάβος.
 — Τραγούδησέ μου, σκλάβε μου, γιὰ νὰ σ’ ἐλευθερώσω.
 — Πόσες φορὲς τραγούδησα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα !
 Μὰ ἀν εἶναι γιὰ τὴ λευτεριά, νὰ ξανατραγουδήσω.
 Φέρτε μου τὸ λαγοῦτο μου μὲ τ’ ἀσημένια τέλια,
 νὰ τραγούδησω καὶ νὰ πῶ γιὰ τῆς σκλαβιᾶς τὰ πάθη.
 Δώδεκα χρόνους ἔκαμα στῆς Μπαρμπαριᾶς τὸν ἄμμο
 κι ἐννιὰ καρυές ἐφύτεψα στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα·
 κι ἀπ’ τὶς ἐννιὰ καρπό ’φαγα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα !
 “Αν ἔχης μάνα καὶ παιδιά, πασά, λευτέρωσέ με !

Δημοτικόν.

Ἐκ τῆς Συλλογῆς Σπ. Ζαμπελίου.

Ο μικρός σοφός,

[Εικόνων Νοε. Γενν.]

ΕΚ ΤΟΥ ΥΜΝΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑΣ

[Στροφαὶ 35, 39, 44, 45]

Ίδού ἐμπρός σου ⁽¹⁾ δ τοῖχος στέκει
τῆς ἀθλίας Τριπολιτσᾶς·
Τώρα τρόμου ἀστροπελέκι
νὰ τῆς ρίξης πιθυμᾶς.

Κατεβαίνουνε κι ἀνάφτει
τοῦ πολέμου ἡ ἀναλαμπή.
Τὸ τουφέκι ἀνάβει, ἀστράφτει,
λάμπει, κόφτει τὸ σπαθί.

Ἄκούω κούφια τὰ τουφέκια,
ἀκούω σμίξιμο σπαθιῶν,
ἀκούω ξύλα, ἀκούω πελέκια,
ἀκούω τρίξιμο δοντιῶν.

”Α ! τί νύχτα ἦταν ἔκείνη,
ποὺ τὴν τρέμει δ λογισμός !
”Ἀλλος ὕπνος δὲν ἔγινη
πάρεξ θάνατου πικρός . . .

(1) Ἐλευθερία.

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΩΖΕΙ ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

[Στροφαι 88—97]

[Οι δικοί μας ἔλαβαν εἰδηση, πώς οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἀπόφασιν νὰ τοὺς πλακώσουν ξάφνου τὸ ξημέρωμα τοῦ Χριστοῦ, νομίζοντας νὰ τοὺς εύρουν μαζεμένους εἰς τὶς ἐκκλησίες. Ἀλλὰ οἱ δικοί μας τὶς ἐσφάλισαν, ἔτοιμά σθηκαν καὶ ἔκαμαν θρῆνο εἰς τὸν ἔχθρο.—Σημείωση τοῦ ποιητῆ.]

Πήγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ,
μέρα ποὺ ἄνθισαν οἱ λόγγοι
γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.

Σοῦ ἦλθε ἐμπρός λαμποκοπώντας
ἡ Θρησκεία μ' ἔνα σταυρό
καὶ τὸ δάχτυλο κινώντας,
ὅπου ἀνεῖ τὸν οὐρανό.

Σ' αὔτό, ἔφωναξε, τὸ χῶμα
στάσου δλόρθη, Ἐλευθεριά.
καὶ φιλώντας σου τὸ στόμα
μπαίνει μὲς στὴν ἐκκλησιά.

Εἰς τὴν Τράπεζα σιμώνει
καὶ τὸ σύγνεφο τὸ ἀχνὸ^{γύρω γύρω της πυκνώνει,}
ποὺ σκορπάει τὸ θυμιατό.

Ἄγρικάει τὴν ψαλμωδία,
ὅποὺ ἐδίδαξεν αὔτή,
βλέπει τὴ φωταγωγία
στοὺς Ἄγιους ἐμπρός χυτή.

Ποιοί εἶν' αύτοί, ποὺ πλησιάζουν
μὲ πολλὴ ποδοβολὴ
κι ἄρματ' ἄρματα ταράζουν;
'Επετάχτηκες 'Εσύ.

"Α! τὸ φῶς, ποὺ σὲ στολίζει
σὰν ἡλίου φεγγοβολὴ
καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει,
δὲν εἶναι, δχι, ἀπὸ τῇ γῆ.

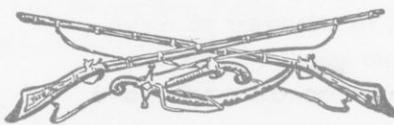
Λάμψιν ἔχει ὅλη φλογώδη
χεῖλος, μέτωπο, ὁφθαλμός·
φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι
κι ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς.

Τὸ σπαθί σου ἀντισηκώνεις,
τρία πατήματα πατᾶς,
σὰν τὸν πύργο. μεγαλώνεις
καὶ στὸ τέταρτο χτυπᾶς.

Μὲ φωνή, ποὺ καταπείθει
προχωρώντας ὁμιλεῖς :
« Σήμερ', ἄπιστε, ἐγεννήθη,
ναί, τοῦ κόσμου δὲ Λυτρωτής ».

« "Απαντά »

Διονύσιος Σολωμός.

Ε'.

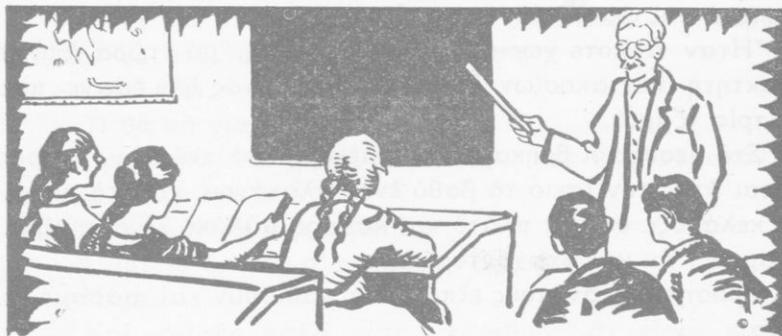
ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΝ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΝ ΖΩΗΝ

Θέλω νὰ δίνω φῶς ἀπὸ τὴ φλόγα μου
κι ἂς εἰμαι ἔνα ταπεινὸ λυχνάρι.

Γ. Δροσίνης.

Ο ΓΥΦΤΟΔΑΣΚΑΛΟΣ

‘Η πρώτη γνωριμία.

‘Απρίλης ήταν’ χαρούμενος ό ήλιος άσημωνε τοῦ Στρυμόνος τὰ διάπλατα νερά καὶ μὲ δόρμῃ γονιμοποιοῦσε τὴν ὅμορφη, τὴν πλούσια, τὴν ἐλεύθερη γῆ τῆς Ἀνατολικῆς μας Μακεδονίας. Τὸ ξένα κοντὰ στὸ ἄλλο περάσαμε τὰ χωριά της τὰ δροσερὰ κι εύτυχισμένα καὶ φτάσαμε στὸ χωριό, ὃπου ἔμελλε νὰ περάσωμε τὴν νύχτα μας. Πηγαίναμε μὲ τὸ πέμπτο στρατοδικεῖο ἐκστρατείας ἀπὸ τὸ Μακές τῶν Σερρῶν στὴ Μουσθαίνη τοῦ Παγγαίου.

Τὴν ἴδιαίτερη συντροφιά μου ἀποτελοῦσαν δι πρόεδρος τοῦ στρατοδικείου μας, δι βασιλικὸς ἀντεπίτροπος καὶ δι ἀντεισηγήτης, δι μόνος μεταξύ μας νέος, δι Θανάσης Π., συμπολίτης μου καὶ φίλος μου ἔξαιρετικά ἀγαπημένος.

Καταλύσαμε σ’ ἔνα ἀπέραντο παλιὸ τουρκόσπιτο, ὃπου τώρα κατοικοῦσε πολυάνθρωπη οἰκογένεια προσφύγων καλομίλητων καὶ νοικοκυρεμένων.

Τὴν ἄλλη μέρα περιμένοντας καὶ τ’ ἄλλο προσωπικό, μεί-

ναμε στὸ ἵδιο χωριὸ καὶ θελήσαμε νὰ τὸ γνωρίσωμε, γυρίζοντας τὰ στενὰ καὶ σκιερά του μονοπάτια.

Ἡταν ἄλλοτε χωριὸ καθαρὰ τουρκικό, μὰ τώρα ἀπὸ τὸν κατακτητὴ πεντακοσίων χρόνων ἄλλο ἔχνος δὲν ἔμεινε παρὰ δυὸ τρία τζαμιά.

Στὸ μεσοχώρι βρήκαμε καθισμένους στὸ πεζούλι νὰ δροσίζωνται ἀπὸ τὸν ἶσκιο τὸ βαθὺ ἐνὸς πλατάνου καὶ τὸ νεράκι, ποὺ κελάρυζε σὲ ἔνα πλατύ καὶ καθαρὸ αὐλάκι, λίγους γέρους καθαρούς, ἃν καὶ φτωχοντυμένους.

Προσηκώθηκαν, τοὺς εἶπαμε νὰ καθίσουν καὶ πιάσαμε κουβέντα.

‘Ο καθένας ἀπὸ μᾶς εἶχε κάτι τὸ ἐνδιαφέρον νὰ ρωτήσῃ ἐγὼ ρώτησα, ποῦ εἶναι τὸ σχολεῖο τους. Μοῦ ἔδειξαν ἔνα σπίτι ψηλό, στερεό, μὲ ἔναν κῆπο ἀπέραντο· μᾶς εἶπαν, δτὶ ἦταν ἄλλοτε τούρκικο σχολεῖο.

— Καὶ τί ἔχετε; δάσκαλο ἢ δασκάλα; ρώτησε κάποιος ἀπὸ μᾶς.

— Οὕτε δάσκαλο οὕτε δασκάλα, εἶπε δ πιὸ ὅμιλητικὸς ἀπὸ τοὺς γέρους, ἵσως δ πάρεδρος.

— Γιατί;

— Γιατὶ ἔτσι· γιατὶ δὲν μᾶς ἔστειλε ἡ Κυβέρνηση.

— “Ακου τα, κύριε ἐκπαιδευτικὲ σύμβουλε” μοῦ εἶπε δ πρόεδρος.

— “Ισως, εἶπα, ἐπειδὴ εἶναι ὅλοι ἑλληνόφωνοι ἐδῶ καὶ ἔχομε μεγάλη ἔλλειψη ἀπὸ δασκάλους, νὰ προτιμήθηκαν τὰ ἔνοφωνα χωριά.

— Μὰ δὲ μοῦ λές, πατριώτη, ἐδῶ κοντὰ κανένα ἄλλο χωριὸ δὲν ἔχει δάσκαλο νὰ στέλνετε τὰ παιδιά σας;

Κάπως κρύα μᾶς ἀπάντησε δ γέρος.

— Εἶναι δάσκαλος ἔκει· καὶ μᾶς ἔδειξε λίγο πιὸ πέρα ἔνα συνοικισμό, ποὺ φαινόταν πολὺ μικρὸς καὶ πολὺ φτωχός· ἦταν ἔνα μεγάλο κονάκι μὲ τὴν ἀποθήκη του καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὸ μερικὰ καλυβόσπιτα.

— Καὶ γιατὶ λοιπὸν δὲ στέλνετε ἔκει τὰ παιδιά σας, ἀφοῦ εἶναι τόσο κοντά;

‘Ο γέρος δὲν ἀπάντησε.

— Μίλα βρέ· τοῦ εἶπε μὲ ἄγριο δ βασιλικὸς ἀντεπίτροπος· γιατὶ δὲν τὰ στέλνετε ἐκεῖ στὸ σχολεῖο;

— Γιατ’ ἔτσι.

— Τί θὰ πῆ γιατ’ ἔτσι;

— Νά, γιατὶ αὐτὸ εἶναι Γυφτοχώρι· στὸ Γυφτοδάσκαλο θὰ στείλωμε τὰ παιδιά μας;

Μᾶς γεννήθηκε περιέργεια.

— Πᾶμε τὸ δειλινὸ σ’ αὐτὸ τὸ Γυφτοχώρι;

— Πᾶμε.

— Καὶ κοίταξε καλά, εἶπε δ πρόεδρος, ἃν εἶναι κανένας καλὸς δάσκαλος καὶ δὲν τὰ στέλνετε, τώρα, ποὺ θὰ περάσῃ δ στρατηγός, θὰ σᾶς δέσῃ ὅλους.

— Τί καλός, καπετάνιο μου; Γυφτοδάσκαλος· τί ἄλλο νὰ σου πῶ!

Ἐπιθεώρηση.

Ἔτσι οὐδὲν ζέστη, δταν πήραμε τὸ δρόμο γιὰ τὸ Γυφτοχώρι, δπως μᾶς τὸ εἶχαν δνομάσει.

Στὸ δρόμο μάθαμε, πῶς δνομαζόταν Πύργος καὶ τὸ μάθαμε ἀπὸ ἔνα μεγάλο παιδί, ποὺ πήγαινε ἐκεῖ μὲ ἔνα κουτί κρεμασμένο στὸ λαιμό του.

— Καὶ σὺ εἶσαι ἀπὸ τὸν Πύργο; τὸν ρωτήσαμε.

— “Α! μπά! μᾶς εἶπε μὲ κάποια ἀποστροφή. Ἐγὼ εἶμαι πρόσφυγας.

— Καὶ τί πᾶς νὰ κάμης στὸ Γυφτοχώρι;

— Πάω, τώρα ποὺ θὰ σκολάσουν τὰ γυφτόπουλα, νὰ τοὺς πουλήσω σταφίδες.

— “Α! γι’ αὐτὸ πᾶς! γιὰ νὰ μάθης γράμματα δὲν πᾶς! Καὶ πῶς σὲ λένε;

— Εύρυβιάδη.

— Τίνος εἶσαι;

— ’Εκείνου τοῦ Χαρίση πόχει τὸ μαγαζί στὸ σχολεῖο, ποὺ περάσατε καὶ ρωτήσατε γιὰ τὸ δρόμο.

— Καλά στάσου νὰ μᾶς δείξης καὶ μᾶς τὸ δρόμο γιὰ τὸν Πύργο.

‘Ο ἥλιος ἔγερνε στὴ δύση του· τὰ κοπάδια γύριζαν ἀπὸ τὶς βοσκές, τὰ σιτάρια ἤτανε μεστωμένα καὶ οἱ βρίζες ἤτανε ψηλότερες ἀπὸ τὸ ἀνάστημα μας. Εὔτυχισμένη χώρα· ὅστερα ἀπὸ τόσα βάσανα εἶχε ἀκόμα κοπάδια καὶ σιτάρια, εἶχε ἀκόμα πλοῦτο καὶ χαρά.

— Νά ἐκεῖνο εἶναι τὸ σχολειό· μᾶς εἶπε ὁ Εύρυβιάδης.

— Μὰ τώρα ἔχουν σχολάσει τὰ παιδιά· εἶπε κάποιος ἀπὸ μᾶς.

— “Α ! μπά ! εἶπε ὁ Εύρυβιάδης, ἀν δὲν πέσῃ ὁ ἥλιος, δὲ σκολάει ὁ Γυφτοδάσκαλος.

Καὶ ἀλήθεια· δὸ χαρωπὸς ἐκεῖνος θόρυβος, ποὺ χαρακτηρίζει τὸ σχολεῖο, μᾶς εἰδοποίησε ἀπὸ μακριά, δτι ὁ Γυφτοδάσκαλος ἐργαζόταν ἀκόμα.

— «Συναυλία τις μὲ φθάνει, ἀρμονία γλυκυτάτη», εἶπε ὁ πρόεδρος, ποὺ εἶχε διαβάσει καὶ θυμόταν πολλὰ ποιήματα τῶν παλαιοτέρων χρόνων. Τὸ σχολεῖο ἤταν ἔνα εὐρύχωρο καὶ στερεὸ ἀπλὸ κτίριο μὲ κῆπο στὶς τρεῖς πλευρές του· ἡ πόρτα ἤταν ἀνοιχτὴ καὶ μπήκαμε μὲ τὴν Ἱεραρχικὴ πάντα τάξη.

— Μᾶς ἐπιτρέπεις, δάσκαλε; ρώτησε ὁ πρόεδρος μπαίνοντας.

— ‘Ορίστε, καπεταναῖοι μου, εἶπε δάσκαλος, χωρὶς νὰ διακόψῃ τὸ μάθημά του.

Μέσα τὸ σχολεῖο δὲν ἤταν πλούσιο, ἀλλὰ καὶ τίποτε δὲν τοῦ ἔλειπε ἀπὸ τὰ ὅργανα πρώτης ἀνάγκης.

Στὰ θρανία του, χοντροκομένα, ἀλλὰ ἄνετα, κάθονταν καμιὰ τριανταριὰ παιδάκια μικρά καὶ μεγάλα, ἀγόρια καὶ κορίτσια, δλα βαθιὰ μελαχρινά, μὲ κατάμαυρα ζωηρὰ μάτια καὶ μὲ καθαρὰ τὰ χέρια τους, τὰ πρόσωπά τους, τὰ φτωχικὰ φορέματά τους.

‘Ο δάσκαλος ἤταν γέρος, ἀλλὰ καλοστεκούμενος μὲ φορέματα ἐγχώρια, μὲ ἔνα ζευγάρι ματογυάλια στὴν ἄκρη ἀπὸ τὴ χοντρή του μύτη καὶ μιὰ χοντρή ξύλινη ρίγα στὸ χέρι· στεκό-

ταν πολύ κοντά στὰ παιδιά καὶ τοὺς ἔκανε ἀριθμητικὴ ἀπὸ μνήμης.

Ἐδωσε ἔνα πρόβλημα τόσο σύνθετο, ποὺ ἐγώ ἀμέσως σχημάτισα τὴν ἰδέα, πῶς ἀπὸ μέθοδο δὲν ἔνιωθε πολλὰ πράγματα δὲ Γυφτοδάσκαλος. Μ' ὅλα ταῦτα λίγα παιδάκια ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα σήκωσαν τὰ μελαψὰ χέρια τους, ἔνα κοριτσάκι, τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅλα, μὲν μάτια ποὺ ἄφηναν ἀστραπές, εἶπε ἀμέσως τὴν ἀπάντηση μὲν μεγάλη ἐπιτυχία.

— Σιωπή, Θεσσαλονίκη, τῆς εἶπε δὲ δάσκαλος, γιατὶ θὰ σὲ δείρω.

— Γιατί τὴν καημένη; ρώτησε δὲ Θανάσης.

— Γιατὶ δὲν ἀφήνει ἄλλον νὰ μιλήσῃ.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἔκρυψε τὸ πρόσωπο στὰ χέρια της ἐπάνω στὸ θρανίο καὶ ἔκλαιε, ὡς τόσο μὲ τὸ ἔνα της ματάκι κοίταξε γελαστὰ τὸ Θανάση μὲ εὐγνωμοσύνη.

Τὸ ἔνα πρόβλημα ἀκολούθησε ἄλλο καὶ τὰ παιδιά ἀπαντοῦσαν, ἀν δχι πάντα μὲ δρθότητα, ἀλλὰ πάντα μὲ σκέψη καὶ μὲ ζωηρότητα πνεύματος.

Νόμισα, πῶς θὰ εἶχε κάποια εἰδικότητα στὴ λογιστικὴ δάσκαλος ἢ κάποια ἴδιοφυῖα* τὰ παιδιά, καὶ ζήτησα νὰ διαβάσουν· ὑστερα ζήτησα νὰ ποῦν Ἰστορία, Γεωγραφία, Θρησκευτικά, νὰ μᾶς δείξουν τὴ γραφή τους, ἔπιασσα κουβέντα μὲ τὰ μικρά, ρώτησα γιὰ τὸ χωριό τους, γιὰ τὴν πατρίδα τους· ἔκαμα δηλαδὴ μιὰ ἐπιθεώρηση ἀρκετὰ ἐπαγγελματικὴ καὶ τὸ συμπέρασμα ἥταν, πῶς ὅλοι μας πέφταμε ἀπὸ θαυμασμὸ σὲ θαυμασμό, δσο ποὺ ἀρχισαν νὰ ὑγραίνωνται τὰ μάτια ὅλων μας καὶ δ καθένας προσπαθοῦσε νὰ κρύψη ἀπὸ τὸν ἄλλον τὴ συγκίνησή του.

‘Ο δάσκαλος μ' ἄφησε ἐλεύθερον* ἀκολουθοῦσε μόνο μὲ τὰ μάτια, ζωηρεμένα τώρα σὰ μάτια νεανικά, πότε τὰ παιδιά του καὶ πότε ἐμένα.

Τὰ ρώτησα:

— Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ ξέρετε ἄλλη γλῶσσα;

— Ξέρομε, ἀπάντησε μονάχα ἡ Θεσσαλονίκη.

‘Ο δάσκαλος πήγε κοντά της σιγά σιγά.

— Καὶ πῶς τὸ λένε τὸ ψωμὶ σ' αὐτὴ τῇ γλῶσσα;

— Μαρό· εἶπε ἡ Θεσσαλονίκη.

— Σιωπή! εἶπε μὲ δργὴ δάσκαλος· καὶ ἡ ρίγα του μ' ἔναν ξηρὸν κρότο στὸ θρανίο συμπλήρωσε τὴν παιδαγωγικὴ τοῦ Γυφτοδάσκαλου,

— Ξέρουν καὶ τραγούδια δάσκαλε;

— Πῶς δὲν ξέρουν; θέλετε τροπάρια ἐκκλησιαστικά;

— Τὸν ὅμνο στὴν Ἐλευθερία τὸν ξέρουν;

— Τί θὰ πῆ αὐτό; τὸν ὅμνο δὲ θὰ ξέρουν; Τὸν ἥξεραν καὶ τὸν τραγουδοῦσαν οἱ μανάδες τους στὸν καιρὸν τῆς σκλαβιᾶς καὶ δὲ θὰ τὸν ξέρουν αὐτά;

Τὰ παιδάκια σηκώθηκαν, διόρθωσαν τὰ φτωχικά τους φορέματα, δάσκαλος ἔβγαλε μιὰ σκούφια, ποὺ φοροῦσε στὸ φαλακρὸν του κεφάλι, βγάλαμε καὶ μεῖς τὰ πηλήκια καὶ σταθήκαμε σὲ προσοχή. 'Ο δάσκαλος χτύπησε τὴ ρίγα στὸ θρανίο καὶ τὰ γυφτόπουλα εἶπαν τὸν ὅμνο· εἶπαν πολλές στροφές, ἔλεγαν δλα τὰ λόγια σωστὰ καὶ ἡ μουσικὴ τους δὲν ἤταν πολὺ παράτονη· μόνο ποὺ δάσκαλος χτυποῦσε πολὺ συχνὰ τὸ θρανίο μὲ τὴ ρίγα καὶ κινοῦσε τόσο ζωηρὰ τὰ χέρια του καὶ τὰ πόδια του, ὥστε τοῦ λύθηκε μιὰ καλτσοδέτα, ἀλλὰ δὲν ἔσκυψε νὰ τὴ δέση· εἶχε ίδρωσει καὶ μεῖς δὲν κοιτάζαμε πιὰ νὰ κρύψωμε δένας ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μάτια μας τὰ δακρυσμένα.

'Η Θεσσαλονίκη μὲ μιὰ δυνατὴ καὶ γλυκιὰ φωνὴ, ἀρκτετὰ δρμονική, πρωτοστατοῦσε καὶ μὲ τὸ στόμα της καὶ μὲ τὰ μάτια της.

‘Ο δάσκαλος τὴ χάιδεψε, δταν τελείωσε καὶ τῆς εἶπε:

— Γιὰ τελευταία φορά θὰ σοῦ συγχωρήσω τὸ μεγάλο ἔγκλημα, ποὺ ἔκαμες σήμερα Θεσσαλονίκη.

— “Αν τὸ ξανακάμω, δάσκαλε, νὰ μὲ σκοτώσης.

— Δὲν ἔχω ἀνάγκη· φτάνει νὰ τὸ πῶ τῆς Μαρίας.

— ‘Η Μαρία, ποὺ τὴ φοβέρισες, ποιά εἶναι; ρωτήσαμε.

— ‘Η μάνα της· ἔτσι ἤταν καὶ κείνη ζωηρή· μὰ τώρα ἔγινε ἡ καλύτερη νοικουρά.

— Τὴν εἶχες μαθήτρια καὶ τὴ μητέρα της;

— Καὶ τὴ μητέρα τῆς μητέρας της· ἔχω σαράντα χρόνια δά-

σκαλος σ' αύτδ τό χωριό· νά, σὲ τρεῖς μῆνες κλειοῦν σαράντα χρόνια ἔδω, ποὺ βλέπετε.

— Καὶ ποιός σὲ πληρώνει;

— Οἱ χωρικοί· ποιός θὰ μὲ πλήρωνε; δ ἀγάς, ποὺ εἴχαμε, ποὺ μᾶς ἔβγανε ἀπὸ τῇ λειτουργία μὲ τὸ βούρδουλα, γιὰ νὰ μᾶς στείλῃ νὰ θερίσωμε τὴν Κυριακή; Οἱ χωρικοί οἱ κατημένοι μούδιναν μιὰ λίρα τὸ μήνα καὶ τὸ ψωμί μου καὶ δ, τι ἄλλο εἶχαν καὶ αὐτοί, φτωχόκοσμος, βλέπεις τὸ χωριό ἦταν τσιφλίκι· δὲν εἶχαν δικά τους χωράφια· κι ἔπειτα εἶναι ἐργατικοί πολὺ καὶ οἰκονόμοι· ζέρουν καὶ τὴν τέχνη. Πλέκουν καλάθια. Τώρα δόξα νάχη δ Θεός, ποὺ ἀπόχτησαν χωράφια· ζοῦν καλύτερα, μοῦ αὔξησαν καὶ μένα τὸ μισθό μου.

— Μὰ τώρα δὲ σὲ πληρώνει ἡ Κυβέρνηση; ρώτησε δ βασιλικὸς ἀντεπίτροπος.

— "Οχι, δυστυχῶς δὲν ἀναγνωρίστηκα· νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, δὲν εἶχα καὶ κανένα προσόν· δὲν ἔχω οὕτε ἀπολυτήριο σχολαρχείου· πῶς ν' ἀναγνωρισθῶ;

— Καὶ τὰ γράμματα ποῦ τάμαθες λοιπόν;

— Ποιά γράμματα, καπετάνιο μου; τὰ σπουδαῖα γράμματα ποὺ ξέρω; "Ε! σαράντα χρόνια κάνω τὸ δάσκαλο· πήγαινα καὶ καμιὰ φορά καὶ στὴν Καβάλλα, καὶ πρὸ πάντων στὶς Σέρρες, ὅπου εἴχαμε ἔνα μεγάλο παιδαγωγό, τὸ Μαρούλη· μὲ προστάτευε πολὺ καὶ μ' δόηγούμε. "Ε! ἔτσι κάτι ἔμαθα, τὸν ὕμνο τὸν διάβασα σ' ἔνα βιβλίο καὶ τὸν ἔμαθα ὅλον ἀπ' ἔξω· ἔπειτα ἀκουσα νὰ τὸν ψάλλῃ μιὰ δασκάλα ἀπὸ τὰς 'Αθήνας, ποὺ εἶχαν στὸ Πράβι· τὸν δίδασκε κρυφά στὴ Μητρόπολη. "Ε! ἔτσι κάτι πήρα· τώρα καλὰ κακὰ ἡ δουλειά ἔγινε· αὐτὸ μποροῦσα, αύτὸ ἔκαμα.

— "Ω! καὶ ἔκαμες τόσα πολλά, φτωχέ μου δάσκαλε! Σχόλασε τώρα τὰ παιδιά, νὰ μὴν περιμένουν.

— "Α! δὲν τὰ μέλλει· τοὺς ἀρέσει πολὺ νὰ βλέπουν "Ελληνες ἀξιωματικούς καὶ ν' ἀκοῦν τὶς κουβέντες τους!" "Α! δόξα νάχη δ μεγαλοδύναμος· ζήσαμε καὶ τὸ εἴδαμε· φτάνει αύτό. "Ελα τώρα, προσευχή καὶ νὰ φύγετε· καὶ φρόνιμα στὸ δρόμο καὶ σύ, Θεσσαλονίκη, εἴπαμε ἄλλη φορά..."

— "Εννοια σου, δάσκαλέ μου, έννοια σου.

Στήν πόρτα στεκόταν δ Εύρυβιάδης μὲ τὸ κουτί του καὶ δι-
αλαλούσε τίς σταφίδες του. Μὰ δύο μόνο παιδάκια εἶχαν πεν-
τάρες, γιὰ ν' ἀγοράσουν· τὸ ἔνα ἀπ' αὐτὰ ἦταν ἡ Θεσσαλονίκη.
"Εφαγε κι αὐτή, μοίρασε καὶ στὰ μικρά, ποὺ τὴν τριγύρισαν.

Αὐτὸ ἔφερε μιὰ ἐμπνευση στὸν ἀντεπίτροπο.

— Πόσο θέλεις, Εύρυβιάδη, γιὰ δλο τὸ κουτί σου; ρώτησε
τὸ προσφυγόπουλο.

— Τρεῖς δραχμές, πάρε το δυδμισι.

‘Ο ἀντεπίτροπος πλήρωσε, δώσαμε κάτι καὶ οἱ ἄλλοι καὶ
πήραμε δλη τὴ σταφίδα καὶ τὴ μοιράσαμε στὰ παιδιά !

Τὸ τί ἔγινε, ὁ καθένας τὸ φαντάζεται· πόση εύτυχία σκόρ-
πιζε ἡ μαυρομάτα τοῦ Μωριᾶ στὰ μαυρομάτικα ἐκεῖνα γυφτό-
πουλα! Στὸ τέλος μᾶς ἔκαμαν διαδήλωση σωστὴ φωνάζοντας
ζήτω.

Θέλετε τώρα νὰ ιδήτε καὶ τὸ χωριό μας; μᾶς ρώτησε δ
δάσκαλος.

— Ἀκοῦς, δὲ θέλομε;

— "Εχομε καὶ μιὰ παλιὰ ἐκκλησία καὶ ἔνα ἀγίασμα καὶ ἔνα
Εὐαγγέλιο θαυματουργό· πᾶμε νὰ τὰ ιδήτε, πρὶν νυχτώσῃ. Πή-
γαμε· στὸ δρόμο κουβεντιάζοντας μάθαμε, πώς δάσκαλος λε-
γόταν Γεώργιος Οἰκονομίδης—σὰν τί μπορεῖ νὰ πῇ ἔνα τέτοιο
ὄνομα!— πώς ἦταν καὶ ψάλτης, παντρεμένος μὲ πέντε παιδιά·
καὶ δτι τὰ δύο ἀπ' αὐτὰ τὰ μικρότερα ἦτανε στρατιώτες, καθώς
καὶ ἔνα ἐγγόνι του ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο κορίτοι του, ἄλλα στὴν
παλιὰ Ἑλλάδα καὶ ἄλλα στὴν "Ηπειρο. Μάθαμε ἀκόμα, δτι τὸ
σχολεῖο τὸ εἶχαν χτίσει μὲ τὰ χέρια τους οἱ χωρικοί, δτι τὰ
θρανία καὶ τοὺς πίνακες τὰ εἶχε φτιάσει μὲ τὰ χέρια του δ δά-
σκαλος, δτι τὸν τόπο καὶ τὴν πέτρα τὰ εἶχε παραχωρήσει ἔνας
παλαιὸς ἀγάς, πληρώνοντας ἔτσι τὴ θεραπεία τῆς γυναικας
του, ποὺ τὴ χρωστοῦσε στὸ ἀγίασμα τῆς ἀγίας Μαρίνας.

Μπήκαμε στὴν ἐκκλησία· μιὰ ἐκκλησία παλιά, βαθιά, σκο-
τεινή, σωστὴ δουλείας ἐκκλησία καὶ γιὰ τοῦτο πιὸ ἐπιβλητική,
πιὸ κατανυχτική.

‘Ο δάσκαλος μᾶς ἔδειξε τὸ θαυματουργὸ Εὐαγγέλιο. Ὅταν ἔνα Εὐαγγέλιο παλιό, ποὺ τὰ ξώφυλλά του ἦταν στολισμένα βαριά μὲ ἀσήμι καὶ μὲ χρυσάφι. Φιλήσαμε μὲν ἀληθινὴ εὐλάβεια τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Γυφτοχωριοῦ καὶ μπήκαμε ἀπὸ κεῖ στὸν περίβολο, ποὺ ἀποτελοῦσε ὅλο σχεδὸν τὸ χωριό.

Στὴ μέση ἡ μεγάλη σιταποθήκη τοῦ ἄγα καὶ γύρω τὰ καλυβόσπιτα τῶν ραγιάδων. Γυναικοῦλες καὶ γέροι κάθονταν στὶς πορτοῦλες τους καὶ ἔπλεκαν καλάθια· παιδιά πλῆθος φτερούγιζαν στὸν ἐλεύθερο χῶρο, ποὺ ἦταν ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ σιταποθήκη καὶ τὰ καλυβόσπιτα καὶ θορυβοῦσαν σὰ σπουργίτια· σταθήκαμε σὲ μιὰ πορτούλα καὶ καλησπερίσαμε μιὰ γριά καὶ μιὰ νέα, ποὺ ἔπλεκε κάλτσα.

— ‘Εσύ δὲν πλέκεις καλάθια;

— “Ε! Δόξα σοι δ Θεός· ἔπλεξα κι ἐγώ πολλά!

— Αύτή, μᾶς εἶπε δ δάσκαλος, εἶναι ἡ Μαρία, ποὺ ἀκούσατε, ἡ μητέρα τῆς Θεοσαλονίκης.

— “Α! Νὰ σοῦ ζήσῃ, κυρα·Μαρία, εἶναι τόσο ἔξυπνο κοριτσάκι καὶ τόσο ὅμορφο, εἶπε κάποιος ἀπὸ μᾶς.

— Κάλλιο νά μὴ μοῦ ζήσῃ! εἶπε ἡ κυρα·Μαρία, καὶ τὰ κατάμαυρα μάτια της ἀστραψαν ἄγρια· ἀν δὲν μάθη γνώση, κάλλιο νά μὴ μοῦ ζήσῃ· ἡ λέτε, πώς δὲν τάμαθα ἐγώ τὰ παλιόλογα, ποὺ εἶπε στὸ σχολεῖο μέσα; Ἀλλὰ ποῦ εἶναι την, πές; Τὸ κατάλαβε καὶ τράβηξε κάτω στὸ χωράφι στὸν πατέρα της· μὰ κάποτε θάρθη καὶ θὰ λογαριαστοῦμε. Καὶ δάγκασε μὲ μανία τὸ δάχτυλό της ἡ Μαρία.

— Μὰ τί εἶπε ρωτήσαμε μὲ ἀπορία.

— Αύτὸ ποὺ σᾶς εἶπε, μᾶς ἔξηγησε δ δάσκαλος, πώς λένε τὸ ψωμί· ἔδω δὲν ἔπιτρέπομε αὐτὴ τὴ γλῶσσα, ἀλλὰ καμιὰ φορὰ τὴν ἀκοῦν τὰ παιδιά ἀπὸ τοὺς γέρους.

— Ποιούς γέρους δάσκαλε; ρώτησε μὲ θυμὸ ἡ γριά, ἡ μάνα τῆς Μαρίας· δὲν ξέρεις τί λές καὶ τοῦ λόγου σου καὶ νά μὲ συμπαθᾶς· ποιός μιλᾶ σπίτι μας ἀλλη ἀπὸ τὴ γλῶσσα μας;

— Μὰ δὲν σοῦ εἶπα, χριστιανή μου, στὸ σπίτι σας, μὰ νά, οἱ πολὺ γέροι τὴ θυμοῦνται, βλέπεις, ἀκόμα...

Τὴ στιγμὴ ἔκεινη ἔγινε τριγύρω μας μιὰ μικρὴ τρικυμία· ἔνα κοριτσάκι δρμῆσε μὲ φωνές καὶ κρύφτηκε πίσω ἀπὸ τὸ δάσκαλο καὶ μιὰ γυναίκα ἀγριεμένη τὸ κυνηγοῦσε.

— Θὰ σὲ σκοτώσω, μὲ τὰ παλιόλογα, ποὺ λές... Γνωρίσαμε ἀμέσως τὴν κακομοίρα τὴν Θεσσαλονίκη καὶ τὴ φοβερὴ τὴ μάνα της καὶ καταλάβαμε, πῶς πλήρωνε ἀκριβά τὸ « μαρό », ποὺ μᾶς εἶχε πῆ.

Τὴν κρύψαμε λοιπόν, ὅσο μπορούσαμε, ἀλλὰ ἡ Μαρία ἦταν ἀκαταμάχητη.

Καὶ τότε σὰν ξεθύμανε, γέλασε λίγο καὶ γύρισε καὶ ἔφυγε μὲ βάδισμα θριαμβευτικό.

“Οταν φύγαμε ἀπὸ τὸ Γυφτοχώρι καὶ ἀποχαιρετήσαμε τὸ Γυφτοδάσκαλο, εἴχαμε ἀκόμα τὸ γέλιο στὸ στόμα καὶ τὰ δάκρυα στὰ μάτια, ἀλλὰ σωπαίναμε.

— Ἐγώ, μου εἶπε κάποια στιγμὴ δ Θανάσης, ἀν ἥμουν σὰν ἐσένα, γυρίζοντας στὴν Ἀθήνα θὰ ἔκανα μιὰ ἐγκύκλιο σὲ δλους τοὺς δασκάλους τῆς Μακεδονίας καὶ θὰ τοὺς φοβέριζα πώς, ἀν δὲν γίνουν δλοι σὰν τὸ Γυφτοδάσκαλο, θὰ τοὺς παύσω.

— Κι ἐγώ, εἶπε δ Πρόδρομος, ἀντὶ γιὰ δλα αὐτά, θὰ ἔκανα σὲ δλους τοὺς δασκάλους καὶ σὲ δλους τοὺς ὑπαλλήλους καὶ σὲ δλους τοὺς “Ελληνες μιὰ ἐγκύκλιο μὲ μιὰ μόνη λέξη, ποὺ περιλαμβάνει κάθε συμβουλὴ καὶ κάθε σύστημα καὶ φιλοσοφία.

— Δηλαδή;

— Τὴ μαγικὴ λέξη, ποὺ ἄφησε γιὰ διαθήκη του στὴν ἀνθρωπότητα δ Σεπτίμιος Σεβῆρος.

« Laboremus ». “Ἄς ἐργαζώμεθα.

’Αντώνιος Τραυλαντώνης.

« Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις »

« Η ΜΑΝΑ »

[1871—1938]

~~+~~ « Ποτὲ δὲν εἶναι ἀργά », ἔλεγε συχνά.

‘Η φράση αὐτὴ ἦταν τὸ σύμβολό της, ὁ κανόνας τῆς ζωῆς της. Τὴν περασμένη ἀκόμα πρωτοχρονιὰ τὴν ἔγραψε σὲ κάτι ἡ μερολογιάκια, ποὺ τὰ ζωγράφισε ἡ Ἰδια καὶ τὰ ἔστειλε στοὺς φίλους της γιὰ τελευταῖο θυμητικό. « Ποτὲ δὲν εἶναι ἀργά ». Κι ἀποκάτω. « "Αννα Μελᾶ - Παπαδοπούλου, ἡ Μάνα" »...

‘Η Μάνα τίνος ; ‘Η Μάνα τοῦ στρατιώτη, ἡ Μάνα τοῦ φτωχοῦ, ἡ Μάνα τοῦ ἀρρώστου, ἡ Μάνα τοῦ ὄρφανοῦ, ἡ Μάνα ὅλου τοῦ κόσμου. Γιατὶ τέτοια στάθηκε ἡ "Αννα Μελᾶ - Παπαδοπούλου, ἡ μεγάλη αὐτὴ γυναίκα, τὸ πρότυπο καὶ τὸ κορύφωμα τῆς φιλαλληλίας, ποὺ φτάνει ὡς τὴν αὐταπάρνηση καὶ τὴν αὐτοθυσία. Κόρη τοῦ εὐγενικώτατου ἑκείνου ἄρχοντα, τοῦ Μιχαήλ Μελᾶ, ποὺ ἔκαμε καὶ Δήμαρχος Ἀθηναίων — ἀπὸ τὴν μεγάλη ἡπειρωτικὴ οἰκογένεια, ποὺ ἔβγαλε καὶ τὸν Λέοντα Μελά, τὸ συγγραφέα τοῦ περίφημου « Γεροστάθη » — κι ἀδερφή τοῦ ἐθνομάρτυρα Παύλου Μελᾶ, τοῦ ἥρωα τῆς Μακεδονίας, ἀφιέρωσε τὴν ζωή της στὸν πατριωτισμό, στὴ φιλανθρωπία καὶ στὴν ἀγαθοεργία. Ἀλλὰ σὲ τόσο «μεγάλη κλίμακα», ὥστε μποροῦμε νὰ πούμε, πῶς κανένας ἀνθρωπος στὶς ἡμέρες της, οὕτε γυναίκα οὕτε ἄντρας, δὲν ἔκαμε τόσα γιὰ τοὺς συνανθρώπους του καὶ γιὰ τὴν Πατρίδα, δσα ἡ "Αννα Μελᾶ".

‘Ο ἥρωικὸς θάνατος τοῦ ἀδερφοῦ της ἐκατονταπλασίασε τὸν πατριωτισμό της, τὸ ζῆλο της, τὴ δραστηριότητά της καὶ προπάντων τὴν ἀγάπη της στὸν πολεμιστή, στὸ στρατιώτη.

Πήγε τότε στὴν Μακεδονία, νὰ τοῦ κάμη τὸν τάφο του, στὴν Ἰδια ἑκείνη γῆ, ποὺ εἶχε ποτίσει τὸ τίμιο αἷμα του, κι ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὴν εύκαιρία νὰ ἐπιτελέσῃ κι ἄλλο καθῆκον, νὰ κηρύξῃ, νὰ κατηχήσῃ, νὰ τονώσῃ τὸν πατριωτισμὸν τῶν Μακεδόνων, τὴν ἀγάπη την ἐλευθερία, τὴ λατρεία στὴν 'Ελληνικὴ Ἰδέα. Κι αὐτὸς κρυψά, μυστικά, μὲ χίλιους κινδύνους ἀπὸ χίλιους ἔχθρούς, γιατὶ ἡ Μακεδονία δὲν ἦταν ἀκόμα ἐλεύθερη.

"Επειτα ἥλθαν οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι κι ὁ μεγάλος εὐρωπαϊκός. Ἀπὸ τὸ 1912 ὡς τὸ 1922, δέκα δλόκληρα χρόνια, ἡ "Αννα Μελᾶ· Παπαδοπούλου δὲ στάθηκε στιγμή. Γύριζε ἀπὸ μέτωπο σὲ μέτωπο, Μακεδονία, "Ηπειρο, Θράκη, Μικρασία, νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ περιθάλπῃ τοὺς πολεμιστές, νὰ τοὺς μοιράζῃ ροῦχα, φανέλες, κάλτσες, σκεπάσματα, φαγώσιμα, τσιγάρα, βιβλία καὶ λόγια ἐνθαρρυντικά καὶ παρήγορα.

Ποῦ τὰ ἔβρισκε; Τὰ λόγια στὴν ψυχὴ της, στὴν καρδιὰ της· τὰ πράγματα τὰ μάζευε ἀπὸ παντοῦ. Εἶχε ξευηκώσει τὸν κόσμο. "Ολοὶ τῆς ἔδιναν γιὰ τὸ Στρατιώτη. Στὶς πόλεις οἱ γυναικεῖς, τὰ κορίτσια δὲν ἔκαναν ἄλλο, παρὰ νὰ ράβουν, νὰ ύφαίνουν καὶ νὰ πλέκουν μάλλινα γιὰ τὸ Στρατιώτη καὶ νὰ τὰ δίνουν στὴν ἀεικίνητη αὐτὴ γυναίκα, γιὰ νὰ πάγη νὰ τὸν βρῇ ἐκεῖ ποὺ πολεμοῦσε—μὲ πόσους, μὲ πόσους κινδύνους καὶ νὰ τὸν ντύσῃ, νὰ τὸν ζεστάνῃ, νὰ τὸν ἐγκαρδιώσῃ.

Τότε ἡ "Αννα Μελᾶ· Παπαδοπούλου δόνομάσθηκε «ἡ Μάνα τοῦ Στρατιώτη». Κι ἥταν ἀληθινά.

'Αλλὰ κι ἀφοῦ τελείωσαν οἱ πόλεμοι, ἡ Μάνα δὲν ἡσύχασε. Εἶχε νὰ περιθάλψῃ τοὺς πρόσφυγες, τοὺς δυστυχισμένους, τοὺς ἀρρώστους, τ' ἀπομεινάρια τῶν πολέμων.

Καὶ τί δὲν ἔκαμε γι' αὐτούς. "Ἐργο τῆς εἶναι τὸ Σανατόριο τῆς Κορφοχωλιᾶς, τὸ Σανατόριο τοῦ Πεύκου Ματσούκα, κι ἔνα δλάκερο περίπτερο στὴ «Σωτηρία»*.

Γι' αὐτὰ δλα ἡ 'Ακαδημία 'Αθηνῶν τὸ 1928 ἔδωσε στὴν "Αννα Μελᾶ· Παπαδοπούλου τὸ μεγάλο βραβεῖο τῆς Αὔτοθυσίας.

'Αλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τὴν κακὴ ἀρρώστια, ποὺ πολεμοῦσε. 'Ολημέρα μὲ τοὺς φυματικούς, στὸ τέλος ἔγινε κι αὐτὴ φυματική...

Πολὺ σωστὰ ἔγραψε δ. Ροδάς, πώς ἡ "Αννα Μελᾶ· Παπαδοπούλου «ἔπεσε κατὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ καθήκοντός της». Πολὺ σωστὰ τὴν δόνομάζει ἡρωίδα, ποὺ ἀξίζει νὰ τιμηθῇ μὲ ἀνδριάντα.

Γρηγόριος Σενόπουλος.

Περιοδικὸν «Διάπλασις τῶν Παιδῶν»

ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΣ

Ή μάνα.

— Φουρτούνιασεν ή θάλασσα καὶ βουρκωθῆκαν τὰ βουνά.
Εἶναι βουβά τ' ἀηδόνια μας καὶ τὰ οὐράνια σκοτεινά
κι ἡ δόλια μου ματιὰ θολή.

— Παιδί μου, ὥρα σου καλή.

Εἰν' ή καρδιά μου κρύσταλλο καὶ τὸ κορμί μου παγωνιά,
σαλεύει δ νοῦς μου, σὰ δεντρί, ποὺ στέκει ἀντίκρυ στὴ χιονιά
καὶ εἶναι ξέβαθο πολύ.

— Παιδί μου, ὥρα σου καλή !

Βουζεὶ τὸ κεφάλι μου, σὰν τοῦ χειμάρρου τὴ βοή !
Ξεράθηκαν τὰ χείλη μου καὶ μοῦ ἐκόπηκ' ή πνοή
σ' αὐτὸ τὸ ὕστερο φιλί.

— Παιδί μου, ὥρα σου καλή !

Νὰ σὲ παιδέψ' δ πλάστης μου, καταραμένη ξενιτειά !
Μᾶς παίρνεις τὰ παιδάκια μας καὶ μᾶς ἀφήνεις στὴ φωτιά
καὶ πίνουμε τόση χολή,
ὅταν τοὺς λέμε « ὥρα καλή » !

Τὸ παιδί.

— Φυσᾶ βοριάς, φυσᾶ θρακιάς, γεννιέται μπόρα φοβερή,
μὲ παίρνουν, μάνα, σὰ φτερό, σὰν πεταλούδα τρυφερή
καὶ δὲν μπορῶ νὰ κρατηθῶ.

— Μάνα, μὴν κλαῖς, θὰ ξαναρθῶ.

Βογγοῦν τοῦ κόσμου τὰ στοιχειά, σηκώνουν κύμα βροντερό
θαρρεῖς ἀνάλιωσεν ή γῆ καὶ τρέχ' ή στράτα, σὰ νερὸ
κι ἔγω τὰ κύματ' ἀκλουθῶ.
— Μάνα, μὴν κλαῖς, θὰ ξαναρθῶ.

“Οσες γλυκάδες καὶ χαρές μᾶς περιχύνει δὲ ἐρχομός,
τόσες πικράδες καὶ χολές μᾶς δίνει δὲ μαῦρος χωρισμός !

”Ωχ ! ἀς μποροῦσα νὰ σταθῶ...

— Μάνα, μὴν κλαῖς, θὰ ξαναρθῶ.

Πλάκωσε γύρω καταχνιά κι ἥρθε στὰ χείλη μου ἡ ψυχή.
Δῶσ’ μου τὴν ἄγια σου δεξιά, δῶσ’ μου συντρόφισσαν εὐχὴ
νὰ μὲ φυλάγη, μὴ χαθῶ.

— Μάνα, μὴν κλαῖς, θὰ ξαναρθῶ.

Τεύχος Βιβηνός.

« Ποιήματα »

« ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ »

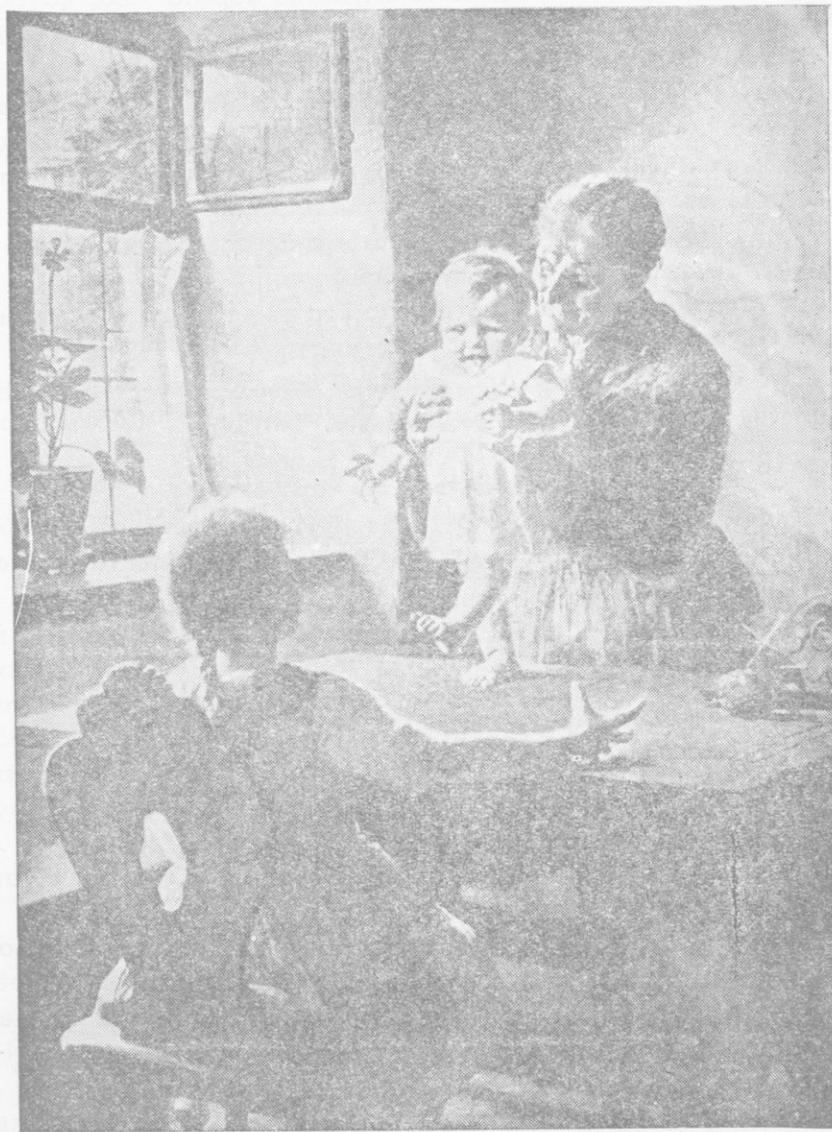
[Ζωγραφικὸς πίνακας Γ. Ιακωβίδου]

”Ηρθε δὲ καιρὸς νὰ κάμη τὰ πρῶτα του βῆματα δὲ μικρὸς ἔγγονος—ἀς τὸν ποῦμε Θανούλη—ποὺ μὲ τόση λαχτάρα περιμένουσιν ὅλοι στὸ σπίτι. Ἡ γιαγιά, ἡ καλὴ γιαγιά, ποὺ ξέρει τόσα ὀρατὰ παραμύθια, ἡ γιαγιά, ποὺ ξαναγίνεται παιδὶ μὲ τὰ ἔγγονια, ὁρῇ κρατεῖ μὲ τὰ δυό της χέρια ἐλαφρά στὴν ἀγκαλιά της τὸ χαριτωμένο μικρούλη. Γερὸ καὶ ἵσιο εἶναι τὸ γεροντικό της κορμί. Καλοφορεμένη ἔχει τὴ ζακέτα της, ποὺ τὴ σφιχτοδένει στὴ μέση ἡ καθαρὴ ποδιά της. Τὰ μαλλιά της, ἀν καὶ εἶναι καλοχτενισμένα, δείχνουν πρός τὰ πίσω, πώς μὲ τὶς θωπεῖες τοῦ Θανούλη ἔφυγαν ἀπὸ τὴ σειρά τους. ”Αχ, τί σου εἶναι αὐτὸ τὸ σκανταλάκι, δλο μὲ τὰ μαλλιά τῆς γιαγιᾶς τὰ βάνει ! Καὶ ἡ γιαγιά εὐχαρίστως τὸν ἀφήνει νὰ τῆς τὰ τραβᾶ.

Τὰ δάχτυλά της μισσοανοιγμένα μόλις ἔγγίζουν ἀπαλά τὸ στήθος του κι εἶναι ἔτοιμα ν' ἀποσυρθοῦν, γιὰ νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερο.

Μὲ πόση στοργὴ καὶ πόση προσοχὴ χυμένη στὸ γεροντικό της πρόσωπο παρακολουθεῖ τὴν κίνηση τοῦ μικρούλη !

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

Τὰ πρῶτα βήματα.

[*Εἰκὼν Γ. Ἰακωβίδον.*] [

Καὶ δὲ μικρός ; Νάτος, μὲ τὸ ὄλόλευκο φόρεμά του, παχουλὸς παχουλός, γεμάτος ύγεια καὶ ζωὴ δλοκάθαρο εἶναι τὸ πρόσωπό του μὲ κάτι μαγουλάκια γιὰ φίλημα. Ἀχτένιστα, ἀλλὰ στρωμένα εἶναι τὰ ἀραιὰ καὶ πρωτόφαντα μαλλάκια του. Καὶ τί δὲ σοῦ λένε ἐκεῖνα τὰ σκανταλιάρικα ματάκια του. Γνωρίζει τὴ στοργὴ τῆς γιαγιᾶς καὶ τῆς ἔχει ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη· καὶ γι' αὐτὸ τὸ γελαστὸ στόμα του φαίνεται σὰ νὰ φωνάζῃ :

— Γιαγιάκα μου, δὲ φοβοῦμαι—κι ὅς φοβᾶται καὶ λίγο—έσυ εἶσαι κοντά μου ! Πῶς νὰ φοβηθῶ :

Χαρούμενος λοιπὸν κοιτάει τὸ ἔνα του πόδι στὸ τραπέζι, ἐνῶ σηκώνει τὸ ἄλλο ἔτοιμος νὰ περπατήσῃ.

Νιώθει τὴ μεγάλη χαρά, ποὺ τοῦ δίνει ἡ ἰκανοποίηση τῆς πρώτης ἐλευθερίας· ἀκούει τις θερμὲς προτροπές, παίρνει θάρρος καὶ ξεκινᾶ γελαστός, σὰ νὰ λέῃ :

— "Εννοια σας, ξέρω ἐγὼ τί νὰ κάμω !

"Ανθη ἀκόμη κρατεῖ στὸ χεράκι του δὲ χαριτωμένος μικρούλης· εἶναι τὰ ἄνθη γιὰ τὸ στεφάνι τῆς νίκης του γιὰ τὰ πρῶτα του βήματα.

‘Απέναντί τους, στὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ τραπεζιοῦ, κάθεται ἡ ἀδερφούλα του· δὲ ζωγράφος μ' αὐτὸ θέλει νὰ δείξῃ, πῶς δὲν ύπάρχει κίνδυνος. Ποιός κάθεται στὸ σπίτι, δταν κινδυνεύῃ ἔνα μικρό ; Κοιτάζει τὸν ἀγαπημένο της ἀδερφὸ μὲ τὸ πιὸ τρυφερὸ καὶ στοργικὸ βλέμμα· τὸ νιώθομε ἀπὸ τὴν κίνησή της· ἀπλώνει τὸ χέρι της, ἀνοίγει τὰ δάχτυλα, ἔτοιμη νὰ τὸν πιάσῃ, νὰ τὸν βοηθήσῃ λέγοντάς του :

— "Ελα, χρυσό μου, ἔλα ! "Ελα ! "Η ἀδερφούλα σου εἶναι ἔδω· θὰ σὲ πιάση. 'Εμπρός, ἔλα ! "Ελα !

Καὶ γιὰ νὰ συμπληρώσῃ δὲ καλλιτέχνης τὴν τρυφερότητα τῆς ώραίας αὐτῆς οἰκογενειακῆς σκηνῆς τοποθετεῖ ἀριστερὰ σὲ μέρος καταφανὲς μιὰ γλάστρα μ' ἔνα ἀνθισμένο φυτό. Σὲ μιὰ τέτοια γιορτὴ τοῦ σπιτιοῦ τὰ ἄνθη εἶναι ἀπαραίτητα, γιὰ νὰ δείξωμε τὴ χαρά.

‘Ο ζωγραφικὸς αὐτὸς πίνακας εἶναι τόσο ζωντανός, ὥστε ἀπ' αὐτὸν ἐμπνεύστηκε δὲ ποιητὴς Πολέμης τὸ ἀκόλουθο ώραῖο παιδικὸ ποίημα, ποὺ ἐρμηνεύει τὴν συγκινητική σκηνή του :

Χαρωπὸς καὶ φοβισμένο
μὲ τὰ μάτια γελαστά,
στὸ τραπέζι ἀνεβασμένο
ἥ γιαγιά του τὸ βαστᾶ.

Τὸ βαστᾶ καὶ προσπαθεῖ
μιὰ στιγμούλα νὰ τ’ ἀφήσῃ,
νὰ τὸ κάνη νὰ σταθῆ,
νὰ τὸ κάνη νὰ βαδίσῃ.

Ἄπ’ ἀντίκρυ ἡ Ἀντιγόνη,
ἀδερφούλα του καλή,
τὰ χεράκια της διπλώνει
καὶ μὲ γέλια τὸ καλεῖ.

Καὶ τοῦ κράζει δυνατά :
— ”Ἐλα, ἔλα ! Πάρε θάρρος !
Σήκωσε καμαρωτά
τοῦ μικροῦ κορμιοῦ τὸ βάρος.

Βάδιζε καὶ μὴ φοβᾶσαι,
ὅπως δὲν φοβοῦμ’ ἔγώ·
τίποτε μὴ συλλογᾶσαι,
μὴ γυρεύεις δδηγό.

Κι ἡ γιαγιά χαμογελᾶ
καὶ τοῦ λέει : Πρὶν βαδίσης,
πρῶτα κοίταξε καλά,
ποῦ τὸ πόδι θὰ πατήσης.

Πρῶτο βῆμα, ποὺ θὰ κάνης,
τὴν ὁρμή σου νὰ κρατῆς·
στὸ σκοπὸ ποτὲ δὲ φτάνεις,
ἄν δὲν ξέρης ποῦ πατεῖς.

Τώρα άκομη σὲ βαστῶ·
δταν μόνο θὰ βαδίζης,
φρόντισε νάναι σωστὸ
κάθε βῆμα, ποὺ θ' ἀρχίζης.

Νικόλαος Κοντόπουλος.

ΑΓΑΘΩΝ ΑΦΘΟΝΙΑ

Ταχτικὰ τὴν αὔγη, δταν ξυπνοῦσε γιὰ νὰ πάη στὴ δουλειά του καὶ τὸ βράδυ, δταν γύριζε μὲ τὸ κάρο του ό Σταμάτης Τομαράς, πρῶτα ἀπ' ὅλα θὰ ρωτοῦσε τρομαγμένος τὴ γυναίκα του:

— Πῶς εἶν' οἱ κότες;

— "Ε, καημένε καὶ σύ! Σκοινὶ λουρὶ τόπιασες! Φώναζε κάπως δυσαρεστημένη ἡ Δεσποινιώ. Δὲ ρωτᾶς καὶ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο γιὰ τὶς κότες!"

— Μὰ ἀκούω τόσα! "Ελεγε μὲ φοβισμένο βλέμμα ό Σταμάτης.

Κι ἀλήθεια. "Ακουε τέσσα ό ἀγαθὸς καρολόγος. Οἱ ἐφημερίδες ἀπὸ τὸ Σαρανταήμερο κι ἔδω ἔγραφαν διαρκῶς, δτι κάθε μέρα γίνονται δρνιθοκλσπές. Γι' αὐτὸ εἶχε μεγάλο φόβο ό Σταμάτης ό καρολόγος. Βιαζόταν νὰ φτάσῃ στὸ σπίτι του, μικρό, καινούριο, μὲ στενόχωρη αὐλή, ἐκεῖ πίσω ἀπὸ τὸ μνημεῖο τοῦ Φιλοπάπου. Καὶ μόλις ἔφτανε, σήκωνε τὰ μάτια πρὸς τὸ μονάκριβο δέντρο, τὴ μουριά ποὺ σκέπαζε τὴν αὐλὴ καὶ μετροῦσε τὶς κότες, ἐνῶ αὐτὲς κοιμόνταν μὲ τὸ κεφάλι κάτω ἀπὸ τὸ φτερό. Τότε, εὐχαριστημένος ποὺ τὶς ἔβρισκε σωστές, ἔτριβε τὰ χέρια του καὶ ψιθύριζε μὲ χαϊδευτικὴ φωνή:

— Κότες μου! κοτοῦλες μου! κοτίτσες μου!

Εἶχε ἀρκετὲς κοτοῦλες ό Σταμάτης. Καὶ τὶς εἶχε ὅλες κα-
λοθρεμμένες. Τὸ πῶς τὶς ἀπόχτησε, εἶναι ὀλόκληρη ἴστορία.

Πρώτα πήρε τὴν Κοκό, μιάν ἀρχοντόκοτα μὲ λειρὶ κόκκινο καὶ μεγάλο, σὰν τὸ στέμμα, ποὺ ζωγραφίζουν στοῦ Σολομῶντα τὸ κεφάλι. “Οταν βάδιζε ἡ ὅταν κοίταζε ἐδῶ κι ἐκεῖ, τὴν ἔλευες δίχως ἄλλο βασίλισσα μέσα στὶς ἄλλες κότες.

Τὴν ψώνισε δὲ Σταμάτης, γιὰ νὰ τὴ φᾶνε ἀνήμερα τῶν Χριστουγέννων. Μὰ τὴν παραμονὴ, ἐνῶ ἡ κυρα-Δεσποινιὼ μὲ τὸ τροχισμένο μαχαίρι πήγαινε νὰ τὴν προσφέρῃ θυσία, τὴν βλέπει. . . τούτῳ ! νὰ ἀπολάχῃ ἐνα αὐγὸ μέσα στὸ καλάθι μὲ τὰ κάρβουνα. Ἡ νοικοκυρά συγκινήθηκε—ῆταν ἄλλωστε καλὴ ψυχὴ—πέταξε μακριὰ τὸ μαχαίρι, πήρε τὴν κότα στὴν ἀγκαλιά της κι ἄρχισε νὰ τὴ φιλῇ καὶ νὰ λένε :

— Δὲ σὲ σφάζω ἔγώ, κυρά μου ! Δὲ σὲ σφάζω ἔγώ, κοπέλα μου.

Καὶ νὰ τὰ δάκρυα ἡ εύαίσθητη ψυχή !

’Αλλὰ καὶ δὲ Σταμάτης, ὅταν τὰ ἔμαθε, ἄρχισε τὰ δάκρυα. Τέτοια κότα γουρλίδικη νὰ σφάξῃς ! Εἶναι κρίμα κι ἀπὸ τὸ Θεό.

”Ετσι σώθηκε ἡ Κοκό καὶ γιὰ τὸ εύχαριστῷ ἄρχισε κάθε μέρα νὰ ἀπολάῃ κι ἀπὸ ἐνα αὐγὸ στὸ καλάθι. Καὶ τί αὐγό ! Μεγαλύτερο ἀπὸ μιὰ γροθιά. ’Αντὶ λοιπὸν κότα, ἔφαγε κρέας χοιρινὸ τὶς μέρες τῶν Χριστουγέννων τὸ ἀντρόγυνο. ’Αποφάσισε δύμως ὀρισμένως τοῦ ‘Αγίου Βασιλείου, ν’ ἀγοράσῃ μιὰν ἄλλη κότα. ”Α ! δὲν μπορεῖ ! Κότα, πίτα τὸ Γενάρι καὶ παπὶ τὸν ‘Αλωνάρη. ’Ο Σταμάτης ἔννοοῦσε ν’ ἀκολουθήσῃ κατὰ γράμμα τὴν παλιὰ λαϊκὴ παραγγελία. Γιατὶ ἰδρώνει τάχα καὶ δουλεύει κι ἀγωνίζεται ; Καὶ ἀγόρασε ἀλήθεια ἡ Δεσποινιὼ μιὰν ἄλλη ἀπὸ ἐνα χωρικό, ποὺ γύριζε κοντὰ στὸ Θησεῖο φωνάζοντας :

— Κότες ! Πάρτε κότες ! Παχιές κότες !

’Αλλά, τί εὐχὴ Θεοῦ ! ’Ο Σταμάτης μόλις τὴν εἶδε, σὰ νὰ κατάπιε τὸ φαροκόκαλο ! Ὡταν μιὰ κότα λαθουράτη* τὸ ὅλοτης παράξενο. Μὲ πρώτη ματιὰ σοῦ θύμιζε στρουθοκάμηλο. Εἶχε ἐνα λαιμὸ μακρύτατο σὰν τῆς χήνας κι ἐνα κεφάλι μικρὸ σὰν καρύδι. Καὶ ποτὲ δὲν ἔστεκαν ἥσυχα στὴ θέση τους* εἶχαν ἐνα ἀδιάκοπο τρέμουλο, ποὺ σοῦ ἔφερνε τὸ γέλιο.

’Αλλὰ καὶ ἔτσι δὲ θὰ γλίτωνε ἀπὸ τὸ μαχαίρι τῆς Δεσποινιῶς, ἀν δὲν ἔκανε κάτι ἄλλο. ’Ο Σταμάτης τὴν παραμονὴ τῆς

πρωτοχρονιᾶς τσάκιζε καρύδια, γιὰ νὰ χρησιμέψουν σὲ κάποιο γλύκισμα. 'Η Πιπή δμως πλησίασε ὑπουλα κι ἄρχισε νὰ τσιμπᾶ ἔνα κομμάτι. 'Ο Σταμάτης ἀπόρησε. Μπά! Πήρε τὰ καρύδια καὶ τὰ ἔκρυψε στὰ γόνατά του. 'Η Πιπή τότε ἔγινε πιὸ τολμηρή. 'Ο λαϊμὸς τεντώθηκε περισσότερο· τὸ κεφάλι της γύρισε ἐρευνητικὰ ἔδω κι ἔκει. "Επειτα σκαρφάλωσε στὰ γόνατά του κι ἄρχισε νὰ τσιμπᾶ τὶς φοῦχτες του, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ χοντρὰ δάχτυλά του. 'Ο καρολόγος λιγώθηκε στὰ γέλια.

— Καλέ, τ' εἶναι τοῦτο! Καλέ θὰ μὲ φάη τὸ θηρίο! Τί παλαιβόκοτα εἶναι αὐτή!

Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι, ὅτι ἡ οἰκογένεια ἔφαγε χοιρινὸν καὶ τοῦ 'Αγίου Βασιλείου καὶ ἡ κότα ἔξακολούθησε ν' ἀρπάζῃ τὰ καρύδια καὶ νὰ κάνη τρέλες.

'Η κυρα - Δεσποινιώ δμως ἄρχισε νὰ σκέφτεται πρακτικώτερα ἀπὸ τὸν ἄντρα τῆς.

— Καλά· δὲν τὶς σφάζομε. Μὰ δὲν τῆς βάζω τουλάχιστον κλῶσες, νὰ μοῦ βγάλουν πουλιά, νὰ φᾶμε αύγα, νὰ φᾶμε κι ἀπὸ τὰ πουλιά τους;

Καὶ ἄμ' ἔπος, ἄμ' ἔργον. Βάλθηκε νὰ συνάξῃ αύγα. Πῶς τὰ σύναξε, δ Θεός ζέρει. Τὰ σύναξε δμως. Δώδεκα αύγα, καλοδιαλεγμένα γιὰ κλώσημα. Καὶ τὰ ἔβαλε τῆς Πιπῆς. 'Εκείνη ἦταν πιὸ θερμοσάματη. Γκλάν γκλάν! ἡ φωνή της σὰν καμπάνα. Μὰ ποὺ ἦταν παλαβή; Θὰ ἔχῃ τὴν ύπομονὴ νὰ καθίση νὰ κλωσήσῃ ἡ θὰ τὰ παρατήσῃ στὴ μέση;

'Οπωσδήποτε ἡ Δεσποινιώ τὴν ἐμπιστεύτηκε. 'Εκείνη κάθισε πρόθυμα κι ἄρχισε νὰ κλωσάῃ. Κάθισε τρεῖς, τέσσερις, πέντε μέρες! "Εξαφνα δμως πάνω στὶς πέντε, μέσα στὸ καταμεσήμερο, τρόμαξε ἡ γειτονιὰ ἀπὸ ἔνα φοβερὸ φτεροκόπημα. 'Η Πιπή πετάχτηκε μὲ δρμὴ μέσα ἀπὸ τὴ φωλιά της, πέρασε τὴν πόρτα, πέρασε τὴ σάλα, πετάχτηκε ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ χάθηκε στὴ γειτονιά.

'Η Δεσποινιώ ἔβαλε τὶς φωνές. 'Απελπίστηκε.

— Πᾶνε τ' αύγα μου! Κρίμα στὰ ἔξιδα! Θὰ κρυώσουν καὶ

τώρα θὰ χαλάσουν. Τί ἔπαθα νὰ ἐμπιστευθῶ σ' αὐτὴ τὴν παλαβή! Δὲν ἔβανα τὴν Κοκό;

"Οχι. Καλὰ ἔκαμε, ποὺ δὲν ἔβαλε τὴν Κοκό. "Επειτα ἀπὸ μισὴ ὥρα ἡ Πιπή φάνηκε πηδηχτή, ἀνέβηκε τῇ σκάλα γυρίζοντας ἐδῶ κι ἔκει ἐρευνητικά τὸ κεφάλι, μὲ τὸ μακρὺ τρεμουλιαστὸ λαιμό της, πῆγε ἵσα καὶ κάθισε στ' αύγα της.

Αὐτὸ γινότανε ταχικὰ κάθε μέρα πιά, ώς ποὺ ἡ κότα ἔβγαλε τὰ πουλιά της. "Ω χαρὲς καὶ παιγνίδια ἡ κυρα-Δεσποινιὼ μὲ τὰ ξεπεταρόνια της!" Ω τὰ χαρωπὰ γαυγίσματα τοῦ Φρίγκου, ποὺ τὰ μάζευε, ὅταν τὰ ἔβλεπε μακριὰ ἀπὸ τὸ κοτέτσι τὰ μάζευε ἀβρά, ἀπαλὰ μὲ τὸ στόμα καὶ τάφερνε κοντὰ στὴ μάνα τους. Καὶ ἡ μανούλα ἡ παλαβή, πῶς σήκωνε τὰ πουλιά της καὶ τέντωνε τὸ λαιμό της κι ἀγρίευε σὰν τίγρις νὰ ξεσχίσῃ τὸν ἀγαθὸ Φρίγκο, ὅταν πλησίαζε τὰ πουλιά της! Καὶ ἀκόμα πῶς ἔκανε ὁ Σταμάτης ὁ καρολόγος, ὅταν ἔβλεπε δλῆτ μαζὶ τὴ φαμελιά του: τὰ κοτοπούλια, τὶς κότες, τ' ἄλογό του, τὸ σκυλί του καὶ μαζὶ μὲ τοῦτα ὅλα τὰ καλά, τὴ γυναίκα τοὺς καὶ τὰ παιδιά του!

—'Αβραάμ ἔγέννησε τὸν 'Ισαάκ, 'Ισαάκ δὲ ἔγέννησε τὸν 'Ιακώβ! . . . ἔλεγε συχνά, γιὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀφθονία τῶν κτημάτων του.

*Αντρέας Καρκαβίτσας.

« Διηγήματα »

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ

"Ονειρό μου παλιὸ κάποτε νὰ μπορέσω νὰ ταξιδέψω σ' ὅλες τὶς στεριές καὶ σ' ὅλες τὶς θάλασσες τῆς πατρίδας μας, τῆς 'Ελλάδας μας. Νὰ σκαρφαλώσω στὰ κορφοβούνια της κι ἀπὸ κεῖν' ἀγκαλιάσῃ ἡ ματιά μου κι ἡ ψυχὴ μου χῶρες καὶ χωριά, κάμπους δλοπράσινους καὶ πλαγιές δμορφοστολισμένες μὲ τὸν ἄγιο μάχθο τοῦ χωριάτη. Ν' ἀρμενίσω στὰ δλογάλανα πέλαγα καὶ ν' ἀγναντέψω ὅλα τὰ νησιά μας, ποὺ σπαρμένα ἐδῶ κι ἔκει φαν-

τάζουν στὸ βάθος τοῦ διάφανου δρίζοντα σὰν ἀχνογραμμένες ζωγραφιές. Νὰ ζήσω κι ἐγώ τὸν ἀγώνα τῶν ναυτικῶν μας μὲ τὸ ἀδάμαστο στοιχεῖδ, τὸ κύμα.

“Αν ἔμουν πλούσιος, αὐτό μου τ’ ὄνειρο θὰ τόχα ζήσει. “Ομως δὲν εἶμαι. Γι’ αὐτό, ὅσο μοῦ ἐπιτρέπουν οἱ δουλειές μου καὶ τὰ οἰκονομικά μου, ἀρχίζω σιγὰ σιγὰ νὰ τὸ ζῷ ἀπὸ λίγο λίγο τ’ ὄνειρό μου. Κι ἀρχισα ἀπὸ τὴν Ἰδιαίτερη πατρίδα μου τὰ μικροτάξιδα στὰ χωριά της, ποὺ οὕτε χρόνο, οὕτε χρῆμα πολὺ μοῦ ζητᾶνε.

Νὰ σκαρφαλώνω ἄλλοτε μὲ αὔτοκίνητο, ἄλλοτε μὲ μουλάρι, μὰ πιὸ πολλὲς φορὲς μὲ τὰ πόδια τὰ καταράχια τοῦ Ταύγέτου, γιὰ νὰ ξεπεζέψω στὴν αὐλὴ ἐνὸς φτωχικοῦ ἀλλὰ φιλόξενου φιλικοῦ σπιτιοῦ, εἶναι γιὰ μένα μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ μεγάλες χαρές. Κι ὅταν μέσα στὴ θεῖκή γαλήνη τῆς νύχτας ξεπροβάλλῃ ἀπὸ τ’ ἀντικρινὸ βουνὸ τ’ δλόγιομο φεγγάρι καὶ μᾶς λούζῃ μὲ τὸ χρυσάφι του, ἐγὼ τριγυρισμένος στὸ λιακὸ* ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους φίλους μου ἀκούω τὶς παλιὲς ἴστορίες καὶ τὶς παροιμίες τοῦ παπποῦ, τὶς πολεμικὲς περιπέτειες τοῦ παλιοῦ πολεμιστῆ, τὰ παραμύθια τῆς γιαγιᾶς καὶ τὰ δροσερὰ τραγούδια τῆς καλόκαρδης νοικοκυροπούλας. Πιστέψε με, πώς ἔκείνη τὴ στιγμὴ νιώθω τὴν ἀληθινὴ εύτυχία νὰ πλημμυρίζῃ τὴν ψυχή μου.

— Παππού, ὅμορφα εἶναι δλα τὰ γύρω χωριά καὶ μ’ δλη τὴ φτώχεια τους. Καμαρώνω τοὺς πατριώτες μας, ποὺ πολέμησαν καὶ νίκησαν κι αὐτὰ τὰ βουνά. Στὴ ράχη τους κουβάλησαν σακιὰ τὸ χῶμα καὶ τ’ ἄδειασσαν ἀνάμεσα σὲ δυὸ κοτρώνια, γιὰ νὰ φυτέψουν τὴν τόσο καλόβολη ἐλιά, χαρὰ κι εύλογία τοῦ σπιτιοῦ τους. Στέρνες ἔχτισαν, γιὰ νὰ μαζέψουν τὸ νερό, ποὺ τοὺς τὸ ἀρνήθηκαν τὰ σπλάχνα τῆς γῆς μας. Δρόμους ἄνοιξαν μὲ τὰ ροζιασμένα χέρια τους στοὺς βράχους καὶ στοὺς γκρεμούς. Τὸ αὔτοκίνητο τ’ ἀνέβασσαν σ’ ἀπίστευτες κακοτοπιές. “Ολα τὰ βλέπω καὶ τὰ χαίρομαι. Πιὸ ὅμορφο ὅμως τὸ χωριό μας. Κι δρόμος του πιὸ καλοστρωμένος κι ἡ ἐκκλησιά του πιὸ ἐπιβλητική καὶ τὸ σχολειό καλοχτισμένο, εύρυχωρο καὶ μὲ ὥρασιο κῆπο καὶ κάτι τόσο σπάνιο γιὰ τὸν τόπο μας : μιὰ μαρμάρινη βρύση

στήν δλοκάθαρη πλατειούλα του. Καταλαβαίνω, πώς για δλα αύτά δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐργατικότητα κι ἡ καλὴ θέληση τῶν κατοίκων του. Χρειάζεται καὶ χρῆμα πολύ.

— "Εχεις δίκιο, παιδί μου. Χρειάζεται χρῆμα πολύ, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς τὸ δῶσουν τ' ἄνυδρα βουνά μας. Νά! τὸ δικό μας τὸ χωρὶς εἶναι τυχερό. "Εβγαλε ἔνα μεγάλο καὶ ἄγιο παιδί του, ποὺ μὲ τὰ πολλά του πλούτη καὶ τὴ μεγάλη του καρδιὰ δλους μᾶς εὐεργέτησε. Εύλογημένο νάναι τ' ὄνομά του.

— Τὴ μεγάλη καρδιὰ τὴν καταλαβαίνω, παπού, ἀν κρίνω κι ἀπὸ τοὺς λίγους χωριανούς, ποὺ γνωρίζω. Μὰ τὸ χρῆμα γιὰ τόσα ὠραῖα ἔργα ποῦ τὸ βρῆκε;

— Εἶναι, παιδί μου, μιὰ δλάκερη ἴστορία ἡ ζωὴ τοῦ εὔεργέτη μας. Νέος εἶσαι ἀκόμα καὶ διαβασμένος. "Αν δὲ βαρυέσσαι ν' ἀκοῦς ἔνα γέρο ἀγράμματο, κάμε υπομονὴ νὰ μάθης κάτι κι ἀπὸ μένα, ποὺ μπορεῖ νὰ μὴ σου εἶναι ἀνώφελο.

— Λέγε μου, παππού, καὶ θὰ μοῦ κάνης μεγάλη εύχαριστηση.

— Πᾶνε καμιὰ σαρανταριὰ χρόνια, ἄρχισε νὰ ἴστορῇ δ παππούς. 'Εδῶ στὸ χωριό μας ζοῦσε ἔνα πεντάρφανο παιδί, δεκαπέντε δεκάξι χρονῶν. Πῶς καὶ πότε ἔχασε τοὺς γονεῖς του, δὲ θυμᾶμαι. Οὕτε κι ἄλλους στενοὺς συγγενεῖς φαίνεται νὰ εἶχε. Ψευτοπερνοῦσε, ποὺ λές, τὸ καημένο τὸ παιδί κάνοντας θελῆματα κι ἀλαφροδουλειές πότε στὸν ἔνα καὶ πότε στὸν ἄλλο χωριανό. Μὰ τί νὰ τοῦ κάμουν φτωχοὶ φαμελίτες κι αὐτοί; Σὰν περνάει στερεμένα τ' ἀφεντικό, πιὸ στερεμένη εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ παραγιοῦ.

Θυμᾶμαι, πώς κάποτε δ παπάς κι δ δάσκαλος—Θεός σχωρέσ' τους, μὲ βρήκανε καὶ μένα καὶ μοῦ ζητήσανε τὴ συνδρομή μου γιὰ τ' ὄρφανό. Τ' ἀποφάσισε, λέει, νὰ ξενιτευτῇ, γιὰ νὰ βρῇ τὴν τύχη του. Μὰ τὰ ναῦλα τοῦ λείπανε. Γι' αὐτὸ δυὸ ἔκεινοι ἄγιοι ἄνθρωποι καταπιάστηκαν νὰ τὰ μαζέψουν λίγα λίγα ἀπὸ δλους τοὺς χωριανούς. Δανεικά, λέει, τὰ γύρευε καὶ θὰ τοὺς τάστελνε μιὰ μέρα, ἀν θέλῃ δ Θεός, μὲ τὸ παραπάνω.

Ξενιτεύτηκε δ Δημητράκης, ἔτοι εἶναι τ' ὄνομά του, καὶ κα-

μιὰ είκοσιαριά χρόνια σὲ κανένα δὲν ἔγραψε. Κι ὅλοι παραξενεύομαστε γιὰ τὴ σιωπή του, γιατὶ φαινόταν καλὸς παιδί. Κάμποσοι ἄρχιζαν νὰ μουρμουρίζουν «κρίμα στὰ παραδάκια μας». "Άλλοι πάλι σύντομα τὸν ξέχασαν. Βλέπεις δὲν τοὺς πονοῦσε ἡ μικρὴ συνδρομή, ποὺ τοῦ κάμανε.

Μὰ ἔκει ποὺ κανεὶς πιὰ δὲν τὸν συλλογιόταν, νά σου τὸν καὶ μᾶς ξεπεζεύει μιὰ μέρα, ἐδῶ κι εἴκοσι χρόνια, νέος λεβέντης καὶ μὲ δολλάρια, ὅσα μπορεῖς νὰ φανταστῆς. "Ολοι τρίβαμε τὰ μάτια μας.

"Οπως μοῦ διηγήθηκε ὁ Ἰδιος μιὰ μέρα, χρόνια καὶ χρόνια βασανίστηκε, σὰ σκυλὶ διόλεψε, νηστικὸς ἔμεινε, μὰ ποτὲ δὲν ἀπελπίστηκε. 'Αγωνίστηκε παλικαρίσια καὶ στὸ τέλος νίκησε. Κάποτε κατάφερε μὲ χίλιες δυσκολίες ν' ἀνοίξῃ ἔνα μικρὸ δενοδοχεῖο φαγητοῦ. Πήγε καλά. Σιγὰ σιγὰ τὸ μικρὸ μαγαζὶ ἔγινε μεγάλο, σπίτια ἀγόρασε, ποὺ σύντομα πήραν τριπλὴ τιμὴ, μετοχὲς σὲ τράπεζες κι ἐπιχειρήσεις ἀγόρασε κι ὅλες κέρδισαν χρήματα πολλά.

Κι ὅταν πιὰ πιάστηκε καλά, τ' ἀποφάσισε τὸ γλυκὸ ταξίδι τοῦ γυρισμοῦ γιὰ λίγους μῆνες. Βέβαια δὲν εἶχε σπίτι νὰ τὸν περιμένη. 'Εκείνος ὅμως ἥθελε νὰ ξανάρθῃ στὸ χωριὸ καὶ νὰ ξεπληρώσῃ μὲ τὸ παραπάνω τὸ χρέος του στοὺς εὔεργέτες του, ὅπως μᾶς ἔλεγε.

Τί νὰ τὰ πολυλογοῦμε, παιδί μου. 'Απὸ τότε χαρὰ Θεοῦ στὸ χωριουδάκι μας.

Τὴν ἐκκλησιά μας ρειπωμένη τὴ βρῆκε, μηχανικὸ καὶ ζωγράφο ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἔφερε καὶ τὴν ξανάχτισε, ὅπως τὴ βλέπεις. Τὸ σχολειό μας ἀπὸ χαμόσπιτο σὲ χαμόσπιτο γύριζε, καμάρι τοῦ χωριοῦ μας καὶ χαρὰ τῶν παιδιῶν μας τόστησε. Τὶς μουχλιασμένες στέρνες μας παρατήσαμε, γιατὶ πέντε χιλιόμετρα δρόμο μᾶς κουβάλησε νερὸ μὲ ύδραγωγεῖο, ώς τὴ μαρμάρινη βρύση, ποὺ στολίζει τὴν πλατεῖα μας. Κατάξερο ἦταν τὸ χωριό μας, μὲ τὶς φραγκοσυκιές μονάχο στολίδι, καταπράσινο μὲ κληματαριές, πορτοκαλιές καὶ λεμονιές μᾶς τὸ μεταμόρφωσε τὸ νερό, ποὺ εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εὔεργέτη μας. Μὲ τὰ μουλάρια τσακιζόμαστε ὀλοχρονὶς νὰ κουβαλήσωμε τὸ βε-

λανίδι και τὸ λάδι στὴν πολιτεία και νὰ ψωνίσωμε τὰ χρειαζούμενα, τὸ αὐτοκίνητο τώρα κάθε μέρα πάει κι ἔρχεται γιὰ μιὰ ὥρα.

Μὰ δὲν εἶναι μονάχα αὐτά. Ἀπό κάθε σπίτι και κάποιο παιδί τὸ πῆρε κοντά του και τὸ ύποστήριξε νὰ πάη μπροστά. Μὲ δικά του τὰ πιὸ πολλὰ χρήματα και μὲ τὴ συνδρομὴ τῶν ἄλλων ξενιτεμένων μας ἔκαμε ταμεῖο, γιὰ νὰ σπουδάζουν δσα παιδιὰ τοῦ χωριοῦ πᾶνε καλὰ στὰ γράμματα. Ἐτσι σπουδάζει κι δ δικός μου γιὸς γιατρὸς στὴν Ἀθήνα. Ἄλλο ταμεῖο ἔκαμε νὰ παντρεύωνται κάθε χρόνο ἀπὸ δυὸ φτωχὰ κορίτσια. Κι ἄλλο ταμεῖο, γιὰ νὰ βοηθοῦνε τοὺς δυστυχισμένους. Κι ἔτσι πλούσιοι δὲν εἴμαστε, μὰ δόξα νάχη δ Θεός, κανεὶς στὸ χωριό μας δὲν περνάει ζωὴ στερεμένη. Κι δλα αὐτὰ ἀπὸ τὸν πεντάρφανο Δημητράκη. Ποιός νὰ τόλπιζε! Εύλογημένο νὰ εἶναι τ' ὄνομά του. Θεέ μου, μέρες νὰ μᾶς κόβης και χρόνια νὰ τοῦ χαρίζης!

Κι δ παπποὺς ἔκαμε ἀργὰ ἀργὰ τὸ σταυρό του.

Γ. Καλαματιανός.

ΤΙ ΘΕΛΩ

Δὲ θέλω τοῦ κισσοῦ τὸ πλάνο ψήλωμα
σὲ ξένα ἀναστυλώματα δεμένο.

"Ας εἶμαι ἔνα καλάμι, ἔνα χαμόδεντρο,
μὰ δσο ἀνεβαίνω, μόνος ν' ἀνεβαίνω.

Δὲ θέλω τοῦ γιαλοῦ τὸ λαμπροφέγγισμα,
ποὺ δείχνεται ἀστρο μὲ τοῦ ἥλιου τὴ χάρη.
θέλω νὰ δίνω φῶς ἀπὸ τὴ φλόγα μου
κι' ἀς εἶμαι ἔνα ταπεινὸ λυχνάρι.

Γεώργιος Δροσίνης.

«Φωτερὸν σκοτάδια»

TZITZIKAS KAI GRYLOS

Εἶπε μιὰ νύχτα ὁ τζίτζικας τοῦ γρύλου :
— Δέν πᾶς καὶ σύ, καημένε, νὰ ἡσυχάσῃς,
ποὺ ὅλοι κοιμῶνται κι εἶσαι σὺ μονάχος,
ὅπού περνᾶς τὴ νύχτα τραγουδώντας.
”Ασωτε, ἀσώτου τέκνο, ποὺ ἀσωτεύεις
ἔναν πολύτιμο καιρό, ποὺ ἡμπόρειες
νὰ τὸν οἰκονομᾶς γιὰ νὰ κοιμᾶσαι !
— Ναί, λέει ὁ γρύλος, ἵσια κουβεντιάζεις·
λέεις τὴν ἀλήθεια· καὶ θαυμάζω μόνο
πώς, τζίτζικας ἐσύ, μιλεῖς γιὰ γνώση,
γιὰ οἰκονομία καιροῦ καὶ γιὰ ἡσυχία.
Δὲν εἶσαι σύ, ποὺ δλημερίς, στὸν ἵσκιο
ἔνδος πράσινου δέντρου, τριζονίζεις
τραγούδια βαρετὰ καὶ δίχως τέλος ;
καὶ κουφαίνεις τοὺς κάμπους καὶ ἀλαλιάζεις
τοὺς ἔργατες, ποὺ κάνουν τὴ δουλειά τους ;
καὶ σπατάλησες πάντα τὸν καιρό σου
τραγουδώντας ἀμέριμνα ὅλη μέρα ;
Πῶς ἥρθες τώρα ἀπάνου ἀπ’ τὸ κλαρί σου
νὰ διδάξης ἐμᾶς σιωπή, ἡσυχία,
οἰκονομία καιροῦ, φρόνηση, γνώση ;
”Ω τζίτζικά μου ! καὶ συμπάθησέ με,
συμπάθησέ με, στὸ λέω πάλε, μά. . .
θέλεις νάχης δικαίωμα νὰ ὀρμηνεύης ;
Κάνε σὺ πρῶτος ὅσα συμβουλεύεις.

Ανδρέας Λασκαράτος.

« Στιχουργήματα »

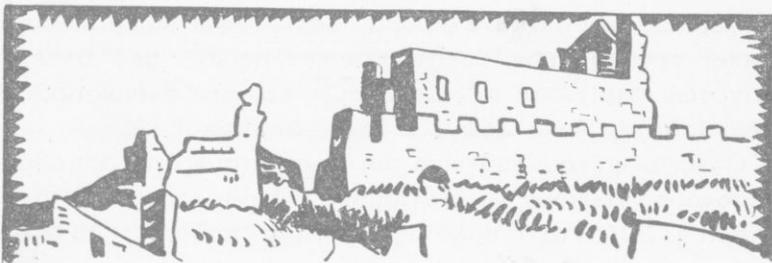
ΣΤ'.
ΑΠΟ ΤΟΥΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

---

*Πᾶσαν δμορφιά,
Πατρίδα, ἐσὺ τὴν ἔχεις !...*

K. Παλαμάς.

ΜΥΣΤΡΑΣ

‘Από τή Σπάρτη ώς τὸ χωριὸ τοῦ Μυστρᾶ, παρακάτω λίγο ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ ἐρείπια, εἶναι πέντε χιλιόμετρα. Ὁ δρόμος κατάφυτος καὶ χαριτωμένος ἀκολουθεῖ τὴν ἀκροποταμιὰ τοῦ Κνακίωνα, παραπόταμου τοῦ Εύρωτα.

‘Ο νέος συνοικισμὸς τοῦ Μυστρᾶ, στὴ ρίζα τοῦ βουνοῦ, εἶναι χωμένος μέσα σὲ καταπράσινες πορτοκαλιές φορτωμένες χρυσούς καρπούς. Περνοῦμε τὸ μονότοξο πέτρινο παλιὸ γεφύρι πάνω στὴν ἄγρια ρεματιά, ποὺ χωρίζει τὸ χωριὸ ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο Μυστρά καὶ μπαίνομε στὰ ἐρείπια.

‘Αριστερά μας ἀπὸ πάνω, ψηλὰ στὴ ράχη, κρέμεται στὸ ξάγγαντο* χαριτωμένη ἡ θαυμαστὴ «Περίβλεπτος» καὶ πλάι της παραστέκει ἄγρυπνος φρουρός, ἔνας ψιλόλιγνος φράγκικος πύργος μονοκόδματος, σὰ νὰ φυλάῃ τὰ μυστικὰ τῆς περασμένης δόξας.

‘Ανεβαίνομε ἀπὸ λιθόστρωτους παλιοὺς δρόμους κλιμακωτούς, ἀνάμεσα σὲ χτίρια βυζαντινά, ποὺ ύψωνονται ἀκόμη χωρὶς στέγες καὶ σ’ ἄλλα, ποὺ γέρνουν καὶ πέφτουν.

‘Ολη ἡ πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ, ὅσο φτάνει τὸ μάτι, εἶναι κατασκέπαστη ἀπὸ ἔναν ἔρημο κόσμο, ποὺ δλο καὶ γκρεμίζεται. Παντοῦ γύρω τρανῶν μεγαλόπρεπων ἀρχοντικῶν καὶ παλατιῶν ἐρειπωμένα τείχη, ποὺ γέρνουν στὸ χαμό.

‘Ανάμεσα ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν σκυθρωπῶν “χαλασμάτων σὲ κάθε γύρισμα καὶ σὲ κάθε ὕψωμα πανέμορφοι προβάλλουν οἱ γραφικοὶ τροῦλοι τῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν, ποὺ ἀντέχουν ἀκόμη στῶν στοιχείων τὶς καταδρομές καὶ στὰ ἀγριοκαίρια. ‘Η Παντάνασσα, ἡ ‘Αγία Σοφία, δὲ ἄγιος Δημήτριος κλ.

“Ολες τους ἔχουν εὐγενικὰ συνθέματα ταιριαστὰ ἀρμοσμένα μὲ ἔντονους γλυκοὺς χρωματισμούς. Δαντελωτὰ ἀνάγλυφα, μαρμάρινα. Βυζαντινὲς πολύτοξες ἀψίδες, ποὺ κρατοῦν ἀκόμη τὸ βάρος τῶν χλοϊσμένων ἡλιακωτῶν, κρεμαστῶν κήπων, δῆπου χαμογελάει ψηλὰ ἡ ἄγρια ἡ ἀνεμώνη μέσα ἀπὸ τὰ χαλάσματα.

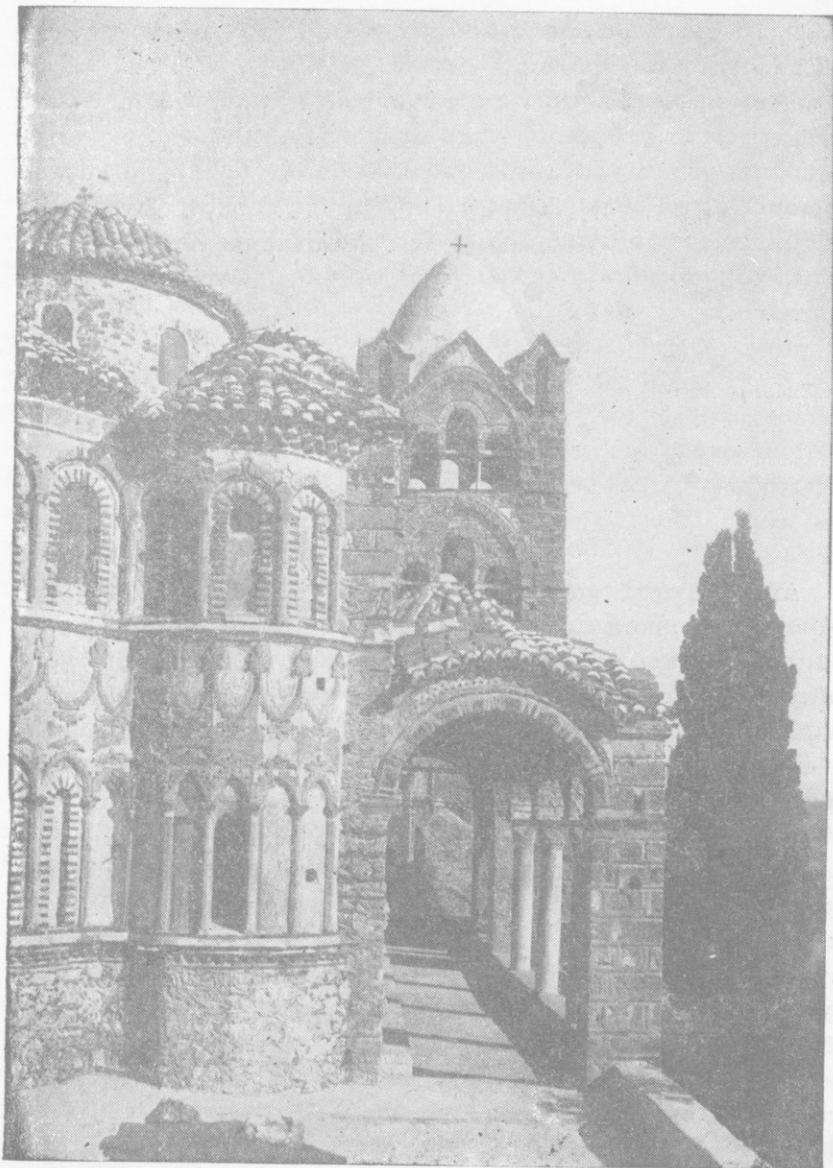
Περιδιαβάζομε τὴν ἔνδοξη νεκρὴ πολιτεία. Συγκίνηση ἀσυγκράτητη μᾶς συγκλονίζει, δῆπως μπαίνομε στὰ παλάτια τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Στέκουν ἀκόμη πανύψηλα στὸ βουνὸ τὰ φανταχτερὰ τείχη τους μὲ τὰ πολυάριθμα παράθυρα. Παντοῦ σπασμένα κιονόκρανα, θυρῶν μαρμάρινοι μὲ γλυφὲς παραστάτες, δικέφαλοι ἀετοί, στολίδια τοῦ χαμοῦ παραδομένα.

Καὶ ἡ ξαναμένη φαντασία ζωντανεύει ἄξαφνα στὴ μακρουλὴ τοῦ παλατιοῦ τὴν πόρτα τὸν Αὐτοκράτορα, ποὺ προβαίνει ἐπιβλητικός. Φορεῖ στὴν Ἱερὴ κεφαλή του τὸ περίλαμπρο στέμμα καὶ τὰ κόκκινα σανδάλια στὰ πόδια. Μὲ ἀγέρωχο περπάτημα διαβαίνει ἐμπρός μας καὶ χάνεται καπνὸς μές στὰ χαλάσματα.

‘Αντίλαλοι ξυπνοῦν παράδοξοι στὴ σιγαλιὰ τῶν χαλασμάτων. ‘Αρνιῶν βελάσματα ἀντηχοῦν μέσα ἀπὸ τὰ πολύστοια βυζαντινὰ παλάτια καὶ τὰ κουδουνίσματά τους μελωδικὰ ἀνεβαίνουν στὰ ὕψωματα τῶν ἐρειπίων ἀπὸ τὸν κατάφυτο κάμπο τοῦ Εύρωτα κάτω. Πουλιῶν κελαδήματα ἀντιλαλοῦν καὶ πολλαπλασιάζονται μέσα στὶς βαθιές πολυθόλωτες στέρνες.

Στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ περνοῦμε μιὰ μεγάλη πύλη καὶ ἀνεβαίνομε στὸν πιὸ ψηλὸ προμαχώνα τοῦ φράγκικου κάστρου. Τὸ ἀγνάντεμα ἀπὸ δῶ ἐπάνω εἶναι ὅνειρο σωστό. Πρὸς τὴ δύση κόβεται ἡ κορυφὴ του κάθετα στὸ χάος. “Ιλιγγος σὲ πιάνει νὰ

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

*Η Παντάνασσα τοῦ Μυστρᾶ.

[Φωτογρ. Τζίμα.]

σκύψης στήν τρομαχτική χαράδρα κάτω, έπάνω ἀπό τὰ τείχη τοῦ κάστρου, ποὺ κρέμονται στὸν ἀέρα.

Ἄπο πάνω χιονισμένες ὑψώνονται, σκεπασμένες μὲ ἔλατα οἱ πλαγιές τοῦ Ταῦγετου. Κατὰ τὸ βοριά, σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς χαμηλότερες ράχες τοῦ Ταῦγετου, ξανοίγουμε τὴν Τρύπη, τὸ ὅμορφο χωριούδακι, ἀπ' ὃπου βγῆκε δὲ Πλήθων ἢ Γεμιστός. Ἀνατολικά ἀγναντεύομε τὸ μαγικὸ δραμα τῆς πράσινης κοιλάδας τοῦ Εύρωτα, στεφανωμένης ἐπάνω ἀπὸ τὴν χιονισμένη ὁροσειρὰ τοῦ Πάρνωνα.

«Σπάρτη - Μυστρᾶς»

Κώστας Πασαγιάννης.

ΤΗΝΟΣ

Δὲ θὰ ξεχάσω ποτὲ σ' ὅλη μου τὴν ζωὴν τὸ παραμύθι, ποὺ διάβασα στὰ μικρά μου, πολὺ μικρά μου χρόνια, γιὰ τὸ νησάκι τὸ μαγεμένο, ποὺ μαγνήτιζε τὰ καράβια καὶ τοὺς ἄμοιρους τοὺς ναῦτες τους· ἀπὸ πολλὰ μίλια μακριὰ τοὺς τραβούσε μὲ μιὰ ἀκατανίκητη δύναμη στ' ἀφάνταστα περιγιάλια του καὶ τοὺς κρατοῦσε ἐκεῖ καρφωμένους αἰώνια ἡ Πεντάμορφη βασίλισσά του, μακριὰ ἀπὸ τὶς μανούλες τους, τὸ νησί, ποὺ τὸ ἔλεγαν τῶν «Μακάρων»!

Καὶ τώρα πούγινα μεγάλος καὶ βρίσκομαι στὸ φθινόπωρο τῆς ζωῆς μου, τὸ παραμύθι ἔγινε πραγματικότητα καὶ εἶδα, μὲ τὰ μάτια μου τὸ εἶδα, τὸ νησάκι τὸ μαγεμένο, τὸ νησάκι τῆς Ἀγάπης καὶ τῆς Ἐλπίδας· εἶδα τὸ νησάκι, ποὺ μαγνητίζει διλοτὸν κόσμο, Ἀνατολὴ καὶ Δύση, ὅχι μὲ τὰ μαγικά φίλτρα* καμιᾶς Κίρκης· ὅχι μὲ τὰ βότανα τῆς Λησμονιάς, ἀλλὰ μὲ τὸ ὑπερκόσμιο καὶ ὑπερτέλειο βάλσαμο τῆς Πίστεως, μὲ τὸ παρήγορο καὶ ὑπεράυλο χαμόγελο τῆς Μεγαλόχαρης Κυρᾶς του!

Θέλω νὰ εἰπῶ τὴν Τήνο, τὴν δοξασμένη μητέρα τόσων καλλιτεχνῶν τοῦ χρ̄ώματος καὶ τοῦ μαρμάρου, τὴν νέαν αὐτὴν θρη-

σκεύτική καὶ ἔθνική μας Ἱερουσαλήμ, τὸ μεγαλύτερο καὶ πολυτιμότερο διαμάντι τῶν Κυκλάδων. Δυὸς φορές τὸ χρόνο γίνεται προσκύνημα πανελλήνιο, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ τὸ Δεκαπενταύγουστο στὴν Κοίμησή της. "Ἐρχονται γεμάτα τὰ πλοῖα ἀπὸ τὴν ἑλεύθερη καὶ τὴ σκλάβα πατρίδα νὰ γονατίσουν, νὰ προσευχηθοῦν, νὰ φιλήσουν τ' ἄγια χώματά της, νὰ κολλήσουν μ' εὔλαβεια καὶ συντριβὴ τὰ ταξίματά τους στὴ θαυματουργή Τῆς εἰκόνα !

Μὰ ἐκείνη, ποὺ χαμογελᾶ γλυκὰ στὴ μάνα, ποὺ φέρνει στὸ εἰκόνισμά Τῆς δλόχρυσο τὸ παιδί της καὶ τὴν εύλογεῖ γονατιστὴ καὶ λουσμένη στὰ δάκρυά της. 'Εκείνη, ποὺ συμπονεῖ τὴν ἀδερφούλα, ποὺ φέρνει τὸ μόνο της στολίδι γιὰ τὸν ξενιτεμένο τὸν ἀδερφό της. 'Εκείνη, ποὺ σκύβει πονετικά ἀπ' τὸ θρόνο της τὸν ἐπουράνιο σ' ὅλα τὰ ταξίματα, τὰ πολύτιμα καὶ τὰ φτωχά. 'Εκείνη, ποὺ μὲ τὴν εἰκόνα Τῆς ἀγιάζει τὶς βαρκούλες καὶ τὰ βαπτόρια :

'Απ' ὅλα πιὸ πολὺ στὴ γῆ
τὴ συνταράζει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη
καὶ δείχνει πιὸ πολλὴ στοργὴ¹
στῶν σκλάβων ἀδελφῶν τὸ δάκρυ !

'Αλλὰ ὅπως κάθε ώραῖο στὴν ώραία μας γῆ τελειώνει σὰν δνειρό καὶ σὰ μαγεία, ἀποχαιρέτησα κι ἔγὼ ὕστερα ἀπὸ τριῶν μηνῶν παραδείσια ζωὴ τὸ νησάκι μου. "Ἐφυγα μὲ λαχτάρα μακριά του, γιατὶ δὲ θὰ ξεχάσω σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ τὶς ἐκδρομές μας στὰ θαυμάσια χωριουδάκια του. Τὰ Δυδ χωριά, ποὺ μοιάζουν σὰν ἀιτοφωλιές καὶ σὰ στέμμα τῆς χώρας· τὸ Φαλτάδο, τὸ καλύτερο κεφαλοχώρι του, μὲ τὴ μεγάλη καὶ μαρμαρένια ἐκκλησιά του· τὴν Καρυά, μὲ τὴν ἀλησμόνητη τὴν ἐκκλησιά της· τὸν Τζάδο, μὲ τὴν κρυσταλλένια βρύση του καὶ τὰ γάργαρα νερά του· τὰ Λουτρά, ποὺ θαρρεῖς, πῶς εἶναι μιὰ ἐλβετικὴ γωνιά.

"Α ! τὰ βουνὰ τῆς Τήνου καὶ ὅλης τῆς ώραίας πατρίδας μὲ τὶς ἀπαλές, τὶς ἥρεμες γραμμές τους, ἄλλα σὰν κρεμαστοὶ κῆποι, ἄλλα σὰ βελουδένιοι κροσσοί*, δλα εἶναι γεμάτα λαγκα-

διές, πού μοιάζουν σὰν κρυσφύγετα στὶς Νύμφες, ὅλα εἶναι ἀρμονικά.

Πῶς θὰ μπορέσω νὰ ξεχάσω τὸ ψηλότερο βουνὸ τοῦ ἀρμονικοῦ νησιοῦ, τὸν Ἐξώπυργο, ποὺ μοιάζει τοῦ Λυκαβηττοῦ! Ἐκεῖ ἐπάνω εἶδα μιὰ μέρα ἀπὸ τὴν κορυφὴ του, ἐνῷ φυσοῦσε φρενιασμένο τὸ μελτέμι :

Τὰ χωριουδάκια νὰ λάμπουν πέρα πέρα
σὰν πρόβατα λευκὰ κοπαδιαστά . . .

Ἐπειτα πῶς νὰ ξεχάσω τὸν καθημερινό μου περίπατο στὸν περίφημο Μόλο του, ποὺ ἀπλώνεται τριγύρω του σὰ φιλόστοργη καὶ φιλόξενη ἀγκάλη, μὲ τὸ λιμανάκι του τὸ πεταλωτό, μὲ τὰ καΐκια καὶ τὶς ψαροπούλες του, τὶς ἀτρόμητες στὸ νοτιάκι στὸ βοριά;

Γιατὶ κάθε πόλη τῆς Ἑλλάδος, ὅπως κάθε πόλη τοῦ κόσμου, ἔχει ἔνα ἰδιαίτερο μέρος, πλατεῖα ἢ δρόμο, ἔνα ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ σημεῖο ἢ τοπίο, ποὺ τὴν ξεχωρίζει ἀπὸ τὶς ἄλλες. Ἡ Ἄθηνα μας ἔχει τὸ Ζάππειό της. Ὁ Πειραιάς μου τὴν Φρεαττύδα του. Ἡ Κέρκυρα τὴν Σπιανάδα της. Ἡ Πάτρα τὰ ψηλαλώνια της. Ἡ Χαλκίδα τὴν Γέφυρά της.

Ἡ Τήνος μου ἔχει τὸ Μόλο της!

Πῶς νὰ λησμονήσω τὰ δροσόπνοα καὶ μυροβόλα μελτέμια του, ποὺ μ' ἔπαιρναν ἐπάνω στ' ἀνάλαφρα φτερά τους μαζὶ μὲ τοῦ κύματος τὴν ἀλμη καὶ τοῦ θυμαριοῦ τὸ ζωσγόνο ἄρωμα, τὰ μελτέμια, ποὺ μὲ νανούριζαν γλυκὰ σὰ μητρικὴ ἀγκάλῃ! Πῶς νὰ ξεχάσω τὰ μελτεμάκια, ποὺ ἀνακουφίζουν τὰ στήθη μας μέσα στὸ ἀσφυκτικὸ τοῦ καλοκαιριοῦ λιοπύρι, ποὺ τόσο τ' ἀγαπῶ, τόσο τὰ λατρεύω;

Ὦ θεῖα μελτεμάκια μου,

'Απ' ιὰ νέφη τ' ἀπαλά

—Τὰ καράβια σας τὰ αἰθέρια —

ἀρμενίστε χαμηλά,

γιὰ νὰ παίξετε τρελά

σὰ μυριάδες περιστέρια,

ἀπ' τὰ νέφη τ' ἀπαλά.

Τοῦ πελάγου τὰ παιδιά,
τὰ ἐλαφρὰ τὰ κύματα,
κάθε αὔγη, κάθε βραδιά,
σᾶς ζητοῦν στὴν ἀμμουδιά
μὲ γοργά πηδήματα,
τοῦ πελάγου τὰ παιδιά....

Τοῦ βοριᾶ τρελὰ παιδιά,
μελτεμάκια μυρωμένα,
μὲ δροσιά καὶ μ' εύωδιά
ράνετε μου τὴν καρδιά,
μελτεμάκια εύλογημένα,
τοῦ βοριᾶ τρελὰ παιδιά !

Πῶς νὰ ξεχάσω στὴ ζωή μου τὴν ἑντύπωση τὴ βαθιά, ποὺ
μούκανε τὸ βιοτεχνικὸ σχολεῖο, ποὺ διατηροῦν οἱ φιλάνθρωπες
καὶ τιμημένες κυρίες τῆς Τήνου μὲ ἄσβηστη στοργή, γιὰ τὶς
φτωχοῦλες τοῦ νησιοῦ κοπέλες, τὸ δεύτερο αὐτὸ ἵερὸ Ἰδρυμα,
ποὺ θαυμάζει δ προσκυνητὴς ὅστερα ἀπὸ τὸ Ναὸ τῆς Μεγαλό-
χαρης Κυρᾶς του. "Οπου

γιὰ σύμβολό του τὸ σχολειό,

.....
ἔχει τὸν μάγον ἀργαλειό,
ποὺ ὑφαίνει τὰ μεταξωτά του !

Καὶ τώρα, ἀφοῦ ἄρχισα μ' ἔνα παραμύθι, ἀφήσετέ με νὰ
τελειώσω μ' ἔνα παραμύθι ἀληθινό.

Μιὰ φορὰ κι ἔναν καιρὸ σ' ἔνα μικρό, πολὺ μικρὸ νησάκι
ἡτανε πολλοὶ μύλοι, ἀνεμόμυλοι νὰ εἰποῦμε καλύτερα. Μὰ ἀπ'
ὅλους τοὺς μύλους τοῦ νησιοῦ δ πιὸ ζωηρός, μὰ καὶ πιὸ ἀνε-
μοδαρμένος ἦταν ἔνας μύλος, ποὺ μὲ κάθε καιρό, μὲ κάθε ἄ-
νεμο, νοτιὰ ἡ βοριά, ἐννοοῦσε ν' ἀλέση τὸ σιτάρι του.

Καὶ θὰ μὲ ρωτήσετε γιατί ; Γιατὶ δ μύλος αὐτὸς εἶχε φλο-
γερή ψυχὴ καὶ ἀγαποῦσε τὸ νησάκι του τόσο πολὺ, ποὺ δταν
γύριζε γύριζε μὲ τὰ κατάλευκα φτερά του, νόμιζες, πώς μέσα
ἀπὸ τὰ σπλάχνα του μαζὶ μὲ τὸ ἀλεύρι πετοῦσε ἔνα τραγούδι

γιὰ τὸ νησί του, ἔνα μυστικὸ ὅμνο λατρείας καὶ ἀγάπης γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

“Οπως σᾶς εἶπα ὅμως στὴν ἀρχὴ τοῦ παραμυθιοῦ, ὁ καλός δι μύλος μας, ὁ ἀνεμόμυλος νὰ εἰποῦμε καλύτερα, εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ τὸν χτυποῦν ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου· μὰ ἐκεῖνον, θαρρεῖς, πῶς τὸν ἔμελε διόλου; “Ολο στριφογύριζε στριφογύριζε καὶ ὅλο τραγουδοῦσε τὸ αἰώνιο τραγούδι τῆς Ἀγάπης γιὰ τὸ νησάκι του, λὲς κι ἥταν μαγεμένος καὶ τρελὸς ἀπὸ τὴ χαρά, πούδινε σ’ ἐκεῖνο τροφή.

Μὰ στρέψε, στρέψε στὸν ἀγέρα
καὶ ψάλλε, ψάλλε μοναχά,
σωριάζεται ἄψυχος μιὰ μέρα
μὲ τὰ φτερά του τὰ φτωχά...

Αὐτὸ εἶναι τὸ παραμύθι τοῦ μύλου, τοῦ ἀνεμόμυλου νὰ εἰποῦμε καλύτερα.

— Τί κρίμα, ποὺ τελείωσε τὸ παραμύθι τοῦ μύλου μὲ τὰ σπασμένα φτερά.

— ”Οχι δά, δὲν τελείωσε. Μιὰ φορὰ πέρασε ἔνας ποιητὴς ἀπὸ κεῖ πέρα, ἔμαθε τὴν ἱστορία του καὶ τόσο τὸν πόνεσε, ποὺ τὴν πήρε καὶ τὴν ἔκαμε στίχους.

Γεώργιος Στρατήγης.

Περιοδικὸν « Παναθήναια »

X MIKRO XΩΡΙΟ

“Ολα σου ξεχωρίζουνε μικρούλικο χωριό· τ’ ἀσπρα σπιτάκια, ἡ ἐκκλησιά μὲ τὸ καμπαναριό· Μέσα στὰ πεῦκα, στὴν πλαγιά, σὰ γέρνει ὁ ἥλιος πέρα, λὲς στὰ χρυσάφια ντύνεσαι, γιὰ νὰ σὲ δῆ ἡ ἑσπέρα.

Σὲ προσκυνοῦν λυγίζοντας τοῦ κάμπου τὰ σπαρτά.

Ἐσεῖς τὸ χῶμα ὀργώσατε, καματερά σκυφτά.

Γειὰ στὴ δουλειά. Τὸ γέλιο σου μὲ τὶς χωριατοπούλες
κι ἡ λύπη σου μόνο σὲ δυδ κυπαρισσιῶν κορφοῦλες.

Κάποιοι διαβάτες ἀν περνοῦν μακριὰ ἀπὸ τὸ στρατί,
ποὺ σκαρφαλώνει ἀπ' τὶς μυρτιές στ' ἀλώνι τὸ πλατάν,
μιλοῦνε γιὰ τ' ἀμπέλια σου, μικρὸ χωριό μου, κι ἄλλοι
κάπου κοιτοῦνε ἀδιάφορα καὶ ροβολοῦνε πάλι.

Μὰ ἐγὼ περνώντας πάντοτε θὰ σταματήσω ἐκεῖ
στὸν πλάτανο, τὴ σκέψη μου νὰ ὑψώσω ἔκστατικὴ
μὲς στὴν ἀπλή σου ζωγραφιά. Καὶ βλέπω—συλλογίσου—
κάτι πιὸ κρύφιο, πιὸ βαθύ. Κοιτάζω τὴν ψυχή σου.

Καὶ λέω, μιὰ νύχτα ἀς ἥτανε μὲ χείλι φλογερὸ
ναρθῶ ὡς τὸ Κεφαλόβρυσο, τὶς φοῦχτες στὸ νερὸ
ν' ἀπλώσω, ποὺ εἶναι κρούσταλλο, νὰ πιῶ μὲ τὸ φεγγάρι
ἀπ' τὰ βουνίσια σπλάχνα σου τὴ μυστική σου χάρη.

Στέλιος Σπεράντσας.

« "Οταν φεύγουν οἱ ὥρες" »

Η ΔΗΜΗΤΣΑΝΑ

Οἱ χῶρες εἶναι σὰν τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἄλλοι εἶναι καλοδεχούμενοι καὶ γλυκοαίματοι κι ἄλλοι ἀνοστοι κι ἀντιπαθητικοί. "Ἐτσι κι ἡ Δημητσάνα εἶναι ἔνα μέρος, ποὺ τὸ συμπαθεῖ δένος σὰ νάναι πατρίδα του, γιατὶ κι οἱ ἀνθρωποί της εἶναι καλόγγωμοι καὶ φιλότιμοι, μὰ κι ἡ τοποθεσία της καὶ τ' ἀγέρι της ἐλαφρώνουνε τὸ κορμὶ καὶ ξεκαθαρίζουνε τὸ μυαλό. Μ' ὅλο ποὺ βρίσκεται ἀπάνω στὰ βουνά, ἡ ὅψη της εἶναι πολὺ ἡμερη.

Τὸ χαμοβούνι ὅπου εἶναι χτισμένο τὸ χωριό καὶ τ' ἄλλα

δλοτρόγυρα, μοιάζουνε στὸ χρῶμα σὰ σπιτίσιο ψωμί, ἡλιοκαμένο καὶ γλυκὸ στὸ μάτι. Τὰ σπίτια πάλι εἶναι νοικοκυρεμένα, ὀμορφοχτισμένα κι ἔχουνε ἀπάνω τους κατιτί, ποὺ δείχνει πώς τὰ πονᾶνε ἐκεῖνοι ποὺ κάθονται μέσα. Τὸ παζάρι, οἱ καφενέδες δλα εἶναι παλαιικά, καμωμένα μ' ἐκείνη τῇ στοχαστικῇ ἀπλότητα, ποὺ ζεσταίνει τὴν καρδιὰ τ' ἀνθρώπου. "Ολα κλίνουνε στὰ σκοῦρα χρώματα, οἱ μπογιὲς πούναι βαμμένα τὰ σπίτια, τὰ ροῦχα ποὺ φοροῦνε οἱ ἄνθρωποι, λογῆς λογῆς ζωντανά, ἢ γῆ στὰ βουνά καὶ στὰ χωράφια. Οἱ ἄνθρωποι συνηθίζουνε νὰ φοροῦνε σκοῦρα πουτούρια* κάπεις κουκουλάτες, καλπάκια μαῦρα, μὰ κι ὅσοι εἶναι φουστανελάδες φοροῦνε μαῦρα τουζλούκια* καὶ μαῦρες κάπεις. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀφήνουνε καὶ γενεάδα. Στὸ πρόσωπο εἶναι ἥρεμοι καὶ γλυκομίλητοι, στοχαστικοὶ στὰ φερσίματά τους. Γι' αὐτὸ τοῦτος ὁ τόπος ἔβγαλε ἀνθρώπους ποὺ ἀγαπούσανε τὴ σπουδὴ καὶ τὰ βιβλία, καὶ ποὺ εἴχανε λιδέες εὐγενικές, σύμφωνα μὲ τὶς περιστάσεις τοῦ καιροῦ.

Τὰ σοκάκια εἶναι στενά καὶ καλντεριμωμένα*, μὰ τὰ σπίτια εἶναι ἀπλόχωρα καὶ σκεπάζουνε ὀλάκερο τὸ χαμοβούνι, ποὺ εἴπαμε. Στὴν κορφή, ποὺ δὲν εἶναι ἀπόγκρεμνη, βρίσκονται ἀκόμα κάμποσες μεγάλες γωνιασμένες πέτρες ἀπὸ φρούριο ἀρχαῖο ἑλληνικό. 'Απάνω σὲ τοῦτα τὰ θεμέλια εἴχανε χτίσει ὑστερωτερα, στὰ φράγκικα χρόνια, ἄλλο κάστρο, μὰ σήμερα δὲ φαίνεται ὀλότελα, ἐπειδὴ πήρανε τὶς πέτρες καὶ χτίσανε σπίτια.

'Η Δημητσάνα στὰ χρόνια ποὺ ἥκμαζε, στάθηκε μιὰ πολιτεία θεοφοβούμενη, γιὰ τοῦτο ἔχει κάμποσες παλιὲς ἐκκλησίες, μὰ εἶναι ὅλες μικρές. Σὲ μιὰ ἀπ' αὐτές, στὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου, σώζονται οἱ δώδεκα 'Απόστολοι ζωγραφισμένοι ἀπὸ τὸ χέρι «Γαβριὴλ μοναχοῦ», ὅπως βρίσκεται γραμμένο σὲ μιὰ μεριά τοῦ τοίχου.

'Εκτὸς ἀπ' τὶς ἐκκλησίες ἡ Δημητσάνα ἔχει μιὰ βιβλιοθήκη μὲ σπάνια βιβλία, μ' ὅλο ποὺ στὰ Εἰκοσιένα χαλάσανε πολλά, γιὰ νὰ κάνουνε φυσέκια. 'Ακόμα βρίσκεται γερὸ τὸ σπίτι, ποὺ γεννήθηκε δὲ Πατριάρχης Γρηγόριος, ποὺ τὸν κρέμασαν στὴν Πόλη, καθὼς καὶ τὸ σπίτι, ποὺ γεννήθηκε δὲ Παλαιῶν Πατρῶν

Γερμανός, τὸ σπίτι τῶν Ἀντωνόπουλων κι ἄλλα τζάκια παλιά, ποὺ σταθήκανε φημισμένα στὰ χρότια τῆς Τουρκοκρατίας.

Τ' ἀγέρι τῆς Δημητσάνας δὲ βρίσκεται πουθενά ἀλλοῦ, γιὰ τοῦτο κι οἱ ἄνθρωποι ἔχουνε καλὸ κέφι. Τὸ καλοκαΐρι εἶναι δροσερὸ κι ἐλαφρό, δίχως κουνούπια κι ἄλλα ζούζουλα* τῆς ζεστῆς, ἐπειδὴ ὁ μπάτης* ἔρχεται ἀπ' τὰ βουνά ἵσ' ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ φτάνει φρέσκος ἀπάνω στὸ χωριό, ποὺ ἀνασταίνεται ἄνθρωπος.

“Ἐνα γύρο τὸ μάτι βλέπει ἔνα πανόραμα. Κατὰ τὸν νότο χαμηλώνουν τὰ βουνά καὶ πᾶνε σβήνοντας ἵσαμε τὴ Μάνη. Στὴ μέση ἀπλώνει διάμπος τῆς Καρύταινας μὲ τὸ ἴσκιερὸ κάστρο τῆς. Ἀπὸ κεῖ κάτω ἵσαμε τὴ Δημητσάνα ξεχωρίζει ἡ βαθιὰ ρεματιὰ ἐνὸς ποταμοῦ, ποὺ λέγεται ἀρχαῖα Λούσιος. Παραδόθε εἶναι μιὰ μικρὴ ράχη μ' ἔναν μυτερὸ βράχο, τὸ λεγόμενο ψηλὸ Κοτρώνι. Σιμότερα, μ' ἄλλα λόγια σ' ἔνα τσιγάρο ἀπόσταση ἀπ' τὸ χωριό, βρίσκονται στὴν ἀράδα οἱ μύλοι, ποὺ φτιάνουνε τὴ μπαρούτη, ἀπάνω σ' ἔνα μικρὸ ρέμα μὲ δροσερὸ νερό. “Ολη τούτη ἡ ἔκταση εἶναι σκεπασμένη μ' ἀμπέλια καὶ μοναχὰ οἱ ληνοὶ* ἀσπρίζουν μέσα στὴν πρασινάδα, λές κι εἶναι ἐρημοκλήσια.

Κατὰ τὸν πονέντη* στέκονται κάτι μικρὰ πετραδερά βουνά μὲ παράξενα σχέδια, καλὰ γιὰ ζωγράφο πόχει μανία γιὰ ἀσυνήθιστες τοποθεσίες. Κατὰ τὸ βοριὰ πάλι, πούναι τὸ πίσω μέρος τῆς πολιτείας, βλέπει κανένας μιὰ ρεματιὰ μ' ἔνα σωρὸ γεφύρια ἀπάνω κι ἀποπάνω του περνοῦνε ἀμαξόστρατες καὶ μονοπάτια.

Χαίρεται κανένας νὰ σεργιανίζῃ ἀπὸ ψηλὰ κοιτώντας τὶς στράτες, ποὺ φιδοστρίβουνε ἀπὸ βουνὸ σὲ βουνὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀνηφορίζουνε στὰ μονοπάτια, τὰ λογῆς λογῆς ζωντανά, βόδια, ἄλογα, μουλάρια, ποὺ πᾶνε μαζεμένα. Σὲ τοῦτα τὰ μέρη κάνουν ἐμπόριο τ' ἄλογα καὶ τὰ μουλάρια φέρνοντάς τα ἀπ' τὴ Σερβία, γιὰ τοῦτο βλέπεις δλάκερα κοπάδια νὰ βόσκουνε χλιμιντρίζοντας μέσα στὴν καλαμιά.

Στὰ Εἰκοσιένα ἡ Δημητσάνα στάθηκε ἡ πυριτιδαποθήκη τῶν Ελλήνων.

Δυδ ἀδέρφια, δ Νικόλας καὶ Σπύρος Σπηλιωτόπουλοι, ἔχοντας πλουτίσει στὴν "Υδρα, σὰ γραφτήκανε Φιλικοί, κλείσανε τὸ μαγαζί τους καὶ πήγανε στὴ Δημητσάνα, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ βοηθήσουν τὴν Ἐπανάσταση μὲ τὰ λεφτά τους. Ἐκεῖ τὸ λοιπὸν πιάσανε καὶ φτιάξανε πρῶτα πρῶτα δυὸ μπαρούτόμυλους καὶ βγάζανε μπαρούτη νύχτα μέρα. Τὰ πράγματα ἥτανε εύνοϊκά, γιατὶ ἡ Δημητσάνα εἶχε παρμένα προνόμια ἀπὸ τὴ Βαλιντὲ* Σουλτάνα, πώς νὰ μὴν εἶναι στρατὸς μέσα στὴν πολιτεία ἑκτὸς ἀπὸ ἕνα δυὸ ζαπτιέδες*. "Ἐτσι λοιπόν, πότε μὲ ψευτιές, πότε μὲ μπακούσια*, κάνανε τὴ δουλειά τους οἱ Ρωμιοί. Στὸ μεταξὺ ξέσπασε ἡ Ἐπανάσταση. Τότε οἱ μύλοι, ἀντὶ νὰ καταχωνιαστοῦνε, πληθύνανε ἀπὸ δυὸ σὲ πέντε, ἀραδιασμένοι ὡς τὰ σήμερα στὸ κρύο, ρέμα τ' Ἄι-Γιάννη. Οἱ Δημητσανίτες κουβαλούσανε νίτρο ἀπ' τὰ σπήλαια, χύνανε βόλια, δένανε φυσέκια μὲ χαρτιὰ ποὺ παίρνανε ἀπ' τὴ βιβλιοθήκη, ποὺ γεμίζανε ὀλάκερα ντεπόζιτα*. Μὰ στὸ τέλος πιαστήκανε. "Ἐνας ἔχτρος τῶν Σπηλιωτόπουλων πῆγε καὶ πρόδωσε στὴν Τριπολιτσά, πώς οἱ Δημητσανίτες φτιάνουνε μπαρούτια κι ἄρματα γιὰ τὸν Ἄλη Πασά. Τότε ὁ πασάς, δίχως χασομέρι, ἔστειλε ἔναν ἀνακριτὴ μὲ δυὸ ἀξιωματικοὺς καὶ πέντε στρατιώτες, γιὰ νὰ ἔξετάσουνε. Τοῦτοι φτάνοντας στὴ Δημητσάνα κονέψανε* στὸ σπίτι τῶν Σπηλιωτόπουλων κι ἀφοῦ πρῶτα πρῶτα νιφτήκανε, ἐπειδὴ ἥτανε πεινασμένοι, προστάξανε νὰ στρώσουνε τὸ τραπέζι, γιὰ νὰ φᾶνε κι ὕστερα νὰ πᾶνε γιὰ ἔξέταση. Ἀφοῦ τὸ λοιπὸν χορτάσανε ἀπὸ φαγὶ κι ἀπὸ πιοτό, κάνανε νὰ σηκωθοῦνε, γιὰ νὰ βγοῦνε ἔξω. "Ολῶν τὸ λαρύγγι ξεράθηκε ἀπ' τὸ φόβο. Τότε μπῆκε μέσα ἔνας χωρατατζῆς κομπογιαννίτης*, Θύμιος Μπόκας λεγόμενος, ποὺ ἤξερε φαροὶ τὰ τούρκικα κι ἄρχισε νὰ κάνῃ ἔνα σωρὸ χωρατὰ καὶ νὰ λένη λογιῶν λογιῶν παροιμίες, τόσο ποὺ οἱ Τούρκοι, δῆτας κι ἀπὸ δικό τους λίγο πολὺ στὸ κέφι, πιάσανε τὰ γέλια καὶ τὶς φασαρίες. Σὲ λίγο τόσο πλανευτήκανε ἀπ' τὰ χωρατὰ κι ἀπ' τὰ τραγούδια τοῦ Μπόκα, ποὺ ξαπλώσανε γιὰ καλὰ στὸ μιντέρι* καὶ μὲ τὸ πολὺ πιοτὸ τοὺς πῆρ' ὁ ὕπνος.

Τότε δὰ ὀλάκερη ἡ Δημητσάνα «σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις», δίχως νὰ βγάλουνε ἄχνα ἀπ' τὸ στόμα τους, πιάσανε καὶ κου-

βαλούσανε ἀπὸ τὰ κατώγια τὰ φυσέκια καὶ τ' ἄλλα πράματα τοῦ πολέμου καὶ τὰ καταχωνιάσανε μέσα σὲ κρυφὰ σπήλαια. Στοὺς μύλους, ἀφοῦ τοὺς παστρέψανε καὶ σηκώσανε τὰ γουδιὰ καὶ τ' ἄλλα ἔργαλεῖα, σκορπίσανε ἄχυρα καὶ σανὰ καὶ δέσανε μέσα βόδια κι ἄλογα.

Τὴν ἄλλη μέρα οἱ Τοῦρκοι δὲ βρήκανε κανένα σημάδι ὑπόπτο καὶ φύγανε κι οἱ Δημητσανίτες πάλι ἀρχίσανε τὰ ἵδια.

Φώτης Κόντογλου.

«Ταξίδια»

TO TRAGOUΔΙ ΤΟΥ ΝΕΣΤΟΥ

“Οστις διῆλθε τὰ Τέμπη καὶ εἶδε τὰ πανύψηλα δένδρα τοῦ Οὐλύμπου καὶ τοῦ Κισσάβου νὰ κατοπτρίζωνται εἰς τὰ γαλανὰ νερὰ τοῦ Πηνειοῦ καὶ ἥκουσε τὴν θείαν μελωδίαν τῶν ἀναριθμήτων πτηνῶν τῆς κοιλάδος, διῆλθεν εὔχαριστους καὶ ἀλησμονήτους ὕρας.

“Οστις ἐταξίδευσε μὲ τὸν Λαρισαϊκὸν καὶ διῆλθε τὰς μεγάλας σήραγγας τῆς Οἴτης, αἱ δόποιαι ἐπὶ πολλὴν ὕραν ἀποκρύπτουν καὶ σιδηρόδρομον καὶ ἐπιβάτας εἰς τὰ αἰωνίως ἀνήλια βάθη τῆς γῆς, ἔμεινεν ἐκστατικὸς ἐνώπιον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τὸ δόποιον ἐδημιούργησε τὰ ύπεροχα ταῦτα ἔργα,

‘Αλλ’ οὔτε αἱ καλλοναὶ τῶν Τεμπῶν, οὔτε αἱ σήραγγες τῆς Οἴτης δύνανται νὰ συγκριθοῦν μὲ δσα βλέπει κανεὶς διερχόμενος τὸν Νέστον.

Κατὰ Μάιον ἐταξίδευσον ἀπὸ τὴν Ξάνθην εἰς τὴν Δράμαν. Εἰς τὰς Νέας Χώρας, αἱ δόποιαι μαζὶ μὲ τὰς παλαιὰς ἐσχημάτισαν τὴν Μεγάλην Ἐλλάδα μας, δλα εἶναι μεγάλα. Μεγάλοι ποταμοί, μεγάλα βουνά, μεγάλαι λίμναι, ἀπέραντοι κάμποι. Χορταίνουν οἱ δόφθαλμοι καὶ ἡ καρδία τοῦ ταξιδιώτου ἀπὸ μεγαλοσύνην.

Πυκναὶ ἔαριναι βροχαὶ εἶχον πλημμυρίσει τὸν τόπον. ‘Ο

ούρανὸς ἥτο ἀνέφελος, ὅταν ἔξεκινήσαμεν ἀπὸ τὴν Ξάνθην. Ζωγόνος καὶ γελαστὸς ἥλιος ἐχρύσωνεν δλα γύρω μας. Οἱ ὕριμοι στάχυες γεμάτοι καρπόν, ἔκλινον πρὸς τὴν γῆν. "Ολος ὁ κάμπος ἥτο χαρούμενος.

Μετὰ δεκαπέντε χιλιόμετρα ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Τοξότου, τὸ παλαιὸν Ὀξιλάρ. Ἐκεῖ ἀπηντήσαμεν διὰ πρώτην φορὰν τὸν Νέστον, τὸν μεγάλον ποταμόν, δστις χωρίζει τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Θράκην. Ἀρχίζει ύψηλὰ ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴν Ροδόπην καὶ φθάνει ἐδῶ κάτω πλατύς, πυκνός, θολός, μεγαλοπρεπής.

"Ο σιδηρόδρομος ἔπρεπε νὰ τὸν περάσῃ, διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν· ἀλλ' εἰς τὸ ἀντίκρυσμα τοῦ Νέστου ἐφάνη, δτι ἐδειλίασεν. Ἡλάττωσε τὸν δρόμον του καὶ ἐστάθη εἰς τὴν ὄχθην πρὸς ἀναζήτησιν γεφύρας. Ἀλλ' ἐδῶ ἐβασίλευεν ὁ γέρων Νέστος καὶ δὲν ἀφηνε κανένα νὰ στερεώσῃ γέφυραν ἐπάνω εἰς τὰ πυκνὰ καὶ δρυμητικὰ νερά του.

Μὲ συστολὴν ὁ σιδηρόδρομος ἔπροχώρει σιγὰ σιγὰ καὶ ἡ-κολούθει τὴν ὄχθην. Πρὸς τὰ δεξιά μας ύψωνετο κατάφυτος λοφοσειρά. Οἱ ἐπιβάται ὅλοι εἰς τὰ παράθυρα ἀπελάμβανον τὸ θέαμα τῆς ὡραίας κοιλάδος καὶ ἥκουν τὴν μουσικὴν χιλιάδων πτηνῶν κρυμμένων εἰς τοὺς θάμνους της.

Μίαν στιγμὴν εἶδομεν, δτι ἡ κοιλάς ἐτελείωνε καὶ εἰς τὸ ἄκρον ύψοῦτο ἀπότομος βράχος.

"Ἐφοβήθημεν. "Ο σιδηρόδρομος ἡ εἰς τὸν ποταμὸν θὰ ἐπιπτεν ἡ εἰς τὸν βράχον θὰ συνετρίβετο. Εἰς τὴν ταραχήν μας μάλιστα μᾶς ἐφάνη, δτι ὁ ὑπερήφανος Νέστος μᾶς είρωνεύετο διὰ τὴν δειλίαν μας αὐτῆν.

"Ἀλλ' ἔμεινε μὲ τὴν κακίαν του· κάτι ἐγγνώριζε καὶ ὁ τεχνίτης, ὅταν ἔστρωνε τὴν γραμμὴν καὶ ἀς μὴ εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ Νέστου. Εἰς τὴν βάσιν τοῦ βράχου μεγάλη σήμαγξ ἥνοιγε τὸ γιγάντιον στόμα της καὶ χωρὶς σχεδὸν νὰ τὸ ἐννοήσωμεν, κατεβρόχθισε καὶ μηχανὴν καὶ βαγόνια καὶ ὅλους μας.

Τώρα ἡσθανόμεθα ἐντροπήν διὰ τὸν προηγούμενον φόβον μας. Εύτυχῶς τὸ σκότος τῆς σήμαγγος ἔκρυπτε τὴν ἐντροπήν μας καὶ ὅταν ἔξήλθομεν εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον εἴχομεν πλέον συνέλθει..

Εύρεθημεν λοιπὸν καὶ πάλιν εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἄλλῃ κοιλάς παρουσιάσθη ἐνώπιόν μας. Ὡραῖαι πάλιν κορυφαὶ ὑψοῦντο γύρω μας· μαγευτικὰ ἐκελάδουν καὶ ἐδῶ τὰ πτηνά· θολός, δρμητικὸς ἐκύλιε καὶ ἐδῶ τὰ νερά του ὁ Νέστος καὶ διαρκῶς ἡμπόδιζε τὴν διάβασίν μας· καὶ διαρκῶς ἐμουρμούριζε τὸ τραγούδι του· τὸ τραγούδι τῆς περιφρονήσεως τοῦ δυνατοῦ πρὸς τὸν ἀδύνατον.

Ο σιδηρόδρομός μας τῷρα οὕτε ἐκοίταξε πρὸς τὸν ποταμόν· ἔθύμωσε καὶ αὐτὸς καὶ ἀπεφάσισε νὰ κάμη ύπομονήν. Θὰ ἔφθανε καὶ ἡ Ἱδική του ὥρα· καὶ ἥσυχος πλέον ἔξηκολούθει τὸν δρόμον του, ταράζων μὲ τὸν θόρυβον τῆς μηχανῆς του τὴν ἥσυχίαν τῶν κοιλάδων καὶ στέλλων εἰς τὸν γαλανὸν οὔρανὸν πυκνὰ σύννεφα ἀπὸ δλόμαυρον καπνόν.

Νέος βράχος καὶ νέα σήραγγες εἰς τὸ ἄκρον τῆς κοιλάδος. Ο σιδηρόδρομος, ὡς τεράστιος ὅφις, ἐτρύπωσεν εἰς τὸ σκότος, καταφρονῶν καὶ τὸν Νέστον καὶ τὰ νερά του. Ως μεγαθήριον ἔμυκατο ἐκεῖ εἰς τὰ θεοσκότεινα βάθη τῆς γῆς μὲ πεῖσμα καὶ κακίαν διὰ τὸν ἔχθρόν του, δοστὶς τὴν αὐτὴν ὥραν ἀπελάμβανεν ἥσυχος τὸν ἔαρινὸν ἥλιον καὶ ἐνανουρίζετο ἀπὸ τὰ τραγούδια μυριάδων πτηνῶν.

Πόσην ὥραν ἐκράτησε τὸ φαιδρὸν αὐτὸ κυνηγητὸν τοῦ ποταμοῦ καὶ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ πόσας σήραγγας ἐπεράσαμεν καὶ πόσας κοιλάδας ἀπελαύσαμεν εἶναι ἀδύνατον νὰ ύπολογίσωμεν. Τὸ ὠραιότατον θέαμα μᾶς εἶχε μεθύσει ὅλους. Πεντήκοντα καὶ πέντε χιλιόμετρα ἐπεράσαμεν εἰς τὴν δνειρώδη αὐτὴν φύσιν. Καὶ οὕτε αἱ σήραγγες οὕτε αἱ κοιλάδες ἐτελείωναν. Ἀλλ’ οὕτε καὶ ὁ Νέστος ἤννόει νὰ παραδοθῇ. Πάντοτε ἐκύλιε τὰ θολά του νερά καὶ διαρκῶς ἐμουρμούριζε τὸ αἰώνιον τραγούδι του...

Κάποτε βλέπομεν τὰς δύο ὅχθας νὰ πλησιάζουν ἡ μία τὴν ἄλλην· δύο ἀντιμέτωποι βράχοι ἡνάγκαζον τὸν ἀνυπότακτον ποταμὸν νὰ περιορίσῃ τὴν κοίτην του. Καὶ ἐπάνω εἰς τοὺς δύο γειτονικοὺς βράχους ἀντικρίσαμεν αἰδηρᾶν γέφυραν.

“Ησυχος καὶ ὑπερήφανος ὁ σιδηρόδρομός μας ἔφθασεν εἰς τὴν γέφυραν· ἐκεῖ ἡλάττωσε τὸν δρόμον του, ωσὰν νὰ ἥθελε νὰ

κρατήσῃ περισσοτέραν ὥραν ἢ διάβασις τῆς γεφύρας· τότε θὰ ἡσθάνετο ἀκόμη περισσότερον ὁ γέρων Νέστος τὴν ταπείνωσίν του.

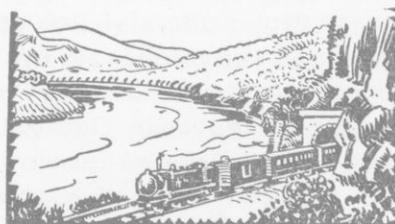
"Ετριζον τὰ σίδηρα τῆς γεφύρας ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ τραίνου, ἀλλὰ μᾶς ἐφάνη, ὅτι ἔτριζον καὶ αἱ ὅχθαι ἀπὸ τὸν θυλιὸν τοῦ νικημένου ποταμοῦ. Καὶ τὰ νερά του, θολώτερα τώρα ποὺ ἐδέχοντο τὴν σκιάν τῆς γεφύρας καὶ τοῦ τραίνου, ἀφριζαν εἰς τὴν στενὴν κοίτην των καὶ ἐσκόρπιζαν γύρω ἄγριον ρόχθον, ὡς νὰ ἔλεγον εἰς τὸν σιδηρόδρομον :

— "Ἐννοια σου καὶ κάποια ὥρα κακή δὲ θὰ τὸ βρῆς ἔδω αὐτὸ τὸ γεφύρι.

"Ας εἶναι τιμημένος ὁ τεχνίτης, ὁ δόποῖος ἔσκαψε τὰς σήραγγας καὶ ἔστησε τὴν σιδηρᾶν γέφυραν.

'Αλλ' ἀκόμη περισσότερον ἀς εἶναι δοξασμένος 'Εκεῖνος, δστις μᾶς ἔχάρισε τὸ χρυσοῦν φῶς τοῦ ἡλίου, τοὺς πρασίνους λόφους, τὰς ὥραίας κοιλάδας, τὴν μαγευτικὴν μουσικὴν τῶν πτηνῶν. "Ας εἶναι δοξασμένος 'Εκεῖνος, δστις μᾶς ἔχάρισε τὸ γλυκὺ μουρμούρισμα τῶν θολωμένων νερῶν, τὸ τραγούδι, τὸ αἰώνιον τραγούδι τοῦ Νέστου.

Δημήτριος Κοντογιάννης.

Z'.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΦΥΣΙΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝ ΑΥΤΗ ΖΩΗΝ

Στὴ γαλανὴ πατρίδα μον ἔχει εὐωδιὰ καὶ χάρη
τὸ ταπεινότερο δεντρό, τὸ πιὸ φτωχὸ χορτάρι.

Γ. Δροσίνης.

ΤΟ ΑΘΑΝΑΤΟ ΠΟΥΛΙ

Κατεβαίναμε κι οἱ τρεῖς μας. "Ητανε διακοπές. Τὴ δύναμη μας τῇ γνωρίζαμε. "Ημαστε τρία παιδιά του σχολείου. Ἄλιμονο σ' δι, τι βρεθῆ μπροστά μας! 'Ο διαβάτης, ἀν γύριζε ἄξαφνα, θὰ μᾶς ἔπιανε νὰ βαδίζωμε πίσω του τσακισμένοι σὲ σχήματα ξύλινων φασουλήδων. Τὸ σύρμα τοῦ τηλεγράφου θὰ τὸ πετροβιολούσαμε. Τὸ δεντράκι τῆς πλατείας, ποὺ τὸ πότιζαν τρεῖς δημαρχίες, χωρὶς νὰ μεγαλώνῃ, θὰ τὸ κουνούσαμε περίεργοι νὰ ίδοιμε, πῶς τάχα θὰ γίνη ἀν πάψη ν' ἀντιστέκεται τὸ παιδικὸ κορμί του καὶ νὰ κάμη τράκι! "Ε; πῶς θὰ εἶναι; Στὸν μπάγκο θὰ χαράζαμε μιὰ τριώτα* καὶ στὴ μαρμάρινη προιομή τοῦ εὔεργέτη τοῦ Δήμου τ' ἀρχικὰ μας ψηφία. Τὴ βρύση θὰ τὴν ἀνοίγαμε νὰ χυθῆ τὸ νερό. Κυνηγούσαμε δι, τι ἥταν χρήσιμο. Τὸ ἄχρηστο μᾶς γλίτωνε. "Αν ἐμπόδιζαν ἐμᾶς τοὺς τρεῖς, δὲν ὀφελοῦσε τίποτε. Θὰ κατέβαιναν ἄλλοι τρεῖς, πάλι ἵσως παιδιά τοῦ σχολείου. Θὰ ἔξεραν νὰ τολμήσουν δσα καὶ ἐμεῖς. "Οταν οἱ πέτρες ποὺ πετούσαμε στὸν ἀέρα—τὸ διάστημα ἰδιαιτέρως μᾶς ἥταν μισητό, ἀδύνατο νὰ τὸ ὑποφέρωμε—δταν πέφταν στὰ κεραμίδια τῶν σπιτιών καὶ τὰ ἔσπαζαν ἡ κατόρθωναν μέσα στὰ φύλλα τῆς καρυδιᾶς νὰ βροῦν τὰ καρύδια καὶ νὰ τὰ ρίξουν, ἀκούγουνταν οἱ φωνὲς τῶν γυναικῶν.

— "Αχ! δὲ θ' ἀνοίξῃ ποτὲ αὐτὸ τὸ σχολεῖο;

Τὸ σχολεῖο περίμενε ὅλη ἡ κοινωνία !

”Οχι τόσο γιὰ νὰ μάθωμε ἐμεῖς γράμματα, ἀλλὰ γιὰ νὰ γλυτώσῃ αὐτὴ ἀπὸ μᾶς. Ἐμεῖς δμως ἐλπίζαμε, πῶς δ Θεός εἶναι μὲ τὴν τρέλα τὴ δικῇ μας παρὰ μὲ τὴ φρονιμάδα ἔκεινων ποὺ μᾶς κυνηγοῦσαν. ”Αν αὐτὸ δὲν εἶναι ἀλήθεια, τότε γιατὶ λοιπὸν βρίσκαμε μπροστά μας τόσα χρήσιμα πράγματα, γιὰ νὰ τὰ χαλάσωμε ;

”Οποιος μᾶς ἔβλεπε αὐτὸ τὸ ἀπόγευμα νὰ γυρίζωμε στὴν ἐρημιά, θὰ ρωτοῦσε βέβαια :

— Μὰ ποῦ πᾶνε αὐτὰ τὰ τρία παιδιά :

Τοῦτο δὲν τὸ ξέραμε. Πηγαίναμε, ἐπειδὴ ἔτυχε καὶ βρεθῆκαμε πρὸς αὐτὸ τὸ μέρος, πρὸς τ’ ἀμπέλια. Μιὰ ποὺ δ δρόμος μᾶς ἔφερε ἐκεῖ, ἔπρεπε νὰ ἔξετάσωμε τὸν ἀμπελῶνα. Τόσα χιλιόμετρα χωρὶς ἐμᾶς ! Πάλι μᾶς πείραζε τὸ πολὺ διάστημα. Καὶ τὸ πολὺ πράσινο καὶ τοῦτο μᾶς φαινόταν σὰ μιὰ αὐθαιρεσία* τῆς δύναμης, ποὺ τὸ ἔκαμε, χωρὶς νὰ μᾶς συλλογιστῇ. Τὰ παιδιά καὶ τὰ σκυλιά ἔχουν τὴν ἰδέα, πῶς τίποτε δὲν πρέπει νὰ γίνεται χωρὶς αὐτά. Ψάχναμε τοὺς ἀμπελῶνες μὲ τὰ μάτια σὰν χτήματά μας. Μόλις φαινόταν κάποιο δέντρο, στραβό ἦ παράδοξο, πλησιάζαμε καὶ τὸ κοιτάζαμε, σὰ νὰ μᾶς περίμενε. Καὶ πάλι, δταν κανένα σκιάχτρο τέντωνε τὰ ἄδεια μανίκια του ἦ φοροῦσε στραβὰ τὸ παλιό του καπέλο, πηγαίναμε κοντά του, γιὰ νὰ τοῦ δείξωμε, πῶς δὲ μᾶς γέλασε καθόλου, ἀλλὰ ἥμαστε τέλεια βέβαιοι γιὰ τὸ φεύτικο τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ. Ὁταν προσβολὴ νὰ μᾶς ἀγνοοῦν κι αὐτές ἀκόμα οἱ πέτρες. Πλησιάσαμε σ’ ὅλα. Ἐξουσιάσαμε δλον ἐκεῖνο τὸν πράσινο κόσμο. Τὸν πετροβολήσαμε. Δὲν ἔμεινε τίποτε ἄλλο. Τὸ ἔργο μας εἶχε τελειώσει. Πλησιάζε ἡ νύχτα.

— Μιὰ φωλιά ! εἶπε δ πιὸ ἐπικίνδυνος ἀπὸ τοὺς τρεῖς μας γιὰ τὶς φωλιές, δ Τρίκας.

Γινήκαμε σοβαροὶ καὶ οἱ τρεῖς. Πλησιάσαμε. Μὰ τὶ μάτι εἶν’ αὐτό ; Ὁταν ἀλήθεια μιὰ φωλιά, ποὺ οὕτε γάτα δὲν μποροῦσε νὰ τὴν δῆ· μὲ τόση πρόνοια εἶχε κρυφτῇ. Ὁταν ἀπάνω σ’ ἔνα κλῆμα καταμεσίς στὸ ἀμπέλι, στὴν κορφὴ σχεδόν τοῦ βλαστοῦ.

Κι ἔστεκε ἥσυχα κι ὠραῖα. "Ετοι σὰ νὰ τὴν ἀπίθωσε κάποιος. Δὲν ύποψιάστηκε αὐτὸ τὸ πουλί, πὼς κάποτε θὰ περνούσαμε..."

— Κι ἔνα αὐγό! φώναξε ὁ Τρίκας, ποὺ ἔσκυψε στὴ φωλιά πρῶτος.

Ήταν κι ἔνα αὐγὸ τόσο δά, ἔνα καὶ μοναχό. Μὰ εἶχε γαλάζια κεντήματα, μιὰν ἀπερίγραπτη ἐλαφρὴ ζωγραφιά. Τὸ πῆραν στὸ χέρι τους, πρῶτα ὁ Τρίκας, ἔπειτα ὁ Διαμαντής. Τὸ ξαναπήρε ὁ Τρίκας. 'Ἐγὼ ἥμουν δὲ μικρότερος ἀπὸ τοὺς τρεῖς. Περίμενα. "Οταν τ' ἄφησαν καὶ στὴ δικῇ μου χούφτα, αἰσθάνθηκα τὴν ἀφή του σὰ χάδι ἀγγέλων. Μοῦ φάνηκε, πὼς ἥρθα σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν ἵδια τὴν καλοσύνη, πὼς ἔνιωσα ὅ, τι στὸν κόσμο εἶναι ἀγαθό, τρυφερὸ καὶ παρήγορο. 'Ο Διαμαντής μοῦ ζήτησε νὰ τὸ ξαναῦδῃ. 'Ο Τρίκας δύμως τὸ πῆρε κι ἀπὸ τὰ δικά του τὰ χέρια καὶ τόβαλε στὴ φωλιά.

— Βάλτε σημάδια, μᾶς εἶπε.

— Γιατί νὰ βάλωμε σημάδια;

— Γιὰ νὰ τὴν ξαναβροῦμε, ἅμα ἡ μάνα βγάλη τὸ πουλί.

Νά! ἡ καμπούρα ἡ ἐλιὰ εἶναι καλὸ σημάδι.

Κοιτάξαμε τὴν καμπούρα ἐλιά. Χαράξαμε στὸ νοῦ μας μιὰ γραμμὴ ἀπὸ τὸ δρόμο πρὸς τὸ ἐκκλησάκι, ποὺ φαινόταν ἀπέναντι, σημαδέψαμε καὶ μιὰ πέτρα. Μὲ τέτοια σημάδια ἡ φωλιά εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ξαναβρεθῇ. Σὲ πέντε μέρες τὸ πουλάκι θὰ εἶναι βγαλμένο. Σὲ δέκα θὰ εἶναι γιὰ τὸ κλουβί. Μ' ὅλη τὴ φωλιά!... Ξεκινήσαμε νὰ φύγωμε.

Δὲν εἶχαμε κάμει λίγα βήματα, ὅταν ὁ Τρίκας σταμάτησε.

— Κι ἀν τὴ βροῦν τὰ παιδιά; ρώτησε.

— Σώπα, καημένε Τρίκα! Μέσα σὲ χιλιάδες κλήματα!

— "Αν τὴ βροῦν; ξανάειπε.

'Ο ἀνήσυχος νοῦς του συλλογιζόταν κάθε πιθανότητα. Δὲν ἦταν παιδί ἀπ' αὐτὰ ποὺ χαρίζουν τίποτε στὸν ἄλλο. Τὰ ἥθελε ὅλα δικά του. Προσβολὴ δὲν ύπόφερε. Δείλια δὲ γνώριζε. 'Αποφάσιζε γρήγορα. Μισοῦσε εὔκολα.

— Ξαναρχόμαστε, Τρίκα, τοῦ εἶπα.

— Γιὰ νὰ μᾶς πάρουν ἀπὸ πίσω καὶ νὰ τὴ μάθουν! Τί ξέρεις ἔσù ἀπὸ φωλιές;

— "Ε, ας τὴν ἀφήσωμε στὴν τύχη της, εἶπε ὁ Διαμαντής, σὰ νὰ εἶχε φοβηθῆ κάτι κακό.

Μόλις τὸ εἶπε, τὸ κακὸ ἔγινε. Ο Τρίκας προχώρησε χωρὶς δισταγμό. Προτοῦ προφτάσωμε νὰ φωνάξωμε, ἀπλωσε τὸ χέρι του στὸ κλῆμα καὶ σπάραξε τὴν φωλιά.

— "Ας ἔρθουν τώρα νὰ τὴν πάρουν! εἶπε.

"Η φωλιὰ ἀντιστάθηκε λίγο. Η περίπλοκη τέχνη της, ἡ ἀνιστόρητη σοφία της, ἡ λεπτὴ κλωνιά της δὲν ἥθελαν νὰ σβήσουν ἀδιαμαρτύρητα. "Εκαμαν στὴν ἐπίθεση τοῦ Τρίκα τὴν μικρὴ ἔκείνη ἀντίσταση, ποὺ ἀφήνουν τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ ὡραῖα πράγματα, μάταια, ἔτοι γιὰ τὴν τιμὴ τῆς ὁμορφιᾶς! Μὰ ἥταν τόσο μικρὴ ἡ ἄμυνα, ποὺ δὲν ἔδειψε τίποτε ἀπὸ τὴν ἄγρια δύναμη τῶν χεριῶν του ὁ Τρίκας. "Ήταν περιττή. Τὸ εύκολώτερο πράγμα στὸν κόσμο εἶναι νὰ χαλάσης τὸ ὡραῖο καὶ τὸ ἀγαθὸ ἔργο. Τὸ δυσκολώτερο, νὰ τὸ φτιάσης.

Σουρούπωνε.

— Πάμε, εἶπε.

"Εριξα μιὰ τελευταία ματιὰ στὰ συντρίμματα τῆς φωλιᾶς. "Ήταν ἀγνώριστη. Τὸ μικρὸ αύγο εἶχε κομματιαστῆ καὶ στὰ σκόρπια τσόφλια του κάτω στὸ χῶμα φάνταζαν ἀκόμα ἐλεεινὲς καὶ χωρὶς δύναμη μπροστὰ στὸ κακὸ οἱ ἐλαφρὲς γαλάζιες ζωγραφιές, ποὺ εἶχε χαράξει ἐπάνω του μὲ τόση ὑπομονὴ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ. Μόλις ξεκινήσαμε νὰ φύγωμε, νὰ ἡ μάνα. "Ερχεται γρήγορα. Δὲν μπορεῖ ἄνθρωπος νὰ διηγηθῇ αὐτὸ τὸ λάλημα τοῦ πόνου. Πετοῦσε γύρω στὸ κλῆμα μὲ κύκλους πρῶτα μεγάλους, ἔπειτα πιὸ μικρούς, πιὸ στενούς, γρήγορους, δρμητικούς καὶ μοιρολογοῦσε. «Τρί! τρί! τρί!» Τὸ τρελό της πέταγμα, τὸ ἀπελπισμένο σάλεμα τῆς ἄσπρης κι ὅμορφης οὐρᾶς της, ὅσο κι ἀν σουρούπωνε, τὸ εἶδαμε καθαρὰ στὸν οὐρανό. Αὐτὰ δὲ λησμονοῦνται ποτέ!

— Γιά πές μου, καημένε, νὰ ζήσης, μούλεγε ὁ Διαμαντής, εἰκοσιπέντε χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ μοιρολόγι τῆς μάνας, ἀκοῦς

συχνά κι έσύ σάν κι έμένα έκεινο τὸ λάλημα ; Γιά πές μου, γιατί ξανάρχεται ;

— Δὲν ξέρω, Διαμαντή.

— "Ο, τι πόνεσε λοιπὸν δὲν πεθαίνει ; ὅ, τι ἀδικήθηκε, εἶναι ἀθάνατο ;

— "Ισως.

— Γιά πές μου, δὲν ἦταν ἀρκετὸν νὰ μᾶς τιμωρήσῃ μιὰ φορά, πρέπει νάρχεται κάθε τόσο στὸν ὑπνο καὶ στὸν ξύπνο ;

— Δὲν ξέρω, Διαμαντή.

— Εἶναι μῆνες δλόκληροι, ποὺ τὸ ξεχνῶ. Κι ἄξαφνα ἔκει ποὺ πάω νὰ πιάσω ἔναν καρπὸ ἢ νὰ πιῶ μιὰ γουλιὰ δροσερὸνερὸ τρί ! τρί ! νά ! τ' ἀκούω. «"Οχι» μοῦ λέει «στιγμὲς εὔτυχι σμένες ! "Ακουσέ με». Εἶναι ἔτσι καὶ σὲ σένα ; Τότε θὰ πή, πώς εἶν' ἀνώτερη ἀνάγκη αὐτὸ ποὺ γίνεται, νὰ γίνεται.

— Δὲν ξέρω τίποτε, Διαμαντή.

— Φταίμε κι ἔμεῖς οἱ δυό. Γιατί νὰ μὴν τὸν κρατήσωμε ;

— Σοβαρὰ μιλᾶς ; Πάλι γιὰ τὴν παλιὰ ἴστορία ; "Ἐλα τώρα ! Εἶναι ἀδύνατο δ Θεός νὰ μᾶς κατατρέχῃ γιὰ ἔνα ἀσυλλόγιστο λάθος, καημένε !

— Ναί, τὸ συλλογίστηκα πολλὲς φορές. Γιατί δὲν κρατήσωμε τὸν Τρίκα, ὅταν πήγε νὰ χαλάσῃ τὴ φωλιά ;

— Μὰ νά ποὺ δὲν τὸν κρατήσαμε. Ἡταν χεροδύναμος. Κι ἔπειτα ἥμαστε παιδιά. Τί ξέρουν τὰ παιδιά :

— Δὲν εἶναι δικαιολογία !

— Πῶς δὲν εἶναι ;

— "Οπως ἔγινε τὸ κακό, μποροῦσε νὰ γίνη ἔνα καλό. Σκέψου, ἂν στὴ θέση αὐτοῦ τοῦ φόνου εἴχαμε μιὰ ἀγαθὴ πράξη νὰ θυμῷμαστε σ' ὅλη μας τὴ ζωή ! Θὰ ἦταν σὰν παιδικὸς ἄγγελος, ποὺ ἔρχεται νὰ μᾶς χαμογελάσῃ, νὰ μᾶς ταξιδέψῃ σὲ ρόδινας πρωινὰ σύννεφα, γιὰ νὰ ξεχάσωμε αὐτὴ τὴ ζωή.

Zacharias Papantoniou.

'Ephemeris « 'Eleniθερον Bῆμα »

ΧΕΛΙΔΟΝΙΣΜΑ

[Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος τὸ χελιδόνισμα ψάλλουν τὰ παιδιά κατὰ τὴν πρώτην Μαρτίου—ἔορτάζοντα τὴν ἐπάνοδον τῆς ἀνοίξεως—περιερχόμενα τάς οἰκίας καὶ συνάζοντα φιλοδωρήματα, ὅπως καὶ κατὰ τάς ἔορτάς τῶν Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιᾶς κ.ἄ.

Όνομάζεται χελιδόνισμα διὰ τὴν ἐπανάληψιν τῆς φράσεως: « Ἡρθε, ἥρθε ἡ χελιδόνα! » καὶ διότι τὰ παιδιά κρατοῦν ἔνα ξύλινο χελιδόνι προσημοσμένον ἐπὶ μικροῦ τροχοῦ μύλου, δ ὅποῖς περιστρέφεται ταχέως διὰ κλωστῆς τυλισσομένης καὶ ἐκτυλισσομένης γύρω ἀπὸ μικρὸν κύλινδρον, ἐπάνω εἰς τὴν ἄκραν καλάμου ἡ κλάδου δένδρου. Τὸ ἔθιμον τοῦτο εἶναι ἀρχαιότατον. Χελιδονίσματα ἔψαλλαν τὰ παιδιά καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ἐποχὴν, ὅπως καὶ κατὰ τὴν βυζαντινήν. “Ἐν τοιοῦτον ἀναφέρει δ Ἀθήναιος (Ζος αἰών μ. Χ.) εἰς τοὺς Δειπνοσοφιστάς του, τὸ δοιοῖν *ἔχει καταπληκτικὴν δμοιότητα μὲ τὸ σημερινόν.* Ἀρχίζει :

“**Ἡλθ’ ἥλθε χελιδών
καλάς ὥρας ἄγουσσα,
καλούς ἐνιαυτούς κ. ο. κ.]**

**Ἡρθεν, ἥρθε ἡ χελιδόνα,
ἥρθε πάλι ἡ μελιδόνα·
κάθισε καὶ λάλησε
καὶ γλυκὰ κελάδησε :
« Κύρ Φλεβάρη φοβερέ,
βροχερέ καὶ χιονερέ,
κι ᄃν φλεβίσης κι ᄃν τζικνίσης,
καλοκαίρι θά μυρίσης·
κι ᄃν χιονίσης κι ᄃν κακίσης,
πάλιν ᄃνοιξη θ’ ἀνθίσης.**

Θάλασσαν ἐπέρασσα,
τὴ στεριὰ δὲν ξέχασσα,
κύματα κι ᄃν ἔσχισα
ἔσπειρα, οἰκονόμησα.
“Εφυγα κι ἀφῆκα σύκα
καὶ Σταυρό καὶ θημωνίτσα.

Κι ἥρθα τώρα κι ἥβρα φύτρα
κι ἥβρα χόρτα, σπάρτα, βλίτρα*
Βλίτρα, βλίτρα, φύτρα, φύτρα.

*Ηρθ' ὁ Μάρτης ὁ καλὸς
κι ὁ Ἀπρίλης ὁ γλυκός
ἔφθασε, δὲν εἶν' μακρά.
Τὰ πουλάκια κελαηδοῦν,
τὰ δεντράκια φυλλανθοῦν,
τὰ ὀρνίθια νὰ γεννοῦν
ἀρχινοῦν καὶ νὰ κλωσοῦν.
Τὰ κοπάδια ξαρχινοῦν
ν' ἀνεβαίνουν στὰ βουνά,
τὰ κατσίκια νὰ πηδοῦν
καὶ νὰ τρώγουν τὰ κλαδιά.

Σύ, καλὴ νοικοκυρά,
έμπα στὸ κελάρι σου,
φέρε αὐγά περδικωτὰ
καὶ πουλιὰ σαρακοστά,
δῶσε καὶ μιάν ὀρνιθίτσα,
φέρε καὶ μιά κουλουρίτσα.

Μέσα γειά, μέσα χαρά
στὸν ἀφέντη, στὴν κυρά,
στὰ παιδιά καὶ στοὺς γονεῖς,
σ' δλους σας τοὺς συγγενεῖς.

Μέσα Μάρτης καὶ χαρά
καὶ χαρὰ καὶ πασχαλιά.
Κι ἐμεῖς καλῶς σᾶς ἥβραμε
καὶ φέτος καὶ τοῦ χρόνου.

Δημοτικόν.

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΑΣ

Τ' ἀγροτικὸ τὸ σπίτι μας μ' ἀγάπη τὸ θυμᾶμαι
 τὰ χρόνια τὰ παλιά,
 βιολέτες καὶ γαρύφαλα τὸ γιόμιζαν τὸ δεῖλι
 γλυκιά μοσκοβολιά.

Τὶς ὅρνιθες ποὺ μπαίνανε, γλυκὰ τ' ἀναθυμᾶμαι,
 στὴν ὄρνιθιώνα ἀργά·
 τὸν πετεινὸ περήφανο στερνός κι αὐτὸς νὰ μπαίνῃ
 μὲ τὰ χρυσὰ φτερά.

Τ' ἀγροτικὸ τὸ σπίτι μας μὲ δάκρυα τὸ θυμᾶμαι
 πού, τρυφερὰ παιδιά,
 τὸ δουλευτὴ πατέρα μας προσμέναμε τὸ βράδυ
 στὴ θύρα του μπροστά !

N. Χαντζάρας.

« Εἰδύλλια »

ΜΕΣ ΣΤ' ΩΡΙΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΜΑΣ

Μὲς στ' ὥριο περιβόλι μας
 νὰ ξανασάνω μπῆκα
 καὶ μοῦπε στ' ἀνθη δλόγυρα
 τοῦ μελισσιοῦ ἡ βοή,
 πῶς εἶναι δ κόσμος λούλουδο
 κι οἱ δμορφιές του γλύκα,
 γλύκα πώς εἶναι κι ἡ ζωή.

Μοῦπε τ' ἀγέρι, ποὺ ἥσυχα
τοὺς χάιδευε τοὺς κλώνους
καὶ στὰ φτερά του σήκωνε
ροδένιες εύωδιές,
πῶς ἡ ἥδονὴ εἶναι πιότερη
στὴ γῆς ἀπὸ τοὺς πόνους,
οἵ χάρες ἀπὸ τίς πληγές.

Μοῦπαν πουλιά πετάμενα
μὲ τὸ κελάδημά τους,
πῶς εἶναι ἡ γῆς παράδεισο,
πῶς εἶναι ἀγγέλοι αὐτά·
καὶ δῶρο μᾶς τὴ φέρνουνε
τὴν τρυφερὴ χαρά τους,
χαρά, ποὺ σύντροφο ζητᾶ.

Τοῦ ἥλιου κι οἱ χρυσόφλογες
μοῦ κραίνουν ἀχτιδούλες,
ποὺ τὴ λαχτάρα φέρνουνε
στῆς γῆς τὴν ἀγκαλιά,
πῶς εἴμαστε δλοι τέκνα τους
κι αὔτες εἶναι μανούλες
μέσα στοῦ κόσμου τὴ φωλιά.

*Αργύρης *Εφταλιώτης.

« Ἐκλεγτὲς σελίδες »

ΧΑΡΑ ΣΤ' ΑΛΕΤΡΙ

Βαριά τ' ἀλέτρι πίσω του τ' ἀφράτο αὐλάκι ἀφήνει
καὶ τ' ἀργοπάτητα δὲ ζευγάς τὰ βόδια του κεντᾶ·
κι ἐκεῖνα, ποὺ παιδεύονται μὲ τόση καλοσύνη,
μὲ τὰ μεγάλα μάτια τους κοιτάζουνε σκυφτά.

Χαρὰ στ' ἀλέτρι, στὸ ζευγά, ποὺ τὴ ζωὴ μᾶς δίνουν.
“Οταν τὰ στάχυα θὰ γενοῦν, τὰ βόδια θ' ἀποστάσουν,
οἱ παραγιοὶ τὶς ἀψηλές τὶς θημωνιές θὰ στήνουν,
κι ἐκεῖνα θάβρουν καλαμιὰ πολλή, γιὰ νὰ χορτάσουν.

Μέσα στ' ἀλώνια τὰ χρυσά, τ' ἄλογα θὰ γυρνοῦνε
καὶ θὰ σηκώνουν σύγνεφο τὴ σκόνη στὸν ἀγέρα
κι οἱ λιχνιστάδες παρακεῖ ψηλὰ θὲ νὰ σκορποῦνε
μαλαματένια βότσαλα μὲς στὸ γαλάζιο αἰθέρα.

*Αλέκος Φωτιάδης.

« 'Ανοιχτὰ μυστικά »

ΤΟ ΤΣΑΚΑΛΙ

Τὸ τσακάλι εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπιτηδειότερα τετράποδα τοῦ λόγ-
γου. Ἡμπορεῖ νὰ σφάξῃ μίαν νύχτα ἔκατὸν καὶ πλέον πρόβατα.
”Ισως δὲν ὑπάρχει ἄλλο καταστρεπτικότερον ζῷον. Διότι δὲ λύ-
κος, ὁ δόποιος εἶναι ἐπίσης φοβερός καταστροφεύς τῶν ποιμνίων,
δὲν φθάνει τὰ ἔκατόν.

‘Η παράδοσις λέγει, δτι ἅμα περάσῃ τὰ ἐνενήντα ἐννέα,
σκάζει ὁ ἀτυχῆς. ’Άλλα καὶ διακόσια νὰ κόψῃ τὸ τσακάλι, εἶναι
ἀδύνατον νὰ τὸ ἐννοήσῃ δὲ βοσκός. Τὸν λύκον μάλιστα. Αὔτδες
εἶναι πολυθόρυβος. Τὸ τσακάλι ὅμως, ἅμα κινήσῃ, διὰ νὰ κάμη
ἐπιχείρησιν, πρῶτον θὰ ἐπισκεφθῆ τὸν βοσκόν. Θὰ ἔξετάσῃ, ἥν
κοιμᾶται, ποὺ εἶναι τὰ σκυλιά, ποὺ τὰ κοπάδια, προσχεδιάζει

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΦΥΣΙΝ

Μεγαρίτισσες Θερίστριες

[Φωτογραφία Νέλλης]

τὰ πάντα, ύποπτεύεται ὅλα τὰ ἐνδεχόμενα καὶ τότε ἀρχίζει τὴν σφαγήν.

’Αλλὰ μόνον τὰ σφάζει ἢ τὰ πνίγει, δίχως οὕτε τὸ αἷμα νὰ ρουφᾶ, ὅπως ὁ λύκος. Κάμνει καταστροφήν, χωρὶς νὰ μένῃ νὰ γευθῇ τοὺς καρπούς του. ’Επι πλέον εἶναι σπάνιον πρᾶγμα, νὰ πιασθῇ τὸ τσακάλι. Εἶναι τόσον ἐπιτήδειον, ώστε τὸ πρωὶ οὕτε ἵχνη δὲν ἀφήνει.

Πέρυσι μ' ὅλα ταῦτα συνελήφθη ἐν κατὰ τρόπον κωμικώτατον. ’Επῆγεν εἰς τὴν στάνην, διὰ νὰ κατοπτεύσῃ τὸν βοσκόν, ἀλλ' ἐκεῖ ἐμυρίσθη γάλα, τὸ ὄποιον τοῦ ἀρέσει πολύ.

’Ατυχῶς ὅμως δι' αὐτό, τὸ γάλα ἥτο εἰς ἐν ξύλινον δοχεῖον, στενὸν ἐπάνω καὶ πλατὺ κάτω. ”Ἐχωσε λοιπὸν τὴν «μούρην» του ἐντὸς καί, ἐφ' ὅσον ἔπινε τὸ γάλα, τόσον ἐπροχώρει πρὸς τὸν πυθμένα, πιεζομένων τῶν αὐτιῶν του, τὰ ὄποια ὅμως, μόλις ἔφθασαν εἰς τὸ πλατὺ μέρος τοῦ δοχείου, ἐπανέλαβον τὴν προτέραν των θέσιν.

”Αμα λοιπὸν ἔπιε τὸ γάλα καὶ ἡθέλησε ν' ἀποσυρθῆ, ἀνεκάλυψεν, διτὶ τ' αὐτιά του δὲν ύποχωροῦσαν πλέον. ”Ηρχισε τότε νὰ περιφέρεται προσωπιδοφόρον καὶ νὰ κτυπᾷ δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ώστε νὰ κατατρομάξῃ τὸν βοσκόν, ὁ ὄποιος ἐνόμιζεν, διτὶ πρόκειται περὶ διαβόλου. Μετὰ πολλοὺς ὅμως δισταγμούς ἀντελήφθη περὶ τίνος ἐπρόκειτο καὶ συνέλαβε τὸν ἐπισκέπτην, τὸν ὄποιον καὶ ἔφερεν εἰς τὸ χωρίον προσωπιδοφορεμένον.

”Ητο τοῦτο ἡ μεγαλυτέρα τιμωρία διὰ καταστροφὰς ἀτελειώτους, διὰ ζημίας χιλιάδων δραχμῶν.

”Υποθέτω, διτὶ πονηρότερά μάτια δὲν ἔπλασεν ὁ Θεός. Μικρά, σπιθωτά, ἀστραποκίνητα. Τὰ βλαχόσκυλα, τὰ βαρυκίνητα καὶ ἀπονήρευτα δὲν προφθάνουν νὰ προφυλάξουν τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ τσακάλια. ”Ἐχουν τόσα τεχνάσματα, ώστε οἱ βοσκοὶ τὰ θεωροῦν πολυμηχανώτερα καὶ ἀπὸ τὴν ἀλεπού.

Φαντασθῆτε διτὶ, διτὰν γίνωνται κοπάδι, διὰ νὰ κάμουν καμίαν ἐπίθεσιν, διαιροῦνται εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὄποιων τὸ ἐν κάμνει ψευδεπίθεσιν, μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀποπλανήσῃ τὰ σκυλιά, νὰ τὰ παρασύρῃ μακρὰν τοῦ κοπαδιοῦ καὶ

τοιουτοτρόπως ή ἄλλη φάλαγξ νὰ ἐπιτεθῇ ἀνέτως κατὰ τῶν προβάτων.

Οἱ βοσκοὶ γνωρίζουν τὴν τέχνην τῶν τσακαλιῶν καὶ πάντοτε ύποπτεύονται τὴν ἐπιδρομήν των ἀπὸ τὸ ἀντίθετον μέρος τῶν εἰκονικῶν ἐμφανίσεών των.

“Ἄμα διασκορπίζωνται καὶ χάνωνται, ἐπιτυγχάνουν πάλιν τὴν συνάντησίν των μὲ οὐρλιάσματα, ἀπὸ τὰ δόποῖα οἱ πιστικοὶ ἐννοοῦν, διτὶ πρόκειται περὶ γενικῆς προσκλήσεως εἰς ἔφοδον. ‘Ἄλλ’ εἶναι ἐντελῶς ἀνίσχυροι ἀπέναντι των διότι ἀλλοῦ οὐρλιάζουν καὶ ἀλλοῦ κάνουν τὰ θαύματά των !

« ‘Ἡ ζημιὰ ἔδω κι ὁ τσάκαλος στὸ χωριό», λέγει μιὰ παροιμία. Ποία λοιπὸν πονηρία ἡμπορεῖ νὰ καυχηθῇ διὰ τόσην ἐπιτηδειότητα ;

Τὰ οὐρλιάσματά των εἶναι κάποτε προγνωστικά τοῦ καιροῦ. “Οταν π. χ. οὐρλιάζουν ἀποβραδίς, οἱ βοσκοὶ περιμένουν τὴν ἐπομένην βροχήν.

Στέφανος Γρανίτσας.

« *Tὰ ἄγρια καὶ τὰ ἥμερα·
τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγγου* »

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΣΦΟΥΓΓΑΡΑΔΩΝ

[Ο Πέτρος Ραφαλιᾶς, ξακουστὸς σφουγγαράς, μὲ Αἴγινήτικο καράβι στὴν Μπαρμπαριά, ἀνεβοκατεβαίνει στὴ θάλασσα γιὰ σφουγγάρια, μὰ ἦταν ἀτυχος. ‘Ο καπετάνιος ἀπελπισμένος τὸν ρίχνει γιὰ σφουγγάρια ἄλλη μιὰ φορά ...]

— ”Ελα, Ραφαλιά, ἔτοιμάσου· λέει ὁ καπετάνιος. “Αν δὲ βγάλης καὶ τώρα τὸ δίχτυ γεμάτο, καλὰ θὰ κάμης νὰ ταχτῆς καλόγερος. Μήν ντροπιάζεις ἄδικα τ’ ὄνομά σου.

‘Εκεῖνος δὲν εἶπε τίποτε. Δὲν ἥθελε συμβουλές. Τὸ πῆρε ἀπόφαση : δὲ θὰ καταντήσῃ ἀνάμπαιγμα* στοὺς σφουγγαράδες ! ‘Ωστόσο τὸν ἔντυναν οἱ ἄλλοι σὰ γαμπρό. Σὰ γαμπρὸ καὶ μαζὶ σὰ λείψανο. Ζωντανὸς ἔμπαινε, μὰ ποιός ξέρει, ἀν θάβγαινε ζωντανός ; ‘Ο βουτηχτής παίζει τὴ ζωή του. Τὸ γνωρίζουν ὅλοι· τὸ

καλογνωρίζει πρώτος αύτός. Γιά τούτο μεταλαβαίνουν, πρὶν φύγουν ἀπὸ τὸ νησί.

Τέλος τὸν ἔντυσαν τὸ λάστιχο, τοῦ φόρεσαν τὴν ἀτσαλένια περικεφαλαία, τοῦ ἔζωσαν τὴν ζώνη μὲ τὰ γαντζούδια, κρέμασαν τὰ μολύβια στὴν τραχηλιά. Λαστιχένια βραχιόλια στὰ χέρια, παπούτσια μολυβοπάτωτα στὰ πόδια. Μόλις κατόρθωνε νὰ κινηθῇ ἀπὸ τὸ βάρος. Πάτησε τέλος στὴ σκάλα, ἔκλεισαν καλὰ τὸ φεγγίτη καὶ δ Πέτρος Ραφαλιάς ἀγνώριστος ἀπλωσε ἀπάνω στὰ νερά, σὰ ν' ἀπλωσε στὰ βαμβάκια.

Αμέσως φοῦσκες πρασινόγλαυκες πήδησαν, μιὰ κατόπιν τῆς ἄλλης, λές καὶ νεράιδα κάτω ἔπαιζε κρυσταλλένια πεντόβιολα. Ό Ραφαλιάς στάθηκε στὸ βυθό, σὰ νὰ μπῆκε στὸ σπίτι του. Γύρισε τὰ μάτια ζερβόδεξα κι ἀναγάλλιασε. Ό γεωργὸς ἔτσι δὲ χαίρεται, ποὺ βλέπει πολύκαρπο τὸ χωράφι του. Τώρα, συλλογιέται, θὰ ψαρέψω γιὰ καλά. "Οχι τὸ δίχτυ μου, μὰ κι ἀκόμη θὰ γεμίσω! Καὶ ἀρχίζει τὸ θέρισμα.

Απάνω μαῦρο σύγνεφο τοῦ καϊκιοῦ ἥ καρίνα*. Όλόγυρα τὸ νερὸ πηχτό, σταχτοπράσινο σὰ θαμπὸ κρύσταλλο, τὸν ψηλαφοῦσε ἀπὸ παντοῦ, τὸν ἔδεινε στὰ μεταξένια βράχια καὶ σύγκαιρα τοῦ ἔδειχνε χιλιόμορφο κόσμο. Άγέλες τὰ ψάρια, χρυσόφτερα, ἀσημωμένα, διάβαιναν δλόγυρά του μὲ φουσκωμένα τὰ λαιμά, τὰ σπάραχνα κατακόκκινα, ψιλὸ μαργαριτάρι τὰ δόντια στὶς δυνατές σαγονίτσες τους, τιμόνι τὴν ψαλιδωτὴ οὐρά τους. Πολλὰ ἔπεφταν ἀπάνω του, ἄλλα διάβαιναν σαγίτες ἀργυρές ἀπὸ τὰ σκέλια του.

Κάτω φυκοστρωμένος δ βυθός, ἀνοιγε πλατύς καὶ μαλακὸς σὰ βελοῦδο. Εδῶ ἀκαλῆφες* βαθυγάλαζες ἔβγαιναν ἀπὸ τὴν ἀμμουδιά, ἄλλες ἀνοιχτές σὰν κοῦπες καὶ σὰν ἀρχαῖα κύπελλα, μερικὲς σὰν κρίνα μεγάλα. Άλλοι τῆς Άφροδίτης δ κεστός* μακρύς, κλωθογύριστος, δλομέταξος, ἀπλωνε τὶς κορδέλες του. Καὶ παντοῦ περίγυρα τρανὰ χρυσόμηλα, χαμόκλαδα τριχοφορτωμένα, φυτὰ χιλιόπλουμα ἔκαναν ἐναν τῆπο δύνειροφάνταστο. Καὶ κόσμος μυστικός, δστρακοφόρος καὶ λεπιδοντυμένος καὶ ἀγκαθόφρακτος γύριζε ἀπάνω κάτω, μέγας καὶ ἀρειμάνιος σὰ Γο-

λιάθ καὶ ἄλλος, ταπεινός, φοβιτσάρης, τροφή δὲ ένας τ' ἄλλου. Κάπου ἀνοιγε τὰ πόδια του κι ἔτρεχε νὰ πιάσῃ τὴ σουπιὰ δ ἀστακὸς πνιγμένος στὸ μελάνι της. Κάπου μιὰ καβουρομάνα ἔπαιζε λόγχες τὰ πόδια της, γιὰ νὰ προφυλάξῃ τ' αὐγά της. Καὶ πέρα δῶθε βράχοι καὶ ἄβυσσοι, λαγκαδιές καὶ ὅρη, μὲ κάλλη μύρια, μὲ θησαυροὺς ἀμάλαγους*, μὲ κατοίκους, μὲ πετρώματα ἄγνωστα.

'Αλλὰ γιὰ κεῖνα δὲ φρόντιζε δὲ Πέτρος Ραφαλιάς. 'Ο σπόγ-
γος ἥταν ἐμπρός του κι ἔριχνε ἀδιάκοπα τὸ δίχτυ του.

"Αξαφνα σηκώνει γύρω τὰ μάτια του καὶ βλέπει μακριά του ἔνα βράχο ψηλὸ μὲ δυὸ δεντράκια μονόκλαδα στὴν κορφή· φάνταζε μέσα στὸ νερὸ σὰ δράκος μὲ ἀνοιχτὰ χέρια. Καὶ κοντὰ στὴ ρίζα του, ἐπάνω στὴν ξανθὴ ἀμμουδιά, εἶδε μιὰ τούφα σφουγ-
γάρι διαλεχτό. Δὲ χάνει καιρὸ καὶ τρέχει νὰ τὸ ἀδράξῃ. Δὲν
ἡθελε παρὰ δυὸ δρασκελιές ἀκόμη.

"Εσκυψε σύνταχα κι ἄρχισε νὰ ξεριζώνῃ τὸ σφουγγάρι. Δὲν
ἥταν καὶ μικρὸ πράμα. "Όλο τὸ γάλα του νὰ ἔστιβες, νὰ ἔβγα-
ζες δλη του τὴν πέτσα, πάλι θὰ ζύγιζε τὶς δυὸ δόκαδες. Δὲν
πρόφτασε δμως νὰ τὸ ξεριζώσῃ καὶ σηκώθηκε δρθός, σὰ νὰ τὸν
κέντησε δράκαινα.

'Απόμακρα ἐρχόταν ὅγκος θεότρομος, μαῦρος καὶ γυαλι-
στερός. Τὸ σκυλόψαρο! Σὰν πλώρη καραβιοῦ ἀναποδογυρισμένη σφήνωνε ἡ σαγόνα του κι ἀπὸ κάτω ἔχασκε κατακόκκινος δὲ λάρυγγάς του καὶ τὰ τριγωνικὰ δόντια του ἀσπριζαν φοβερά. Στὰ πλάγια τοῦ λαιμοῦ πέντε γραμμὲς μεγάλες κατάμαυρες, κόχλαζαν τὸ νερὸ σὰ σιφοῦνοι ἀδιάκοπα. Καὶ πίσω τὸ κορμὶ μελαψό, μὲ τὰ φτερούγια του ἀνοιχτὰ πέρα δῶθε, μὲ τὴν οὐρὰ γοργογύριστη σὰν ἔλικας βαπτοριοῦ, ἔφευγε μπρὸς κι ἀφροκο-
πούσαν τὰ νερὰ δαρτὰ καὶ σκοτωμένα στὸ διάβα του. Τὰ ψά-
ρια ἔτρεχαν κοπάδι μὲ τρελὰ πηδήματα, γιατὶ ἔνιωθαν τὸν κίν-
δυνο. "Οσα δμως τύχαιναν κοντά του, πήγαιναν ἵσα στὸ ἀχόρ-
ταγο στομάχι του.

"Οταν τὸ κῆτος εἶδε τὸ Ραφαλιά, ἡ παράξενη φορεσιά του φαίνεται πώς τὸ τρόμαξε· στάθηκε δίβουλο*. Ποιός ξέρει γιὰ τί

τὸν πῆρε. Τὰ μάτια στηλώθηκαν ἀπάνω του ἀκίνητα. "Ἐπειτ' ἄρχισε νὰ φέρνῃ βόλτες γύρω του, νὰ θέλη γιὰ νὰ πλησιάσῃ καὶ πάλι νὰ πισωδρομῇ. 'Ο δικός μας σκυφτὸς στὰ νύχια ἀκολουθοῦσε τὰ κλωθογυρίσματά του, γύριζε σᾶν ἔδανο στὴ θέση του ἀπάνω στὸ σφουγγάρι καὶ τὸ κοίταζε κατάματα.

'Απὸ πάνω τσιμποῦσαν τὸ σκοινὶ κάθε λίγο.

— "Ελα! τί κάνεις τόση ὥρα; καιρὸς νὰ βγῆς· ἔτοιμος;

— Περιμένετε! τοὺς τσιμποῦσε κεῖνος.

Ποῦ νὰ βγῆ; Μόλις ἔκανε νὰ τραβήξῃ ἀπάνω, θὰ τὸν ἔκοβε στὰ δυό.

Τέλος, σὰ νὰ κουράστηκε τὸ θηρίο, ἀργὰ πῆγε, πλησίασε στὸ βράχο καὶ ἄρχισε νὰ ξυέται. "Ἔξυνε τὴν κοιλιά του, γιὰ νὰ κοιμίσῃ τὴν πεῖνα του. 'Ο βράχος μὲ τὰ δεντράκια ἔτρεμε συθέμελα, σὰ νὰ τὸν ἔπιανε σύγκρυο.

Τώρα κακὰ τὰ μπλέξαμε! σκέφτηκε. 'Εδῶ θὰ μᾶς πάρη ἡ νύχτα.

'Αλλὰ μὲ τὸ σκοτάδι θὰ κινδύνευε περισσότερο. Πήρε θάρρος κι ἀποφάσισε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸ διώξῃ ἀπὸ κοντά του.

— Τὸ ψάρι κοντά μου, τσιμπάει ἀπάνω. "Έτοιμοι;

— "Έτοιμοι.

Τραβᾶ τότε κατεπάνω του μὲ τὸ καμάκι ψηλά, μὲ τὴν ξανθοκόκκινη περικεφαλαία του θυσσανοσκέπαστη ἀπὸ τὸ κοχλαστὸ νερὸ τῆς βαλβίδας*. Τὸ μολυβιόφορτωμένο στῆθος του ἀστράφτει· τὰ γαντζούδια τῆς πλατειᾶς ζώνης τρεμολάμπουν ἀπάνω στὸ σκοτεινό του λάστιχο. Τὸ θηρίο σάστισε· μωρὲ τ' εἶναι τοῦτο! κουτοσυλλογίστηκε. "Εκαμε δυὸς τρεῖς φορὲς νὰ σταθῇ καὶ ν' ἀντικρίσῃ τὸν ἔχθρό του, μὰ δὲν τὰ κατάφερε.

Μιὰ ἔδωσε μὲ τὴν οὐρά του ἀφροκοπώντας τὰ νερὰ καὶ χάθηκε πίσω τους.

'Ο δικός μας ἔμεινε στὴ θέση του, ὕσπου καθάρισαν τὰ νερά. Τότε ψαχούλεψε τὸ βράχο· εἶδε πέρα δῶθε νὰ μὴ λούφαζε πουθενὰ τὸ ψάρι. Τίποτε. Τ' ἀπονέρια του ἔδειχναν ἀκόμη τὸ διάβα του.

— Πάει στὸν ἄνεμο τὸ κουτόπραμα· συλλογίστηκε γελώντας μὲ τὸ φόβο του.

”Αδραξε εύθυς τὸ σφουγγάρι, μιὰ τὸ σχοινὶ κι ἔφτασε ἀπάνω. Βρόντοι, φωνές, σφυρίγματα, πέτρες καὶ ξύλα πλαταγιστὰ στὴ θάλασσα δέχτηκαν τὸ βουτηχτή, σὰ νὰ τὸν χαιρετοῦσαν γιὰ τὸ σφουγγάρι, ποὺ ἔφερνε. Δὲν ἦταν γιὰ τὸ σφουγγάρι.” Ήθελαν νὰ τρομάξουν τὸν καρχαρία, γιὰ νὰ φτάσῃ στὸ καΐκι ἄβλαβος ὁ Ραφαλιάς. Τέλος τὸν ἄρπαξαν τὰ παιδιά, τοῦ ἔβγαλαν τὴν περικεφαλαία, τὸν ξάπλωσαν στὸ κατάστρωμα κι ἄρχισαν νὰ τοῦ γδύνουν τὸ λάστιχο . . .

*Αντρέας Καρκαβίτσας.

«Δόγια τῆς Πλώσης»

ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

’Η θάλασσα βράζει δλόκληρη, ὁ βοριάς τὴ δέρνει, δσο νὰ σηκώσῃ βουνὰ τὰ κύματα. Τὸ πέλαγος εἶναι ἄβουλο*, δὲ διευθύνει αὐτό, ὁ ἀέρας τὸ δρίζει. Τὸ φυσικό του εἶναι ἥμερο, δὲν στρέφεται ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων, ἀν δὲν τὸ ἐρεθίσῃ ἐκεῖνος. Σ’ ἔνα δημοτικὸ τραγούδι ἡ θάλασσα παραπονεῖται γιὰ τὸ βοριά, δτι τῆς χαλᾶ τὰ καράβια, ποὺ τὴ στολίζουν, τῆς πνίγει τοὺς λεβέντες, ποὺ τὴν ἀγαποῦν.

”Ασχημα μπλέξαμε μὲ τὸν καιρὸ σήμερα. ’Ανοιχτήκαμε, ἐπειδὴ ἡ «Εύαγγελίστρια», ἡ μπρατσέρα* ποὺ ταξιδεύαμε, δὲν μποροῦσε νὰ βασταχτῇ στὴν ἀλίμενη Σαντορίνη καὶ τώρα πέσαμε στὶς μεγάλες φουρτούνες τοῦ κρητικοῦ πελάγους.

Πρὸς τὸ ἀπόγεμα ἡ θάλασσα ἥχαίει. ’Ο ἄνεμος ἔχει καθίσει ἐπάνω στὸ πρυμὶὸ κατάρτι μας κι ἀπὸ τὸ μεσημέρι, ποὺ φύγαμε, ώς ἀργά, προσπαθοῦσε νὰ εἰπῇ μιὰ μελωδία, χωρὶς νὰ τὸ καταφέρονται. ”Ολο ἔκανε φσσ, φσσ, οὕ ου οὕ ου καὶ δὲ βαριόταν τὴν ἀποτυχία του.

’Ο ἀέρας εἶναι ταῦρος ἀνυπότακτος, ποὺ ποτὲ δὲ θὰ μπῆ σε γνώση. ’Απόψε τάχει βάλει μαζί μας· μὲ τὸ τιτάνειο* χέρι του πιάνει τὰ πανιά καὶ τὰ σπρώχνει πρὸς τὸ νερό, κάνει τὴν μπρατσέρα νὰ γέρνη ἐπικίνδυνα στὸ πλευρό της. . .

Νυχτώνει κι άνησυχοῦμε μήπως τὸ ξύλο μας δὲ βαστάξῃ τὴ φουρτούνα. "Οσο ἔφεγγε θαυμάζαμε τὴ μεγαλοπρέπεια τῶν ἀφρῶν κι ἡ ἡσυχία τοῦ καπετάνιου, δ τρόπος μὲ τὸν δποῖο ἀπόφευγε τὰ μεγαλύτερα κύματα, ἔδιναν ἐμπιστοσύνη. Τώρα τὸ σκοτάδι σκέπασε τὴν ἀταξία τοῦ πελάγους, ἀλλὰ μᾶς ἐμποδίζει νὰ προφυλαχτοῦμε.

Τὰ κύματα δὲ φαίνονται παρὰ λίγα μέτρα, πρὶν μᾶς χτυπῆσουν, στὸ θαμπὸ φῶς τοῦ πίσω φαναριοῦ μας, πολὺ κοντά, γιὰ νὰ τὰ ξεφύγωμε· μᾶς καταβρέχουν καὶ χάνονται στὴ μαυρίλα.

Κοντά μεσάνυχτα, οἱ βρόντοι τῶν κυμάτων ἔγιναν τόσο δυνατοί, ὥστε νομίζομε κάθε τόσο, δτι θὰ τρακάρωμε ἐπάνω σὲ ὅφαλο. Τὰ βρεχάμενα τοῦ καϊκιοῦ πᾶνε νὰ σπάσουν. Ποῦ; σ' αὐτὴ τὴ γελαστὴ θάλασσα τοῦ Αιγαίου. Αὕτη ἡ Μεσόγειος εἶναι πλανεύτρα, σὲ παίρνει μὲ τὸ χαμόγελο καὶ τὴ γαλήνη της, μελτεμάκια, κυματάκια, νησάκια, δλα ἀθῶα ὑποτίθεται.

Καὶ νά! μὲς στὴ μέση τοῦ καλοκαιριοῦ κινδυνεύομε. Δὲν εἶναι κύμα, τὸ δποῖο περιγελοῦσε χθὲς ἀκόμη δ καπετάνιος, ποὺ νὰ μὴν ἔρχεται καταπάνω μας.

— Κάτι συμβαίνει μὲ τὸ πίσω πανί μας, γιατὶ τὰ σκοινιά του χαλάρωσαν· ἵσως ἔσπασε τὸ ἐπάνω μπαστούνι. 'Ο μοῦτσος πετιέται ως ἔκει, ψαύει στὰ σκοτεινά, κάτι διορθώνει καὶ κατεβαίνει κάτω μὲ ζεγδαρμένα χέρια.

— Γειά σου, ξεφτέρι! τοῦ λέει δ καπετάνιος.

'Αλλὰ ἡ ἐπισκευὴ δὲ βαστᾶ πολλὴ ὥρα, χαλαρώνει πάλι τὸ πανί καὶ τινάζεται δλόσωμο. 'Αναγκάζονται νὰ τὸ μαζέψουν καθὼς καὶ ἄλλα.

— "Α-λα, παιδιά! "Α-λα, παιδιά! τοὺς φωνάζει ἀπὸ τὸ τιμόνι δ καπετάν Zήσης, γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ δύναμη μὲς στ' ἀγριοκαίρι, ποὺ τοὺς κουνάει σὰν κουρέλια. Τέλος οἱ ναύτες γυρίζουν κοντά μας ἡσυχώτεροι, τώρα ποὺ πᾶμε μόνο μὲ τοὺς φλόκους*, ξυλάρμενοι.

— Ρὲ σύ, λέει τοῦ μικροῦ δ καπετάνιος, κατέβα νὰ ίδης, ἀν καί τὸ καντήλι τοῦ 'Αι-Νικόλα.

Μιὰ κυρία τῆς συντροφιᾶς τρέμει σ' αὐτὴ τὴ φράση.

— Μὴ φοβᾶστε! κάνει δὲ καπετάν Ζήσης· δόσο δὲ βλέπετε νερά στ' ἀμπάρι, μὴ φοβᾶστε!

Πλανιόμαστε ἀκόμη πολλὲς ὕρες μέσα στὴ φουρτουνοθάλασσα, ἐνῶ τὸ πλήρωμα παιδεύεται νὰ διορθώνῃ ζημιές.

“Ομως, δπως στ’ ἄλογα, ἔτσι καὶ στοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἀξιοθαύμαστες οἱ καθαρὲς φυλές. Δύναμη τῆς φυλῆς, δύναμη τῶν παραδόσεων βρίσκεται πυκνὴ μέσα τους. Οἱ τσοπαναραῖοι τῶν βουνῶν κι οἱ ναυτικοὶ τῶν νησιῶν εἶναι καθαρόαιμοι, εἶναι ἡ ἀριστοκρατία τῶν ‘Ελλήνων χωρικῶν.

‘Ο τρόπος, ποὺ μανουβράρουν* αὐτοὶ καὶ δαμάζουν ἄνεμο καὶ κύμα, εἶναι σπουδαῖος. Στέκουν ἀκούραστοι στὰ ξάρτια, χωρὶς νὰ βάλουν μπουκιὰ στὸ στόμα, δόσο ν’ ἀποστάση πρὶν ἀπ’ αὐτοὺς ἡ τρικυμία.

Τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ βαρκάκια δὲ χωροῦσαν παρὰ ἔνα ναύτη· τί μάθημα αὐτενεργείας καὶ ἀτομικότητος ἔπαιρνε δόμως δὲ ποντοπόρος ἐκεῖνος, ὑποχρεωμένος νὰ βαστᾶ μαζὶ τιμόνι καὶ πανί, μὴ περιμένοντας βοήθεια, παρὰ ἀπὸ τὸν ἔδιο τὸν ἑαυτό του! Οἱ “Ελληνες ἔγιναν ἄνδρες ἀπὸ τὴ θάλασσα, αὐτὴ τοὺς μόρφωσε σὲ φυλὴ πολιτισμένων κατακτητῶν.

‘Η θάλασσα τοὺς σκορπίζει παντοῦ, τοὺς ἀφήνει νὰ καταστρέφωνται στὰ ξένα καὶ νὰ σώζωνται, τοὺς μαθαίνει τὴν ἐπιμονή, τοὺς ξυπνᾷ τὴν εύφυΐα, τοὺς κάνει πολιτισμένους.

‘Ο Στράβων* γράφει δὲ, δπου πήγαιναν οἱ πρόγονοι μας, καταργοῦσαν τὴν ἀνθρωποφαγία, τοὺς ἀγρίους, ποὺ ἔβρισκαν νὰ ζοῦν σὲ σπηλιές ἀπὸ κυνήγι, τοὺς μάθαιναν τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς. ‘Ημέρεψαν δὲ τὸν κόσμο.

“Οσα πλούτη δόμως κι ἀν μάζευαν ἀπὸ τὴ στεριά, ποτὲ δὲ λησμονοῦσαν τὴ θαλασσινὴ καταγωγή τους. Γι’ αὐτὸ, δταν ἥθελαν νὰ εἰποῦν κανένα κουτόν, ἔλεγαν: Δὲν ξέρει κολύμπι: «μήτε νεῦν ἐπιστάμενον».

‘Αλλά, δπου κι ἀν πήγαιναν, διατηροῦσαν τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα, σὰν τὸν ’Οδυσσέα, ποὺ οὕτε ἡ μάγισσα Κίρκη δὲν κατάφερε νὰ τὸν κάμη νὰ λησμονήσῃ τὴν ’Ιθάκη. Αὐτὸς δὲ πατριωτισμὸς συνεκράτησε τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ καὶ δὲ διαλύθηκε, δπως διαλύθηκαν ἄλλοι ἐμπορικοὶ λαοί, Φοίνικες κι ‘Εβραῖοι.

Μὲ κάτι τέτοιους νέους ἀργοναῦτες ταξιδεύαμε τώρα καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἴχαμε κανένα φόβο. Ό καπετάν Ζήσης καθισμένος στὸ τιμόνι δόληγοῦσε τὴν μπρατσέρα μὲ δλύμπια ψυχραιμία.

Κατὰ τὴν ἀνατολὴ σπάει ἡ μαυρίλα τῆς νύχτας. Ξημερώνει ἐπὶ τέλους! Στὸ πρῶτο φῶς βλέπομε θέαμα ἀλησμόνητο—τὸ πέλαγος εἶναι κάτασπρο ἀπὸ ἀφρούς, ἀσπρο σὰν τὸ σεντόνι. Ἡ Κρήτη, ποὺ εἶναι δ σκοπὸς τοῦ ταξιδιοῦ μας, δὲ φαίνεται καθόλου, μὰ θὰ τὴν κρύβουν τὰ σύννεφα, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μακριά. Ἡ φευγάλα, ποὺ κάναμε ἐπὶ δεκάξι ὅρες πρὸς τὴ νοτιά, θὰ μᾶς ἔφερε κοντά της.

Τώρα μόνο νιώθομε τὸ μεγαλεῖο τῆς φουρτούνας. Τὰ μανισμένα κύματα, πρὶν πέσουν ἐπάνω, μᾶς δείχνουν τοὺς ἀφρούς τους, δπως τὸ θηρίο τὰ δόντια' δσο νερό τους δμως δὲν πρόφτανε νὰ χυθῇ ἔξω κι ἔμενε στὸ κατάστρωμα, ήμέρευε ἀμέσως κι ἔκανε τὸ ἀγαθό, σὰ νὰ μὴν εἶχε δοκιμάσει τώρα μόλις νὰ μᾶς πνίξῃ!...

Ἡ τρικυμία σὲ λίγο ἄρχισε σιγά σιγά νὰ μαλακώνη, ἵσια ἵσια τὴν ὅρα ποὺ τῆς ξεφύγαμε. Κι ἔτσι μπαίνομε στὸ λιμάνι τοῦ Ἡρακλείου περασμένο μεσημέρι.

Xρ. Ζαλοκώστας.

«Γύρω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα»

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

A'.
ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

[Ο ‘Ηρόδοτος, ὁ μέγας Ἐλλην ἱστορικός, ὁ ὅποιος ἐπωνομάσθη πατήρ τῆς ἱστορίας, ἔγεννήθη εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν τὸ 484 π. Χ. καὶ ἀπέθανε τὸ 410. Οὗτος περιῆλθε πλεύστας χώρας τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου καὶ τέλος ἐγκατεστάθη εἰς τοὺς Θουρίους τῆς Κάτω Ἰταλίας, δπου ἔζησε μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἔγραψε μακροτάτην ἱστορίαν. Αὕτη διηρέθη ἀργότερον ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων εἰς ἐννέα βιβλία, ἐκ τῶν δποίων ἔκαστον ἐπιγράφεται μὲ τὸ σηματικότερον μιᾶς τῶν Μουσῶν. Εἰς τὰ τέσσαρα πρῶτα βιβλία περιέχεται ἡ ἱστορία τῶν Λυδῶν, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Αἰθιόπων καὶ τῶν Σκυθῶν μὲ πολὺ ἐνδιαφερούσας περὶ τῶν λαῶν τούτων διηγήσεις καὶ πληροφορίας, τὰς δποίας δ ‘Ηρόδοτος συνέλεεξε κατὰ τὰς μακρὰς αὐτοῦ περιοδείας ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικήν καὶ Εὐρώπην. Τὰ πέντε τελευταῖα βιβλία ἔξιστοροῦν τοὺς ἐνδόξους ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἥτοι τὴν ἐπανάστασιν τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ Ἰώνων, τὰς ἐναντίον τῆς Ἐλλάδος ἐκστρατείας τῶν βαρβάρων καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν. Ή διήγησις λήγει εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Σηστοῦ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (478 π. Χ.).]

Κατωτέρω παρέχονται ἐν μεταφράσει δλίγα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔβδομον βιβλίον, τὸ δποῖον φέρει τὸν τίτλον «Πολύμνια».]

'Ο Ξέρξης τιμωρεῖ τὸν Ἑλλήσποντον.

[Βιβλ. Ζ'. κεφ. 32 - 36]

'Ο Ξέρξης μὲ τὴν πολυάριθμον στρατιάν του ἔφθασεν εἰς τὰς Σάρδεις. 'Απ' ἐκεῖ ἔξαπέστειλε κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ζητήσουν γῆν καὶ ὕδωρ καὶ διὰ νὰ παραγγείλουν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις νὰ ἐτοιμάζουν τιμητικὰς ύποδοχὰς καὶ δεῖπνα διὰ τὸν βασιλέα. 'Αλλ' οὕτε εἰς τὰς Ἀθήνας οὕτε εἰς τὴν Λακεδαίμονα ἐτόλμησε νὰ στείλῃ τοὺς κήρυκάς του. Περιωρίσθη νὰ πράξῃ τοῦτο μόνον διὰ τὰς ἄλλας πόλεις.

"Ἐπειτα ἡτοιμάζετο νὰ ἐκκινήσῃ διὰ τὴν Ἀβυδον. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ἐκεῖ συνεργεῖα εἰργάζοντο δραστηρίως, διὰ νὰ γεφυρώσουν τὸν Ἑλλήσποντον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν μέχρι τῆς Εύρωπης.

'Υπάρχει εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Ἑλλησπόντου, μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ, ἔν πετρώδες ἀκρωτήριον, τὸ ὅποιον εἰσχωρεῖ περισσότερον εἰς τὴν θάλασσαν ἀπέναντι τῆς Ἀβύδου. Εἰς αὐτὸ τὸ ἀκρωτήριον, ἀρχίσαντες ἀπὸ τὴν Ἀβυδον, διηγύθυνον τὰς γεφύρας οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὸ ἔργον. Εἶναι δὲ ἐπτά στάδια* ἀπὸ τὴν Ἀβυδον ἔως τὴν ἀπέναντι πλευράν.

"Οταν δμως μετὰ τόσους κόπους τὸ στενὸν ἐγεφυρώθη, ἐπῆλθε τρικυμία, ἡ δρόσια κατέκοψε καὶ διέλυσεν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἔργα.

"Οταν δ Ξέρξης ἔμαθε τὴν συμφοράν, ὥργίσθη καὶ διέταξε νὰ δῶσουν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον τριακόσια κτυπήματα μὲ μάστιγα καὶ νὰ ρίψουν εἰς τὸ πέλαγος δύο κομμάτια σιδήρου! "Ηκουσα ἀκόμη, ὅτι ἔστειλε στιγματιστὰς μὲ ἀναμμένα σίδερα νὰ στιγματίσουν τὸν Ἑλλήσποντον. Καὶ συγχρόνως παρήγγειλεν εἰς ἐκείνους, οἱ δρόσιοι θά ἐμαστίγων τὴν θάλασσαν, νὰ λέγουν πρὸς αὐτὴν βαρβάρους καὶ ὑβριστικούς λόγους : «Ω πικρὰ θάλασσα, δικύριος μου ἐπιβάλλει εἰς σὲ αὐτὴν τὴν τιμωρίαν, διότι τὸν ἡδίκησες, χωρὶς αὐτὸς καθόλου νὰ σὲ ἀδικήσῃ. 'Οπωσδήποτε διώις δ Ξέρξης, θὰ σὲ περάσῃ, εἴτε τὸ θέλεις εἴτε δὲν τὸ θέλεις».

"Ἐπιπροσθέτως δὲ παρήγγειλε ν' ἀποκεφαλίσουν τοὺς ἐπιστατήσαντας εἰς τὴν γεφύρωσιν τοῦ Ἑλλησπόντου.

Καὶ αἱ μὲν διαταγαὶ τοῦ ἔξετελέσθησαν ἀπὸ τοὺς λαβόντας τὴν ἄχαριν τιμὴν νὰ τὰς ἐκτελέσουν, τὰς δὲ γεφύρας διετάχθησαν ἄλλοι ἀρχιτέκτονες νὰ κατεσκευάσουν.

‘Ο Ξέρξης δακρύζει.

[Βιβλ. Ζ', κεφ. 44 — 45]

“Οταν ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀβυδον, ἡθέλησεν δὲ Ξέρξης νὰ ἵδῃ δλον τὸ στράτευμα. Πρὸς τοῦτο εἶχε στηθῆ ἐπίτηδες ἐπὶ ἑνὸς λόφου προεξέδρα ἐκ λευκοῦ λίθου, τὴν δποίαν κατεσκεύασαν οἱ Ἀβυδηνοὶ κατόπιν διαταγῆς τοῦ βασιλέως.

Ἐκεῖ, καθὼς ἐκάθητο παρατηρῶν κάτω εἰς τὴν παραλίαν, ἔβλεπε καὶ τὸ πεζικὸν καὶ τὰ πλοῖα. Τότε δὲ ἐπεθύμησε νὰ ἵδῃ καὶ ἀγῶνα διεξαγόμενον μεταξὺ τῶν πλοίων. Ἔγινε λοιπὸν πράγματι τοιοῦτος ἀγῶν καὶ ἐνίκων οἱ Φοίνικες Σιδώνιοι, δὲ Ξέρξης εὐχαριστήθη πολὺ καὶ διὰ τὸ ἀγώνισμα καὶ διὰ τὸ στράτευμα.

Καθὼς δὲ ἔβλεπεν δὲ Ξέρξης δλον τὸν Ἐλλήσποντον σκεπασμένον ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ δλα τὰ παράλια καὶ τὰς πεδιάδας τῶν Ἀβυδηνῶν γεμάτα ἀπὸ ἀνθρώπους, ἐμακάρισε τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ μετὰ τοῦτο ἐδάκρυσε. Ο θεῖος του Ἀρτάβανος παρετήρησε τοῦτο καὶ ἡρώτησε : « Ὡ βασιλεῦ, αὐτὴν τὴν στιγμὴν καὶ ὀλίγον πρό αὐτῆς ἔκαμες δύο πράγματα τόσον διαφορετικὰ μεταξύ των : Προηγουμένως ἐμακάρισες τὸν ἑαυτόν σου καὶ ἔπειτα ἐδάκρυσες ». Ο Ξέρξης ἀπεκρίθη :

«Μοῦ ἥλθεν ἡ σκέψις, πόσον σύντομος εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἥσθάνθην λύπην, διότι ἀπὸ δλους αὐτούς, τοὺς δποίους βλέπω τώρα ἐδῶ, ἔπειτα ἀπὸ ἐκατὸν ἔτη κανεὶς δὲν θὰ ὑπάρχῃ !»

“Ἐνα ἐκατομμύριον ἐπτακόσιαι χιλιάδες.

[Βιβλ. Ζ', κεφ. 59 — 60]

Αφοῦ ἐπέρασεν δὲ Ξέρξης μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐπροχώρησε καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Δορίσκον.

‘Ο Δορίσκος εἶναι μέρος παραθαλάσσιον τῆς Θράκης καὶ πεδιάς ἐκτεταμένη. Διὰ μέσου αὐτῆς τρέχει ποταμὸς μεγάλος, ὁ ‘Εβρος. Ἐκεῖ ἥτο κτισμένον τεῖχος βασιλικὸν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ὑπήρχε φρουρά Περσική, ἐγκατεστημένη ὑπὸ τοῦ Δαρείου, ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ εἶχεν ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῶν Σκυθῶν.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ τόπος ἐκρίθη ἀπὸ τὸν Ξέρξην κατάλληλος διὰ νὰ παρατάξῃ ἐκεῖ τὸν στρατόν του καὶ νὰ τὸν μετρήσῃ. “Ολα τότε τὰ πλοῖα, τὰ ὅποῖα εἶχον φθάσει εἰς τὸν Δορίσκον, τὰ ἔφερον κατὰ διαταγὴν τοῦ Ξέρξου οἱ ναύαρχοι πλησίον τῆς παραλίας, πρὸς τὸ μέρος ὅπου εἶναι αἱ Σαμοθρακικαὶ πόλεις Σάλη καὶ Ζώνη. Ἀφοῦ δὲ ἄραξαν ἐκεῖ, ἔσυρον ἔξω τὰ πλοῖα καὶ τὰ ἐπεσκεύαζον. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ξέρξης ἔκαμνεν ἀπαρίθμησιν τοῦ στρατεύματος εἰς τὸν Δορίσκον.

Πόσον δὲ πλῆθος εύρέθη, ὅτι ἔδιδεν ἔκαστον ἔθνος χωριστά, δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ εἴπω ἀκριβῶς (διότι κανὲν ἔθνος δὲν ἀνάφερει τίποτε). “Ολον ὅμως τὸ πλῆθος τοῦ πεζικοῦ στρατεύματος ὑπελογίσθη εἰς ἐν ἐκατομμύριον ἐπτακοσίας χιλιάδας. Ἐμέτρησαν δὲ τὸ πλῆθος τοῦτο κατὰ τὸν ἔξῆς τρόπον. Συνήθροισαν εἰς ἐνα χῶρον δέκα χιλιάδας ἀνθρώπων καὶ, ἀφοῦ συνεπύκνωσαν αὐτοὺς ὅσον ἡμποροῦσαν περισσότερον, ἔχάραξαν ἐνα κύκλον γύρω ἀπὸ αὐτούς.

Ἐπειτα ἄφησαν τὰς δέκα χιλιάδας καὶ ἐπὶ τοῦ χαραγμένου κύκλου κατεσκεύασαν ἐνα περίφραγμα ὑψηλὸν ἔως τὸ ἥμισυ τοῦ ἀνθρωπίνου ἀναστήματος. Ἀφοῦ δὲ ἔκαμαν τοῦτο, ἐτοποθέτησαν ἄλλους εἰς τὸν χῶρον τοῦτον, ἔως ὅτου ἀπηρίθμησάν ὅλους καὶ’ αὐτὸν τὸν τρόπον.

Οἱ Ἀθηναῖοι σωτῆρες τῆς Ἑλλάδος.

[Βιβλ. Ζ. κεφ. 138—139].

‘Η ἐκστρατεία τοῦ βασιλέως κατ’ ὄνομα μὲν ἐγίνετο ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, πράγματι ὅμως ὁ βασιλεὺς κατέβαινεν ἐναντίον ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ἐδῶ εἶμαι ἔξι ἀνάγκης ὑποχρεωμένος νὰ εἴπω γνώμην, ἡ δποία θὰ κινήσῃ τὸν φθόνον τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων, δὲν

ἡμπορῶ δῆμως ν' ἀποσιωπήσω τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι, φοβηθέντες τὸν ἐρχόμενον κίνδυνον, ἄφηνον τὸν τόπον των καὶ ἔφευγον ἥ, ἐάν δὲν ἔφευγον, ἀλλὰ παρέμενον καὶ παρεδίδοντο εἰς τὸν Ξέρξην, τότε κανεὶς ἄλλος δὲν ἤθελε δοκιμάσει νὰ ἐναντιώθῃ κατὰ θάλασσαν εἰς τὸν βασιλέα. Καὶ ἐάν κατὰ θάλασσαν κανεὶς δὲν ἐναντιώνετο εἰς τὸν Ξέρξην, κατὰ ξηρὰν ἵδου τί θὰ συνέβαινεν: "Οσα τείχη καὶ ἂν ἔκτιζον εἰς τὸν Ἰσθμὸν οἱ Πελοποννήσιοι, πάλιν οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ ἔμενον μόνοι. Θὰ τοὺς ἐπρόδιδον οἱ σύμμαχοί των παρὰ τὴν θέλησίν των, πιεζόμενοι ύπὸ τῆς ἀνάγκης, ἀφοῦ αἱ πόλεις των θὰ εἶχον κυριευθῆ ύπὸ τοῦ ναυτικοῦ τῶν βαρβάρων. Ἀπομονωθέντες δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι, θὰ ἐδείκνυον μεγάλας ἀνδραγαθίας καὶ θὰ ἀπέθησκον γενναίως. Καὶ ἥ τοῦτο ἤθελον πάθει ἥ πρὶν φθάσουν ἔως ἐκεῖ, βλέποντες τοὺς ἄλλους "Ελληνας νὰ «μηδίζουν», ἤθελον συνθηκολογήσει μὲ τὸν Ξέρξην. "Ωστε καὶ εἰς τὰς δύο αὐτὰς περιπτώσεις ἥ 'Ελλας θὰ ὑπετάσσετο εἰς τοὺς Πέρσας. Διότι, ποία ὡφέλεια ἡδύνατο νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὰ τείχη, τὰ δποῖα θὰ ἔκτιζον εἰς τὸν Ἰσθμόν, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω, ἀφοῦ δ βασιλεὺς ἦτο κύριος τῆς θαλάσσης. Καὶ τώρα, ἐάν εἴπῃ κανεὶς, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν σωτῆρες τῆς Ἑλλάδος, λέγει τὴν ἀλήθειαν, διότι ἀσφαλῶς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἔμελλε νὰ νικήσῃ, μὲ τὸ δποῖον αὐτοὶ θὰ ἐτάσσοντο. Ἐπειδὴ δὲ ἐπροτίμησαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, αὐτοὶ ἥσαν οἱ ἐνθαρρύναντες καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους "Ελληνας, ὅσοι δὲν ἐμήδισαν· αὐτοὶ μετὰ τοὺς θεούς ἥσαν οἱ ἀποδιώχαντες τὸν βασιλέα.

Καὶ οὕτε χρησμοὶ ἀπειλητικοί, ἐλθόντες ἐκ Δελφῶν καὶ ἐμβαλόντες αὐτοὺς εἰς φόβον, ἔπεισαν τοὺς Ἀθηναίους ν' ἀφῆσουν ἀνυπεράσπιστον τὴν Ἑλλάδα. Ἀπεναντίας ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν των καὶ ἀνεδέχθησαν νὰ πολεμήσουν πρὸς τὸν ἐρχόμενον κατὰ τῆς πατρίδος ἔχθρόν.

Οἱ Σπαρτιάται στολίζονται, διὰ νὰ ἀποθάνουν.

[Βιβλ. Ζ', μεφ. 201 — 209]

‘Ο βασιλεὺς Ξέρξης, δόλοὲν κατερχόμενος, εἰσῆλθε τέλος εἰς τὴν χώραν τῶν Μαλιέων καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν Τραχι-

νίαν. 'Εξ ἄλλου οι "Ἐλληνες εἶχον καταλάβει τὸ πέρασμα τοῦ στενοῦ. Τοῦτο ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους "Ἐλληνας λέγεται Θερμοπύλαι, ἀπὸ δὲ τοὺς ἐντοπίους καὶ τοὺς γείτονας ὀνομάζεται ἀπλῶς Πύλαι. Εἰς αὐτὰ λοιπὸν τὰ μέρη ἡσαν στρατοπεδευμένα τὰ δύο στρατεύματα.

"Οταν ἀκόμη ὁ Ξέρξης ἦτο εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἶχε μάθει, δτι ὀλίγος στρατός συνηθροίσθη εἰς τὰς Θερμοπύλας, διὰ νὰ τοῦ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν καὶ δτι ἀρχηγοὶ αὐτοῦ ἡσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὁ Λεωνίδας, καταγόμενοι ἀπὸ τὴν γενεὰν τῶν 'Ηρακλειδῶν. Δι' αὐτὸ τώρα, στε ἔφθασε πρὸ τοῦ στενοῦ τούτου, εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ μάθῃ πόσοι ἡσαν οἱ τολμηροὶ αὐτοὶ καὶ τί ἔκαμνον." Εστειλε λοιπὸν ἔνα ἵππεα νὰ κατασκοπεύσῃ.

"Οταν δ ἵππεὺς ἐπλησίασε πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν 'Ἑλλήνων, προσεπάθει νὰ ἔδῃ, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπεν ἀκριβῶς ὅλον τὸ στράτευμα, διότι οἱ περισσότεροι εὑρισκόμενοι ἐντὸς τοῦ τείχους, τὸ δποῖον ἀνέκτισαν καὶ ἐφύλασσον, δὲν ἔφαίνοντο καλά. Διέκρινεν δμως ἐκείνους, οἱ δποῖοι ἡσαν στρατοπεδευμένοι πρὸ τοῦ τείχους. "Ετυχε δὲ τότε νὰ κατέχουν τὴν θέσιν αὐτῆν, ἔξω τοῦ τείχους, οἱ Λακεδαιμόνιοι. "Εβλεπε λοιπὸν δ κατάσκοπος, δτι ἄλλοι ἔξ αὐτῶν ἐγυμνάζοντο καὶ ἄλλοι ἐκτενίζοντο. Ταῦτα δὲ παρατηρῶν ἐθαύμαζε. "Επειτα ἐμέτρησε πόσοι ἡσαν καὶ ἀφοδ τὰ παρετήρησεν ὅλα ἀκριβῶς, ἐπέστρεψε μὲ ἡσυχίαν, διότι κανεὶς δὲν τὸν παρηκολούθει καὶ κανεὶς δὲν τὸν ἐπρόσεξεν. 'Επιστρέψας δὲ ἀνέφερεν εἰς τὸν Ξέρξην ὅλα ὅσα εἶδε.

"Ο Ξέρξης ἥκουσε ταῦτα μὲ ἀπορίαν. Δὲν ἡδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τί συμβαίνει. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῇ, δτι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἡτοιμάζοντο ἐν γνώσει των ν' ἀποθάνουν, ἀφοῦ φονεύσουν δσους ἡμποροῦσαν περισσοτέρους. Καὶ ἐπειδὴ τοῦ ἔφαίνοντο γελοῖα ὅλα αὐτά, διέταξε νὰ φέρουν ἐνώπιόν του τὸν Δημάρατον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀρίστωνος, δ δποῖος παρηκολούθει τὴν ἐκστρατείαν καὶ ἦτο ἐκεῖ εἰς τὸ στρατόπεδον. "Οταν παρουσιάσθη πρὸ αὐτοῦ δ Δημάρατος, δ βασιλεὺς τὸν ἡρώτησε τί ἐσήμαινον αὐτά, τὰ δποῖα ἔκαμνον οἱ Λακεδαιμόνιοι. 'Εκεῖνος τοῦ ἀπεκρίθη: «Καὶ ἄλλοτε, βασιλεῦ, δταν ἔξεκινούσαμεν διὰ τὴν 'Ἑλλάδα, σοῦ ωμίλησα περὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν. "Η-

κουσες τότε τοὺς λόγους μου καὶ ἐγέλασες, διότι σοῦ εἶπα τὰ πράγματα αὐτά, τὰ δποῖα ἐπρόβλεπα, ὅτι θὰ γίνουν. 'Αλλ' ἔγω, μεγαλειότατε, θεωρῶ ὑπερτάτην ὑποχρέωσιν νὰ λέγω ἐνώπιόν σου τὴν ἀλήθειαν. "Ακουσε λοιπὸν καὶ τώρα. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦλθαν ἐδῶ ἀποφασισμένοι ν' ἀγωνισθοῦν, διὰ νὰ μᾶς ἐμποδίσουν τὴν εἰσοδον τοῦ στενοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο ἔτοιμάζονται. Εἶναι τοιαύτη συνήθεια εἰς αὐτούς. "Οταν πρόκειται νὰ κινδυνεύσουν τὴν ζωὴν των, στολίζουν τὰς κεφαλάς. Γνώριζε δέ, δτι, ἐὰν ὑποτάξῃς αὐτούς καὶ τοὺς ἀπομένοντας εἰς τὴν Σπάρτην συμπατριώτας των, δὲν ὑπάρχει ἄλλος λαός, βασιλεῦ, δ ὁ δποῖος θὰ τολμήσῃ νὰ σηκώσῃ χεῖρας ἐναντίον σου. Διότι τώρα ἔρχεσαι ν' ἀγωνισθῆς ἐναντίον τῆς λαμπροτέρας πολιτείας τῶν 'Ἐλλήνων καὶ ἐναντίον τῶν ἀνδρειοτέρων ἀνθρώπων τοῦ κόσμου».

Μετάφρασις Μιχ. Χ. Οἰκονόμου.

ΑΠΟ ΤΗΝ «ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΝ» ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

[...] Ο Ξενοφῶν ἔγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 430 π. Χ. Ἀπὸ μικρὸς ὑπῆρξε πιστὸς φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Σωκράτους. Τὸ 401 ἡκολούθησεν ὡς ἀπλοῦς θεατὴς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου. Ἀπέθανεν εἰς τὴν Κόρινθον τὸ 355 π. Χ.

"Ο Ξενοφῶν ἔγραψε πολλὰ ἔργα, ἴστορικά, φιλοσοφικά, οἰκονομικά καὶ ἄλλα. Ἀπὸ τὰ ἴστορικά συγγράμματά του περίφημος εἶναι ἡ «Κύρον Ἀνάβασις». Αὕτη διαιρεῖται εἰς ἔπτα βιβλία καὶ ἔχει τὸ ἀκόλουθον περιεχόμενον :

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου Β' βασιλέως τῶν Περσῶν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον δ πρεσβύτερος υἱός του Ἀρταξέρξης. Ὁ ἀδελφός του δμως, δ Κῦρος, θέλει νὰ τὸν ἐκθρονίσῃ, διὰ νὰ ἀνέλθῃ αὐτὸς εἰς τὸν θρόνον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Ἀρταξέρξου τὸ 401 π. Χ.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν (ἀνάβασιν) λαμβάνουν μέρος καὶ 10.000 "Ελληνες μισθοφόροι. Ο Κῦρος δμως φονεύεται εἰς τὴν παρὰ τὰ Κούναξα μάχην, ἀν καὶ οἱ "Ελληνες ἀναδεικνύονται νικηταὶ κατ' αὐτήν. Μετὰ τοῦτο οἱ στρατηγοὶ τῶν 'Ἐλλήνων δολοφονοῦνται

ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Εἰς τὴν δυσχερῆ αὐτὴν περίστασιν ὁ Ἰδιος ὁ συγγραφεύς, ὁ δόποιος ἡκολούθει ὡς ἴδιωτης τὴν ἐκστρατείαν, ἐνθαρρύνει τοὺς "Ἐλληνας. Ἐκλέγεται παρ' αὐτῶν στρατηγὸς μὲ ἄλλους πέντε καὶ κατορθώνει, ὑπερπηδήσας πλεῖστα ἐμπόδια, νὰ δόῃγήσῃ τοὺς "Ἐλληνας ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τὴν ἐλληνικὴν πόλιν Τραπεζοῦντα καὶ ἔκειθεν εἰς τὸ Βυζάντιον.

"Ο Ξενοφῶν εἰς τὴν «Κύρου Ἀνάβασιν» κατέδειξε τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀπεράντου περισκοῦ κράτους. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἔχρησμευσεν ὡς σπουδαῖον δίδαγμα εἰς τὸν Ἀγησάλαον, καὶ ἀργότερα εἰς τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, δόποιος ἐν τέλει ἐπέτυχε τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τῶν Περσῶν.

Κατωτέρω παρατίθενται ἐν μεταφράσει μερικὰ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Ξενοφῶντος.]

'Ο Κῦρος ἐπιθεωρεῖ τὸ στράτευμα.

[Βιβλ. Α', Κεφ. 2]

"Ο Κῦρος μὲ τὸν στρατόν του, ἐκκινήσας ἀπὸ τὰς Σάρδεις καὶ διασχίζων τὴν Φρυγίαν, ἔφθασεν εἰς τὸ Τυριάειον, πόλιν μὲ ἀρκετὸν πληθυσμόν, εἰς τὴν δόποιαν ἔμεινεν ἐπὶ τριήμερον. Τότε λέγεται, ὅτι ἡ βασίλισσα τῆς Κιλικίας Ἐπύαξα, ἡ δόποια εἶχεν ἔλθει πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Κύρου, ἔφερασεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ παρουσιάσῃ ἐνώπιόν της τὰ στρατεύματα. 'Ο Κῦρος λοιπόν, θέλων νὰ ἐκτελέσῃ τὴν παράκλησιν τῆς βασιλίσσης, ἐπιθεωρεῖ εἰς τὴν ἀνοικτὴν πεδιάδα ὅλα τὰ στρατεύματα τῶν Ἐλλήνων καὶ τῶν Περσῶν.

Πρὸς τοῦτο διέταξε τοὺς "Ἐλληνας νὰ παραταχθοῦν καὶ νὰ σταθοῦν, δπως συνήθιζον νὰ κάμνουν προκειμένου περὶ μάχης, νὰ συντάξῃ δὲ κάθε στρατηγὸς χωριστὰ τοὺς ἴδικούς του. Παρετάχθησαν λοιπόν εἰς φάλαγγα μὲ βάθος τεσσάρων ἀνδρῶν. Καὶ εἰς μὲν τὸ δεξιὸν κέρας ἔλαβε θέσιν δέ Μένων μὲ τοὺς ἄνδρας του, εἰς δὲ τὸ ἀριστερὸν δέ Κλέαρχος μὲ τοὺς ἴδικούς του. Οἱ ὑπόλοιποι παρετάχθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατεύματος.

"Ἐπειθεώρει λοιπόν δέ Κῦρος κατὰ πρῶτον τοὺς βαρβάρους. Οὗτοι παρήλαυνον ἐνώπιόν του, κατὰ ἵλας καὶ κατὰ λόχους. "Ἐπειτα ἐπειθεώρει τοὺς "Ἐλληνας, παρελαύνων αὐτὸς μὲν ὁ Ἰδιος ἐπὶ ἄρματος, ἡ δὲ βασίλισσα ἐπὶ ἀρμαμάξης. "Εφερον δὲ

περικεφαλαίας χαλκίνας, χιτώνας ἐρυθρούς, κνημῖδας καὶ ἀσπίδας γυμνάς.

Ἄφοῦ ἐπεθεώρησεν δλους, ἐστάθη μὲ τὸ ἄρμα του πρὸ τοῦ μέσου τῆς φάλαγγος. Τότε στέλλει τὸν Πίγρητα, τὸν διερμηνέα, εἰς τοὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων καὶ παραγγέλλει νὰ ἐφορμήσῃ δλη ἡ φάλαγξ μὲ τὰ δπλα προτεταμένα. Οἱ στρατηγοὶ διαβιβάζουν τὴν διαταγὴν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ μόλις ἥκουσθη τὸ σάλπισμα, ἥρχιζαν δλοι τὴν ἔδρμησιν. Ἐφ' ὅσον δὲ οἱ στρατιώται ἐπροχώρουν κραυγάζοντες, χωρὶς ἄλλην διαταγὴν ἔτρεχον μὲ ἀσυγκράτητον ὄρμὴν πρὸς τὰς σκηνάς. Τοῦτο ἐπροκάλεσε μέγαν φόβον εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ ἡ βασίλισσα ἔφυγεν ἔντρομος ἐπὶ τῆς ὀρμαμάξης. Οἱ δὲ μικροπωληταὶ τοῦ στρατεύματος ἔφυγον ἀπὸ τὸν τόπον τῆς ἀγορᾶς ἐγκαταλείψαντες τὰ πράγματά των. Ἀλλ' οἱ Ἑλληνες γελῶντες ἥλθον εἰς τὰς σκηνάς.

Ἡ βασίλισσα, εἰς τὴν δποίαν ἔκαμεν ἐντύπωσιν ἡ λαμπρότης τοῦ θεάματος καὶ ἡ τάξις τοῦ στρατεύματος, ἔξέφρασε τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ὑψηλὴν εὐαρέσκειάν της. Ὁ δὲ Κῦρος ηύχαριστήθη ἰδιαιτέρως διὰ τὸν φόβον, τὸν δποῖον ἡ ὀρμὴ τῶν Ἑλλήνων ἐπροκάλεσεν εἰς τοὺς βαρβάρους.

Ἡ μάχη παρὰ τὰ Κούναξα.

[Βιβλ. Α', Κεφ. 8]

Τοῦ ἥδη δεκάτη πρωινὴ ὥρα.

Οἱ στρατὸς τοῦ Κύρου προχωρῶν διὰ μέσου τῆς Βαβυλωνίας ἐπλησίαζεν εἰς τὸν σταθμόν, δπου ἔμελλε νὰ καταλύσῃ. Ἔξαφνα δμως δ Πατηγύας, ἀνὴρ Πέρσης ἐκ τῶν ἐμπίστων τοῦ Κύρου, φαίνεται ἀπὸ μακράν τρέχων ἔφιππος μ' ὀλην τὴν δυνατὴν ταχύτητα καὶ μὲ ἴδρωμένον τὸν ἵππον του. Ἐτρεχει καὶ ἐφώναζε διαρκῶς εἰς δσους συναντοῦσε, περσικά καὶ ἔλληνικά, δτι δ βασιλεὺς ἔρχεται μὲ πολὺ στράτευμα, ἔτοιμος νὰ πολεμήσῃ.

Ἐγινε τότε πολλὴ ταραχή. Οἱ Ἑλληνες καὶ οἱ ἄλλοι ἐνόμισαν, δτι δ βασιλεὺς θὰ ἐπιπέσῃ ἀμέσως ἐναντίον των, ἐνῷ ἔκείνην τὴν στιγμὴν ἔτυχε νὰ εύρισκωνται εἰς μεγάλην ἀταξίαν. Ο Κῦρος ἐπήδησεν ώς ἀστραπὴ ἀπὸ τὸ ἄρμα του, ἐνεδύθη τὸν

θώρακα καὶ ἀνέβη εἰς τὸν ἵππον του. "Ἐλαβεν ἔπειτα εἰς τὰς χεῖρας τὰ σπλα του καὶ παρήγγειλεν εἰς δόλους νὰ ἐξοπλίζωνται καὶ νὰ λάβῃ δ καθένας τὴν θέσιν του.

Πράγματι μὲ μεγάλην ταχύτητα ἐτακτοποιοῦντο δλοι. 'Ο Κλέαρχος ἔχων τὰ δεξιὰ τοῦ στρατεύματος ἐτοποθετήθη πλησίον τοῦ Εύφρατου ποταμοῦ. 'Ο Πρόξενος ἔλαβε θέσιν πλησίον του καὶ μετ' αὐτὸν οἱ ἄλλοι. 'Ο Μένων κατέλαβε τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος. Εἰς τὸ βαρβαρικὸν στράτευμα χίλιοι περίπου Παφλαγόνες ἵππεῖς ἐτοποθετήθησαν παραπλεύρως τοῦ Κλεάρχου εἰς τὰ δεξιὸν μαζὶ μὲ τὸ ἑλληνικὸν πελταστικόν. Εἰς δὲ τὸ ἀριστερὸν δ 'Αριατίος, δ ὑπαρχηγὸς τοῦ Κύρου, καὶ δ ἄλλος βαρβαρικὸς στρατός.

'Ο Κύρος τέλος μὲ ἔξακοσίους περίπου ἵππεῖς ἐστάθη εἰς τὸ μέσον. "Ολοι οὗτοι πλὴν τοῦ Κύρου ἥσαν ὡπλισμένοι μὲ θώρακας καὶ παραμηρίδια* καὶ κράνη, ἐνῷ δ Κύρος ἔλαβε θέσιν διὰ τὴν μάχην μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλήν. Οἱ ἵπποι δλοι εἶχον καὶ προμετωπίδια* καὶ προστερνίδια*. Οἱ ἵππεῖς ἐπὶ πλέον καὶ μαχαίρας ἑλληνικάς.

"Ητο πλέον μεσημβρία καὶ δὲν ἐφαίνοντο ἀκόμη οἱ ἔχθροι. Κατὰ τὸ ἀπόγευμα δμως ἐφάνη ἀπὸ μακρὰν κονιορτὸς, ὡσὰν νεφέλη λευκή. 'Αφοῦ δὲ παρῆλθεν ἀρκετὴ ὥρα, ἐφάνη πέραν εἰς τὴν πεδιάδα ὡσάν κάποια μαυρίλας ἀπλωμένη εἰς μεγάλην ἔκτασιν. "Οταν δμως ἐπλησίασαν περισσότερον, εἶδαν τότε κάτι ν' ἀστράπτη ὡς χαλκός καὶ δλονὲν διεκρίνοντο καθαρὰ αἱ λόγχαι καὶ τὰ σώματα τοῦ στρατοῦ. Καὶ ἥσαν εἰς τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἔχθροῦ ἵππεῖς λευκοθώρακες, τῶν δποίων κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφορίας ἀρχηγὸς ἦτο δ Τισσαφέρνης. Κατόπιν τούτων ἥσαν οἱ λεγόμενοι γερροφόροι καὶ μετὰ τούτους δπλῖται φέροντες ποδήρεις ἀσπίδας. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐλέγοντο, δτι ἥσαν Αιγύπτιοι. "Επειτα ἥρχοντο καὶ ἄλλοι ἵππεῖς καὶ ἄλλοι τοξόται. "Ολοι δὲ οὗτοι ἐπορεύοντο κατὰ ἔθνη, ἐκ τῶν δποίων τὸ καθένα ἐσχημάτιζε χωριστὸν τετράγωνον. "Εμπροσθεν αὐτῶν ἐφαίνοντο ἄρματα εἰς ἀραιάς μεταξύ των ἀποστάσεις, τὰ ὀνομαζόμενα δρεπανηφόρα. Εἶχον δὲ τὰ δρέπανα ἀπὸ τοὺς ἄξονας, ἐκτεινόμενα πρός τὰ πλάγια καὶ κάτω ἀπὸ τὰ καθίσματα, διευθυνόμενα

πρὸς τὴν γῆν, ὡστε νὰ κόπτουν ὅ, τι συναντοῦσαν. Ὁ σκοπὸς τῶν ἀρμάτων τούτων ἦτο νὰ εἰσορμήσουν εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ τὰς διασπάσουν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κῦρος, διερχόμενος ἔφιππος τὴν παράταξιν μαζὶ μὲ τὸν Πίγρητα τὸν διερμηνέα καὶ μὲ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἄλλους, διέτασσε μεγαλοφώνως τὸν Κλέαρχον νὰ δῦηγῇ τὸ στράτευμα πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ἔχθροῦ, διότι εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι ἐκεῖ ἦτο διασπάσουν.

— Ἐάν νικήσωμεν τὸ κέντρον, εἶπεν, ἔχομεν κατορθώσει τὸ πᾶν!

Καὶ δύως ὁ Κλέαρχος, ἐνῷ ἔβλεπε τὸ μέγα στῖφος τοῦ κέντρου τῶν ἔχθρῶν καὶ ἐνῷ ἥκουεν, ὅτι τὸ κέντρον τοῦτο τοῦ βασιλέως ἔφθανε πέραν καὶ ἀπὸ τὸ ἀριστερὸν τοῦ Κύρου—διότι τόσον πολὺ ὑπερεῖχεν ἀριθμητικῶς διασπάσουν, ὡστε, κατέχων τὸ κέντρον τοῦ στρατοῦ του εύρισκετο πέραν ἀπὸ τὸ ἀριστερὸν τοῦ Κύρου—παρ’ ὅλα αὐτὰ διασπάσουν δὲν ἥθελε ν’ ἀπομακρύνῃ τὸ δεξιὸν κέρας ἀπὸ τὸν ποταμόν, φοβούμενος μήπως περικυκλωθῆ καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Διὰ τοῦτο ἀπήντησεν εἰς τὸν Κῦρον, ὅτι αὐτὸς θὰ φροντίσῃ, διὰ νὰ κανονίσῃ καλῶς τὸ πρᾶγμα.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὸ μὲν βαρβαρικὸν στράτευμα διμαλῶς ἐπροχωροῦσε, τὸ δὲ ἐλληνικὸν παραμένον εἰς τὴν θέσιν του συνετάσσετο, δεχόμενον τοὺς προσερχομένους ἀκόμη ἐκ τῆς πορείας. Καὶ ὁ Κῦρος διερχόμενος ὀλίγον μακρὰν ἀπὸ τὸ στράτευμά του παρετήρει καλά, στρέφων τὰ βλέμματα καὶ πρὸς τὰ δύο μέρη, καὶ πρὸς τοὺς ἔχθρους καὶ πρὸς τοὺς φίλους. Μόλις εἶδεν αὐτὸν ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸν στράτευμα διενοφῶν διασπάσουν, ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ καὶ τὸν ἡρώτησεν, ἐάν εἶχε νὰ δώσῃ καμίαν διαταγὴν. Ὁ Κῦρος ἐσταμάτησε καὶ εἶπεν εἰς τὸν Ξενοφῶντα μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ τὸ ἀνακοινώσῃ εἰς δλους, ὅτι καὶ αἱ θυσίαι καὶ τὰ σφάγια δεικνύουν καλοὺς οἰωνούς.

Ἐνῷ ἔλεγε ταῦτα, ἥκουσε νὰ διέρχεται ἀπὸ τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ θόρυβος καὶ ἡρώτησε τί σιμβαίνει. Ὁ Ξενοφῶν ἀπήντησεν, ὅτι τὸ σύνθημα διέρχεται διὰ δευτέραν ἥδη φορὰν τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ. Ὁ Κῦρος ἤπόρησε, ποῖος ἔδωσε τὸ σύνθημα

καὶ ἡρώτησε, ποῖον ἦτο τοῦτο. 'Ο Ξενοφῶν ἀπεκρίθη: «Ζεὺς σωτήρ καὶ νίκη».

— 'Αλλὰ τὸ δέχομαι, εἶπε τότε δ Κῦρος. Τοῦτο λοιπὸν ἄς εἶναι τὸ σύνθημά μας.

'Αφοῦ εἶπεν αὐτά, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν θέσιν του.

Δὲν ἀπεῖχον πλέον αἱ φάλαγγες ἀπ' ἀλλήλων τρία ἢ τέσσαρα στάδια, ὅτε ἔξαφνα οἱ "Ἐλληνες ψάλλοντες τὸν πολεμικὸν παιᾶνα ἥρχισαν νὰ δρυμοῦν ἐναντίον τῶν ἔχθρῶν. "Οπως δὲ ἐπήγαιναν, ἐν μέρος τῆς φάλαγγος ἔχύνετο ὡς κῦμα πρὸς τὰ ἔμπρός καὶ τὸ ἀπομένον ὅπισω ἔτρεχε γρήγορα, διὰ νὰ τὸ προφθάσῃ. Καὶ συγχρόνως ὅλοι ἐφώναζαν δυνατὰ ἐπικαλούμενοι μὲν ἀλαλαγμούς τὸν θεὸν τοῦ πολέμου. Καὶ ἔτρεχον ὅλοι μὲν δρμῆν. Καθὼς δὲ λέγουν μερικοί, ἐκτύπησαν δυνατὰ τὰς ἀσπίδας μὲν τὰ δόρατα, προξενοῦντες φόβον εἰς τοὺς ἵππους.

Προτοῦ δὲ ἀκόμη φθάσουν εἰς ἀπόστασιν βολῆς, στρέφουν τὰ νῶτα οἱ βάρβαροι καὶ φεύγουν! Καὶ τότε πλέον κατεδίωκον οἱ "Ἐλληνες μὲν ὅλην τὴν δύναμιν τοὺς ἔχθρούς καὶ ἐφώναζον πρὸς ἀλλήλους νὰ μὴ τρέχουν τόσον γρήγορα, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἀκολουθοῦν μὲν τάξιν. Τὰ ἄρματα ἐφέροντο ἄλλα μὲν διὰ μέσου αὐτῶν τῶν ἔχθρῶν, ἄλλα δὲ διὰ μέσου τῶν 'Ἐλλήνων, χωρὶς ἥνιοιχους. Οἱ δὲ "Ἐλληνες, δσάκις ἔβλεπον αὐτὰ μακρόθεν, ἥνοιγαν δρόμον, διὰ νὰ περάσουν. Κάποιος μάλιστα δὲν ἐπρόφθασε νὰ φύγῃ, διότι ἐσάστισεν, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸ ἱπποδρόμιον. Καὶ ὅμως, οὕτε αὐτὸς οὕτε κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνας ἔπαθε τίποτε κατ' αὐτὴν τὴν μάχην. Μόνον ἔνας εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρας λέγεται, ὅτι ἐκτυπήθη ἀπὸ τόξουν.

'Ο δὲ Κῦρος, βλέπων νὰ νικοῦν οἱ "Ἐλληνες τοὺς ἀπέναντί των καὶ νὰ καταδιώκουν αὐτούς, ἥσθάνετο εύχαριστησιν καὶ προσεκυνεῖτο ἥδη ὡς βασιλεὺς ἀπὸ τοὺς περιστοιχίζοντας αὐτόν. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως δὲν παρεσύρθη εἰς καταδίωξιν τῶν ἔχθρων, ὅλλ' ἔχων συγκεντρωμένον τὸ τάγμα τῶν ἔξακοσίων ἵππεων του παρετήρει μὲν προσοχήν, τί θὰ κάμη δ βασιλεὺς. Διότι ἐγνώριζεν, ὅτι οὗτος εύρισκετο εἰς τὸ μέσον τοῦ περσικοῦ στρατεύματος. Εἶχεν ὅμως, ὅπως εἴπομεν, τόσον μεγάλην ἔκτα-

σιν ἡ παράταξίς του, ὥστε κατέχων τὸ μέσον τοῦ στρατεύματος, εύρισκετο ἔξω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸν τοῦ Κύρου.

Διὰ τοῦτο κανεὶς δὲν ἐμάχετο ἀπὸ τὸ ἀπέναντι μέρος ἐναντίον τοῦ βασιλέως καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἵππεων. Βλέπων τοῦτο ὁ βασιλεὺς, ἔκαμε στροφὴν τοῦ κέρατός του, διὰ νὰ περιζώσῃ τοὺς "Ελληνας.

Τότε λοιπὸν ὁ Κῦρος φοβηθείς, μήπως ὁ βασιλεὺς ἔλθῃ ὅπισθεν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος καὶ τὸ κατακόψῃ, προχωρεῖ ἐναντίον του. Καὶ δρμήσας μαζὶ μὲ τοὺς ἔξακοσίους ἵππεῖς του, νικᾷ τοὺς παρατεταγμένους πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ τρέπει εἰς φυγὴν τοὺς ἔξακισχιλίους ἵππεῖς· λέγεται μάλιστα, δτι ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τὸν Ἀρταγέροντα, τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν. Ἀμέσως δέ, μόλις οὗτοι ἐτράπησαν εἰς φυγήν, διασκορπίζονται καὶ οἱ ἔξακόσιοι ἵππεῖς τοῦ Κύρου, δρμήσαντες πρὸς δίωξιν αὐτῶν. Ὁλίγοι ἔμειναν γύρω ἀπὸ τὸν Κῦρον, σχεδὸν μόνον οἱ λεγόμενοι δμοτράπεζοι.

"Ἐνῷ δὲ εύρισκετο μαζὶ μὲ αὐτούς, διακρίνει καθαρὰ τὸν βασιλέα ἐν μέσῳ τοῦ ἴδιοκοῦ του στίφους. Τότε δὲν ἐκρατήθη. Ἐφώναξε: «Βλέπω τὸν ἄνδρα!» καὶ ὥρμησεν ἀμέσως ἐναντίον του. Τὸν κτυπᾷ μὲ δύναμιν εἰς τὸ στέρον καὶ τὸν πληγώνει διὰ μέσου τοῦ θώρακος, ὡς διαβεβαιώνει διατρός τοῦ βασιλέως Κτησίας, ὁ δόποῖς λέγει μάλιστα, δτι διδιος ἐθεράπευσε τὸ τραῦμα.

"Ο Κῦρος ἔξηκολούθει νὰ κτυπᾷ μὲ λύσσαν. "Ἐξαφνα κάπιοις ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς υψώνει τὸ ἀκόντιόν του καὶ τὸν κτυπᾶ κάτω ἀπὸ τὸν δόθφαλμὸν δυνατά. Καὶ τότε πολεμοῦν μὲ πεῖσμα δ βασιλεὺς καὶ ὁ Κῦρος καὶ οἱ γύρω ἀπὸ αὐτούς, διεκδικοῦντες τὴν νίκην. Ἀπὸ τοὺς πολεμοῦντας περὶ τὸν βασιλέα ἐφονεύοντο πολλοί, δπως λέγει δι Κτησίας, δ δόποῖς ἦτο εἰς τὸ πλευρόν του.

"Αλλὰ μέσα εἰς τὴν τρομερὰν πάλην φονεύεται καὶ ὁ Κῦρος καὶ ὀκτὼ ἀκόμη, οἱ ἄριστοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους του, πληπτούν ἐπάνω εἰς τὸ ἴδιον του σῶμα νεκροί . . .

Τὸ ὄνειρον τοῦ Ξενοφῶντος.

[Βιβλ. Γ', κεφ. 1]

Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων συνελήφθησαν ύπό τῶν Περσῶν καὶ διὰ δόλου ἔθανατώθησαν μαζὶ μὲ πολλοὺς λοχαγούς καὶ στρατιώτας ἐμπεσόντες εἰς παγίδα. Τότε οἱ “Ἑλληνες εύρεθησαν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν. Ἐσκέπτοντο, δτι εύρισκονται εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Βασιλῶνος καὶ δτι δλόγυρα ἥσαν ἔθη καὶ πόλεις ἔχθρικαί, δτι κανεὶς πλέον δὲν θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τρόφιμα πρὸς ἀγοράν, δτι ἀπεῖχον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὅχι δλιγάτερον τῶν δέκα χιλιάδων σταδίων*, δτι δὲν εἶχον κανένα δδηγὸν εἰς τὸν δρόμον των, δτι ποταμοὶ ἀδιάβατοι ρέοντες διὰ μέσου τῆς πρὸς τὴν πατρίδα δδοῦ ἐμποδίζουν τὴν πορείαν. Ἐπὶ πλέον ἐσκέπτοντο, δτι εἶχον πλέον προδοθῆ καὶ ἀπὸ τοὺς συνεκστρατεύσαντας μετὰ τοῦ Κύρου βαρβάρους καὶ δτι εἶχον ἐγκαταλειφθῆ μόνοι. Αὐτὰ ἐσκέπτοντο καὶ εύρισκοντο εἰς ἀπόγνωσιν. Ὁλίγοι ἀπ' αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐσπέραν ἔκεινην ἔφαγον ἄρτον καὶ δλίγοι ἡναψαν πῦρ. Πολλοὶ δὲν ἥλθον εἰς τὸ στρατόπεδον κατὰ τὴν νύκτα αὐτὴν καὶ ἀνεπαύετο ὁ καθένας, δπου ἔτυχε νὰ εύρισκεται, διότι κανεὶς δὲν ἡμποροῦσε νὰ κοιμηθῇ ἀπὸ τὴν λύπην καὶ ἀπὸ τὸν πόθον πατρίδος, γονέων, γυναικῶν καὶ παιδιῶν, τὰ δποία ἐνόμιζον, δτι δὲν θὰ ἐπανίδουν πλέον!

‘Αλλ’ εἰς τὸ στράτευμα ἦτο καὶ κάποιος Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, δ δποῖος, χωρὶς νὰ εἶναι οὔτε στρατηγὸς οὔτε λοχαγὸς οὔτε στρατιώτης, συνηκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν. Τὸν εἶχε προσκαλέσει ὁ Πρόξενος, παλαιός του φίλος. Καὶ αὐτὸς λοιπὸν τώρα ἐλυπεῖτο μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ δὲν ἡμποροῦσε νὰ κοιμηθῇ.

Δι’ δλίγην μόνον ὕραν ἐκυριεύθη ἀπὸ τὸν ὑπνον καὶ τότε εἶδεν ὄνειρον. Τοῦ ἐφάνη, δτι ἡκούσθη βροντὴ καὶ ἔπεσε κεραυνὸς εἰς τὴν πατρικήν του οἰκίαν, ἡ δποία ἔνεκα τούτου ἔλαμψεν δλόκληρος. Ἐτρόμαξε καὶ ἔξυπνησεν ἀμέσως. Καὶ ἔκρινεν, δτι τὸ ὄνειρον, ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως ἦτο εύοιωνον*, διότι, ἐνῷ εύρισκετο εἰς στενοχωρίας καὶ κινδύνους, εἶδε φῶς μέγα ἐκ τοῦ Διός· ἀπὸ ἄλλης δμως ἀπόψεως ἐφοβεῖτο, μήπως τὸ ὄνειρον, ἀν καὶ ἥλθεν ἐκ τοῦ Διός, σημαίνει δυσάρεστα· μήπως δηλαδὴ τὸ

πύρ, τὸ ὁποῖον ἔλαμψεν ὀλόγυρα, φανερώνει, ὅτι δὲν θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἔξέλθῃ εὔκολα ἀπὸ τὴν χώραν τοῦ βασιλέως, ἐμποδιζόμενος πανταχόθεν ἀπὸ ἀρκετὰς δυσχερείας.

Ποίαν ἀληθῶς σημασίαν εἶχε τὸ τοιοῦτον ὄνειρον εἶναι δυνατὸν νὰ ἔννοήσῃ κανεὶς ἀπὸ ὅσα συνέβησαν μετὰ τὸ ὄνειρον. Ἀμέσως μάλις ἔξύπνησεν δὲ Ξενοφῶν, ἐσκέφθη: «Τί κάμνω ἔδω πλαγιασμένος; Ἡ νύκτα προχωρεῖ. Μόλις δὲ ἔξημερώσῃ, χωρὶς ἄλλο θὰ ἔλθουν οἱ ἔχθροι. Ἄλλ᾽ ἂν ὑποταχθῶμεν εἰς τὸν βασιλέα, θὰ ταλαιπωρηθῶμεν καὶ θὰ δεινοπαθήσωμεν τρομερώτατα, ἐν τέλει δὲ ἀσφαλῶς θὰ ἀποθάνωμεν ἔξευτελισμένοι. Διὰ νὰ ὑπερασπίσωμεν τὸν ἔαυτόν μας ἀπὸ τὸν ἄμεσον κίνδυνον, κανεὶς δὲν παρασκευάζεται καὶ κανεὶς δὲν φροντίζει. Εἴμεθα δῆλοι ἔξαπλωμένοι, ὡσὰν νὰ ἥτο δυνατὸν νὰ ἡσυχάσωμεν. Λοιπόν, ἐγὼ τὸν στρατηγὸν ποίας πόλεως περιμένω νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον; Εἰς ποίαν δὲ ἡλικίαν πρέπει νὰ ἔλθω, διὰ νὰ κινηθῶ; Ἀσφαλῶς δὲν θὰ προφθάσω νὰ γίνω μεγαλύτερος, ἐὰν σήμερον προδώσω τὸν ἔαυτόν μου εἰς τοὺς ἔχθρούς».

Μὲ τάς σκέψεις αὐτάς ἐγείρεται καὶ συγκαλεῖ εἰς σύσκεψιν κατὰ πρῶτον τοὺς λοχαγοὺς τοῦ Προξένου, τοὺς διποίους ὡθεῖ πρὸς δρᾶσιν.

Ἐπειτα ἐπροκάλεσε σύσκεψιν, εἰς τὴν διποίαν ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι δλων τῶν στρατιωτικῶν μονάδων. Κατ᾽ αὐτὴν ὀμήλησε πρῶτος δὲ Ξενοφῶν, συνιστῶν μεταξὺ ἄλλων τὰ ἔξῆς:

«Ἐν πρώτοις φρονῶ, διὰ τὸ ὡφελήσετε πολὺ τὸ στράτευμα ἐὰν φροντίσετε ν' ἀντικατασταθοῦν ὃσον τὸ δυνατὸν ταχύτερα οἱ φονευθέντες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοί· διότι χωρὶς ἀρχηγούς δὲν ἡμπορεῖ νὰ προέλθῃ οὕτε καλὸν εὕτε ὡφέλιμον εἰς οὐδεμίαν περίστασιν, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὰ πολεμικά. Εἶναι φανερόν, διὰ τὸ εἰθαρχία σώζει, διὰ ταξία πολλούς ἔως τώρα ἔχει καταστρέψει. Ἀφοῦ δὲ ἐκλέξετε τοὺς ἀρχηγούς σας, συγκεντρώσατε δλους τοὺς διεσκορπισμένους στρατιώτας καὶ δώσατε εἰς αὐτοὺς θάρρος. Ἀν κάμετε δλα αὐτὰ γρήγορα, νομίζω διὰ εἰσθε ἐν καιρῷ πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς περιστάσεως».

Μετά τὸν Ξενοφῶντα ἔλαβε τὸν λόγον δὲ Χειρίσοφος, δόποιος εἶπε τὰ ἔξῆς :

«Μέχρι πρὸ δὲ λίγου, καὶ Ξενοφῶν, τίποτε ἄλλο δὲν ἐγνωριζα διὰ σέ, παρὰ μόνον, δτι εἶσαι Ἀθηναῖος. Τώρα δύμως εἴμαι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζω ποῖος εἶσαι καὶ διὰ τοῦτο σὲ ἐπαινῶ δι' ὅσα λέγεις καὶ πράττεις. Θὰ ηὐχόμην τοιοῦτοι ἀνδρες νὰ ἥσαν περισσότεροι. Καὶ τώρα—προσέθεσε—ἄς μὴ χάνωμεν καιρόν. "Ἄς ἀπέλθετε ἀμέσως δοι στερεῖσθε ἀρχηγῶν καὶ ἄς ἐκλέξετε νέους· ἀφοῦ δὲ τοὺς ἐκλέξετε, ἄς ἔλθετε εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοπέδου, φέροντες μαζὶ τοὺς ἐκλεγέντας».

Ταῦτα ἔγιναν δεκτά. Ἐξελέγησαν δὲ εἰς ἀντικατάστασιν τῶν φονευθέντων οἱ ἔξῆς στρατηγοί: ἀντὶ τοῦ Κλεάρχου δὲ Τιμασίων δὲ Δαρδανεύς, ἀντὶ τοῦ Σωκράτους δὲ Ξανθικλῆς δὲ Ἀχαιός, ἀντὶ τοῦ Ἀγίου δὲ Κλεάνωρ δὲ Ἀρκάς, ἀντὶ τοῦ Μένωνος δὲ Φιλήσιος δὲ Ἀχαιός καὶ ἀντὶ τοῦ Προξένου δὲ Ξενοφῶν δὲ Ἀθηναῖος.

Θάλασσα ! Θάλασσα !

[Βιβλ. Α', κεφ. 7]

[Ο Ξενοφῶν καὶ οἱ συστρατηγοί του συγκεντρώνουν τοὺς διεσπορισμένους στρατιώτας καὶ δίδουν θάρρος εἰς αὐτούς. Οἱ Ἑλληνες τότε ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν των ἀρχίζουν τὴν πορείαν πρὸς ἐπιστροφήν. Μὲ μεγάλας δυσχερείας καὶ μὲ διαρκεῖς ἀγῶνας διασχίζουν τὴν χώραν τῶν Καρδούχων, τὴν Ἀρμενίαν, τὴν χώραν τῶν Ταόχων καὶ ἔπειτα τὴν χώραν τῶν Χαλύβων.]

Ἡ πορεία ἔξακολουθεῖ.

"Ἐπειτα ἀπὸ τοὺς Ταόχους οἱ "Ἑλληνες ἔφθασαν εἰς τὸν Ἀρπασον ποταμόν, δόποιος ἔχει πλάτος ἑκατὸν εἴκοσι μέτρων περίπου. Ἀπ' ἐδῶ ἐπορεύθησαν διὰ τῆς χώρας τῶν Σκυθηνῶν καὶ ἔφθασαν εἰς μερικὰς κωμοπόλεις, εἰς τὰς δόποιας ἔμειναν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, διὰ ν' ἀναπαυθοῦν καὶ διὰ νὰ προμηθευθοῦν τρόφιμα.

Κατόπιν ἔξηκολούθησαν τὴν πορείαν των καὶ ἔφθασαν εἰς πόλιν μεγάλην, πυκνοκατοικημένην καὶ πλουσίαν, ἡ δόποια ὡνομάζετο Γυμνιάς. Ὁ ἀρχῶν τῆς πόλεως ταύτης ἀποστέλλει εἰς

τοὺς "Ελληνας δόηγόν, διὰ νὰ τοὺς συνοδεύσῃ διὰ μέσου τοῦ ὑπολοίπου τμήματος τῆς χώρας τῶν Σκυθηνῶν, ἡ δοῖα ἦτο ἔχθρική εἰς αὐτόν.

"Ο δόηγὸς προσῆλθε καὶ ὑπεσχέθη εἰς τοὺς "Ελληνας, δτὶ ἐντὸς πέντε ἡμερῶν θὰ τοὺς δόηγήσῃ εἰς μέρος, ἀπὸ τὸ δοῖον θ' ἀντικρύσουν τὴν θάλασσαν." Άλλως, εἶπε, δέχεται νὰ τὸν καταδικάσουν εἰς θάνατον. Καὶ ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν δόηγίαν αὐτῶν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἔχθρικήν του χώραν καὶ τοὺς παρεκάλει νὰ τὴν κάψουν καὶ νὰ τὴν καταστρέψουν. 'Απεκαλύφθη τότε, δτὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἥλθε μὲ τοὺς "Ελληνας καὶ ὅχι ἀπὸ ἀγάπην πρὸς αὐτούς.

Καὶ φθάνουν τὴν πέμπτην ἡμέραν τῆς πορείας τῶν εἰς ὅρος, τὸ δοῖον ὀνομάζεται Θήχης. "Οταν δὲ οἱ πρῶτοι ἔφθασαν ἐπάνω εἰς αὐτό, ἥκουσθη μεγάλη κραυγὴ. 'Ο Ξενοφῶν καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες ἀπὸ κάτω ἥκουσαν τὴν κραυγὴν καὶ ἐνόμισαν, δτὶ ἄλλοι ἔχθροι τοὺς ἐπετέθησαν ἔμπροσθεν. Τὰ πράγματα τότε θὰ ἵσαν δύσκολα, διότι ὀπισθεν τοὺς ἀκολουθοῦσαν ἀκόμη ἀπὸ τὴν καιομένην χώραν ἀρκετοὶ ἔχθροι. 'Απ' αὐτοὺς μάλιστα οἱ ὀπισθοφύλακες στήσαντες ἐνέδραν ἐφόνευσαν καὶ ἥχμαλώτισαν μερικούς, ἐκυρίευσαν δὲ καὶ περὶ τὰς εἴκοσι ἀσπίδας ἀπὸ πυκνότριχα καὶ ἀκατέργαστα δέρματα βιῶν.

'Αλλ' ἡ βοή ἐγίνετο βαθμηδὸν μεγαλυτέρα καὶ ἥκουετο δλονέν πλησιέστερον. Οἱ ἑκάστοτε ἀνερχόμενοι ἔτρεχον μὲ δρμὴν πρὸς τοὺς διαρκῶς βιῶντας καὶ ἔτσι τόσον περισσότερον ἐπετείνετο ἡ βοή, δσον περισσότεροι ἀνδρες ἀνήρχοντο ἐπάνω. 'Ο Ξενοφῶν τότε ἐνόμισεν, δτὶ κάτι ἕκτακτον θὰ συμβαίνῃ καὶ ἀναβάς ἀμέσως εἰς τὸν ἵππον του καὶ παραλαβὼν μαζὶ του τὸν Λύκιον καὶ τοὺς ἵππεῖς, ἔτρεξε ταχέως εἰς βοήθειάν των.

Καὶ τότε ἀμέσως ἀκούουν καθαρὰ καὶ ἐννοοῦν περὶ τίνος πρόκειται. Οἱ στρατιῶται ἐφώναζον : «Θάλασσα! Θάλασσα!» καὶ προσκαλοῦσαν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ σπεύσουν, διὰ νὰ ἴδουν τὸ θέαμα. "Ολοι πλέον ἔτρεχον μὲ δρμὴν καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες ἀκόμη, ἐφέροντο δὲ γρήγορα καὶ τὰ ὑποζύγια καὶ οἱ ἵπποι.

"Οταν τέλος ἔφθασαν ὅλοι εἰς τὴν κορυφήν, τότε πλέον ἐνηγκαλίζοντο ἀλλήλους καὶ οἱ στρατιῶται καὶ οἱ στρατηγοὶ

καὶ οἱ λοχαγοὶ μὲ δάκρυα. Καὶ ἔξαφνα, κάποιος ἔκαμεν ἀρχὴν καὶ ἐπειτα ὅλοι οἱ στρατιῶται ἔφερον λίθους καὶ κατεσκεύασαν μέγα ὄψωμα. Ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἀφιέρωσαν πλῆθος ἀκατεργάστων δερμάτων καὶ ράβδους καὶ τὰς ἀσπίδας, τὰς ὅποιας εἶχον κυριεύσει ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς.

Ἐπειτα οἱ "Ἐλληνες ἀποστέλλουν τὸν ὁδηγὸν εἰς τὴν πατρίδα του, ἀφοῦ τοῦ ἐδώρησαν ὅλοι διὰ κοινῆς εἰσφορᾶς ἔνα ἵππον, μίαν φιάλην ἀργυρᾶν, μίαν περσικὴν ἐνδυμασίαν καὶ δέκα δασεικούς. Τέλος ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς τὴν κώμην, ὅπου ἔμελλον νὰ σταθμεύσουν καὶ τὸν δρόμον, διὰ τοῦ ὅποίου θὰ πορευθοῦν εἰς Μάκρωνα. Καὶ κατὰ τὸ βράδυ ἀνεχώρησε.

Μετάφρασις Μεχ. Χ. Οἰκονόμου.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΠΟΙΗΣΙΝ

Εἰσαγωγικὸν σημείωμα.

"Ἄρχαία ἐλληνικὴ ποίησις σὺν τῷ χρόνῳ διηρέθη εἰς τρία διαικεκριμένα εἰδῆ : τὴν ἐπικήν, τὴν λυρικὴν καὶ τὴν δραματικήν. Εἰς τὴν ἐπικήν (τὸ ἔπος) διηγεῖται, χωρὶς νὰ ἔμφανται τὴν ἰδικήν του προσωπικότητα' εἰς τὴν λυρικὴν ἀπεναντίας δι ποιητής ἐκφράζει τὰς ἰδικάς του σκέψεις καὶ συναισθήματα' εἰς δὲ τὴν δραματικήν ποίησιν γίνεται ἀναπαράστασις πράξεων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τελουμένη διὰ διαλόγου ἔμμετρου (ἐπικὸν στοιχείον) καὶ δι' ἄσματος (λυρικὸν στοιχείον).

"Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ποιητικῶν εἰδῶν ἡ λυρικὴ ποίησις ἔχει τὴν ἀρχὴν της παλαιότατα εἰς τὰ ἄσματα τοῦ λαοῦ ἐν ἀτέχνῳ ἢ δημώδει ποιήσει. "Ἡ ἔντεχνος ὅμως λυρικὴ ποίησις ἀνεφάνη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος, ἥτοι μετά τὴν ἐπικήν. "Απὸ τοῦ χρόνου τούτου βαθμηδόν προήχθη μέχρι τῶν μέσων τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἔφθασεν εἰς ὄψιστην ἀκμὴν.

Κατωτέρω παρέχονται εἰς ἔμμετρον νεοελληνικὴν μετάφρασιν δλίγα δείγματα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λυρικῆς ποιήσεως.

ΩΣ ΠΟΤΕ ΠΙΑ ;

[Ο ποιητής Καλλίνος ἔγεννηθη τὸ 700 π. Χ. περίπου. Διὰ τὴν καταγωγὴν, τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατόν του δὲν ὑπάρχουν θετικαὶ πληροφορίαι. Ὑπῆρξε λυρικὸς ποιητής καὶ μὲ τοὺς στίχους του ἡθέλησε νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς συμπολίτας του Ἐφεσίους καὶ νὰ παρορμήσῃ αὐτοὺς εἰς πόλεμον ἐναντίον τῶν Κιμμερίων, βαρβαροῦ λαοῦ, ποὺ εἶχεν εἰσβάλει ἀπὸ βορρᾶ εἰς τὴν Λυδίαν καὶ τὰς ἐλληνικὰς χώρας τῆς Ἀσίας. Εἶναι οἱ μόνοι σωζόμενοι στίχοι τοῦ ποιητοῦ].

‘Ως πότε πιὰ κατάκοιτο ; ‘Ορμὴν πότε θὰ βρήτε ;
Δὲ ντρέπεστε τοὺς γείτονες γιὰ τὴν ὁκνίαν αὐτή ;
”Ε, παλικάρια, εἰρηνικὰ πώς κάθεστε, θαρρεῖτε
κι ὥστόσο γύρω δ πόλεμος δλη τὴ γῆ κρατεῖ...”

Εἶναι τιμὴ κι εἶναι χαρὰ στὸ παλικάρι ἡ μάχη
γιὰ τὴν πατρίδα, τὴν καλὴ γυναίκα, τὰ παιδιά.
‘Ο θάνατος τότε θαρρή, δταν ἡ Μοῖρα λάχη·
μόνο καθεὶς ἄς δρθωθῆ μ’ ἀτρόμητη καρδιά.

Κι ἄς δράξη ἀμέσως τὸ σπαθὶ κι ἄς ζώσῃ τ’ ἄρματά του
κι ὡς εἶναι τοῦ πολέμου ἀρχή, ἄς δράμη ἐκεῖ μπροστά,
γιατὶ νὰ φύγῃ ἀδύνατο τὴ μοῖρα τοῦ θανάτου
κι ἀν ἡ γενιά του ἀπὸ θεούς ἀθάνατους βαστᾶ.

Κάποτε, ἀν ἀπ’ τὸν πόλεμο δειλὰ λιποταχτήσῃ,
μέσα στὸ σπίτι βρίσκει τὸν ἡ ὅρα του ἡ στερνή.
Μὰ τοῦτον ποιός τὸν ἀγαπᾶ καὶ ποιός θὰ τὸν ποθήσῃ ;
‘Ἐνῶ τὸν ἄλλον δ λαός, ἀν πάθη, τὸν πονεῖ.

Γιατὶ δ λαός δλάκαιρος θρηνεῖ τὸ παλικάρι,
σὰν ἀποθάνῃ· κι ἔχουν τὸν ἡμίθεο δσο ζῆ,
σὰν πύργο δλοι κατάματα θεωροῦν τὸν μὲ καμάρι,
γιατὶ μονάχος κάμνει αὐτὸς δσα πολλοὶ μαζί.

Καλλίνος δ Ἐφέσιος. Μετάφρασις Σίμου Μενάρδου.

Η ΛΕΒΕΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

[“Ο Τυρταίος ἥτο δὲ πατριωτικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαίας Σπάρτης. Ὁ Εζησε περὶ τὸ 650—600 π. Χ. Μὲ τὰς Ὑποθήκας του (δηλαδὴ συμβουλάς) ζητεῖ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς Σπαρτιάτας εἰς τὸν ἀγῶνα των ἐναντίον τῶν Μεσσηνῶν κατὰ τὸν β' Μεσσηνιακὸν πόλεμον (645—628 π. Χ.). Αἱ Ὑποθῆκαι αὐταὶ ἐνεθουσίαζον τοὺς νέους καὶ ἐψάλλοντο εἰς τὰ συσσίτια τῶν Σπαρτιατῶν. Πολὺ γνωστὴ εἶναι ἡ μεταφρασθεῖσα ἀπὸ τὸν Σπυρίδωνα Τρικούπην «Τί τιμῇ στὸ παλικάρι....». Ἀλλῃ ἔξι ἵσου δονομαστὴ εἶναι καὶ ἡ κατωτέρω Ὑποθήκη τοῦ Τυρταίου κατὰ μετάφρασιν Σίμου Μενάρδου.]

Δὲ λογαριάζω ούδὲ ψηφῶ κανένα τῶν ἀνθρώπων
ἔγώ για τάχος τῶν ποδιῶν ἢ δυναμοχεριά
κι ἀν ἔχη τὴν κορμοστασιά καὶ τὴ γροθιά Κυκλώπων,
μὰ κι ἀν νικάη στὸ τρέξιμο τῆς Θράκης τὸ βοριά.

Κι ἀν ἔχη ἀπὸ τὸν Τιθωνὸ πιότερα τοῦτος κάλλη
κι ἀπὸ τὸν Μίδα τὸν πολὺ πιὸ πλούσιος ἀν ἔγενη
κι ἀν ξεπερνάη τὸν Πέλοπα στὴν ὄρχοντιά τὴν ἄλλη
κι ἀν ἔχη τὴ γλυκόλαλη τ' Ἀδράστου τὴ φωνή.

Κι ἀν ἔχη πᾶσα χάρη του : χωρὶς λεβεντιά νάχη !
Γιατὶ ἄντρας τοῦτος δὲν εἶναι—τοῦ κάκου—ἀν δὲν μπορῇ
τοὺς ματωμένους σκοτωμούς νὰ βλέπῃ μὲς στὴ μάχη
καὶ στὸν ἔχθρο δλο πιὸ κοντὰ νὰ πάη καὶ νὰ βαρῇ !

Νά, τούτη εἶν' παλικαριά, τ' ἀτίμητο στεφάνι,
π' ἀξίζει πρῶτα νὰ φορῇ στὸν κόσμο κάθε νιός,
γιατὶ καὶ τῆς Πατρίδος του καὶ δλων καλὸ θὰ κάνη,
σὰν προσπερνᾶ ἀπὸ τὶς γραμμές καὶ μπαίνει ἐμπρός ἐμπρός.

Καὶ ντροπιασμένο τί θὰ πῆ φευγιό μηδὲ τὸ ξέρει
κι δλη του βάζει τὴν ψυχὴ ἔκει καὶ τὸ θυμὸ²
καὶ δίνει τοῦ συντρόφου του θάρρος πολὺ καὶ χέρι.
Αὐτὸς εἶναι στὸν πόλεμον δὲ ἄνδρας ποὺ τιμῶ !

Τῶν ἀντιμάχων γρήγορα τοὺς λόχους θὰ σκορπίσῃ,
αὐτὸς τῆς μάχης σταματᾷ τὸ κύμα, τὴν δρμή.
Καὶ πάλι ὅποιος ἀνάμεσα στοὺς πρώτους ξεψυχήσῃ,
καμάρι τῆς πατρίδος του καὶ τῶν γονιῶν τιμή...

Τυρταῖος δ' Ἀφιδναῖος. Μετάφρασις Σίμου Μενάρδου.

ΑΠΟ ΤΗΝ «ΙΦΙΓΕΝΕΙΑΝ ΕΝ ΑΥΛΙΔΙ» ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

„Ο Εύριπίδης, μαζί μὲ τὸν Σοφοκλέα καὶ τὸν Αἰσχύλον, εἶναι μέγας δραματικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σαλαμῖνα κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν τῆς ἐνδόξου ναυμαχίας, ἥτοι τὴν 20 Σεπτεμβρίου 480 π. Χ. Ἐμορφώθη πολὺ καὶ ἔμελέτησε τὴν διδασκαλίαν τῶν διαφόρων φίλοσοφῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἐγραψε πολλὰ δράματα, ἐκ τῶν διποίων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν δέκα ἐννέα. Ἀπέθανεν εἰς τὴν Μακεδονίαν τῷ 407.

„Ἐν ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα δράματα τοῦ Εύριπίδου εἶναι ἡ « Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι », τὸ διποίον ἔχει ὡς ὑπόθεσιν τὸν μῦθον τὸν σχετικὸν μὲ τὴν σκληρὰν θυσίαν τῆς Ἰφιγενείας καὶ μὲ τὴν ἀνέλπιστον σωτηρίαν της.

Εἰς τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα ἐμφανίζεται διμιλοῦσα ἡ Ἰφιγένεια. Αὕτη, ὅταν κατὰ πρῶτον ἥκουσε τὴν ἀπόφασιν τοῦ πατρός της νὰ θυσιασθῇ εἰς τὴν Ἀρτεμιν χάριν τῆς ἐναντίον τῆς Τροίας ἐκστρατείας, ἤρχισε νὰ θρηνῇ. Ἄλλα κατόπιν βλέπουσα καὶ τὸν Ἀχιλλέα, μὲ τὸν διποίον ἦτο μνηστευμένη, κινδυνεύοντα πρὸς χάριν της, ἀποφασίζει ν' ἀποθάνῃ ὑπέρ πατρίδος καὶ λέγει πρὸς τὴν μητέρα της τὰ ἔξῆς :]

„Αδικα μὲ τὸν πατέρα, μάνα μου, θυμώνεις ἵσως.

Νὰ παινέσωμε τὸν ξένο πρέπει τὸν εὔγενικό,
μὰ νὰ δοῦμε κι ὅλα μήπως πέσῃ στοῦ στρατοῦ τὸ μίσος
καὶ χωρὶς νὰ ωφεληθοῦμε, πάθη τίποτε κακό.

„Ακουσε τί μοῦ κατέβῃ μὲς στοῦ νοῦ μου τὴ λαχτάρα
ν' ἀποθάνω μούχει δόξει· τοῦτο θέλω τὸ καλὸ
δοξασμένα νὰ τὸ κάμω καὶ ν' ἀφήσω τὴν τρομάρα.
Μάνα μου, ἔλα καὶ μαζί μου σκέψου, πώς καλὰ μιλῶ.
Τὴν Ἑλλάδα ν' ἀποβλέπη σ' ἐμὲ τώρα δλη τὴν εἶδα·

καὶ τῆς Τροίας εἶν' ἡ τύχη κι ἡ κατασκαφὴ σ' ἔμε
 κι ᄀν οἱ βάρβαροι ἀδικήσουν ἄλλοτε μιὰν 'Ἐλληνίδα,
 δὲ θ' ἀφήσουν τέτοιαν ὕβρι ὅλ' οἱ "Ἐλληνες ποτέ.
 Τῆς 'Ἐλένης θὰ πληρώσουν τώρα τὸ χαμόν ἐκεῖνοι.
 Κι ὅλ' αὐτὰ θὰ κατορθώσω μὲ τὸ θάνατό μου ἐγὼ
 καὶ πώς σώζω τὴν 'Ἐλλάδα τ' ὄνομά μου θ' ἀπομείνη.
 Χάριν μιᾶς ψυχῆς δὲν πρέπει τόσο νὰ μικρολογῶ.
 Μ' ἔκαμες γιὰ τὴν 'Ἐλλάδα καὶ ὅχι, μάνα, μόνη ἐσένα !
 "Ανδρες ἔτρεξαν χιλιάδες τὰ σπαθιά τους νὰ ζωθοῦν,
 τὰ κουπιά χιλιάδες ναῦτες ἄδραξαν τὰ φτερωμένα,
 ὅλοι τους γιὰ τὴν 'Ἐλλάδα ἔτοιμοι νὰ σκοτωθοῦν.
 Κι ὅλ' αὐτὰ νὰ σταματήσῃ μιὰ ψυχή μου τὰ γενναῖα ;
 Εἶναι τάχα δίκαιο τοῦτο ; Θάν' ἡ ἄρνησή μου ὁρθή ;
 Τώρ' ἀς ἔλθωμε καὶ στ' ἄλλο. Πρέπει ἐγὼ τὸν 'Αχιλλέα
 νὰ τὸν μπλέξω σὲ διαμάχη, ποὺ μπορεῖ νὰ σκοτωθῇ ;
 Τέτοιος ἀνδρας παρά χίλιες κόρες ζωντανὲς ἀξίζει !
 Κι ᄀν ἡ "Αρτεμις τὸ σῶμα τοῦτο θέλη γιὰ τιμῆ,
 πῶς μπορεῖ θνητὴ κοπέλα μιὰ θεά νὰ τὴν μποδίζῃ ;
 Τόχει ἀνάγκη ; τὸ χαρίζω στὴν 'Ἐλλάδα τὸ κορμί !
 Σφάξετέ με καὶ νικᾶτε ! Τ' ἄριστο τῶν μνημοσύνων
 θάν' αὐτὸ γιὰ μένα, δόξα, παιδιά, γάμος καὶ γιορτή.
 "Ἐλληνες ν' ἄρχουν βαρβάρων, ὥχι βάρβαροι 'Ἐλλήνων
 πρέπει, μάνα' ἐκεῖνοι σκλάβοι καὶ ἐλεύθεροι εἶν' αὐτοί !

Μετάφρασις Σίμου Μενάρδου.

B'

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑΝ» ΤΟΥ ΙΩΑΝ. ΜΑΛΑΛΑ

[Κατά τὸν μεσαίωνα οἱ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν Ἱστορίαν ἀνέγραφον τὰ διάφορα γεγονότα ἀνεξάρτητα τὸ ἔν ἀπὸ τὸ ἄλλο, κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν καὶ χωρὶς νὰ ἔνδιαφέρωνται διὰ τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν γεγονότων σχέσιν. Αἱ τοιαῦται ἀφηγήσεις λέγονται χρονικά οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν ἀναγραφὴν αὐτῶν λέγονται χρονογράφοι, ή δὲ ἔργασία των χρονογράφοις.

³Ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων ὁ κυριώτερος εἶναι ὁ Ιωάννης Μαλάλας.

Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565). Πληροφορίαι ἀκριβεῖς περὶ τοῦ βίου του δὲν ὑπάρχουν. ⁴Ο Μαλάλας ἔγραψε βιβλίον, εἰδος παγκοσμίου Ἱστορίας, μὲ τὸν τίτλον «Χρονογραφία». Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τούτου ἀρχίζει ἀπὸ τὴν μυθικὴν Ἱστορίαν τῶν Αἰγυπτίων καὶ φθάνει ἕως τὸ 563 μ. Χ., δηλαδὴ ἕως τὰ τέλη τῆς Βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

⁵Η «Χρονογραφία» τοῦ Μαλάλα ἔχει ἀρκετὴν σπουδαιότητα, διότι εἶναι γραμμένη εἰς τὸ κοινὸν γλωσσικὸν Ἰδίωμα τῆς ἐποχῆς του, τὸ δποίον ὅμιλεῖτο τότε εἰς δλην τὴν Ἀνατολὴν καὶ τοῦ δποίου μᾶς δίδει πιστὴν εἰκόνα. Λόγω τῆς δημάδους γλώσσης, τὴν δποίαν ἔχρησιμοποίησεν ὁ Μαλάλας, παρ' δλας τὰς ἀνακριβείας καὶ τὰς ἀτελείας του, ὑπῆρξεν δ προσφιλέστερος τῆς ἐποχῆς του συγγραφεύς, διότι δ λαδὸς κατενόει εὐκόλως τὸ βιβλίον του καὶ ἐτέρπετο ἐκ τῶν μικρῶν διηγήσεων, τὰς δποίας περιεῖχε.]

Τὸ ὄραμα τοῦ Κωνσταντίνου.

Μετά δὲ ταῦτα ἐβασίλευσεν ὁ θειότατος καὶ πιστότατος, ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ, Κωνσταντῖνος ὁ μέγας· καὶ ἔμεινε βασιλεύων ἕτη λβ'. Ἡν δὲ μακρὸς μακρός, πυρρός, μεγαλόψυχος, ἡσυχος, θεοφιλής.

Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τῆς βασιλείας αὐτοῦ πόλεμος ἐγένετο ἐν τῇ δύσει μέγας· καὶ ἐξῆλθε κατ' αὐτῶν ὁ θειότατος Κωνσταντῖνος καὶ ἡττηθεὶς ἐφοσσεύετο¹ ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Καὶ θλιβόμενος ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν καθεύδειν, ηὔχετο ρυσθῆναι² ἀπ' αὐτῶν· καὶ ἐλκυσθεὶς εἰς ὅπον εἶδε κατ' ὅναρ ἐν τῷ οὐρανῷ σταυρόν, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο : «Ἐν τούτῳ νίκᾳ». Καὶ ἀναγνοὺς τὸ ἐπιγεγραμμένον ἐν τῷ σταυρῷ διυπνίσθη³· καὶ ἀναστὰς ἐποίησε σίγνον⁴ σταυροῦ, ὃς εἶδεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ προηγεῖτο αὐτοῦ. Καὶ προτρεψάμενος τὸν ἔδιον στρατόν, λέγων, δτι : «νικῶμεν!» καὶ δρμήσας καὶ συμβαλὼν⁵ τοῖς βαρβάροις, ἐνίκησε τὸν πόλεμον κατὰ κράτος, ὥστε μηδένα τῶν βαρβάρων σωθῆναι, ἀλλὰ πάντας ἀπολέσθαι.

Καὶ ἐπανῆλθεν ἐν τῇ Ρώμῃ μετὰ νίκης καὶ χαρᾶς μεγάλης, ἔχων ἔμπροσθεν αὐτοῦ τὸ σίγνον τοῦ σταυροῦ. Ἐξηγεῖτο δὲ πᾶσι τὴν τοῦ δράματος καὶ τοῦ σίγνου τοῦ σταυροῦ δύναμιν, λέγων, δτι : «Τοῦτο τὸ σημεῖόν ἐστι τοῦ Θεοῦ τῶν Γαλιλαίων, τῶν λεγομένων Χριστιανῶν.»

ΑΠΟ ΤΟΝ «ΛΕΙΜΩΝΑ» ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΣΧΟΥ

[Ο μοναχὸς Ἰωάννης Μόσχος ἤκμασεν ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου τοῦ Α' (578 - 582). Ἐπεχείρησε μακρὰς περιοδείας μετὰ τοῦ φίλου του Σωφρονίου, δ ὁποῖος ἔπειτα ἔγινε πατριάρχης Ἱεροσολύμων. Κατὰ τὰς περιοδείας του ἐπεσκέφθη

---

1. τοῦ ρ. φοσσεύομαι=περικλείομαι, πολιορκοῦμαι. 2. τοῦ ρ. ρύομαι=νὰ σωθῇ, ν" ἀπαλλαχθῆ. 3. ἀφυπνίσθη, ἔξύπνησε. 4. διακριτικὸν σημεῖον, σημαία. 5. συμπλακεῖς.

τὰ μοναστήρια τῆς Παλαιστίνης, τῆς Αιγύπτου, τῆς Χερσονήσου τοῦ Σινά, τῆς Συρίας, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ πολλῶν ἔλληνικῶν νήσων. Ἀπὸ δοσα εἶδε καὶ ἤκουσε κατὰ τὰς περιηγήσεις ταύτας συνέλεξεν ὄλικόν, τὸ δποῖον συνεκέντρωσεν εἰς βιβλίον ὅπο τὸν τίτλον «Λειμῶν ἢ Λειμωνάριον». Περιλαμβάνει δὲ εἰς αὐτὸν ἀνέκδοτα, ἀπομνημονεύματα, ἀξιολόγους πράξεις καὶ θαύματα τῶν μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν τῆς Ἀνατολῆς.

‘Ο Μόσχος, ὅπως καὶ ὁ Μαλάλας, ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀπλῆν λαϊκὴν γλώσσαν. Αἱ μικραὶ ἱστορίαι του εἰναι γραμμέναι δλαι μὲ παιδικὴν ἀφέλειαν.]

Ἡ γῆ κατέπιε τὸν Σαρακηνόν.

Διηγήσαντο οἱ τῆς αὐτῆς μονῆς (τοῦ ‘Αγίου Θεοδοσίου) Πατέρες, δτι: Πρὸ τούτου τοῦ χρόνου ἐγένετο ἐνταῦθα γέρων ὀνόματι Ἰανθος, δς ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἀπῆι¹ ἐπὶ τὸν Κουτιλᾶν (ὅρος).

Ἐν μιᾷ οὖν ἡμέρᾳ ὡς ἦν εἰς τὴν ἔρημον, ἵδοὺ Σαρακηνοὶ² ἐλθόντες εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ ἰδόντες τὸν γέροντα. Εἳς ἐξ αὐτῶν γυμνώσας τὸ ξίφος αὐτοῦ ἥρχετο πρὸς τὸν γέροντα θέλων φονεύσαι αὐτόν. Ὁ δὲ γέρων θεασάμενος τὸν Σαρακηνὸν ἐρχόμενον ἐπ’ αὐτόν, ἀτενίσας πρὸς τὸν οὐρανόν, εἶπε: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, τὸ θέλημά Σου γενέσθω». Καὶ εύθέως ἤνοιχθη ἡ γῆ καὶ κατέπιε τὸν Σαρακηνόν.

Εὔποιία γέροντος.

Ὥη τις γέρων εἰς τὰ κελλία τοῦ Χωζιβᾶ οἰκῶν καὶ διηγοῦντο ἡμῖν περὶ αὐτοῦ οἱ τοῦ αὐτοῦ τόπου γέροντες, δτι: ‘Οτε ἦν ἐν τῇ κώμῃ αὐτοῦ, ταύτην εἶχεν τὴν ἐργασίαν· εἴποτε ἔβλεπεν τινα εἰς τὴν κώμην αὐτοῦ διὰ πολλὴν πενίσαν μὴ εὔποροῦντα σπεῖραι τὸ χωρίον τὸ ἔδιον, ἀπήρχετο ἐν νυκτὶ μὴ γινώσκοντος τοῦ κυρίου τοῦ χωρίου καὶ ἐλάμβανεν τὰ ἔδια βοῦδια καὶ σπόρων ἔδιον, καὶ ἔσπειρεν τὸ τοῦ ἔτερου χωρίον. ‘Οτε δὲ ἦλθεν εἰς

1. Παρατατ. τοῦ ἀπέρχομαι. 2. Ὄνομασία τῶν Ἀράβων καὶ ἔπειτα κατ’ ἐπέκτασιν δλων τῶν Μωαμεθανῶν.

τὴν ἔρημον καὶ ἔμεινεν εἰς τὰ κελλία τοῦ Χωζιβᾶ, τὴν αὐτὴν πάλιν συμπάθειαν εἶχεν δὲ γέρων. Ἀπήρχετο γάρ εἰς τὴν δόδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν ἀπὸ τοῦ ἀγίου Ἰορδάνου, βαστάζων ἄρτους καὶ ὅδωρ. Καὶ εἴποτε¹ εἶδεν τινα ἀτονήσαντα², ἐβάσταζεν τὸ γομάριν³ αὐτοῦ, καὶ ἀνήρχετο ἔως τοῦ ἀγίου ὅρους τῶν Ἐλαιῶν⁴ καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν ὑπέστρεψεν, βαστάζων, εἴπερ εὗρεν ἄλλους, τὰ ἔκεινων γομάρια ἔως Ἱεριχώ. Ἡν οὖν ἰδεῖν⁵ τὸν γέροντα, ποτὲ μὲν βαστάζοντα γομάριν μέγα καὶ ἰδροῦντα, ποτὲ δὲ παιδίον εἰς τὸν ὅμον φέροντα· ἔστιν δὲ δύτε καὶ δύο ἐβάσταζεν. Ἀλλοτε ἐκάθητο, τὰ ὑποδήματα, εἰ ἐκόπη, ἀνδρὸς ἦν γυναικὸς ποιῶν⁶. ἐβάσταζεν γάρ τὰ ἐπιτήδεια. Ἀλλους ἐπότιζεν ἐκ τοῦ ἐπιφερομένου παρ' αὐτοῦ ὅδατος· ἄλλοις δὲ καὶ ὅρτους παρεῖχεν. Εἰ δὲ εὗρεν γυμνόν, καὶ τὸ ἴματιον, δὲ ἐφόρει, ἐδίδου αὐτῷ. Καὶ ἦν ἰδεῖν αὐτὸν διὰ πάσης ἡμέρας κοπιῶντα. Εἴποτε δὲ καὶ νεκρὸν εὗρεν ἐν τῇ δδῷ ἐποίει ἐπάνω αὐτοῦ τὸν κανόνα⁷ καὶ ἔθαπτεν αὐτόν.

ΑΠΟ ΤΗΝ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑΝ» ΤΟΥ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ

[Ο Θεοφάνης, μοναχὸς τοῦ 9ου αἰῶνος, ἔγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ γονεῖς πλουσίους καὶ ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Κωνσταντίνου Ε' (746—775 μ. Χ.). Ἰδρυσε παρὰ τὴν Κύζικον τῆς Προποντίδος τὴν λεγομένην Μονὴν τοῦ Μεγάλου Ἀγροῦ, εἰς τὴν δοποίαν ἔμονάσεν. Ἐκεῖ ἔγραψε τὴν «Χρονογραφίαν» του. Ἐπειτα κηρυχθεὶς ἔχθρὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς Μεταρρυθμίσεως, ἐφυλακίσθη ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ε' καὶ ἔξωρίσθη εἰς τὴν Σαμοθράκην, ὅπου ἀπέθανε τὸ 817 μ. Χ.]

[Η «Χρονογραφία» τοῦ Θεοφάνους ἀρχίζει ἀπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ Διοκλητιανοῦ (284) καὶ φθάνει μέχρι Μιχαὴλ Α' καὶ Θεοφύλακτο τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (813). Καὶ δὲ Θεοφάνης γράφει εἰς γλώσσαν ἀπλῆν, ἡ δοποία πλησιάζει πρὸς τὴν δυλιόουμένην τῆς ἐποχῆς του. Ως δεῖγμα τῆς γλώσσης του παρατίθενται τὰ κατωτέρω ἀποσπάσματα.]

1. Ὁσάκις ἔβλεπε. 2. Νὰ ἀδυνατῇ, νὰ μὴ δύναται νὰ μεταφέρῃ τὰ πράγματά του. 3. Φορτίον. 4. Ἡτο δυνατὸν νὰ ἔδῃ κανείς, πολλάκις ἔβλεπε κανείς. 5. Ἐπισκευάζων. 6. Τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν.

'Ο Ἡράκλειος ἐπιστρέφει νικητής.

Τούτω τῷ ἔτει (628) εἰρήνης γενομένης μεταξὺ Περσῶν καὶ Ρωμαίων, ἀπέστειλεν δὲ Ἡράκλειος Θεόδωρον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν μετὰ γραμμάτων καὶ ἀνθρώπων Σιρόου, τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, δπως τούς ἐν τῷ Εδέσῃ (Συρίας) καὶ Παλαιστίνῃ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῶν Ρωμαίων Πέρσας μετὰ εἰρήνης ἀποτρέψωσιν ἐν Περσίδι καὶ ἀβλαβῶς παρέλθωσι τὴν τῶν Ρωμαίων γῆν.

‘Ο δὲ βασιλεὺς ἐν ἔξι ἔτεσι (622—628) καταπολεμήσας τὴν Περσίδα, τῷ ζ' ἔτει εἰρηνεύσας μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν ὑπέστρεψε¹, μυστικήν τινα θεωρίαν² ἐν τούτῳ πληρώσας³. Ἐν γάρ ἔξι ἡμέραις πᾶσαν τὴν κτίσιν δημιουργήσας δὲ Θεός, τὴν ἐβδόμην ἀναπαύσεως ἡμέραν ἐκάλεσεν. Οὕτω δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ἔξι χρόνοις πολλούς πόνους διανύσας⁴, τῷ ἐβδόμῳ ἔτει μετ' εἰρήνης καὶ χαρᾶς ἐν τῇ πόλει ὑποστρέψας ἀνεπαύσατο.

‘Ο δὲ λαὸς τῆς πόλεως τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ μαθόντες, ἀκατασχέτω⁵ πόθῳ πάντες ἐξῆλθον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, σὺν τῷ Πατρίαρχῃ καὶ Κωνσταντίνῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, βαστάζοντες κλάδους ἐλαϊδῶν καὶ λαμπάδας, εὐφημοῦντες αὐτὸν μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων. Προσελθὼν δὲ διὰ υἱὸς αὐτοῦ ἐπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περιπλακέντες ἀλλήλοις ἐβρεξαν ἀμφότεροι τὴν γῆν τοῖς δάκρυσιν. Τοῦτο θεασάμενος δὲ λαός, ἀπάντες εὐχαριστηρίους ὅμνους τῷ Θεῷ ἀνέπεμπον καὶ οὕτω λαβόντες τὸν βασιλέα, σκιρτῶντες εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει.

Ἡ ὄψωσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ.

Τούτω τῷ ἔτει (629) ἀπάρας δὲ βασιλεύς, ἅμα τῷ ἔαφι ἀπὸ τῆς βασιλευούσης πόλεως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύετο, ἀπαγαγών τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα τοῦ ἀποδούνται⁶ τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν.

---

1. ἐπέστρεψεν, ἐπανῆλθεν. 2. προφητείαν, πρόβλεψιν. 3. ἐκπληρώσας, πραγματοποιήσας. 4. διελθών, δοκιμάσας. 5. μὲ ἀσυγκράτητον. 6. διὰ ν' ἀποδώσῃ, διὰ νὰ προσφέρῃ ως εἶχε καθῆκον.

Ἐλθόντι δὲ αὐτῷ ἐν Τιβεριάδι¹ κατηγόρησαν οἱ Χριστιανοὶ Βενιαμίν τινα ὀνόματι ώς κακοποιοῦντα αὐτούς. Ἡν γάρ ἐνούσιος² σφόδρα καὶ ὑπεδέξατο τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατέκρινεν αὐτόν, λέγων: «Διὰ ποίαν αἰτίαν κακοποιεῖς τοὺς Χριστιανούς;» Ὁ δὲ εἶπεν: «Ὦ Θεοῦ τῆς πίστεώς μου». Ἡν γάρ Ἰουδαῖος. Ὁ δὲ βασιλεὺς νουθετήσας αὐτόν καὶ πείσας ἔβαπτισεν εἰς τὸν οἶκον Εὐσταθίου τοῦ Νεαπολίου, Χριστιανοῦ ὄντος καὶ αὐτοῦ, ὑποδεξαμένου τὸν βασιλέα.

Εἰσελθών δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀποκαταστήσας Ζαχαρίαν τὸν Πατριάρχην καὶ τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ἐύλα εἰς τὸν ἔδιον τόπον, πολλὰ ηὐχαριστησε τῷ Θεῷ. Καταλαβών δὲ τὴν Ἔδεσσαν ἀπέδωκε τὴν ἐκκλησίαν τοῖς Ὀρθοδόξοις ὑπὸ Νεστοριανῶν³ κατεχομένην ἀπὸ Χοσρόου.

ΑΠΟ ΤΗΝ «ΒΙΒΛΟΝ ΧΡΟΝΙΚΗΝ» ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΓΛΥΚΑ

[Ο Μιχαήλ Γλυκάς ὑπῆρξε χρονογράφος καὶ θεολόγος τοῦ ιβ' αἰῶνος. Διετέλεσε γραμματεὺς (γραμματικός). Ἀλλαι πληροφορίαι δὲν ὑπάρχουν περὶ αὐτοῦ. Ἐγραψεν δύκαδη χρονογραφίαν ἀπὸ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου μέχρι τοῦ θανάτου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1118) ὑπὸ τὸν τίτλον *Βίβλος Χρονικής*. Ἐπίσης ἔγραψε *Στίχους Γραμματικούς*, τοὺς δποίους ἀπηύθυνε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ζητῶν τὴν ἀπελευθέρωσίν του ἀπὸ τὰς φυλακάς, διότι ἀδίκως, ως λέγει, συκοφαντηθεὶς ἐφυλακίσθη. Ἡ γλώσσα του εἶναι ἀπλῆ καὶ προσεγγίζει τὴν δημώδη.]

Τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα εἶναι σχετικὸν μὲ τὴν ἔδρυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.]

1. Τιβεριάς, πόλις τῆς Παλαιστίνης, παρὰ τὴν λίμνην Γενησαρέτ.
2. Πλούσιος, πολυκτήμων.
3. Νεστοριανός, οἱ δπαδοὶ τοῦ Νεστορίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (428—431), δόποιος ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο ἄνθρωπος τέλειος, γενόμενος θεός καὶ ὅχι θεός ἐνανθρώπισθείς, ἡ δὲ Παναγία ἔπρεπε νὰ λέγεται Χριστοτόκος καὶ ὅχι Θεοτόκος.

Ἡ κτίσις τῆς Νέας Ρώμης.

Πόλιν βουλόμενος κτῖσαι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ δὲ θειότατος βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἔσπευδε δόδεύων τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον φέρουσαν, περὶ τὴν Χαλκηδόνα¹ τὴν πόλιν οἰκοδομῆσαι. Ἀλλ’ ἐκωλύετο ἀνωθεν. Ἀετοὺς γάρ φασὶ τὰ τῶν τεχνιτῶν ἐργαλεῖα ἀφαρπάζειν ἀπὸ Χαλκηδόνος καὶ ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ταῦτα δια περᾶν².

Ἀνανεώσας οὖν δὲ μέγας Κωνταντίνος τὸ ὑπὸ Βύζου³ βασιλέως Θράκης κτισθὲν τεῖχος, προσέθετο καὶ ἔτερον διάστημα καὶ Νέαν οὕτω Ρώμην τὴν πόλιν ταύτην ὀνόμασεν.

ΑΠΟ ΤΟ «ΧΡΟΝΙΚΟΝ» ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ

[Ο Γεώργιος Φραντζής (1401–1456) ὑπῆρξε στρατιωτικός, πολιτικός καὶ συγγραφεύς, εύνοούμενος τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου. Κατὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντίνουπόλεως (1453) συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ἀργότερον ἤλευθερώθη ἀντὶ λύτρων καὶ κατέψυχεν εἰς τὸν Μυστράν, φιλοξενούμενος ἀπὸ τὸν δεσπότην αὐτοῦ Θωμάν Παλαιολόγον, τὸν ὅποιον ἤκολούθησεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὸ 1457, κουρασμένος ἀπὸ τὰς περιπετείας, ἔγινε μοναχός καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Γρηγόριος. Ἐγκατασταθεὶς δὲ εἰς τὴν Κέρκυραν ἔγραψε τὸ περίφημον «Χρονικόν», τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ πηγὴν πολύτιμον διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἴστορίαν τῆς περιόδου ἔκεινης.]

[Απὸ τὸ «Χρονικόν» τοῦ Φραντζῆ παρατίθεται τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα.]

1. Πόλις ἔναντι τοῦ Βυζαντίου, ἀποικίσα τῶν Μεγαρέων, τῆς ὅποιας τὸ ὄνομα διατηρεῖται μέχρι σήμερον (τουρκ. Καντίκοι). 2. τοῦ ρ. διαπερῶ=διαπεραιώνω, διαβιβάζω ἔως τὴν ἄλλην ἀκραν. 3. Βύζας δ. Μεγαρεύς, δ. Ἰδρύσας τὸ Βυζάντιον τὸ 658 π. X.

‘Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος δύμιλεῖ πρὸς
τοὺς συναγωνιστάς του.

‘Ακούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τῆς τοσαύτης κραυγῆς, ὥσει ἦχον μέγαν θαλάσσης, ἔλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστὶ· μετ’ ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ, δτὶ ἐπὶ τὴν αὔριον διάμιρᾶς¹ ἡτοίμασε χερσαῖον τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, δόσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. ‘Ημεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ως ἐμοὶ δοκεῖ², δοντως καθ’ ἔκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι³ καὶ πλεῖον ἥσαν ἔξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας δι βασιλεύς, ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων Ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκές τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ «Κύριε ἐλέησον» μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἱκέτευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἔχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ’ ἵλεως γενήσηται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὕρᾳ τῆς συμπλοκῆς. Ὄμοίως δὲ καὶ δι βασιλεύς τῇ αὐτῇ δύσυνηρᾳ ἐσπέρᾳ τῆς δευτέρας, συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει, ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους⁴ καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

«‘Υμεῖς μέν, εὐγενέστατοι ἀρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δῆμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς διπιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε, δτὶ ἔφθασεν ἡ ὕρα καὶ δ

1. Ἐμίρης, ἡγεμών. 2. Λέγω, ως ἐμοὶ δοκεῖ=ύπολογίζω κατὰ τὴν γνώμην μου. 3. Ὁντως καθ’ ἔκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἥσαν=ἀληθῶς, εἰς τὸν καθένα μας ἀντιστοιχοῦσαν πεντακόσιοι, δηλ. οἱ ἔχθροι ἥσαν πεντακοσιαπλάσιοι ἡμῶν. 4. Ἐκατόνταρχοι=ἀξιωματικοί, ἀρχηγοὶ 100 ἀνδρῶν.

ἔχθρός τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς Ισχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου¹ καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ως ὄφις τὸν ἴὸν² ἔκχύσῃ καὶ ως λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στῆτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ως πάντοτε ἔως τοῦ νῦν ἐποίήσατε, κατὰ τῶν ἔχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὁφειλέται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὔσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ως χριστοῦ³ κυρίου καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσταί ἔσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἔως θανάτου, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ως βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιώθηναι.

Ἐὰν διὰ τὰ ἐμά πλημμελήματα παραχωρήσῃ δ Θεός τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἣν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἷματι ἡμῖν ἔδωρήσατο, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδίσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιώθῃ. τί τὸ ὁφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιούτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῆ νῦν δὲ τεταπεινωμένην καὶ ὀνειδισμένην καὶ ἔξουθενημένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλτάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα».

1. Ἐκ τῆς ξηρᾶς. 2. Τὸ δηλητήριον. 3. Χριστὸς=κεχρισμένος, ἐκεῖνος πού ἀναγορεύεται εἰς ἐν ἀξίωμα διὰ χρίσματος, ὅπως οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ βασιλεῖς τῶν Ἰουδαίων.

Η ΨΕΥΔΟΜΕΝΗ ΣΤΑΦΥΛΟΣ

[Ο Πωρικολόγος είναι σύντομος διήγησις συνελεύσεως δπωρικών, εἰς τὴν δποίαν καταδικάζεται τὸ σταφύλι ὡς ψευδόμενον. Διὰ τοῦτο τὸ καταρᾶται δ βασιλεὺς Κυδώνιος, νὰ πίνουν τὸ αἷμα του οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ μεθοῦν. "Ο Πωρικολόγος ἐγράφη παρ" ἀγνώστου κατὰ τὸν ιβ' αἰῶνα καὶ θέλει νὰ δηλώσῃ τὰς ἐπικινδύνους ἰδιότητας τοῦ οἴνου, συγχρόνως δὲ νὰ σατυρίσῃ τὰ περίπλοκα ἀξιώματα τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς.]

Βασιλεύοντος τοῦ πανενδοξοτάτου Κυδωνίου καὶ ἡγεμονεύοντος τοῦ περιβλέπτου Κίτρου, συνεδριάζοντος τοῦ Ροδίου τοῦ ἐπικέρνη¹, Ἀπιδίου τοῦ πρωτονοταρίου², Μήλου τοῦ Λογοθέτου³, Νεραντσίου τοῦ Πρωτοβεστιαρίου⁴, Μοσχοκαρυδίου τοῦ Μεγάλου Ἀρχοντος, Σύκου, Βατσίνου, Τζιτζίφου καὶ Κερασίου τῶν γραμματικῶν, αὐτῶν δὲ παρισταμένων παρέστη καὶ ἡ Στάφυλος ἀναγγέλλουσα ταῦτα :

— "Ω δέσποτα βασιλεῦ Κυδώνιε, γνωστὸν ἔστω τῆς ἀγίας σου βασιλείας, δτὶ δ πρωτοσέβαστος Πιπέριος μετὰ Θρίμπου τοῦ πρωτοσπαθαρίου⁵, Καναβουρίου τοῦ μεγάλου ἄρχοντος... καὶ τῶν σῶν προσταγμάτων καταφρονοῦσιν καὶ τῆς βασιλείας σου ἀτοπα ἐπιτηδεύουσιν, ὃ δέσποτα βασιλεῦ Κυδώνιε.

‘Ακούσας δὲ ταῦτα δ βασιλεὺς Κυδώνιος καὶ θυμοῦ πληθείς ἔφη πρὸς αὐτήν :

— "Ἐχεις μάρτυράς τινας ;

‘Η δὲ ἔφη :

— Ναί, δέσποτα βασιλεῦ Κυδώνιε, ἔχω Ἐλαίαν τὴν κυρα-ῆγουμένην, Φακήν τὴν κυρα - οἰκονόμισσα, Φάσουλον τὸν μαυρόματον...

Εύθὺς δὲ ἔξεπήδησε καὶ δ κύρις Κρομμύδιος μετὰ κόκκινης στολῆς δισέντυτος, τρισέντυτος, τὸ γένειον αὐτοῦ χάμαι συρόμενον καὶ μετὰ δριμείας χολῆς τοὺς λόγους τούτους πρὸς τὸν βασιλέα ἀπεκρίνατο :

-
1. δ ἐπὶ τοῦ κεράσματος, οἰνοχόος. 2. ἀρχιγραμματεύς. 3. μέγας βυζαντινὸν ἀξιώμα, ὑπουργός. 4. αὐλικός, ἴματιοφύλαξ. 5. ἀρχηγὸς τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως.

— "Ω δέσποτα βασιλεῦ Κυδώνιε, ὁμνύω σε οὕτως· μὰ τὸν ἀδελφόν μου τὸν Σκόρδον καὶ τὸν ἔξαδελφόν μου τὸν Σινάπη καὶ τὸν ἀνεψιόν μου τὸν Ρεπάνην καὶ συμπέθερόν μου Πράσον τὸν μακρυγένην καὶ θεῖόν μου τὸν Κάρδαμον τὸν δριμύτατον πάνυ... εἰς τούτους δλους σὲ ὁμνύω, δέσποτα βασιλεῦ Κυδώνιε, δτι ψεῦδος ἀνήγγειλε ἡ Στάφυλος πρὸς τὴν βασιλείαν σου, δέσποτα βασιλεῦ Κυδώνιε.

‘Ο δὲ βασιλεὺς Κυδώνιος ἔφη πρὸς τοὺς παρεστῶτας.

— Σεβαστὲ Μαρούλιε, Φρύγιε πρωτοσπαθάριε, καὶ Ἀντίδεε πρωτοκαθήμενε τοῦ βεστιαρίου, Σπάνιε κουροπαλάτη¹... οἱ καὶ τὰς βίβλους κρατεῖτε, κρίνατε πρὸς ἔαυτοὺς καθὼς δ κύριος Κρομμύδιος ἀπεφθέγξατο. τὸ κάτινος² ψευδῆ.

Οἱ δὲ εἶπον :

— "Ω δέσποτα βασιλεῦ Κυδώνιε, τὴν δικαίαν κρίσιν θέλομεν, ἵκετεύομεν τοῦ προστάξαι ἐλθεῖν τοὺς ἄρχοντας καὶ ἡγεμόνας.

Προστάξαντος οὖν τοῦ βασιλέως καὶ εἰσελθόντων τῶν ἀρχόντων... ἔκριναν τὸ ἀληθές. Ἐκάθισαν γοῦν τοῦτοι οἱ ἄρχοντες ἐπὶ θρόνου καὶ ἔξεταξαν ἀκριβῶς τούτους, ὡς καθὼς τοὺς ὅρισεν αὐτοὺς καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς νὰ ἔξετάξουν δ αὐθέντης βασιλεὺς Κυδώνιος. Λοιπὸν οὐδὲν ἐπαρήκουσαν τὸν δρισμόν του ἀμή³ ἔδιάβησαν καὶ ἔκριναν αὐτοὺς καὶ ἔγύρευσαν τὸ τίνος ἔν' τὸ δίκαιον, ὡς φρόνιμοι. Λοιπὸν ὡς καθὼς λόγους ἔξεταξαν ἀκριβῶς καὶ εἶδαν τίς ἔναι⁴ ψεύστης, ἥ δ Κρομμύδιος δ κοκκινοφόρος ἥ ἡ Στάφυλος ἥ μαυροφόρος, καὶ ὡς εἶδαν ἀκριβῶς οἱ κριταί, εἶδασιν καὶ εύρηκασι καὶ ἔκριναν τὴν Στάφυλον ὡς ψευδῆν...

Τότε δ βασιλεὺς Κυδώνιος μὲ θυμὸν ἐκατηράσθη μεγάλως τὴν Στάφυλον, ταῦτα λέγων δ βασιλεὺς Κυδώνιος :

— 'Εὰν ψεῦδος ἐλάλησας πρὸς τὴν βασιλείαν μου, ταῦτα σοῦ καταρῷμεν, Στάφυλος ψεύτρια, καὶ καταρῷ σε νὰ πάθης καὶ δίδω ἀπόφασιν νὰ τῷχης πάντοτε· ἀπὸ στραβοῦ ξύλου νὰ κρε-

1. αὐλάρχης. 2. τίνος, ποίου. Κάτινος ψευδῆ=ποίου εἴναι ψευδῆ τὰ λεγόμενα, ποίος ψεύδεται. 3. ἀλλά. 4. εἴναι.

μασθῆς, ὑπὸ μαχαιρῶν κοπῆς, ὑπὸ ἀνδρῶν πατηθῆς, καὶ τὸ αἷμά σου νὰ πίνουν οἱ ἄνδρες νὰ μεθοῦσιν, νὰ μηδὲν ἡξεύρουν τὶ ποιοῦσιν καὶ γὰ λέγουν λόγια κλωθογύριστα¹, ώς δαιμονι-ζόμενοι ἀπὸ τὸ αἷμά σου, Στάφυλε, καὶ ἀπὸ τοῖχον σὲ τοῖχον νὰ παραδέρνουν! Καὶ οἱ ὅρνιθες νὰ τοὺς τσιμποῦσιν καὶ τοῦτοι νὰ μηδὲν γνώθουν² ἐκ τὸ αἷμά σου, Στάφυλε φεύτρια.

Ἐτοῦτα γοῦν ἔκατηράθην ὁ βασιλεὺς Κυδώνιος τοῦ Στάφυλος, διατί ἐλάλησε ψεῦδος ἔμπροσθεν τῆς βασιλείας του. Εὐθὺς οὖν εἶπον οἱ ἀρχοντες:

— Εἰς πολλὰ ἔτη, δέσποτα βασιλεῦ Κυδώνιε, εἰς πολλὰ ἔτη, ὅτι ἐσὲ πρέπει τὸ βασίλειον, ώς εὐγενικὸς ὅντως ὅλων. Ἀμήν.

ΑΠΟ ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΤΩΧΟΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

[‘Ο Θεόδωρος Πρόδρομος ἔζησεν ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων Ἰωάννου Β’ Κομνηνοῦ (1118–1143) καὶ Μανουὴλ Α’ Κομνηνοῦ (1143–1180). ³ Ήτο περίφημος λόγιος καὶ συγγραφεὺς πολλῶν ἔργων γραμμένων εἰς τὴν ἀρχαῖζουσαν γλώσσαν. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται καὶ τέσσαρα διασωθέντα μέχρις ήμων ποιήματα μὲν γλώσσαν δημοτικὴν τῆς ἐποχῆς του, εἰς τὰ δύοια σατυρίζεται ἡ ζωὴ τῶν τότε πτωχῶν λογίων. Τὰ ποιήματα αὐτὰ ἀπευθύνονται πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ζητοῦν νὰ ἔλθῃ βοηθὸς εἰς τὸν πεινῶντα καὶ βασανιζόμενον ἀπὸ τὴν πενίαν του ποιητὴν. ⁴ Επειδὴ ἐπιστεύετο, ὅτι ταῦτα συνετάχθησαν ἀπὸ τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον, λέγονται προδρομικά ἡ ποιήματα τοῦ Πτωχοπροδρόμου. Εἶναι δύμως πιθανόν, ὅτι ἔχουν γραφῆ ἀπὸ ὄλλους ἀνωνύμους ποιητάς. Οὗτοι ηθελον, φαίνεται, νὰ διακωμαδήσουν τοὺς πένητας καὶ παρασιτικοὺς λογίους, οἱ δύοιοι ἀπετείνοντο κατ’ ἐπανάληψιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ζητοῦντες βοηθήματα καὶ κολακεύοντες αὐτὸν μέχρις ἐσχάτου ἔξευτελισμοῦ. ⁵ Επειδὴ δὲ εἰς ἐκ τῶν τοιούτων ἐπιμόνων ἐπαιτῶν ἦτο καὶ ὁ Πρόδρομος, ἐπιστεύθη, ὅτι συνετάχθησαν παρ’ αὐτοῦ.

Παρατίθεται κατωτέρω ἀπόσπασμα ἀπὸ ποίημα ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν βασιλέα Μανουὴλ Κομνηνόν.]

1. παράλογα. 2. νὰ μὴ καταλαβαίνουν τίποτε, νὰ εἶναι ἀναίσθητοι.

’Από μικρόθεν μ’ ἔλεγεν δέ γέρων δέ πατήρ μου :
 «Παιδίν μου, μάθε γράμματα καὶ ώσάν ἐσέναν ἔχει¹.
 Βλέπεις τὸν δεῖνα, τέκνον μου ; Πεζὸς ἐπεριπάτει,
 καὶ τώρα διπλοεντέληνος² καὶ παχυμουλαράτος.
 Αὔτός, δταν ἐμάνθανε, ύπόδησιν οὐκ εἶχεν
 καὶ τώρα, βλέπεις τὸν, φορεῖ τὰ μακρυμύτικά³ του.
 Αὔτός, δταν ἐμάνθανε, ποτέ του οὐκ ἐκτενίσθη,
 καὶ τώρα καλοκτένιστος καὶ καμαροτριχάρης.
 Αὔτός, δταν ἐμάνθανε, λουτρόθυραν οὐκ εἶδε
 καὶ τώρα λουτρακίζεται τρίτον τὴν ἐβδομάδα.
 Καὶ πείσθητι γεροντικοῖς καὶ πατρικοῖς μου λόγοις
 καὶ μάθε τὰ γραμματικά, καὶ ώσάν ἐσέναν ἔχει»...
 Καὶ ἔμαθον τὰ γραμματικά μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου.
 ’Αφ’ οὖ δὲ τάχα γέγονα γραμματικὸς τεχνίτης,
 ἐπιθυμῶ καὶ τὸ ψωμὸν καὶ τοῦ ψωμιοῦ τὴν μάνναν⁴,
 ’Υψρίζω τὰ γραμματικά λέγω μετὰ δακρύων :
 «’Ανάθεμαν τὰ γράμματα, Χριστέ, καὶ δποὺ τὰ θέλει !
 ’Ανάθεμαν καὶ τὸν καιρὸν καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν,
 καθ’ ἦν μὲ παρεδώκασιν εἰς τὸ διδασκαλεῖον,
 πρὸς τὸ νὰ μάθω γράμματα, τάχα νὰ ζῷ ἀπ’ ἐκεῖνα !»
 ’Εδάρε⁵ τότε ἄν μ’ ἔποικαν⁶ τεχνίτην χρυσορράπτην,
 ἀπ’ αὐτοὺς δποὺ κάμνουσι τὰ κλαπωτὰ⁷ καὶ ζῶσι
 καὶ ἔμαθα τέχνην κλαπωτὴν τὴν περιφρονημένην,
 οὐ μὴ ἥνοιγα τὸ ἀρμάριν μου καὶ ηὕρισκα, ὅτι γέμει
 ψωμίν, κρασὶν πληθυντικὸν καὶ θυννομαγειρίαν⁸
 καὶ παλαμιδοκόμματα καὶ τσίρους καὶ σκουμπρία·
 παρ’ οὖ δτι τώρα⁹ ἀνοίγω το, βλέπω τοὺς πάτους δλους,
 καὶ βλέπω χαρτοσάκκουλα γεμάτα τὰ χαρτία.

1. “Ωσάν ἐσέναν ἔχει – δυσνόητος ἡ φράσις. ”Ισως=παιδί ώσάν
 ἐσένα, ἔχει μέλλον, θὰ προοδεύσῃ. 2. Πλούσιος, δέ ἔχων διπλῆν (χρυσῆν)
 ἀντελήναν. 3. Αντελήνα=τὸ λουρὶ τοῦ ἔφιππου. 3. Μακρὰ καὶ μυτερὰ
 ὄποδήματα. 4. Τὴν ψύχαν. 5. Ιδού, νὰ λόγου χάριν. 6. ”Αν μ’ ἔκαμαν.
 7. Τὰ χρυσοκέντητα φορέματα. Τέχνη κλαπωτὴ=ἡ τέχνη τοῦ κεντή-
 ματος. 8. Τὸ μαγειρευμα τοῦ θύννου (τόννου). 9. Παρ’ οὖ δτι τώρα=
 ἐνῷ τώρα.

’Ανοίγω τὴν ἀρκλίτσαν¹ μου, νὰ εῦρω ψωμὶν κομμάτιν,
καὶ εύρισκω χαρτοσάκουλον ἄλλο μικροτερίτσιν.

’Απλώνω εἰς τὸ περσικὸν² μου, γυρεύω τὸ πουγγίν μου,
διὰ στάμενον³ τὸ ψηλαφῶ, καὶ αὐτὸ γέμει χαρτία.

’Αφ’ οὖ δὲ τὰς γωνίας μου τὰς ὅλας ψηλαφήσω,
ἴσταμαι τότε κατηφῆς καὶ ἀπομεριμνημένος,
λιποθυμῶ καὶ δλιγωρῶ ἐκ τῆς πολλῆς μου πείνας.

’Αλλ’ ὁ Κομνηνοβλάστητον⁴ ἀπὸ πορφύρας ρόδον,
βασιλευόντων βασιλεῦ καὶ τῶν ἀνάκτων ἄναξ
καὶ κράτος τὸ τρισκράτιστον μητρόθεν καὶ πατρόθεν,
εισάκουσόν μου τῆς φωνῆς καὶ τῆς δεήσεώς μου,
θύραν ἐλέους ἄνοιξον καὶ χεῖρα παρασχέ μοι
ἀνάγουσαν ἐκ βόθρου με, λάκκου τοῦ τῆς πενίας.
Σὺ γάρ ἐλέους οἰκτιρμῶν μετὰ Θεὸν ἡ θύρα,
σὺ μόνος ὑπερασπιστῆς τῶν ἐν ἀνάγκαις βίου,
σὺ καὶ τὸ καταφύγιον πάντων τῶν χριστωνύμων,
σὺ βασιλέων βασιλεὺς καὶ πάντων σὺ δεσπότης
ρῦσαί με τῆς στερήσεως, ρῦσαί με τῆς πενίας.

ΑΠΟ ΤΗΝ «ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΠΑΡΑΙΝΕΤΙΚΗΝ» ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ (ΣΠΑΝΕΑ)

[Συγγραφεὺς τοῦ ποιήματος εἶναι ὁ ’Αλέξιος, ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος ’Ιωάννου Β’ Κομνηνοῦ, ὁ δόποιος συνεβασίλευσε μὲ τὸν πατέρα του, ἀλλ’ ἀπέθανε πρὸ αὐτοῦ, εἰς ἡλικίαν 36 ἔτῶν, τὸ 1142 μ. Χ. Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι διδακτικόν, αἱ δὲ περιεχόμεναι συμβουλαὶ ἀπευθύνονται πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ ποιητοῦ, εὑρισκόμενον εἰς τὰ ξένα. Φαίνεται, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ’Αλεξίου τὸ ποίημα διεσκευάσθη καὶ ἔλαβε τὴν μορφήν, μὲ τὴν δόποιαν διεσώθη μέχρις ημῶν. Εἰς μερικάς παραλλαγάς τοῦ ποιήματος ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ παρουσιάζεται μὲ τὸ ὄνομα Σπανέας, τὸ δόποιον εἶναι μᾶλλον ψευδώνυμον.]

1. Τὸ κασέλι. 2. Σακίδιον ἐκ περσικοῦ δέρματος. 3. Μικρὸν βυζαντινὸν νόμισμα. 4. Γέννημα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν.

Πρὸ πάντων ἔχει τοῦ θεοῦ τὸν φόβον εἰς τὸν νοῦν σου καὶ πρόσεχε καὶ φύλαττε τὰς ἐντολὰς τὰς τούτου· γιγνώσκει γάρ ὡς πλαστούργος κρυπτὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐλέγχει καὶ τοὺς λογισμούς, δικάζει καὶ τὰς πράξεις καὶ φανεροῖ καὶ τὰ κρυπτὰ καὶ τοὺς κακοὺς κολάζει τοὺς δὲ καλοὺς εὑεργετεῖ καὶ φίλους ὄνομάζει.

Τὸν βασιλέαν ἀγάπα τὸν καὶ τίμα καὶ φοβοῦ τὸν. Καὶ ὡς ἔνι¹ κίνδυνος ψυχῆς καὶ κόλασις μεγάλη, ἀν ἀκούσης κατὰ τοῦ θεοῦ ρήματα² βλασφημίας καὶ σιωπῆς παντελῶς καὶ οὐκ ἐλέγχης μᾶλλον ὡς βλάσφημον καὶ κάκιστον ἐκεῖνον τὸν εἰπόντα· οὕτως τυγχάνει κάκιστον καὶ κατὰ βασιλέως ἐὰν ἀκούσῃς κατ' αὐτοῦ σκευὴν ἐπιβουλίας³ καὶ οὐ δράμῃς⁴, δοῃ δύναμις, καὶ σπεύσῃς δλοψύχως νὰ δείξῃς τὸν ἐπίβουλον καὶ νὰ τὸν φανερώσῃς. νὰ πάθῃ αὐτὸς καὶ μετ' αὐτοῦ νὰ παιδευθῶσιν ἄλλοι.

‘Ως θέλεις νὰ ἔνι δ φίλος σου, παιδίν μου, πρὸς ἐσέναν τοιοῦτος ἀς ἥσαι πρὸς αὐτὸν καὶ οὐ μὴ σὲ λείψῃ φίλος. ‘Οταν δὲ θέλης κτήσασθαι πρὸς ἄνθρωπον φιλίαν, πολυπραγμόνει⁵, μάνθανε, ψηλάφα, κατερώτα τὴν γνώμην καὶ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ὑπόληψίν του, ἄλλον ἀν εἶχε καὶ πρὸ ἐσοῦ φίλον καὶ πῶς τὸν εἶχεν καὶ ποταπήν⁶ ὑπόληψιν ἔδειξε πρὸς ἐκεῖνον.

Καὶ ἀν μάθης, δτι καθαρὰν ἐφύλαξεν ἀγάπην καὶ δόλον οὐκ εἰργάσατο καὶ ὑπόκρισιν οὐκ εἶχε, τότε πληροφορήθητι⁷ καὶ δέξου τὸν ὡς φίλον.

Μὴ προλαμβάνῃ ἡ γλῶσσα σου ποτὲ τὸν λογισμόν σου· πολλοὺς ἀπὸ συναρπαγῆς⁸ ἀπώλεσεν ἡ γλῶσσα. Δι’ αὐτό, παιδίν μου, πρόσεχε πρῶτον καλὰ καὶ σκόπει καὶ τότε λάλει δλιγοστά καὶ μεμελετημένα.

1. Εἰναι. 2. Λόγους. 3. Σκευωρίαν κακόβουλον, ραδιουργίαν. 4. Δὲν τρέξῃς. 5. Πολυεξέταζε. 6. Ποίαν, ποίου εἶδους. 7. Νὰ εἴσαι τελείως βέβαιος. 8. Ἀπὸ βιαστικὴν κρίσιν.

‘Η προσευχὴ πρὸς τὸν θεὸν μεγάλως οἰκειοῦται¹
καὶ μᾶλλον εἰ προσεύχηται κανεὶς ἀπὸ καρδίας.

“Ωσπερ δποῦ συνομιλεῖ πατέραν του πολλάκις,
θαρρεῖ καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν ὅσα καὶ οἶα θέλει,
οὕτως δ προσευχόμενος καὶ ψάλων καταμόνας
λαμβάνει χάριν ἐκ Θεοῦ κι εύρισκει παρρησίαν².

Λοιπὸν εἰς τὴν καρδίαν σου θές το, παιδί μου τοῦτο
καὶ ἔὰν εύρισκῃς ἄδειαν³ καὶ ψάλλε καὶ προσεύχου.

Οὐ ψέγει φρόνιμος ποτὲ τινὰ διὰ πτωχείαν
οὐδὲ τὸν πλούσιον ἐπαινεῖ διὰ πλησμονὴν χρημάτων.
Πάντες γυμνοὶ ἐγεννήθημεν, γυμνοὶ ἥλθομεν εἰς κόσμον,
πλοῦτος δέ, κάλλος, χρήματα καὶ πράγματα καὶ δόξα
παρέρχονται καὶ λύονται, κἄν φαίνωνται πρὸς ὅραν.
“Ἡθος δόμοῦ δὲ ταπεινὸν καὶ μετριοφροσύνη
αὐτὰ εἰσὶ πλούτος ἀληθῆς, δόξα μὴ πληρουμένη,
αὐτὰ τὸν ἔχοντα ποιεῖν ἐπαινετὸν ἐν κόσμῳ.

Γίνωσκε τιμιώτερον τῆς ἀρετῆς οὐκ ἔνι.
Τὸ κάλλος γάρ ἡχρείωσαν⁴ ἡ νόσος καὶ τὸ γῆρας·
πολλάκις καὶ τὰ χρήματα βλάπτουν οὐκ ὀφελοῦσιν.
ἡ δ’ ἀρετὴ κἄν καὶ γηρᾶ, γίνεται λαμπροτέρα
κέρδος γάρ ἔχει μέγιστον τὴν ἄνω βασιλείαν.

Τοὺς πάντας προχαιρέτιζε μετὰ περιχαρίας
καὶ δι’ αὐτὸν νὰ ἐφέλκεσαι⁵ καὶ τὴν ἀγάπην πάντων
ἄν ἦσαι εἰς πάντας πρόσχαρος κι εύόμιλος⁶ εἰς δλους.

“Ος ἔχει χρήματα πολλὰ καὶ φρόνησιν οὐκ ἔχει
οὐκ εύπορεῖ⁷ οἰκονομεῖν τὰ πράγματα εἰς τιμήν του.

1. Ἀρέσκει, γίνεται εύπρόσδεκτος. 2. Θάρρος. 3. Εὔκαιριαν. 4. Ἡχρήστευσαν, τὸ ἔκαμαν ἀχρηστὸν. 5. Νὰ προσελκύῃς πρὸς σέ. 6. Γλυκομίλητος. 7. Δὲν ἤμπορεῖ, δὲν εύρισκει τρόπον νὰ διακανονίσῃ τὰ πράγματα πρὸς ὅφελός του.

Θλῖψίν τινος καὶ συμφοράν ποτὲ μὴ δνειδίσῃς,
ὅτι τὸ μέλλον ἄδηλον, κοινὴ ἡ πάντων τύχη.
"Αν δύνασαι νὰ εὔεργετῆς καὶ ἀν εύπορῆς χαρίζειν,
καλῶς δίδε καὶ χάριζε, ἵνα σ' εὐχαριστῶσι·
καλὸς καὶ μέγας θησαυρὸς χάρις ὀφειλομένη.
'Αρχὴ φιλίας ἔπαινος, ἀρχὴ δὲ μάχης¹ ψόγος².
λοιπὸν τοὺς ψόγους ἔασον³ κι ἐπαίνει νὰ ἔχῃς φίλους.

'Αργὰ καὶ μετὰ προσοχῆς ποίει καὶ τὴν βουλήν⁴ σου,
τὸ δ' ἔργον μετὰ τὴν βουλὴν συντόμως ἐπιχείρει.

"Οταν σὲ στήσουν εἰς ἀρχὴν καὶ πιάσῃς ἔξουσίαν,
καλοὺς ἀνθρώπους φρόντιζε νὰ στήσῃς συνεργούς σου·
εὶ δέ γε στήσῃς πονηρούς, ὅσα κακὰ καὶ ἀν πράξουν,
αἴτιος εἶσαι τῶν κακῶν πλειόνως παρ' ἐκείνους.

Τὴν ἀρετὴν καὶ παίδευσιν ἀγάπα καὶ τὴν γνῶσιν,
πλούτου παντὸς ἐπέκεινα καὶ θησαυρῶν μεγάλων·
ἐκεῖνα γάρ οὐδέποτε πρὸς τοὺς καλοὺς ὑπάγουν,
ἐκεῖνα παραμένουσιν, δὲ πλοῦτος δ' ὥδε μένει.
Τὴν φρόνησιν ἐπιμελοῦ, παιδίν μου, παρὰ πάντα,
δ νοῦς γάρ μέγας θησαυρὸς ἐπέκεινα τῶν ὅλων.
"Οταν σ' ἐπέλθῃ χαρωπόν, μὴ τὸ κενοδοξήσῃς
καὶ ὅταν σ' ἐπέλθῃ λυπηρόν, μὴ σὲ νικήσῃ ἡ θλῖψις.
Πάντα γάρ ταῦτα πρόσκαιρα κι ἐπιμονὴν οὐκ ἔχουν.

"Ἐχε εἰς τὸν νοῦν σου πάντοτε μελέτην τοῦ θανάτου
καὶ δέ φόβος νὰ σὲ πολεμῇ καὶ πάντα νὰ προσέχῃς.
Τοῦτο δὲ πρέπει γνώριζε τὸν κατ' ἀλήθειαν ἄνδρα,
διπόταν τύχῃ εἰς πόλεμον νὰ πολεμήσῃ ὡς ἄνδρας·
καὶ ἀν ζήσῃ, ζῆ μετὰ τιμῆς καὶ προκοπῆς μεγάλης,
εἰ δὲ ἀποθάνῃ, ἀπέθανε κἀν οὕτως κἄν ἀλλοίως.

1. Διαμάχης, ἔχθρας. 2. Κατηγορία, κακολογία. 3. "Αφησε (τοῦ ρ. ἔάω-ῶ). 4. Σκέψιν.

Καλλίων γάρ ἔνι δ θάνατος μετά τιμῆς, παιδίν μου,
παρά τὴν ἄτιμον ζωὴν καὶ τὴν ἡπορημένην¹.

”Ενδυσον πένητα γυμνόν, χόρτασον πεινασμένον,
θλιψμένον παρηγόρησον, ὅρρωστον ἐπισκέψου·
εἴ τι γάρ δώσῃς εἰς πτωχούς, δσα καλὰ ποιήσῃς,
ἔδάνεισές τα τὸν θεόν, χρεώστην ἑκεῖνον ἔχεις.

Παντὸς δὲ κατορθώματος ἀγάπη κρείτων ἔνι·
καὶ ἄν ἔχης δλα τὰ καλὰ καὶ λείπει σε ἡ ἀγάπη,
ἐποίησας οὐδετίποτε, ἔχασες δσον εἶχες·
ἀληθινὸν δὲ γνώρισμα τὸ τῆς ἀγάπης ἔνι
ἔλεημοσύνη πρὸς πτωχούς καὶ πενητευομένους.

ΑΠΟ ΤΗΝ «ΔΙΗΓΗΣΙΝ ΠΑΙΔΙΟΦΡΑΣΤΟΝ ΤΩΝ ΤΕΤΡΑΠΟΔΩΝ ΖΩΩΝ»

[Τὸ ποίημα τοῦτο ἔγραφή ὑπὸ ἀγνώστου περὶ τὸ 1350—1400 μ. Χ. Εἰς αὐτὸ περιγράφεται συνέλευσις τῶν τετραπόδων ζῷων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ λέοντος, δ ὁποῖος ἀπεφάσισε νὰ ἀποκαταστήσῃ διαρκῆ εἰρήνην εἰς τὸ κράτος του.

Εἰς τὴν συνέλευσιν αὐτὴν δλα τὰ ζῷα μὲ τὴν σειράν των, ἀπὸ τὰ μικρότερα ἔως τὰ μεγαλύτερα, ἐπιδεικνύουν τὰ χαρίσματά των καὶ περιπαίζουν τὰ ἐλαττώματα τῶν ἔχθρῶν των. Εἰς τὸ παρὸν ἀπόσπασμα ἡ μαϊμού περιπαίζει τὸν ἐλέφαντα.]

‘Ο ἐλέφας καὶ ἡ μαϊμού.
[Στίχοι 930 — 944]

‘Ως ἥκουσεν ἡ μαϊμού ἐλέφαντος τοὺς λόγους
δλοι γάρ ἐσυντύχασιν² καὶ δλοι γάρ ἀπεῖπον³,
οὐδένας δὲ ἀπόμεινεν, μόνον σύτῃ καὶ μόνη·
ἐκρύπτετο δ’ ὡς πονηρὰ μέσον τῶν τετραπόδων—

1. Δυσχερῆ, στενοχωρημένην. 2. ἔλαβον τὸν λόγον. 3. ὠμίλησαν.

ἐπήδησεν δὲ καὶ αὐτὴ κι ἐστάθην εἰς τὸ μέσον
καὶ ταῦτα ἀπεφθέγξατο καὶ τὸν ἐλέφαν λέγει :
«Ὦ Ηλθεῖς καὶ σύ, μακρύμυτε, μετὰ τῆς προμυτίδος,
νὰ καυχισθῆς, νὰ ἐπαρθῆς, παράσημον¹ τῶν ζῷων ;
“Ἐξω ἀπὸ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας εἴσαι·
καβούρου τάξιν κέκτησαι μεγαλοχαχανάτου,
ἔχεις ἀλλοῦ τὸ στόμα σου κι' ἀλλοῦ τὴν προμυτίδαν,
ἀλλοῦ συνάγεις βρώματα² καὶ ἀλλαχοῦ τὰ τρώγεις.
Λοξόποδε, παράσημε καὶ κάθαρμα τῶν ζῷων,
δίχα γονάτων γέγονας καὶ δίχα ἀρμονίας
καὶ στέκεις μονοστέλεχος³ νύκταν τε καὶ ἡμέραν,
καὶ οὐ πίπτεις ν' ἀναπαυθῆς καθὼς τὰ ἄλλα ζῷα,
οὕτε ἀνάπαυσιν μικράν ᔁχεις ώσταν οἱ πάντες·
ἄλλ' ὅταν θέλῃς νὰ ὑπνῆς, ἰστέκεσαι δλόρθος
καὶ ἀκουμπίζεις εἰς δενδρὸν ἢ εἰς μεγάλην πέτραν
καὶ μετὰ φόβου στέκεσαι καὶ τρέμεις καὶ κοιμᾶσαι.
Καὶ ἂν νυστάξῃς πάμπολλα καὶ κοιμηθῆς βαρέα,
ἄλι σ' ἐσὲν κακότυχον, πῶς θέλεις ἔξεστρέψει⁴,
νὰ γείρης ἔξανάσκελα, νὰ πέσῃς ἄνω κάτω,
οἱ πόδες σου νὰ στέκουνται ἀπάνω ὕσπερ ξύλα,
πισῶς δὲ νὰ μὴ δύνασαι διὰ νὰ γερθῆς δλόρθος
καὶ ἔρχονται οἱ ἄνθρωποι, δποὺ σὲ κυνηγοῦσιν,
εύρισκουν καὶ σκοτώνουν σε καὶ καταλύουσίν σε,
ώς ἄνανδρον, ώς ἀσθενήν, μὴ ᔁχοντα τί δρᾶσαι.
Καὶ σὺ ληρεῖς⁵ μὲ τὰς πολλάς τὰς ψεματολογίας,
πῶς εἶσαι ζῷον μέγιστον, πάνυ ἀνδρειωμένον.
Πολλάκις δὲ οἱ ἄνθρωποι ποιοῦν καὶ ἄλλας πράξεις
καὶ τέχνας ἄλλας, ἄτυχε, πῶς νὰ σὲ καταλύσουν
καὶ οὕτε ὕπνον θεωρεῖς νύκταν τε καὶ ἡμέραν·
ἄξινογλύφουν⁶ τὰ δενδρὰ ἢ πριονοκοποῦν τα,
καὶ ἀποκόπτουν τα λοιπὸν εἰς ἄκρον νὰ κοποῦσιν.

1. ἀμορφότατον, κακόσχημον. 2. φαγητά. 3. μονοκόμματος. 4. θέλεις ἔξεστρέψει = θὰ στραφῆς ἀνάποδα, θὰ χάσῃς τὴν ἴσορροπίαν. 5. φλυαρεῖς. 6. κόπτουν μὲ ἀξίνας.

Καὶ πᾶς ἔκει νὰ κοιμηθῆς, ἔκει καὶ ν' ἀκουμπήσῃς,
τὸ δένδρον πίπτει, κρούει σε καὶ εἰς τὴν γῆν σὲ βάνει.
σκοτώνουν σε, ὡς εἴπομεν, καὶ παίρνουν τὰ δστὰ σου.
Αὕτα γάρ εἶναι τὰ καλὰ καὶ τ' ἀγαθὰ τὰ ἔχεις».

ΑΠΟ ΤΟΝ «ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΔΙΓΕΝΗ ΑΚΡΙΤΑΝ»

[Ἐπὶ βασιλέως Ἡρακλείου (610—641) ὠργανώθη εἰδικὸν σῶμα ἐπιλέκτων ἀνδρῶν διὰ τὴν φρούρησιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ κράτους. Τὸ σῶμα τοῦτο διετηρήθη μέχρι τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου (1261—1282). Οἱ ἀνδρες οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὸ δωνιμάζοντο ἀκρῖται, ὡς φύλακες τῶν ἀκρων (τῶν συνόρων). Οὗτοι ἡγανίζοντο κατὰ καιροὺς ἡρωικῶτατα ἐναντίον κυρίως τῶν Ἀράβων, τῶν καλουμένων Σαρακηνῶν, οἱ δποῖοι μὲ ἐπιμονὴν ἡπείλουν διαρκῶς νὰ περάσουν τὰ σύνορα. Ἄλλοι ἐπίσης τραχύς ἔχθρός, ἐναντίον τῶν δποίων ἐποιέμουν συχνὰ οἱ ἀκρῖται, ἥσαν οἱ πολυάριθμοι ἄτακτοι ἐπιδρομεῖς, λησταὶ καὶ ἄρπαγες, γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀπελάται, οἱ δποῖοι ἐνήργουν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους.]

Τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τῶν ἀκριτῶν ἐναντίον ἔχθρῶν σκληρῶν καὶ τραχέων, διήγειραν τὸν θαυμασμὸν τοῦ λαοῦ καὶ ἐδημιουργησαν ποικίλους θρύλους γύρω ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν διακρινομένων κατὰ καιροὺς ἡρώων. Τοιοῦτοι διαλάμψαντες ἀκρῖται εἶναι γνωστοὶ μὲ τὰ ὀνόματα Ἀρμούρης, Βάρδας, Ἀνδρόνικος, Διγενῆς κ. ά.

Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν Ἀκριτῶν κατέχει ὁ ἡρωας Διγενῆς Ἀκρίτας, διὰ τὸν δποῖον εἰχον διαδοθῆ μεταξὺ τοῦ λαοῦ πολλὰ ἄσματα, ἔγκωματάζοντα τὰ θαυμάσια ἀνδραγαθήματά του. Ἀργότερον διάφοροι λόγιοι ἐπεχειρησαν νὰ συγκεντρώσουν καὶ νὰ συγχωνεύσουν τὰ ποικίλα δημοτικά ἀκριτικά τραγούδια, διασκευάζοντες αὐτὰ εἰς ἑνιαῖον ἔπος. Τοιαῦτα μακρότερα ἔπη, διασκευασθέντα ἀπὸ ἀγνώστους λογίους, ἤρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν εἰς ἀντίγραφα ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰώνος καὶ ἔφεξῆς.

Χειρόγραφον εὑρεθὲν τὸ 1875 εἰς Τραπεζοῦντα ἔφερεν εἰς φῶς ἐν τοιοῦτον ἔπος μὲ ἡρωα τὸν Βασίλειον Διγενῆ Ἀκρίταν. Μετὰ ταῦτα εὑρέθησαν ἀλλα χειρόγραφα, τῶν δποίων τελειότερον εἶναι τὸ εὑρεθὲν τὸ 1881 εἰς τὴν Ἀνδρον καὶ ἐκδοθὲν ἀπὸ τὸν Ἀντ. Μηλιαράκην (ἐκ στίχων 4778).

«Ἡ ύπόθεσις τοῦ ποιήματος τούτου εἶναι ἡ ἔξῆς: «Ο χριστι-

ανὸς βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀνδρόνικος νυμφεύει τὴν κόρην του μὲ ἔνα Ἀγαρηνὸν Ἐμίρην τῆς Συρίας. Ἐξ αὐτῶν γεννᾶται υἱὸς δονομασθεὶς Διγενής (ώς καταγόμενος ἐκ δύο γενῶν). Οὗτος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας φαίνεται ἀξιοθαύμαστος. Δωδεκαετής ἐκτελεῖ ὑπερφυσικὰ κατορθώματα εἰς κυνήγιον ἀγρίων θηρίων. Ἐπειτα νικᾷ πολλοὺς ἀπελάτας (ληστάς), τοὺς δοπίους κτυπᾷ μὲ τὸ ρόπαλόν του. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει ὡς σύζυγον τὴν Εύδοκίαν, κόρην τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Ὁ Ἀκρίτας συνοδεύομενος ἀπὸ τὴν σύζυγόν του συνεχίζει τὸν ἡρωικὸν βίον του, τόση δὲ εἶναι ἡ φήμη του, ὅστε δ ἀυτοκράτωρ Ρωμανὸς ἔρχεται νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ καὶ τοῦ ἀπονέμει μεγάλας τιμάς. Τέλος μετὰ μακρὰν σειρὰν θαυμασίων κατορθωμάτων ἀποσύρεται εἰς περικαλλές ἀνάκτορον, τὸ διποίον τοῦ οἰκούμενος εἰς μαγευτικὴν θέσιν παρὰ τὸν Εύφρατην.

Τοῦ ἔπους τούτου παρατίθενται κατωτέρω δύο ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς "Ἀνδρου.]

· Ἡ ἀμαζόνα¹ Μαξιμώ.

[Ο Διγενής Ἀκρίτας ἐμονομάχησε μὲ πολλοὺς σπουδαίους ἀρχηγούς τῶν ἀπελατῶν, τοὺς δοπίους κατέβαλε θαυμασίως. Οἱ ἀπελάται τότε παρακαλοῦν τὴν περίφημον ἀμαζόνα Μαξιμῶν νὰ μονομαχήσῃ μὲ τὸν Διγενῆ. Καὶ ταύτην ὅμως κατενίκησεν δ ἀνυπέρβλητος ἥρως.

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα γίνεται λόγος διὰ τὴν ἀξιοθαύμαστον Μαξιμῶ, ὅπως ἔρχεται ἔφιππος νὰ ἀγωνισθῇ μὲ τὸν Ἀκρίταν.]

Αὕτη δὲ ἦν ἀπόγονος ἀπὸ τεῖς Ἀμαζόνες,
τῶν Ἀμαζόνων γυναικῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων,
δις βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἔφερεν ἐκ Βραχμάνων².
Εἶχε τὴν ἐνέργειαν μεγάλην ἐκ προγόνων,
τὸν πόλεμον εἶχε τὸν ζωὴν εἰς ὅλον της τὸν χρόνον...
Καὶ ὅταν ἡμέρα ἐγέλασεν καὶ ἥλιος ἐφάνη
καὶ τοῦ ἥλιου λάμψαντος ἐπὶ τὰς ἀκρωρείας³

1. Ἀμαζόνες ἐλέγοντο φανταστικὰ ὄντα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μυθολογίας, ἔθεωροῦντο δὲ περίφημοι διὰ τὴν ἀνδρείαν των καὶ ἐμάχοντο συνήθως ἔφιπποι. Ἡ παράδοσις περὶ τούτων διεσώθη καὶ παρὰ Βυζαντινοῖς. 2. Βραχμάνες λέγονται οἱ Ἰνδοί, ὀπαδοὶ τῆς Βραχμανικῆς θρησκείας (Βράχμα=Θεός). 3. Εἰς τὰς ἀκρας τῶν δρέων, εἰς τὰς ράχεις καὶ τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν.

καὶ τότε μόνη ἡ Μαξιμῷ ἐφάνη εἰς τὸν κάμπον.

“Ιππον ἐκαβαλίκευεν ἀσπρον ώσταν χιόνιν.

Τὰ τέσσαρα δύνχια τοῦ δηλωθέντος ἵππου
βαμμένα ὅλα ἥσασιν κίτρινα μὲ τὸν κρόκον·
λορίον¹ θαυμαστότατον καὶ κατωχυρωμένον,
ἀπάνω στὸ λορίκιον¹ λαμπρὸν ἐφόρει ροῦχον,
πολύτιμον καὶ θαυμαστὸν διὰ λιθομαργάρων.

Ἐν τῇ χειρὶ ἔβασταζε πολλὰ λαμπρὸν κοντάρι,
κοντάρι ἀραβίτικον, βένετον², χρυσωμένον·
σπαθίον εἰς τὴν μέσην της, ἀρτάχιν³ εἰς τὴν σέλαν,
σκουτάρι⁴ ἔκρατει ἀργυρόν, γύρωθεν χρυσωμένον·
στὴν μέσην εἶχε λέοντα δλόχρυσον ἐκ λίθων
καὶ διὰ τάχους ἤρχετο, διὰ νὰ πολεμήσῃ...

‘Ο Διγενῆς στὸ παλάτι του.

Βασίλειος⁵ δ Διγενῆς καὶ θαυμαστὸς Ἀκρίτας,
τῶν Καππαδόκων τὸ τερπνὸν καὶ πανθαλές τὸ ρόδον,
δ τῆς ἀνδρείας στέφανος, ἡ κεφαλὴ τῆς τόλμης,
πάντων τῶν νέων δ τερπνὸς καὶ πάγκαλος ἀνδρεῖος,
μετὰ τὸ πάσας ἀκριβῶς τὰς ἄκρας ὑποτάξας,
πλείστας πόλεις κατασχών καὶ χώρας ἀπειθούντων
καὶ γέγονε περίφημος εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον,
ἐν τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ ἤράσθη⁶ κατοικῆσαι.

Οὗτος δὲ πάντων ποταμῶν καλλίστατος ὑπάρχει...

Παλάτιν δ’ ἔκτισε λαμπρόν, μέσον τοῦ παραδείσου,
τὸ κάλλος καὶ τὴν σύνθεσιν εἰπεῖν οὐκ ἔξισχύω⁶...

Οἱ μεγιστάναι λέγω δὴ καὶ οἱ σατράπαι πάντες,
φιλοτιμίας ἔστελλον, χαρίσματά τε πλεῖστα,
δμοίως καὶ οἱ ἄρχοντες, τῆς ὅλης Ρωμανίας,
ἔστελλον δῶρα θαυμαστά, ἔξαίσια ἥδεως,

1. Λορίον καὶ ὑποκοριστικὸν λορίκιον (ἐκ τοῦ λατ. lorica)=θώραξ,
μετάλλινον ἢ δερμάτινον περίβλημα, προφυλακτικὸν τοῦ στήθους. 2. Κυ-
ανοῦν, γαλάζιον. 3. Μέγα ξίφος. 4. Ἄσπις (λατ. scutum). 5. Ἐπεθύμησε
τοῦ ρ. ἔράομαι-ῶμαι). 6. Δὲν ἡμπορῶ.

αύτὸν μετὰ φιλότητος καὶ μετ' εὐγνωμοσύνης.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς δὲ βασιλεὺς ἔστελλεν καθ' ἐκάστην
μεγίστας τοίνυν δωρεάς τῷ θαυμαστῷ Ἀκρίτῃ.

Ρωμαίων δέ, Σαρακηνῶν, Περσῶν καὶ τῶν Ταρσίτων¹
οἵ τάς δόδους διέτριβον ἐκείνας τότε πάσας,
ούδεις ποτὲ ἐτόλμησε ἐκεῖσε πλησιάσαι,
εἰ μὴ αὐτὸς προσέταπτεν, ως θαυμασμὸς δπού τον.

Πᾶς ἄνθρωπος, δπού θελεν ἐκεῖθεν νὰ περάσῃ
τὴν βούλλαν² κράτει αὐτουνοῦ, ἐπέρνα χωρὶς φόβον·
καὶ δστις δὲν ἐβάσταζε τὴν βούλλαν τοῦ Ἀκρίτου,
εὐθὺς κακῶς ἀπώλετο ἀπὸ τῶν ἀπελάτων.

Οἱ ἀπελάται ἀπαντες προσκύνησαν ἐκεῖνον
καὶ φόβον εἶχον ἀπειρον ὑπὸ τὴν χεῖρα τούτου,
ὅσπερ ἵκεται βασιλεῖ καὶ ως δεσπότῃ δοῦλοι.

ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

[Διὰ τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ
ἐπλασε διαφόρους μύθους, πλήρεις θαυμασμοῦ πρὸς τὸν ἥρωα.
Τὸ κατωτέρω ποίημα ἔχει διαδοθῆ εἰς τὴν Κρήτην, εἰναι δηλαδὴ
κρητικὴ παραλλαγὴ τοῦ πανελληνίου ἄσματος περὶ τοῦ θανάτου
τοῦ Διγενῆ. "Ο γενναῖος Ἀκρίτας ἔλαβεν εἰς τὴν Κρήτην ὑπερφυ-
σικὴν μορφήν. Παρουσιάζεται δπως οἱ Γίγαντες καὶ οἱ Τιτάνες
καὶ δὲν διατηρεῖ τίποτε τὸ ἀνθρώπινον. Εἰναι τόσον ἀκατάβλητος
ἡ δύναμις του, ὡστε δὲ Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μαζὶ του
στῆθος πρὸς στῆθος, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἔξ ἐνέδρας.]

A'.

Ο Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τόνε τρομάσσει.

Βροντᾶ κι ἀστράφτει δ οὐρανὸς καὶ σειέται δ ἀπάνω κόσμος

1. Ταρσῖται, οἱ ἐκ τῆς πόλεως Ταρσοῦ τῆς Μ. Ἀσίας (πατρίδος τοῦ Ἀπ. Παύλου). 2. Τὴν σφραγίδα.

κι δέ κάτω κόσμος ἄνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ πῶς θὰ τόνε σκεπάσῃ,
 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀιτὸ τῆς γῆς, τὸν ἀντρειωμένο.
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἔχωρει.
 Τὰ ὅρη ἐδισκέλιζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
 χαράκια¹ ἀμαδολόγαγε² καὶ ριζιμιὰ³ ξεκούνιε.
 Στὸ βίτσιμά⁴ πιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 στὸ γλάκιο⁵ καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια⁶.
 Ζηλεύγει δὲ Χάρος, μὲν χωσιά⁷, μακρὰ τόνε βιγλίζει⁸
 καὶ λάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχή του πῆρε.

Β'.

[Τὸ κατωτέρω ποίημα εἶναι ἄλλη παραλλαγή, διαμορφωθεῖσα εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Κατ' αὐτὴν δὲ Διγενῆς ἀποθήσκει, ὅφου ἐπάλαισε γενναίως πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ φοβερὸς ἀντίπαλος τοῦ Διγενῆ, δὲ Χάρος, ἐμφανίζεται εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ, δπως παριστάνεται εἰς τὰς ἀγιογραφίας νῶν ἐκκλησιῶν, δὲ ψυχοπομπὸς ἀρχάγγελος Μιχαήλ.]

Τρίτη ἐγεννήθη δὲ Διγενῆς καὶ Τρίτη θὰ πεθάνῃ.
 Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους,
 νάρθη δὲ Μηνὰς κι δὲ Μαυραῖλῆς, νάρθη κι δὲ γιός τοῦ Δράκου,
 νάρθη κι δὲ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι δὲ κόσμος.

Καὶ πήγαν καὶ τὸν ηὔρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογγάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογγάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 «Σάν τί νὰ σ' ηὔρε, Διγενῆ, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης;»

«Φίλοι, καλῶς δρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαται.
 Στῆς Ἀραβίνας⁹ τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 ποὺ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν

1. Βράχους. 2. ἔπαιζε ἀμάδες. Τοὺς βράχους τοὺς ἔπαιζεν ὡς ἀ-
 μάδες (δίσκον). 3. πέτρες ριζωμένες. 4. τίναγμα τοῦ σώματος. 5. τρέ-
 ξιμο, ἀγών δρόμου. 6. ἀγρίας αἴγας, αἴγαγρους. 7. Ἐνέδρα, καρτέρι.
 8. παραφυλάει. 9. τῆς Ἀραβίας.

κι ἐγώ μονάχος πέρασα πεζός κι ἀρματωμένος,
μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὄργιες κοντάρι.
Βουνά καὶ κάμπους ἔδειρα¹, βουνά καὶ καταράχια²,
νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
Καὶ τόσα χρόνια πούζησα δῶ στὸν ἀπάνω κόσμο
κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
Τώρα εἶδα ἔνα ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
πόχει τοῦ ρίσου³ τὰ πλουσιά⁴, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια⁵
μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια⁶
κι δποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυό, νὰ παίρνη τὴν ψυχή του».

Καὶ πήγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια⁷
κι δθε χτυπάει δ Διγενής, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
κι δθε χτυπάει δ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

Δημοτικά.

'Εκλογαὶ Ν. Γ. Πολίτου.

ΑΚΡΙΤΙΚΟ ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑ

Κοιμήσου, γιέ μου, καλογιέ, ὅμορφε, διωματάρη,⁵
γιὰ νὰ γληγοροκοιμηθῆς καὶ γιὰ ν' ἀργοξυπνήσῃς,
νὰ μεγαλώσης, νὰ γενῆς μεγάλο παλικάρι,
νὰ χτενιστῆς, νὰ διαρμιστῆς,⁶ νὰ στολιστῆς, ν' ἀλλάξῃς,
ν' ἀρματωθῆς μὲ τὸ σπαθί, μὲ τ' ἀργυρὸ κοντάρι,
νὰ πᾶς ἐπάνω στ' ἄλογο, ποὺ περπατεῖ καὶ τρέμει,
μὲ τὰ χρυσοχαλίναρα, τὰ χρυσοκεντημένα,
μὲ τ' ἀσημένια πέταλα καὶ μὲ τὰ φτερνιστήρια,
νὰ πάγης εἰς τὸν πόλεμο νὰ λεοντοπολεμήσῃς,
μ' δλους σου τοὺς ἀκράνηδες,⁷ μ' δλους τοὺς στρατολάτες.⁸
Καὶ σ' δποιο πόλεμο βρεθῆς, νὰ βγῆς τρισδοξασμένος,
νὰ πάρης χάρες καὶ χαρές, χῶρες, χωριά καὶ κάστρα...

Δημοτικόν.

«Καρπαθιανά», 'Εμμ. Μαρολακάνη.

1. μεταφ. ἐπέρασα ἐπανειλημμένως. 2. αἱ κατωφέρειαι τῶν βουνῶν. 3. ρίσος=δ λύγξ (εἶδος λεοπαρδάλεως). 4. στολίσματα, ποικίλματα. 5. ὥραῖος, καλοσώματος. 6. διαρμίζομαι=συγυρίζομαι, εὔτρεπλομαι. 7. τοὺς συντρόφους. 8. τοὺς στρατιώτας, τοὺς πολεμιστάς.

«ΑΝΑΚΛΗΜΑ¹ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ»

[1453]

[Τὸ ποίημα τοῦτο ἔξ 118 στίχων ἔχει γραφῆ ἀπὸ ἀνθρώπουν (Κρῆτα πιθανόν), ὁ δόποῖς μόλις θὰ ἡμποροῦσε νὰ κρατῇ τὴν πένναν καὶ ὁ δόποῖς δὲν γνωρίζει κὰν νὰ χωρίζῃ τὰς λέξεις ἀπ' ἀλλήλων. Παραθέτομεν τοὺς πρώτους 15 στίχους μόνον ὡς δεῖγμα.]

Θρῆνος, κλαυμόδις καὶ δδυρμόδις καὶ στεναγμόδις καὶ λύπη,
θλῖψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ῥωμαίοις !

Ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν πόλιν τὴν ἀγίαν,
τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχήν² τους.

Τίς τῷπεν; Τίς τὸ μήνυσε; Πότε ἥθεν τὸ μαντάτο;³

Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
καὶ κάτεργον⁴ τὸ ὑπάντεσε,⁵ στέκει καὶ ἀναρωτᾶ το :

«Καράβιν, πόθεν ἔρχεσαι καὶ πόθεν κατεβαίνεις ;

—”Ἐρχομαι ἀκ' τ' ἀνάθεμα κι ἐκ τὸ βαρύν τὸ σκότος,
ἀκ' τὴν ἀστραποχάλαζην, ἀπ' τὴν ἀνεμοζάλην·
ἀπαὶ τὴν Πόλιν ἔρκομαι τὴν ἀστραποκαμένην.

Ἐγὼ γομάριν⁶ δὲν βαστῶ, ἀμὲ μαντάτα⁷ φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς Χριστιανούς, πικρὰ καὶ θολωμένα·
οἱ Τουρκιώται ἥρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τοὺς Χριστιανούς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν».

1. Παράκλησις, ἱκεσία. 2. Τὴν ἐλπίδα. 3. Ἡ εἰδῆσις. 4. Μεσαιωνικὸν πλοῖον κωπήλατον καὶ ἴστιοφόρον συγχρόνως. 5. Συνήντησε. 6. Φορτίον. 7. Ἀλλά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

A

ἄβουλος — ἀναποφάσιστος, χωρὶς θέλησιν.

ἀγορὰ — συνάθροισις· κυρίως ἡ συνάθροισις τοῦ λαυδίου. 'Αγορὰ λέγεται καὶ τὸ μέρος, δῆπου ἐγίνετο ἡ συνάθροισις καὶ τὸ διποίον ἔχρησίμευεν ἀκόμη καὶ ὡς τόπος ἀγοραπωλησίας διαφόρων πραγμάτων. — Περὶ πλήθουσαν ἀγοράν = τὴν ὕραν κατὰ τὴν δποίαν ἡ ἀγορὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ κόσμου, δηλαδὴ κατὰ τὴν 10 π. μ. — 12 μεσημβρινῆς.

ἀγοραόμοι — ἄρχοντες τῆς ἀγορᾶς κανονίζοντες τὰς ἐκεῖ γινομένας ἀγοραπωλησίας.

ἀθέρας — κυρίως λέγεται ἡ ἀκίς τοῦ στάχυος (ἀρχ. ἀθήρ), γενικώτερον = τὸ λεπτότατον ἄκρον, ἡ κόψη τοῦ ξίφους.

αλγίθαλος — τὸ πτηνὸν τὸ καλούμενον τρυποκάρυδον, μελισσοφάγος ἢ παπαδίτσα. "Εχει μικρότατον σῶμα καὶ ζῆται τρεφόμενον μὲν διάφορα ἔντομα.

ἀίδιος — αἰώνιος, παντοτεινός.

ἀκάθετος — ἀκράτητος, δρμητικός.

ἀκαλήφη — τσουκνίδα.

ἀκράτισμα — τὸ πρόγευμα, τὸ πρωινὸν φαγητὸν (τὸ μεσημβρινὸν ἐλέγετο ἄριστον καὶ τὸ ἐσπερινὸν δεῖπνον).

Ἀλαυανὸί — γερμανικὰ φῦλα, τὰ δποία συνηνώθησαν καὶ ἥρχισαν ν' ἀποτελοῦν ἔθνος ἀπὸ τὸν β' μ. Χ. αἰῶνα. Οὗτοι εἶχον ὡς κοιτίδα τὸν Μοῖνον (παραπότασμον τοῦ Ρήνου) καὶ εἰσέβαλον τὸ 256 μ. Χ. εἰς Γαλατίαν καὶ Ἰταλίαν.

ἀμάλαγος — (καὶ ἀμάλαχτος) = ἀμιγής, δλοκάθαρός, ἀνέγγιχτος.

- *Αμύκλαι — πόλις τῆς Λακωνίας. Εἰς αὐτὰς κατεσκευάζοντο περίφημα πέδιλα, καλούμενα ἀμύκλαι ἢ ἀμυκλαῖδες.
ἀναδεύω — ἀνακινῶ, ἀναταράζω.
ἀνίμπαιγμα — ἀντικείμενον ἐμπαιγμοῦ, κορόιδο.
ἀπελατίκι — ρόπαλον συνήθως σιδηροῦν, ἀκανθωτόν, δπλον τῶν ἀπελατῶν.
ἀπελάτης — ληστὴς τῶν συνόρων, ληστεύων ἔχθροὺς καὶ φίλους.
ἀπίκιο — ἐπίρημα (λ. τουρκικὴ) = ἀμέσως. Εἴμαι ἀπίκιο = εἴμαι ἔτοιμος.
**Ἀποθέται, αἱ* — τόπος βαραθρώδης παρὰ τὸν Ταῦγετον, δπου ἀφήνοντο (ἀπετίθεντο) τὰ καχεκτικὰ ἢ ἀνάπηρα νεογέννητα τέκνα τῶν Σπαρτιατῶν. Αἱ Ἀποθέται πιθανῶς εύρίσκοντο παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Παρώρι, μίαν ὥραν Ν. Δ. τῆς Σπάρτης.
ἀτζαμῆς — λ. τουρκικὴ = ἀρχάριος εἰς τὴν τέχνην, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει πεῖραν.
ἀνθαίρεσία = ἐνέργεια, ποὺ γίνεται μὲ τὴν βίαν, μὲ τὸ «ἔτσι θέλω».
αὐλητὴς — ἐκεῖνος, ποὺ παίζει αὐλόν.
αὐλὸς — πνευστὸν ὅργανον μὲ γλωσσίδα, εἶδος κλαρινέτου.

B

- βαλιτὲ Σουλτάνα* — τίτλος, δ ὁποῖος ἀπενέμετο εἰς τὴν μητέρα τοῦ βασιλεύοντος Σουλτάνου (=βασιλομήτωρ).
βαλβίδα — τὸ μέρος τῆς συσκευῆς, ποὺ ἐπιτρέπει καὶ κανονίζει τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ὄδατος.
βεδοῦρες — ξύλινον χυτροειδὲς ἀγγεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον τίθεται τὸ δξύγαλα (γιασούρτι).
βέξιλλον — εἶδος σημαίας τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, διακριτικὸν σῆμα ἵππικοῦ τάγματος.
βερεδάριος — ἀγγελιαφόρος, ταχυδρόμος.
βλίτρα, τὰ — χόρτα μὲ γλυκεῖαν γεύσιν (λέγονται καὶ βλίτα)
 τῆς οἰκογενείας τῶν ἀμαραντοειδῶν.
Βοτανειάτης Θεοφύλακτος — Βυζαντινὸς στρατηγὸς τοῦ Βασιλείου

Βουλγαροκτόνου, ήττηθείς καὶ φονευθεὶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων παρὰ τὴν Στρώμνιτσαν τὸ 1014 μ. Χ.
βρώσιμος — φαγώσιμος.

Γ

Γαλάται — ἀρχαῖον ἔθνος, κλάδος τῶν Κελτῶν (τῆς ἀρίας ὁμοφυλίας). Οἱ Γαλάται ἦλθον καὶ κατώκησαν κατὰ τοὺς προϊστορικούς χρόνους εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Γαλατίαν, ἥσαν δὲ λαὸς ὀρμητικὸς καὶ πολεμικὸς ἐνεργήσας πολλὰς ἐκστρατείας καὶ κατακτήσεις μέχρι τοῦ γ' π. Χ. αἰῶνος, ὅτε ὑπετάγησαν δλοσχερῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους.

γαλέρᾳ — πολεμικὸν μεσαιωνικὸν πλοῖον, μακρόν, μὲ πολλὰς κώπας καὶ ἴστια.

γαλιότα, ἡ — εἶδος κωπηλάτου γαλέρας. Οἱ κωπηλάται ἥσαν συνήθως κατάδικοι σκλάβοι, αἰχμάλωτοι πολέμου κλπ. Ἀνάλογα ἥσαν τὰ βυζαντινὰ «κάτεργα».

γιουρούσι — ἔφοδος, ὀρμητικὴ ἐπίθεσις.

Γκεκηδεῖ — οἱ Γκέκηδες, ὀρεινὴ φιλοπόλεμος φυλὴ τῆς Β. Ἀλβανίας.

Δ

Δάνδολος Ἐρρήνος (1105—1205) — δόγης (ἀρχηγὸς) τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας, ὁ ὁποῖος ἔδρασε κατὰ τὴν δ' σταυροφορίαν καὶ μετέφερεν εἰς τὴν πατρίδα του πολλὰ κειμήλια ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Δαφνομήλης Εὐστάθιος — Ἐπιφανῆς στρατηγὸς διαπρέψας κατὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου (956—1025) ἐναντίον τῶν Βουλγάρων διετέλεσε διοικητὴς Ἀχρίδος καὶ Δυρραχίου.

Διαγόρας — εύγενης Ρόδιος πολλάκις νικήσας εἰς ἀγῶνας. Πρὸς ἔξυμνησίν του ὁ ποιητὴς Πίνδαρος ἔγραψε τὸν ζ' εἰς ὀλυμπιονίκας ἐπίνικον ὕμνον, ὁ ὁποῖος εἶχε λαξευθῆ μὲ χρυσᾶ γράμματα ἐπὶ μαρμάρου ἀνακειμένου εἰς τὸν ναὸν τῆς Λινδιας Ἀθηνᾶς ἐν Λίνδῳ τῆς Ρόδου. Οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ Δια-

γόρα, δ' Δημάγητος, δ' Ἀκουσίλαος καὶ δ' Δωριεὺς ὑπῆρξαν
Ολυμπιονῖκαι.

δέξαι — (προστ. μέσου ἀορ. τοῦ δέχομαι)=δέξου. Ἐγράφετο
ἐπάνω εἰς τὰ βέλη ἡ λέξις αὐτὴ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν
ἔχθρον, δ' ὅποιος θὰ τὰ ἐδέχετο.

δίβουλος — διστακτικός, ἀναποφάσιστος.

δίκρανον — γεωργικὸν ἔργαλεῖον, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖται ἀπὸ
μακρὰν ξυλίνην λαβήν φέρουσαν περόνην μὲν δύο συνή-
θως ὀδόντας, κάποτε δμῶς καὶ περισσοτέρους. Χρησι-
μεύει διὰ τὸ λύχνισμα τῶν σιτηρῶν κατὰ τὸ ἀλώνισμα, ἐπι-
σης διὰ τὴν περισυλλογὴν χόρτου, διὰ τὴν ἀνακίνησιν τῆς
κόπρου κ.λ.

Ε

ἔδεσμα — φαγητόν, τροφή.

ἔλελεῦ — πολεμικὴ κραυγὴ τῶν ἀρχαίων, ἐπιφώνημα ἔξορμήσεως
θριάμβου, νίκης καὶ χαρᾶς (παράβαλε τὰ νεώτερα : ἐμπρός,
άέρα! κτλ.).

ἔλκω — σύρω, τραβῶ.

ἔλλανοδίκαι — ἄρχοντες, διευθύνοντες τοὺς ἀγῶνας καὶ δικα-
σται ἐπιλύοντες πᾶσαν διαφοράν, ἡ ὅποια ἐγεννᾶτο μεταξὺ
τῶν ἀγωνιστῶν (ἔλλανοδίκαι=οἱ Ἑλλήνων δικασταί).

ἔμπτήγνυμαι — χώνομαι, στερεώνομαι.

ἔπικος — ἡρωικός, ἄξιος νὰ ἔξιστορηθῇ καὶ ν' ἀπαθανατισθῇ
διὰ τῆς ποιήσεως (διότι ἡ λεγομένη ἐπικὴ ποιήσις ἔξιστο-
ροῦσε κυρίως τὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων).

εναγῆ ἰδρύματα — φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, τὰ ὅποια ἔχουν σκο-
πὸν τὴν περίθαλψιν τῶν πασχόντων (νοσοκομεῖα, γηροκο-
μεῖα, πτωχοκομεῖα, ὁρφανοτροφεῖα κτλ.).

ενοίωνος — ἔκεινος ποὺ δείχνει καλὰ σημάδια διὰ τὰ μέλλοντα
(καλοὺς οἰωνούς).

Ἐνσέβιος — (265—340 μ. Χ.) ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς σύγ-
χρονος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, διατελέσας ἐπίσκοπος Και-
σαρείας καὶ Παλαιστίνης. "Ἐγραψε πρῶτος «Ἐκκλησιαστι-
κὴν Ἰστορίαν».

Ζ

ζαερὲς — (λέξις τουρκική), τροφή, φαγητόν.

ζαπτὶες — Τούρκος χωροφύλαξ ή ὑπαξιωματικὸς τῆς Χωροφυλακῆς.

ζούζουλὰ — μικρὰ καὶ ἐνοχλητικὰ ἔντομα.

ζωφόρος — διάστημα ἐπάνω ἀπὸ τοὺς κίονας τῶν ἀρχαίων ιωνικῶν ναῶν, ἐπὶ τοῦ δποίου ὑπῆρχον ἀνάγλυφοι διάφοροι παραστάσεις.

Η

Ηλύσια πεδία — τὸ μέρος τοῦ "Ἄδου, ὅπου οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον, ὅτι εὑρίσκετο δὲ Παράδεισος, δὲ τόπος, ὅπου διέμενον αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων (ἐνῷ αἱ ψυχαὶ τῶν ἀδίκων διέμενον εἰς τὸν Τάρταρον).

Ηφαίστειον — ναὸς τοῦ Ἡφαίστου, κείμενος ΒΔ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἰδρύθη τὸ 474 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Κίμωνος καὶ εἶναι ἔξαστυλον περίπτερον οἰκοδόμημα δωρικοῦ ρυθμοῦ διατηρούμενον εἰς καλὴν κατάστασιν. Οὗτος κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὠνομάσθη Θησεῖον, διότι ἐνομίσθη ὅτι ἦτο ναὸς τοῦ ἔθνικοῦ ἥρωος τῶν Ἀθηνῶν Θησέως

Θ

Θέσπιος κάμπος — ἡ Βοιωτικὴ πεδιάς, ὅπου καὶ ἡ ἀρχαία πόλις Θεσπιαὶ ἡ Θέσπεια, τῆς δποίας οἱ κάτοικοι διεκρίθησαν διὰ τὴν γενναιότητά των κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους.

Ι

ἰδιοφυΐα — ἴδιαιτέρα κλίσις, ἴδιαιτέρα ἴκανότης τοῦ πνεύματος.

Κ

καυρὸς — νέος, καινούριος.

καλλίγιον — χονδρὸν στρατιωτικὸν ὑπόδημα.

καλογιγλώτω — στερεώνω καλὰ τὴν γίγλαν τοῦ ἀλόγου Γίγλα=ἡ μεσιά, ἡ ζώνη ποὺ συγκρατεῖ τὸ ἐφίππιον (τὴν σέλαν).

καλπάκι — 1) είδος πηληκίου, ιδίως τῶν Σλαύων, τὸ δποῖον ἔφοροῦσαν οἱ νησιῶται· 2) κατὰ συνεκδοχὴν καλπάκι σημαίνει καὶ τὸν ἵδιον τὸν φοροῦντα. Τρανὰ καλπάκια=οἱ τρανοὶ ναυτικοὶ μας.

καλτεριμωμένος — στρωμένος μὲ καλτερίμι (πλακόστρωτος).

καντέρα — ἀλυσίδα

κάπηλος — μικρέμπορος, μικροπωλητής, μεταπράτης (ἔπειτα εἰ· δικώτερον κάπηλος=οἰνοπώλης).

καρίγια, ἥ — λέγεται καὶ καρένα (ἀρχ. τρόπις)=ξυλίνη ἥ σιδηρά δοκὸς ἀποτελοῦσα τὸ κατώτερον καὶ κυριώτερον τμῆμα τοῦ σκελετοῦ τοῦ πλοίου, εἶδος σπονδυλικῆς στήλης αὐτοῦ.

καταλυτής — ἔκεινος ποὺ καταλύει, καταργεῖ, (δι παραβαίνων τὸν νόμον).

κεντητήριων — ἔκατόνταρχος, ἀξιωματικὸς διοικῶν στρατιωτικὴν μονάδα ἐξ ἔκατὸν ἀνδρῶν.

Κεραμεικὸς — δῆμος τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ΒΔ τῆς πόλεως.

Κατῳκεῖτο ύπὸ κεραμέων καὶ εἶχε πολλὰ κεραμουργεῖα. Διὰ μέσου τοῦ Κεραμεικοῦ διήρχοντο τὰ τείχη τῆς πόλεως, τὰ δποῖα οὕτως ἔχωριζον αὐτὸν εἰς δύο τμήματα, εἰς τὸν ἕσω (τῶν τειχῶν) Κεραμεικὸν καὶ εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικόν, ἐνθα καὶ τὸ ἀρχαῖον νεκροταφεῖον. Τοῦτο ἔχωρίζετο εἰς τρία μέρη, ἐκ τῶν δποίων τὸ σπουδαιότερον ἔξετείνετο ἀπὸ τὸ λεγόμενον Δίπυλον μέχρι τῆς Ἀκαδημίας. Εἰς αὐτὸ δὲ ἐθάπτοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ οἱ ἐν πολέμῳ πεσόντες.

κέραυλος — στρατιωτικὴ σάλπιγξ κατεσκευασμένη ἀπὸ κέρατα ζῷων.

κερκηίς — τὸ τμῆμα τοῦ κοίλου τοῦ περιβάλλοντος τὸ θέατρον ἥ τὸ στάδιον. Τὰ τμήματα ταῦτα ἔχουν σειράς βαθμίδων μὲ πολλὰ ἑδώλια ἐκάστην.

κεστὸς τῆς Ἀφροδίτης — εἶδος θαλασσίων μαλακίων.

κλιβανάραιοι — θωρακοφόροι.

κολυμβίς, ἥ — ἀγριόπαπια.

κομπογιαννίτης — ἐμπειρικὸς ιατρός, ψευτογιατρός, ἀπατεών.

κονεύω — καταλύω, κάμνω κονάκι, σταθμεύω.

κονίστρα — τὸ μέρος τοῦ σταδιου, τὸ δποῖον προωρίζετο διὰ τοὺς ἀγωνιστὰς (παλαιστὰς, πύκτας, ἄλτας). Τοῦτο ἥτο στρωμένον μὲ λεπτὴν ἄμμον, διὰ νὰ γίνεται ἀκίνδυνος ἥ

*

πτώσις τῶν ἀγωνιστῶν.

κότινος, ή — ἡ ἀγρία ἐλαία, ἀπὸ κλάδους τῆς δποίας ἐγίνοντο οἱ στέφανοι τῶν δλυμπιακῶν ἀγώνων.

κουρσάρος — ληστής τῶν θαλασσῶν, ληστοπειρατής.

κουρσεύω — ληστεύω πλοῖα ἢ παράλια ώς κουρσάρος.

κουφισμός — ἀνακούφισις, ἐλάφρωσις.

κοχόρτεις — ύποδιαιρεῖς τῆς ρωμαϊκῆς λεγεῶνος. Ἡ λεγεών εἶχεν 6600 ἄνδρας περίπου καὶ διηρεῖτο εἰς δέκα κοχόρτεις.

κύμβαλον — ὅργανον μουσικὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο δρειχαλ-
κίνους δίσκους ἐλαφρῶς κοίλους, οἱ δποῖοι συγκρουόμενοι
ἀποδίδουν ἵσχυρότατον ἥχον.

Λ

λαθουράτος — ποικιλόχρωμος, μὲ στίγματα διαφόρων χρωμάτων.

λακτάντιος — Ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ τρίτου καὶ ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Πρὶν γίνη^{ται} χριστιανός, ὑπῆρξε διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς ἐν Νικομηδείᾳ.

ληρός — πατητήρι, ἡ ὄρθογάννιος ἢ τετράγωνος δεξαμενὴ μὲ τοί-
χους ὕψους ἐνὸς περίπου μέτρου καὶ δάπεδον ἐπικλινές, ἐν-
τὸς τῆς δποίας γίνεται διὰ τῶν ποδῶν ἡ ἔκθλιψις τοῦ γλεύ-
κους ἐκ τῶν σταφυλῶν.

λιακός — ὁ ἔξωστης τῶν χωρικῶν σπιτιῶν.

λογγῖνος — ἐκατόνταρχος, ὑπηρετῶν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Μ.

Κωνσταντίνου. Οὗτος ἐπὶ κεφαλῆς τῶν χριστιανῶν ἐπολέμη^{ται}
σε μὲ φανατισμὸν κατὰ τοῦ Μαξεντίου μὲ σκοπὸν νὰ στη-
ρίξῃ τὴν νέαν θρησκείαν.

λούκια, τὰ — σωλῆνες.

Μ

μανουβράρω — ἐργάζομαι τεχνικά, χρησιμοποιῶ διαφόρους τρό-
πους πρὸς κάποιον ὀρισμένον σκοπόν.

μυτέρι, τὸ — λέγεται καὶ μεντέρι (ἀραβικὴ λέξις) χαμηλὸν ἀνάκλιντρον,
ντιβάνι.

μιξοπόλιος — έκεινος πού ἔχει τρίχας λευκάς μὲ μαύρας ἀνα-
μείκτους.

μπαγιονέτα — (λ. γαλλική), ή ξιφολόγχη.

μπακοίσι — (λέξις τουρκική), φιλοδώρημα.

μπάτης — ή θαλασσία αὔρα.

μπρατσέδα, ή — ίστιοφόρον μὲ δύο ίστούς, λίαν ταχύ.

N

ντεπόζιτο — ἀποθήκη, ίδιως ἀποθήκη υδατος.

Ξ

ξάγγαντο — τὸ ἀνοικτὸ μέρος ποὺ ἀπλώνεται ἐμπρός μας,

O

δχοῦμαι — βαίνω ἐπάνω εἰς ὅχημα, ἄμαξαν, ἄρμα κτλ.

δψα, τὰ — τὰ ψώνια.

Π

παγκράτιον — διπλοῦν ἀγώνισμα πυγμῆς καὶ πάλης συγχρόνως.

παιὰρ — νικητήριον καὶ θριαμβευτικὸν ἄσμα.

παννυχίς, ἥ — ἑορτὴ διαρκοῦσα δλόκληρον τὴν νύκτα, ἀγρυπνία.

παραμηρίδια, τὰ — σιδηρᾶ ἢ δερμάτινα προφυλακτικὰ τῶν μη-
ρῶν.

πένταθλον — ἀγώνισμα πενταπλοῦν, τὸ δποῖον περιελάμβανε τὸν
δρόμον, τὸ ἄλμα, τὸν δίσκον, τὸ ἀκόντιον καὶ τὴν πάλην
συγχρόνως.

πέτασος — πῖλος ἀπὸ συμπίλημα ἐρίου ἢ χόρτου, πλατύγυρος,
τὸν δποῖον ἐφόρουν πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τὴν βροχὴν καὶ
τὸν ἥλιον τοῦτον ἔφερον κυρίως οἱ ποιμένες καὶ οἱ θηρευ-
ταί, ἔχρησιμοποιεῖτο δὲ πολὺ εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

πολεμάρχο — ναυαρχίς.

Πονέντης — δυτικὸς ἄνεμος (Ζέφυρος).

Πορφυρογέννητος — ὀνομασία, ή δποία ἐδίδετο εἰς τὸ τέκνον τῶν
βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, τὸ γεννώμενον καθ' ὃν χρόνον ὁ
πατήρ του διετέλει ἐπὶ τοῦ θρόνου.

ποντούρι — (λ. τουρκική), εἶδος περισκελίδος, ἐπανωβράκι.

πραιτωριανοί — στρατιωτικὸν σῶμα τῶν Ρωμαίων κατὰ τοὺς
χρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας. Οὗτοι ἀπετέλουν τὴν αὐτοκρα-

τορικήν φρουράν, εἶχον δὲ ἀποκτήσει μεγάλην δύναμιν καὶ πολλάκις καθῆρουν ἢ ἀνεδείκνυον αὐτοκράτορας.

προμετωπίδια — σιδηρᾶ ἢ δερμάτινα προφυλακτικὰ τοῦ μετώπου.

προστερνίδια — σιδηρᾶ ἢ καὶ δερμάτινα προφυλακτικὰ τοῦ στήθους.

πυριόβολο — πυρῖτις λίθος μαζὶ μὲ τσακμάκι.

P

ρόλο, στὸ — εἰς τὰ χαρτιά, εἰς τὸν κατάλογον.

M

σεῖστρα, τὰ — μουσικὸν ὅργανον τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων (καὶ βραδύτερον τῶν Ἑλλήνων), ἀποτελούμενον ἐκ μεταλλίνων ράβδων, αἱ δποῖαι σειόμεναι ἀνέδιδον ἥχους.

σιβυλλιακὸν χρησμοί — συλλογὴ προφητειῶν περὶ τῶν πεπρωμένων τῆς Ρώμης, συνταχθείσα ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν μάντιδα Σιβυλλαν. Αἱ προφητεῖαι αὗται ἔθεωροῦντο ἀλάνθαστοι, ταύτας δὲ ἔπρεπε νὰ συμβουλεύωνται εἰς πᾶσαν δυσχερῆ περίστασιν.

σκυτοτομεῖον — ὑποδηματοποιεῖον καὶ βυρσοδεψεῖον (δπου ἐγίνετο ἡ κατεργασία τοῦ δέρματος).

σκῶμμα — πείραγμα, κοροΐδία.

σπαχῆς — ἵππεύς, κυρίως ἵππεύς ἀτάκτου στρατιωτικοῦ σώματος τῶν Τούρκων. Βραδύτερον σπαχῆδες ὄνομάσθησαν καὶ οἱ ἵππεῖς τοῦ γαλλικοῦ ἀποικιακοῦ στρατοῦ.

στάδιον — μέτρον μήκους τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἵσον πρὸς 600 πόδας, δηλαδὴ 180 μέτρα περίπου (ἀπόστασις δύο λεπτῶν τῆς ὥρας).

Στράβων — δ κατ' ἔξοχὴν γεωγράφος τῆς ἀρχαιότητος (67 π. Χ. — 23 μ. Χ.) ἐξ Ἀμασείας τοῦ Πόντου. Τὸ ἔργον του «Γεωγραφικὰ» ἐκ 17 βιβλίων ἐσώθη μέχρις ἡμῶν.

στυππίον — στουππί, ἀπὸ χονδρὸν λινάρι.

σύμβασις — συμφωνία εἰς ὠρισμένους ὅρους μεταξὺ δύο μερῶν (προσώπων, δμάδων, κρατῶν κ.λ.).

«Σωτηρία» — κρατικὸν θεραπευτήριον φυματικῶν, κείμενον παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ὑμηττοῦ, πέντε χιλ. ἔξω τῶν Ἀθηνῶν.

Τ

Τάραις — δ ποταμὸς Δὸν τῆς Ρωσίας, πηγάζων ἀπὸ τὴν λίμνην Ἰβάν καὶ ἐκβάλλων εἰς τὴν Ἀζοφικήν.

τιτάνιο χέρι — τὸ χέρι ποὺ ἔχει ὑπερφυσικὴν δύναμιν, τὸ χέρι τῶν Τιτάνων. Οὗτοι ἔθεωροῦντο ὡς ἀρχαιότατοι θεοί, τέκνα τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς ἔχοντες πελωρίαν δύναμιν.
τονζλούκια, τὰ — (λ. τουρκική)=κάλτσες φουστανελοφόρων.
τριώτα, ἥ — σχῆμα τετραγώνου ἐντὸς τοῦ δποίου διασταυροῦνται τέσσαρες εύθεῖαι γραμμαῖ.
τσεβρὲς — (λ. τουρκική), μανδήλι, ἐπίδεσμος.

Υ

ὑπείκω — ὑποχωρῶ, ὑποτάσσομαι ἐξ ἀνάγκης.

Φ

Φέρι Ρόμα — ἐπάνω εἰς τὰ βλήματα τῶν σφενδονῶν οἱ Ρώμαῖοι ἔγραφον : Ferī Roma=θηρία ἐκ Ρώμης ἥ μόνον Fir=θηρίον (θήρ, φήρ) δηλοῦντες τὴν ἀγριότητα τοῦ βλήματος, τοῦ ἐκ Ρώμης βαλλομένου.

φίλιτρον, τὸ — μέσον μαγικὸν ἥ φάρμακον, μὲ τὸ δποίον ἐπίστευον, δτὶ δύναται κανεὶς νὰ προσελκύσῃ κάποιον ἥ νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς ψυχῆς του.

φιό, τὸ — ἥ παγωνιά.

φιλ — βλέπε ἀνωτέρω Φέρι Ρόμα.

φλάμμουρον—(καὶ φλάμμουρον, εἴτα φλάμπουρον)=τὸ βασιλικὸν λάβαρον, παρὰ Βυζαντινοῖς, γενικῶς=σημαία.

φλάμπουρον — βλέπε ἀνωτέρω λέξιν.

Φλαντανελᾶς — γενναῖος πλοίαρχος διασπάσας τὸν'Απρίλιον τοῦ 1453 τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

φλιὰ, ἡ — αἱ ἑκατέρωθεν παραστάδες τῶν θυρῶν, τὰ δρθογώνια
καὶ ἐπιμήκη περιθώρια ἐκ ξύλου, σιδήρου κτλ.

φλόκος — ἴστιον τριγωνικὸν τῆς πρώρας.

φόκος — μεγάλη φλόγα.

X

Χελιδονον — ὠραία ἔξοχική τοποθεσία τῆς Ἀττικῆς ἀπέχουσα
δύο χιλιόμ. ἀπὸ τὸ Στροφίλι τῆς Κηφισιᾶς, μὲ πυκνὴν βλά-
στησιν καὶ ἄφθονα νερά. Ὁ ἔκει ναὸς τῆς Παναγίας ὁνο-
μάζεται Παναγία ἡ Χελιδονού.

χιτὼν — ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐνδυμάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.
‘Ο δωρικὸς εἶναι βραχύς, χωρὶς χειρίδας καὶ φέρεται κυρίως
ὑπὸ ἀνδρῶν, ἐνῷ δὲ λιωνικὸς εἶναι ποδήρης καὶ μὲ χειρίδας.

χλαμύς, ἥ — ἔξωτερικὸν ἐνδυματά τῶν ἀρχαίων. Τοῦτο ἥτο βραχὺ
καὶ ἀνευ χειρίδων, ἐρρίπτετο δὲ ἐπὶ τῶν νώτων ἢ ἐπὶ τοῦ
ἐνδὸς ὅμου, συγκρατούμενον μὲ πόρπην περὶ τὸν τράχηλον.

χλιδὴ — καλοπέρασις, πολυτέλεια.

χολωθεὶς — δργισθεὶς (χολοῦμαι = δργίζομαι, θυμώνω).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΒΙΖΥΗΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Έγεννήθη εἰς Βιζύην τῆς Θράκης τὸ 1848. Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ Ἐσπερίαν, διετέλεσε δὲ καθηγητής γυμνασίου εἰς Ἀθήνας. Ἀπέθανε τὸ 1896. Ἐργα του ποιητικά : « Ἀτθίδες αὐδραι », « Ποιήματα ». Πεζά : « Τὸ ἀμάρτημα τῆς μητρός μου καὶ ἄλλα διηγήματα », « Ποῖος ἦτο ὁ φονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ μου » κ. ἄ. Ἐγραψεν ἐπίσης τὴν μοναδικὴν μελέτην « Ἀνὰ τὸν Ἐλικῶνα » περὶ βαλλισμάτων (μπαλλάντας). Ο Β. εἶναι ὁ πρώτος ἔλλην διηγηματογράφος.

ΓΡΑΝΙΤΣΑΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ

Έγεννήθη τὸ 1880 εἰς Γρανίτσαν τῆς Εύρυτανίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1915. Ὅπηρξε δημοσιογράφος καὶ βουλευτής. Εἰς τὰ ἔργα του ἡσχολήθη κυρίως μὲ τὴν ἀγροτικὴν ζωὴν καὶ τὰς λαϊκὰς παραδόσεις. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του ἔχει τὸν τίτλον : « Τὰ ἄγρια καὶ τὰ ἥμερα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ Δόγγου ». Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ διάφορα ἀξιόλογα ποιήματα εἰς ἑφημερίδας καὶ περιοδικά.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ

Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Θρασυβούλου Ζωιοπούλου. Ἐγεννήθη τὸ 1882 εἰς Ἀργος. Ἐσπούδασε μαθηματικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, διετέλεσε καθηγητής, εἶτα διωρίσθη τμηματάρχης εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, εἰς τὴν θέσιν δὲ ταύτην διατελεῖ μέχρι σήμερον. Ποιητής καὶ θεατρικός συγγραφεύς, ἔξεδωσεν εἰς ἰδιαιτέρους τόμους ποιητικὰς σειρὰς ὑπὸ τοὺς τίτλους : «Ἐλληνικὸν ἀγῶνες», «Ἀνθισμένος δρόμος», «Φθινοπωρινὲς ἀρπες», «Ρόδακες καὶ ἀνθέμια», «Τὸ ἀραικτὸ παράθυρο». Ἀπὸ τὰ θεατρικά του ἔργα τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ βραβευθὲν «Πατρικὸ σπίτι».

ΔΕΛΤΑ ΠΗΝΕΛΟΠΗ

Ἐγεννήθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 1874, τὸ γένος Μπενάκη καὶ ἀπέθανε τὸ 1941 εἰς Ἀθήνας. Ἐγραψεν ἔργα κυρίως παιδαγωγικοῦ καὶ ἐθνικοῦ περιεχομένου μὲ διπλότητα, ἀλλὰ μεγάλην λογοτεχνικὴν χάριν. Τούτων σπουδαιότερα εἶναι : «Γιὰ τὴν Πατρίδα», «Τὸν καιδὸ τοῦ Βουλγαροκότονον», «Παραμύθι χωρὶς ὄνομα», «Τὰ μυστικὰ τοῦ Βάλτου», «Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ» κ. ἄ.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας. Μετὰ τὰς σπουδάς του εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν ὑπηρέτησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς τμηματάρχης εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας. Ἐδημοσίευσε πολλάς συλλογὰς ποιημάτων καὶ ἀρκετά πεζά, διηγήθην δὲ καὶ διάφορα περιοδικά. Ἀπὸ τοῦ 1926 εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τὰ ποιήματά του διακρίνονται αἱ συλλογαί : «Φωτερὰ σκοτάδια», «Κλειστὰ

βλέφαρα», «Γαλήνη», «Θὰ βραδιάζη», «Εἰπε», «Φευγάτα χελιδόνια», ἀπὸ δὲ τὰ πεζά του τά : «'Αμαρναλλίς», «"Αγροτικαὶ ἐπιστολαί»· «"Ἐρση» κ. ἄ.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ

Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κλεάνθους Μιχαηλίδου. Ἐγεννήθη εἰς Μόλυβον τῆς Μυτιλήνης τὸ 1849 καὶ ἀπέθανε τὸ 1924. Ἄν καὶ νέος ἐπεδόθη εἰς τὸ ἔμπόριον, ἐν τούτοις ἡ σχολήθη ἐπιτυχῶς καὶ μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Τὰ ἔργα του διακρίνει πρὸ παντὸς ἔξαιρετος ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας. Κυριώτερα τούτων εἶναι : «Νησιώτικες ἴστοριες», «Φυλλάδες τοῦ γερο-Δήμου», «Ἴστορία τῆς Ρωμιοσύνης» κ.ἄ. Μετέφρασεν ἐπίσης ἐμμέτρως καὶ τὴν «"Οδύσσειαν».

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐσπούδασε μηχανικὸς χημικὸς εἰς Γερμανίαν. Ἐγραψε τὸ «Γύρω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα», βιβλίον ἐνδιαφέρον καὶ διὰ τὴν περιγραφὴν τῶν ἐλληνικῶν τοπίων καὶ διὰ τὰς πλουσίας εἰς αὐτὸν ἴστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς πληροφορίας.

ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Ἐγεννήθη εἰς Λευκάδα τὸ 1813 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἐλβετίαν τὸ 1881. Ο Ζαμπέλιος κυρίως ἡσχολήθη μὲν ἴστορικὰς μελέτας ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν καὶ μετέπειτα ἴστορίαν, ἀναδειχθεὶς μεταξὺ τῶν πρώτων ἴστοριοδιφῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐργα του : «Βυζαντιναὶ μελέται», «"Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος», μὲν περισπούδαστον εἰσαγωγὴν διὰ τὴν γένεσιν καὶ διάδοσιν τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, «Κερτικοὶ γάμοι», μυθιστόρημα μὲν ὑπόθεσιν τὴν ἐν Κρήτῃ Βενετοκρατίαν, θεωρούμενον ἀπὸ τὰ κάλλιστα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας κ.ἄ. Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ ἔργα εἰς ἵταλικὴν γλῶσσαν.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΤΡΕΑΣ

Έγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινὰ τῆς Ἡλείας καὶ ἀπέθανε τὸ 1922 εἰς τὸ Ἀμαρούσιον. Ὅτο στρατιωτικὸς ἀρχίατρος, κυρίως δύμως διεκρίθη ὡς διηγηματογράφος μὲν ἀγάπην πρὸς τὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ πίστιν εἰς τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν δημιουργίαν ἐνὸς νέου ἔθνικοῦ μεγαλείου. Ο Κ. μᾶς ἀπεκάλυψεν δλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, θεωρεῖται δὲ εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους διηγηματογράφους τῆς νέας Ἑλλάδος. Τὸ ἐκδοθὲν ἔργον του ἀποτελεῖ πολλοὺς τόμους. Τὰ κυριώτερα τῶν διηγημάτων του εἶναι : «Ο Ζητιάνος», «Δόγια τῆς πλάτων», «Η Λυγερή», «Ο Αρχαιολόγος», «Παλιὲς ἀγάπες», «Διηγήματα» κ.ἄ.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ

Έγεννήθη εἰς τὰς Κυδωνίας τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 1895 καὶ υπηρετεῖ ὡς ἐπόπτης εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον. Ἐργα του : «Βασάντα», «Ταξίδια» κ. ἄ. Ἰδρυσεν ἐπίσης τὸ καλλιτεχνικὸν περιοδικὸν «Φιλικὴ Εταιρία». Ο Κ. εἶναι καὶ ἐκλεκτὸς ζωγράφος ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν Τέχνην.

ΚΟΥΡΤΙΔΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΟΛΗΣ

Έγεννήθη τὸ 1858 εἰς τὸ Μυριόφυτον τῆς Θράκης καὶ ἀπέθανε τὸ 1928 εἰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλοσοφικά καὶ παιδαγωγικά ἐν Εὐρώπῃ, διετέλεσε δὲ καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς Διδασκαλείου ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ἐδημοσίευσεν ἀρκετὰ παιδαγωγικὰ ἔργα. Ἀπὸ τοῦ 1880 μέχρι τοῦ 1893 διετέλεσεν ἀρχισυντάκτης τῆς «Διαπλάσεως τῶν Παιδῶν», δπου ἐδημοσίευσε πολλὰ ἔργα του, τὰ δποῖα ἔξεδόθησαν μετὰ ταῦτα εἰς τόμους : «Παιδικὰ διηγήματα», «Θέατρον οἰκογενείας καὶ σχολείου», «Παιδικὸς διάλογοι» κ.ἄ.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Έγεννήθη τὸ 1811 εἰς Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασεν εἰς Εύρωπην νομικά, ἀλλ’ ἐπ’ δὲ λόγιον ἡσχολήθη μὲ τὴν ἐπιστήμην ἀφοσιωθεὶς εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Διεκρίθη ὡς σατυρικὸς ποιητὴς καυτηριάσας ἰδίως τὰς προλήψεις καὶ τὴν ἀμάθειαν τοῦ λαοῦ. Ἔργα του: «Τὰ μυστήρια τῆς Κεφαλλονιᾶς», «Στιχουργήματα», «*Iδοὺ δὲ ἄνθρωπος*» — Χαρακτήρες — «Στοχασμοὶ» κ.ἄ.

ΜΕΝΑΡΔΟΣ ΣΙΜΟΣ

Έγεννήθη εἰς Κύπρον τὸ 1872 καὶ ἀπέθανε τὸ 1933. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ Ὁξφόρδην. Διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τὸ δὲ 1926 ἐγένετο Ἀκαδημαϊκός. Ἐκτὸς ἀλλων ἔργων ἐδημοσίευσε συλλογὴν ποιημάτων ύπὸ τὸν τίτλον «*Ἐπιγράμματα*», μετάφρασιν τῆς «*Ιστορίας τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας*» τοῦ «*Αγγλου Μώρρου* καὶ τὸν «*Στέφανον*», συλλογὴν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ποιημάτων μεταφρασμένην εἰς δημοτικούς στίχους.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ

Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Έγεννήθη τὸ 1866 εἰς Ρωσίαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1938 εἰς Ἀθήνας. Ἡτο ἀρχιατρὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, δημοσιογράφος καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἔγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα καὶ θεατρικὰ ἔργα καὶ τὴν «*Γλωσσικὴν αὐτοβιογραφίαν του*», ἐκδοθέντα εἰς πολλοὺς τόμους. Τούτων κυριώτερα εἶναι: «*Παγὰ λαλέονσα*», ποιητικὴ συλλογὴ, «*Tὸ συναξάροι τοῦ παπα - Παρθένη*», «*Ἡ βοσκοπούλα καὶ τὰ μαργαριτάρια*», «*Θέατρον*» τόμ. 2, «*Tὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἀσόφου*» καὶ τὸ μυθιστόρημα «*Tὸ Ἀγριολούσονδο*».

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

Έγεννήθη τὸ 1867 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνετράφη εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασε μαθηματικά καὶ φιλολογίαν καὶ εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του ἀποτελοῦν πολλοὺς τόμους διηγημάτων, μυθιστορημάτων, κ. ἄ. καὶ τρεῖς τόμους «Θεάτρου». "Ἐγραψε καὶ «Παιδικὸν Θέατρον» διὰ μαθητάς. Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν δημοσιεύει ἐπιστολάς μὲ τὸ ψευδώνυμον «Φαίδων» εἰς τὸ περιοδικὸν «Διάπλασις τῶν Παΐδων».

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Έγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀπέθανε τὸ 1935 εἰς τὴν Ἀγγλίαν. "Ἔχει μεταφράσει τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὁμήρου καὶ ἔγραψε πολλὰ πρωτότυπα ποιήματα. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι «Τραγούδια γιὰ τὰ παιδιά», «Ταμπουράς καὶ κόπαρος», «Κούφια καρύδια» καὶ «Μπρουσός».

ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΟΣ

Έγεννήθη τὸ 1875 εἰς τὸ Ξυλόκαστρον τῆς Κορινθίας. "Υπηρέτησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς ἐπιθεωρητής τῶν δημοτικῶν σχολείων. "Ἐργα του: «Διηγήματα», «Ἐντυπώσεις Ἐπιθεωρητοῦ», «Ἡ δασκάλα» κ. ἄ. Ἐπίσης ἐδημοσίευσε καὶ μεταφράσεις ἐκ τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ

Έγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1857 καὶ ἀπέθανε τὸ 1906. Πολλὰ χρόνια ἦτο διδασκάλισσα. "Ἐγραψε πολλὰ διηγήματα ἐθνικοῦ καὶ παιδαγωγικοῦ περιεχομένου, ποιήματα καὶ χρονογραφήματα. "Ἐργα της ἐκδοθέντα εἶναι: «Δεσμὸς διηγημάτων», «Διηγήματα» καὶ «Περιπέτειαι μᾶς διδασκαλίσσης».

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ

Έγεννήθη τὸ 1877 εἰς τὸ Καρπενήσιον καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1940. Διετέλεσε διευθυντής τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἔγραψε ποιήματα, διηγήματα, λογοτεχνικά καὶ καλλιτεχνικά κριτικάς κ.ἄ. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι : τὰ «Διηγήματα», «Πεζοὶ ουνθμοί», «Θεῖα δῶρα», «Οθων», «Ἀγιον Ὁρος», «Βυζαντινὸς ὁρθος», «Θυσία» καὶ τὰ «Χελιδόνια», ποιήματα διὰ παιδιά.

ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ

Έγεννήθη εἰς Ἀνδρούσαν τῆς Μεσσηνίας τὸ 1877, καταγόμενος ἐκ Μάνης καὶ ἀπέθανε τὸ 1933. Ἐσπούδασε νομικά καὶ ὑπηρέτησεν ὡς δικαστής καὶ ἀνώτερος διοικητικός ὑπάλληλος. Ἅσχολήθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἔγραψεν ἔμμετρα καὶ πεζά. Ἔογα του : «Τὰ πρῶτα παραμύθια», «Μοσκιές» (διηγήματα), «Σπάρτη - Μυστράς», «Μανιάτικα μοιχολόγια» κ.ἄ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ

Έγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ὑπήρχε της εἰς τὸ στρατὸν μέχρι τοῦ 1917, δόπτες παρηγήθη μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου τοῦ πυροβολικοῦ. Διετέλεσε καὶ νομάρχης καὶ διευθυντής τῆς Γερουσίας. Δημοσιεύει χρονογραφήματα εἰς ἐφημερίδας καὶ ἔχει γράψει ἀρκετά διηγήματα καὶ ποιήματα. Αἱ γνωστότεραι ποιητικαὶ συλλογαὶ του εἶναι : «Ἄπλα λόγια» καὶ «Ἐγκόλπια».

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Έγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐγράψε πολλάς συλλογὰς ποιημάτων. Αἱ σπουδαιότεραι εἶναι : «*Χειμώνανθοι*», «*Τὸ παλῆδ βιολί*», «*Σπασμένα μάρμαρα*», «*Ο τραγουδιστής*», «*Ἐσπερινός*», «*τὰ Πρῶτα βήματα*» (ἢ τελευταία διὰ παιδιά). Μετέφρασε καὶ τὰ «*Ἑδύλλια*» τοῦ Θεοκρίτου.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Έγεννήθη εἰς τὰς Καλάμας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1921. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὅτι πρέτησεν ως τμηματάρχης τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ κατόπιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καθηγητής τῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Μυθολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐργα του : «*Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ*» (3 τόμοι), «*Ἐπιλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ*» κ. ἄ. Εισήγαγε πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Λαογραφίαν ως ἐπιστήμην, δηλ. τὴν μελέτην τοῦ βίου τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ μνημεῖα του καὶ ἀπὸ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα του. Ἀπέκτησε φήμην μεγάλου ἐπιστήμονος καὶ εἰς τὴν Εύρωπην ἀκόμη.

ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ ΠΛΑΤΩΝ

Έγεννήθη εἰς Σμύρνην τὸ 1883 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1920. Δημοσιογράφος, δραματικός συγγραφεύς, ἀλλὰ κυρίως ιστορικός ἀσχοληθεὶς μὲ βυζαντικὰς ίδια μελέτας. Ἐργα του ιστορικά : «*Βυζαντινὰ πολύπινχα*», «*Ἡ Βασίλισσα καὶ αἱ βυζαντιναὶ ἀρχόντισαι*», «*Βυσσινὶ τριαντάφυλλο*» κ.ἄ.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

Έγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1857 εἰς Κέρκυραν. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἶχεν δόμως μεγάλην κλίσιν εἰς τὴν ποίησιν. Εἶναι δὲ θετικός μας ποιητής καὶ ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Τὰ ἔργα του συνέλεξε καὶ ἔξεδωσε μετὰ τὸν θάνατόν του πρῶτος ὁ φίλος του ποιητής καὶ λόγιος Ἰάκωβος Πολυλάζ. Σπουδαιότερα ἐκ τῶν ποιημάτων του εἶναι : «*Υμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν*» (δὲ Εθνικός μας *“Υμνος”*), οἱ «*Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι*», «*δὲ Κρητικός*», «*δὲ Λάμπρος*». Ἔγραψε καὶ ποιήματα εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλώσσαν.

ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ ΣΤΕΛΙΟΣ

Έγεννήθη εἰς Σμύρνην τὸ 1885. Ἐσπούδασεν ἰατρικήν καὶ ἥδη υπηρετεῖ ως καθηγητής τοῦ Ὀδοντοϊατρικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Πλὴν τῶν ἐπιστημονικῶν του ἔργων ἐδημοσίευσε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς τυχών καὶ φιλολογικῶν βραβείων καὶ διεκρίθη εἰς τὴν παιδικήν λογοτεχνίαν. Ἔργα του : «*Ἰάδες αὐτῷ*», «*Συμφωνίες*», «*Ψηφιδωτά*», «*Οταν φεύγοντο οἱ ὄφες*»—βραβευθέν—, «*Παιδικὲς ψυχές*», «*Τραγουδιστὴς τῶν παιδιῶν*» κ.ἄ.

ΣΤΡΑΤΗΓΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Έγεννήθη τὸ 1860 εἰς τὰς Σπέτσας καὶ ἀπέθανε τὸ 1938. Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ μετὰ ταῦτα διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη δημόσιος υπάλληλος. Ἔγραψε διηγήματα καὶ θεατρικά ἔργα, ἀλλὰ κυριώς ἦτο ποιητής. Αἱ γνωστότεραι ποιητικαὶ συλλογαὶ

του εἶναι : «Τραγούδια τοῦ σπιτιοῦ», «Τραγούδια τοῦ νησιοῦ», «Τρόπαια», «Τὸ λὲν τὰ κύματα» κ.ἄ. Ἐπίσης κατέγινε καὶ εἰς μεταφράσεις ἔργων τῆς ξένης λογοτεχνίας.

ΤΑΝΑΓΡΑΣ ΑΓΓΕΛΟΣ

Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Ἀγγέλου Εὔαγγελίδη. Ἐγεννήθη τὸ 1877 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασεν Ἰατρικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὑπηρέτησεν εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Ἰδρυσε τὴν «Ἐταιρίαν Ψυχικῶν Ἐρευνῶν». Ἐκτὸς πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του συνέγραψε καὶ λογοτεχνικά. Τούτων κυριώτερα εἶναι : «Μεγαλόχαρη», «Σποργαλιεῖς τοῦ Αλγαίου», «Μακεδονικὰ φωνῆα», «Ἄγγελος ἐξολοθρευτής», «Νερίνη κάς με, Ναζωραῖε» κ.ἄ.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ

Ἐγεννήθη τὸ 1887 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε ζωγραφικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Παρισίους. Ἐγραψεν ἐπίσης τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα : «Μαντὼ Μαυρογένους», «Κάστρα καὶ πολιεῖς τοῦ Μωρᾶ», «Ἀσπρὰ νησιά» κ.ἄ. Τὰ ἔργα της διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ὑπαίθρον καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ιστορίαν.

ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ὑπηρέτησεν ως καθηγητής, ἐπιθεωρητής, γυμνασιάρχης καὶ ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος. Ἐγραψε διάφορα διηγήματα καὶ μυθιστορήματα. Τούτων διακρίνονται «Ἡ Κρονοσταλλένια», «Ἀπολογία Μισανθρώπου», βραβευθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, «Ἡλιοστάλαχτη», «Λεηλασία μᾶς ζωῆς» κ.ἄ.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Έγεννήθη τό 1871 εις τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τό 1923. Υπῆρξε δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης, γράψας θεατρικά ἔργα, ιστορικάς μελέτας κ. ἄ. Εις τὰ γνωστότερα ἔργα του ἀνήκουν : «*H Βασίλισσα τοῦ Σαββᾶ*» «*Eἰς ἀναζήτησιν εὐτυχίας*», «*O βασιλεὺς τῆς Ρέγγας*», δραματικά ἔργα. «*Γυναικεῖς τοῦ Βυζαντίου*», «*Ἄπο τὰ πεδία τῶν μαχῶν*» ιστορικά κ.ἄ.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ

Έγεννήθη τό 1857 εις Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας. Διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν καθηγητής τῆς Ἰστορίας τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἐπιγραφικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἐργα του δημοσιεύθεντα : «*Μυκῆναι καὶ μυκηναϊκὸς πολιτισμός*», «*Ἄλι 'Ακροπόλεις τοῦ Δομονίου καὶ Σέσκλου*», «*Ιστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης*», «*H Ἀκρόπολις τῶν Αθηνῶν*» (ἐν τῇ συλλογῇ ὀφελίμων βιβλίων) κ. ἄ.

ΦΩΤΙΑΔΗΣ ΑΛΕΚΟΣ

Έγεννήθη τό 1870 εις τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ποίησιν. Ποιητικά ἔργα του: «*Ἀροικτὰ μυστικά*», «*Μύθοι*». Ἐχει μεταφράσει καὶ τὴν «*Ιφιγένειαν ἐν Αὐλίδι*» τοῦ Εύριπίδου.

ΧΑΤΖΑΡΑΣ ΝΙΚΟΣ

Έγεννήθη εις Πειραιᾶ τό 1884. Συνειργάσθη εις περιοδικά καὶ ἐφημερίδας τοῦ Πειραιώς, διευθύνει δὲ ἥδη τὸν «*Χρονογράφον*». Ἐγραψε διάφορα ποιήματα, τὰ ὅποια συνεκέντρωσε καὶ ἔξεδωσεν ὑπὸ τὸν τίτλον : «*Eἰδύλλια*» (1931).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ

ΓΥΖΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Έγεννήθη ἐν Τήνῳ τὸ 1842 καὶ ἐσπούδασε, συνεχῶς διακρινόμενος καὶ βραβευόμενος, εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον Ἀθηνῶν καὶ εἰς Μόναχον, ὅπου ἀνεδείχθη, διατελέσας καὶ καθηγητὴς τῆς ἐκεῖ περιφήμου Ἀκαδημίας. Ο Γύζης ἐλάττρευε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐνεπνέετο ἀπὸ τὰς ἔθνικὰς καὶ θρησκευτικάς της παραδόσεις.

Ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα (1871) ἐμελέτησε τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν, ἐκ τῆς ὁποίας καθώς καὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐνεπνεύσθη πλεῖστα ἔργα του : «Καταστροφὴ τῆς Χίου», «Τὸ κρυφὸ σχολεῖο», «Τὸ τάμα», «Τὸ παραμύθι τῆς γιαγιᾶς», «Ἀρραβώνες Παιδῶν», «Ο μικρὸς σοφὸς» κλ.

Εἶναι ζωγράφος ἰδεολόγος, διακρίνει δὲ τὴν τέχνην του κλασσικὴ ἀπλότητας καὶ λιτότητας καὶ ἐπιμέλεια εἰς τὸ σχέδιον τῶν ἔργων του.

Ἐν τῇ ἔξελιξει του ἔζωγράφισε θέματα συμβολικὰ καὶ ἀληγορικά : «Ἡ Ἰστορία», «Ἡ Ἀρμονία», «Θεωρία καὶ πρᾶξις», «Ἡ Φήμη», «Ολυμπιονίκης», «Ἡ Δόξα» κ.ἄ.

Πλεῖστα ἔργα του εύρισκονται εἰς τὰς πινακοθήκας τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ ἡ Πινακοθήκη Ἀθηνῶν κατέχει τινὰ ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων του. Ἀπέθανε τὸ 1901.

ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Έγεννήθη εἰς Λέσβον τὸ 1858 καὶ ἀπέθανε τὸ 1930 εἰς Αθήνας. Ἐσπούδασε ζωγραφικὴν καὶ γλυπτικὴν εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὸ Μόναχον. Διετέλεσεν ἔφορος τῆς Ἑθνικῆς Πινακοθήκης καὶ καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς εἰς τὴν Ἀνωτάτην Σχολὴν Καλῶν Τεχνῶν τῶν Ἀθηνῶν. Διεκρίθη ἴδιως ὡς ζωγράφος παιδιῶν. Τὰ ἔργα του κοσμοῦν διαφόρους πινα-

κοθήκας τῆς Εύρωπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι : «*H παιδικὴ συναυλία*», ἡ δποία εύρισκεται εἰς τὴν Ἐθνικήν μας Πινακοθήκην, «*Tὰ πρῶτα βήματα*», «*O κακὸς ἔγγονος*», «*Tὸ κτένισμα τῆς ἔγγονῆς*», «*O παιδικὸς καυγάς*» κ.ἄ.

ΧΟΦΜΑΝ ΕΠΡΙΚΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς Ντάρμστατ τῆς Γερμανίας τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐσπούδασεν εἰς Ντύσελντορφ καὶ εἰς Ἰταλίαν. Διετέλεσε καθηγητής τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν εἰς Δρέσδην, συνετέλεσε δὲ πολὺ εἰς τὴν ἔξυψωσιν τοῦ ἐκεῖ θεάτρου.

Ἀρχικῶς ἐπεδόθη εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἴστορικορωμαντικῶν θεμάτων «*Ρωμαῖος καὶ Ἰουλιέττα*», «*Οὐθέλλος καὶ Δεισδαιμόνα*», βραδύτερον δὲ θρησκευτικῶν σκηνῶν καὶ εἰκόνων, διατηρῶν σταθερῶς τὴν ἰδεαλιστικὴν ἀντίληψιν τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν τὰ κυριώτερα εἶναι : «*O Ἰησοῦς δωδεκαετὴς ἐν τῷ Ναῷ*», «*δ Ἰησοῦς καὶ δ πλούσιος νεανίας*», «*δ Χριστὸς διδάσκων παρὰ τὴν θάλασσαν*», «*δ Ἰησοῦς συλλαμβάνεται*», «*δ ἐνταφιασμὸς τοῦ Σωτῆρος*» (Ἐθνικὴ Πινακοθήκη Βερολίνου) κ.ἄ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΝ ΖΩΗΝ

	Σελίς
1. 'Ο Ἰησοῦς δώδεκα χρονῶν, <i>Πηγελόπης Δέλτα</i>	7
2. Στὸ δρόμο τοῦ Γολγοθᾶ, <i>Π. Δ. Παναγοπούλου</i>	10
3. Γολγοθᾶς (ποίημα), <i>Ν. Πετιμεζᾶ·Λαύρα</i>	13
4. Τὸ μοιρολόγι τῆς Παναγίας (δημοτικὸν)	13
5. 'Ἐν τούτῳ νίκα, <i>Ἄγγέλου Τανάγρα</i>	15
6. 'Ἡ Ἀγία Τράπεζα τῆς Ἀγια - Σοφιᾶς, <i>Ἀντρέα Καρωβίτσα</i> (κατὰ λαϊκὴν παράδοσιν)	21
7. 'Ἡ Παναγία ἡ Χελιδονού (λαϊκὴ παράδοσις) κατὰ <i>Ν. Γ. Πολίτην</i>	23
8. 'Ο Ἀι-Νικήτας (λαϊκὴ παράδοσις) κατὰ <i>Ν. Γ. Πολίτην</i> . . .	24
9. Τὸ ξωκλήσι (ποίημα), <i>Γεωργίου Δροσίνη</i>	25

Β'. ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΘΝΙΚΗΝ ΖΩΗΝ

1. Στὴν ἀρχαία Σπάρτη. <i>Κώστα Πασαγιάννη</i>	29
2. 'Ο θρίαμβος τοῦ Διαγύόρα (ποίημα), <i>Στεφάνου Δάφνη</i>	31
3. 'Ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων, <i>Χρίστου Τσούντα</i>	33
4. 'Ἡ λαϊκὴ ἀγορὰ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, διασκευὴ <i>Δημ. Ζήση</i>	37
5. "Υμνος τῶν προγόνων (ποίημα), <i>Γεωργίου Δροσίνη</i>	41

Γ'. ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΝ ΕΘΝΙΚΗΝ ΖΩΗΝ

1. Πληγωμένοι καὶ οἱ δυό, <i>Πηγελόπης Δέλτα</i>	45
2. Τὸ προσκύνημα τοῦ Βουλγαροκτόνου (ποίημα), <i>Γεωργ. Δροσίνη</i>	51
3. 'Ο πόλεμος μὲ τοὺς Φράγκους (δημοτικὸν)	52
4. 'Ἡ Ἐθνικὴ οἰκονομία τῶν Βυζαντινῶν, <i>Γεωργίου Τσοκοπούλου</i>	52
5. Γυναικεῖος βυζαντινὸς κόσμος, <i>Πλάτωνος Ροδοκανάη</i>	56
6. 'Ο Φλαντανελάς, <i>Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου</i>	60
7. 'Ἡ τελευταῖα λειτουργία, <i>Παύλου Νιρβάνα</i>	62
8. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγια - Σοφιᾶς (λαϊκὴ παράδοσις)	67
9. Τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης (δημοτικόν)	67

Δ'. ΑΠΟ ΤΗΝ ΝΕΩΤΕΡΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ
ΕΘΝΙΚΗΝ ΖΩΗΝ

1. Τὸ κρυφὸ σχολεῖό (ποίημα), <i>'Ιωάννου Πολέμη</i>	71
2. Ἡ θυσία, <i>'Αντρέα Καρκαβίτσα</i>	72
3. Ἡ ἔξιδος τοῦ Μεσολογγίου (δημοτικόν)	85
4. Ὁ Πυρπολητής, <i>'Ἀριστοτέλους Κουρείδον</i>	86
5. Κανάρης (ποίημα), <i>'Ἀλεξάνδρου Πάλλη</i>	90
6. Ἡρωίδες τῆς Ἐλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, <i>'Αθηνᾶς Ταρσούλη</i>	91
7. Ὁ σκλάβος (ποίημα), δημοτικόν	95
8. Ἐκ τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (ἀποσπάσματα), <i>Δ. Σολωμοῦ</i>	98

Ε'. ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΝ ΖΩΗΝ

1. Ὁ γυφτοδάσκαλος, <i>'Αντωνίου Τραυλαντώνη</i>	103
2. Ἡ «Μάνα», <i>Γρηγορίου Ξενοπούλου</i>	113
3. Ἀποχωρισμὸς (ποίημα), <i>Γεωργίου Βιζυηνοῦ</i>	115
4. Τὰ πρῶτα βήματα (ζωγραφικὸς πίνακας Γ. Ἰακωβίδου), <i>Νικολάου Κοντοπούλου</i>	116
5. Ἀγαθῶν ἀφθονία, <i>'Αντρέα Καρκαβίτσα</i>	120
6. Ὁ ἄγνωστος μετανάστης, <i>Γεωργίου Καλαματιανοῦ</i>	123
7. Τὶ θέλω (ποίημα), <i>Γεωργίου Δροσίνη</i>	127
8. Τζίτζικας καὶ γρύλος (ποίημα), <i>'Ανδρέα Λασκαράτου</i>	128

ΣΤ'. ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

1. Μυστράς, Κώστα <i>Πασαγιάννη</i>	131
2. Τήνος, <i>Γεωργίου Στρατήγη</i>	134
3. Μικρὸ χωρὶς (ποίημα), <i>Στέλιου Σπεργάντσα</i>	138
4. Δημητσάνα, <i>Φώτη Κόντογλου</i>	139
5. Τὸ τραγούδι τοῦ Νέστου, <i>Δημητρίου Κοντογιάννη</i>	143

Ζ'. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΦΥΣΙΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝ ΑΥΤΗ ΖΩΗΝ

1. Τὸ ἀθάνατο πουλὶ, <i>Ζαχαρία Παπαντωνίου</i>	149
2. Χελιδόνισμα (δημοτικόν)	154
3. Τὸ σπίτι μας (ποίημα), <i>N. Χαντζάρα</i>	156
4. Μὲς στ' ὕριο περιβόλι μας (ποίημα), <i>'Αργύρη Ξεφταλιώτη</i> . .	156
5. Χαρὰ στ' ἀλέτρι (ποίημα), <i>'Αλέκου Φωτιάδη</i>	158
6. Τὸ τσακάλι, <i>Στεφάνου Γρανίτσα</i>	158
7. Ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν σφουγγαράδων, <i>'Αντρέα Καρκαβίτσα</i>	161

8. Ταξιδεύοντας ἀπ' τὴν Σαντορίνη στὴν Κρήτη, *Χρ. Ζαλοκώστα* 165

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

A'. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ¹

1. Ἀπὸ τὴν «Ιστορίαν» τοῦ Ἡροδότου (κατὰ μετάφρασιν <i>Μιχ. Οἰκονόμου</i>)	171
2. Ἀπὸ τὴν «Κύρου Ἀνάβασιν» τοῦ Ξενοφῶντος (κατὰ μετάφρασιν <i>Μιχ. Οἰκονόμου</i>)	177
3. Ὡς πότε πιά; (ποίημα), Καλλίνου τοῦ Ἐφεσίου (μετάφρασις <i>Σίμου Μενάρδου</i>)	189
4. Ἡ λεβεντιὰ στὸν πόλεμο (ποίημα), Τυρταίου τοῦ Ἀφιδναίου (μετάφρασις <i>Σίμου Μενάρδου</i>)	190
5. Ἀπόσπασμα (1370-1401) ἐκ τῆς Ἰφιγενείας ἐν Αὐλίδι, Εὐριπίδου (μετάφρασις <i>Σίμου Μενάρδου</i>)	191

B'. ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ἀπὸ τὴν «Χρονογραφίαν» τοῦ Ἰωάννου Μαλάλα : Τὸ ὅραμα τοῦ Κωνσταντίνου	193
2. Ἀπὸ τὸν «Λειμῶνα» τοῦ Ἰωάννου Μόσχου : Ἡ γῆ κατέπιε τὸν Σαρακηνό, Εύποιία γέροντος	194
3. Ἀπὸ τὴν «Χρονογραφίαν» τοῦ Θεοφάνους : Ὁ Ἡράκλειος ἐπιστρέφει νικητής. Ἡ ὄψις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ	196
4. Ἀπὸ τὴν «Βίβλον Χρονικήν», Μιχ. τοῦ Γλυκά : Ἡ κτίσις τῆς Νέας Ρώμης	198
5. Ἀπὸ τὸ «Χρονικόν» τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ : Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος δομιλεῖ πρὸς τοὺς συναγωνιστάς του	199
6. Ἡ ψευδομένη στάφυλος, (ἀγνώστου)	202
7. Ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Πτωχοπροδρόμου	204
8. Ἀπὸ τὴν «Διδασκαλίαν Παραινετικήν» <i>Ἀλεξίου Κομνηνοῦ</i> . .	206
9. Ἀπὸ τὴν «Διήγησιν παιδιόφραστον τῶν τετραπόδων ζώων» (ἀγνώστου)	210
10. Ἀπὸ τὸν Βασίλειον Διγενῆς Ἀκρίταν, (ἀγνώστου)	212
11. Ἀκριτικὰ δημοτικὰ τραγούδια	215
12. Ἀπὸ τὸ «Ἀνάκλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (ἀγνώστου). Παράρτημα Α'. Λεξιλόγιον	218
Παράρτημα Β'. Βιογραφίαι συγγραφέων—Βιογραφίαι καλλιτεχνῶν	219
	230

¹ Διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν ἀστικῶν σχολείων.

024000025584

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΤΛΛΟΓΕΙΣ

I. ΕΚ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΒΕΚΙΑΡΕΛΛΗ

	Σελίς
1. Γολγοθάς (ποίημα), <i>Νικ. Πετιμεζᾶ — Λαύρα</i>	13
2. Στήν ἀρχαία Σπάρτη, <i>Κώστα Πασαγιάννη</i>	29
3. Ἡρωίδες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, <i>Ἀθηνᾶς Ταρσούλη</i>	91
4. Ἐκ τοῦ "Υμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (ἀποσπάσματα), <i>Δ. Σολωμοῦ</i>	98
5. Ἡ «Μάνα», <i>Γεηγορίου Σενοπούλου</i>	113
6. Ἀποχωρισμὸς (ποίημα), <i>Γεωργίου Βιζηνηοῦ</i>	115
7. Τζίτζικας καὶ γρύλος (ποίημα), <i>Ανδρέα Λασκαράτου</i>	128
8. Τὸ σπίτι μας (ποίημα), <i>Ν. Χαντζάρα</i>	156
9. Ἀπὸ τὴν «Βίβλον Χρονικήν», <i>Μιχ. τοῦ Γλυκᾶ</i>	198
10. Ἀπὸ τὴν «Διδασκαλίαν Παραινετικήν», <i>Αλεξίου Κομνηνοῦ</i> .	206

II. ΕΚ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

1. Πληγωμένοι καὶ οἱ δυό, <i>Πηνελόπης Δέλτα</i>	45
2. Ἐθνικὴ Οἰκονομία τῶν Βυζαντινῶν, <i>Γεωργίου Τσοκοπούλου</i>	52
3. Γυναικεῖος βυζαντινὸς κόσμος, <i>Πλάτωνος Ροδοκανάκη</i>	56
4. Ὁ Φλαντανελάς, <i>Άλεξάνδρας Παπαδοπούλου</i>	60
5. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγια·Σοφίας (λαϊκὴ παράδοσις)	67
6. Ἡ θυσία, <i>Άντρέα Καρκαβίτσα</i>	72
7. Κανάρης (ποίημα), <i>Άλεξ. Πάλλη</i>	90
8. Ὁ Γυφτοδάσκαλος, <i>Άντωνίου Τραυλαντώνη</i>	103
9. Τὰ πρῶτα βήματα, (ζωγραφικὸς πίνακας Γ. Ἰακωβίδου	116
10. Μυστράς, <i>Κώστα Πασαγιάννη</i>	131
11. Τήνος, <i>Γεωργίου Στρατήγη</i>	134
12. Τὸ μικρὸ χωριό (ποίημα), <i>Στέλιου Σπερδάντσα</i>	138
13. Τὸ ἀθάνατο πουλί, <i>Ζαχαρία Παπαντωνίου</i>	149
14. Χαρὰ στ' ἀλέτρι (ποίημα), <i>Άλεκον Φωτιάδη</i>	158
15. Τὸ τσακάλι, <i>Στεφάνου Γρανίτσα</i>	158
16. Ἀπὸ τῇ ζωὴ τῶν σφουγγαράδων, <i>Άντρέα Καρκαβίτσα</i>	161
17. Ταξιδεύοντας ἀπὸ τὴν Σαντορίνη στὴν Κρήτη, <i>Χρ. Ζαλοκώστα</i>	165
18. Ἡ φευδομένη στάφυλος (ἄγνωστου)	202

III. ΕΚ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΜΙΧΑΗΛ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

1. Τὸ μοιρολόγι τῆς Παναγίας (δημοτικὸν)	13
2. «Ἐν τούτῳ νίκα», Ἀγγέλου Τανάγρα	15
3. Ὁ θρίαμβος τοῦ Διαγόρα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	31
4. Ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων, Ξείστου Τσούντα	33
5. Τὸ προσκύνημα τοῦ Βουλγαροκτόνου (ποίημα), Γ. Δροσίνη	51
6. Ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Φράγκους (δημοτικὸν)	52
7. Τὸ κρυφὸ σχολεῖο (ποίημα), Ἰω. Πολέμη	71
8. Ὁ Σκλάβος (δημοτικὸν)	95
9. Ἀγαθῶν ἀφθονία, Ἀντρέα Καρκαβίτσα	120
10. Δημητσάνα, Φάτη Κόντογλου	139
11. Ἀπὸ τὴν Ἰστορίαν τοῦ Ἡροδότου	171
12. Ἀπὸ τὴν Κύρου Ἀνάβασιν τοῦ Ξενοφῶντος	177
13. Ὡς πότε πιὰ (ποίημα), Καλλίνου τοῦ Ἐφεσίου Κατὰ μετάφρασιν Σίμου Μενάρδου	189
14. Ἡ Λεβεντιά στὸν πόλεμο (ποίημα), Τυρταίου τοῦ Ἀφιδναίου. Κατὰ μετάφρασιν Σίμου Μενάρδου	190
15. Ἀπὸ τὴν «Χρονογραφίαν» Ἰωάννου Μαλάλα. Τὸ δραμα τοῦ Κωνσταντίνου	193
16. Ἀπὸ τὸν «Λειμῶνα» τοῦ Ἰωάννου Μόσχου : Ἡ γῆ κατέπιε τὸν Σαρακηνόν	194
17. Ἀπὸ τὴν «Χρονογραφίαν» τοῦ Θεοφάνους. Ὁ Ἡράκλειος ἐπιστρέφει νικητής. Ἡ ὑψώσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ	196
18. Ἀπὸ τὰ ποίηματα τοῦ Πτωχοπροδρόμου	204
19. Ἀπὸ τὸν Βασίλειον Διγενὴ Ἀκρίταν	212
20. Ἀκριτικὰ δημοτικὰ τραγούδια	215

IV. ΕΚ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΖΗΣΗ

1. Τὸ ξωκλήσι (ποίημα), Γ. Δροσίνη	25
2. Ἡ λαϊκὴ ἀγορὰ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν (Διασκευὴ)	37
3. Ὁ Πυρπολητής, Ἀριστοτέλους Κονδρίδου	86
4. Τὶ θέλω (ποίημα) Γ. Δροσίνη	127
5. Ἀπὸ τὸν «Λειμῶνα» τοῦ Ἰωάννου Μόσχου: Εὔποιεια γέροντος	195
6. Ἀπὸ τὴν «Διήγησιν Παιδιόφραστον τῶν τετραπόδων ζῷων», (ἀγνώστου)	210
7. Ἀπὸ τὸ «Ἀνάκλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως», (ἀγνώστου)	218

V. ΕΚ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΜΕΛΗ ΝΙΚΟΛΑΙΔΗ - Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ

1. Ἡ Ἀγία Τράπεζα τῆς Ἀγια-Σοφιᾶς (κατὰ λαϊκὴν παράδοσιν)

